

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

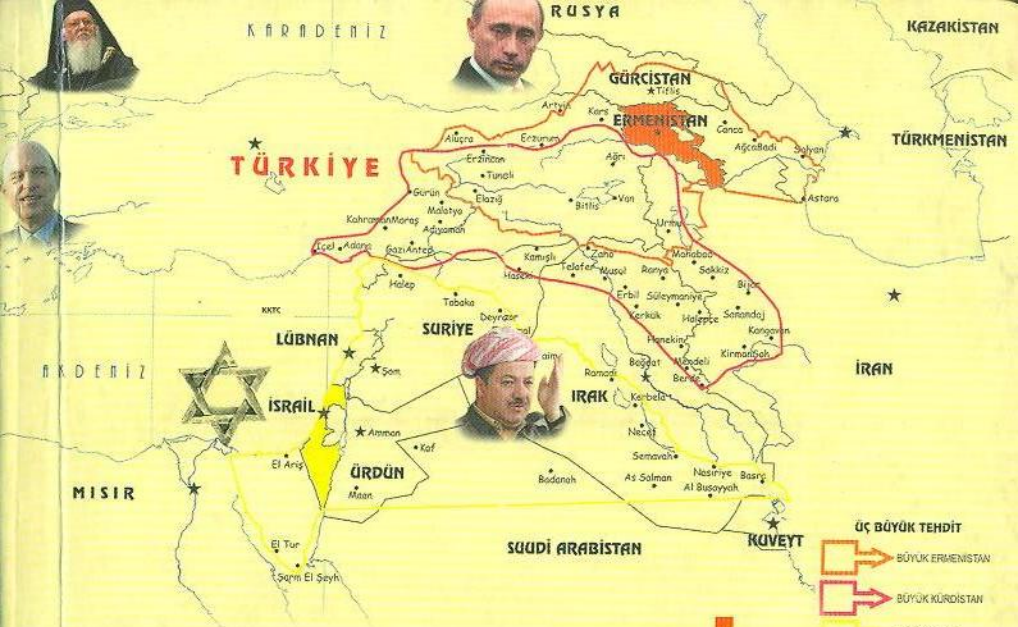
RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

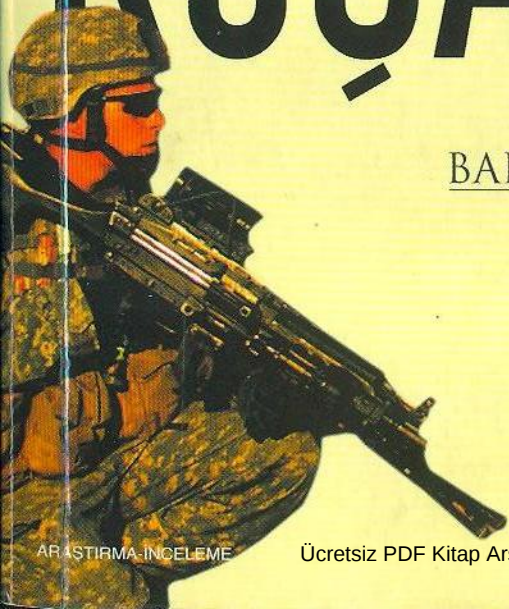
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

STRATEJİK KUŞATMA

BARIŞ ADIBELLİ

ARASTIRMA-İNCELEME

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Stratejik Kuşatma

Barış Adıbelli

IQ KÜLTÜR SANAT YAYINCILIK

Barış Adıbelli
Stratejik Kuşatma

Kitabın tüm yayın hakları IQ Kùltür Sanat Yayıncılık
Uluslararası Tanıtım Hizmetleri Ticaret Limited Şirketi'ne aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz,
hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

I. Baskı: Mayıs / 2007 / İstanbul

ISBN: 978- 975 -255-131-2

Genel Yayın Yönetmeni: Adem Sarıgöl

Editör: Qiyas Şükürov

Dizgi-Mizanpaj: Zehra Ünverdi

Kapak Tasarım: Yunus Karaaslan

Montaj: Bülent Birkan

Halkla İlişkiler ve Dağıtım Sorumlusu: Yusuf Sarıgöl

Baskı-Cilt: Kilim Matbaası

Litros yolu Fatih Sanayi Sitesi 12/204

Topkapı / İstanbul Tel: 0212 612 95 59

Copyright © 2007, IQ Kùltür Sanat Yayıncılık
Uluslararası Tanıtım Hizmetleri Ticaret Limited Şirketi
Copyright © 2007, **Barış Adıbelli**

IQ KÙLTÜR SANAT YAYINCILIK, toplumu
“Bilgi Işığında Aydınlanmaya” çağırıyor. Amaç satışları ya da
kârı arttırmak değil, yalnızca topluma faydalı olmak.

GENEL DAĞITIM

www. iqkultursanat. com

c-mail: info@iqkultursanat. com

TOPLU ALIMLARDA İSTEME ADRESİ

IQ KÙLTÜR SANAT YAYINCILIK ve ULUSLARARASI
TANITIM HİZMETLERİ TIC. LTD.ŞTİ.

Ticarethane Sokak. Fetih Han

No. 33/48 Çağaloğlu-İstanbul Tel. 0212 520 91 12

Belge geçer: 0212 520 91 12

Cep: 0544 608 58 58

Hocam
Prof. Dr. M. Sami Denker'e...

•

İÇİNDEKİLER

Önsöz	9
Giriş.....	11

BİRİNCİ BÖLÜM

TAYVAN MODELİ'NİN ORTAYA ÇIKIŞI

I. TAYVAN SORUNUNUN ORTAYA ÇIKIŞI.....	15
1. Genel Durum	15
2. Japon İşgali ve İkinci Dünya Savaşı.....	16
II. ÇİN İÇ SAVAŞI (1945-1949).....	23
III. MİLLİYETÇİ PARTİ'YE AMERİKAN YARDIMI	35
IV. MİLLİYETÇİ PARTİ İKTİDARININ ÇÖKÜŞÜ	39
V. KOMÜNİST GÜCÜN YÜKSELMESİ	42
VI. ÇİN KOMÜNİST PARTİSİ VE ABD.....	44
VII. TAYVAN DEVLETİ'NİN DOĞUŞU	48
VIII. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE TAYVAN	49
IX. ÇİN-SOVYET YAKINLAŞMASI	50
X. ABD'NİN TAYVAN'A YÖNELİK POLİTİKASI	52
1. 1954 Güvenlik Anlaşması.....	56
2. Yeni Zelanda'nın Girişimi.....	59
3. Büyükelçiler Görüşmesi	60

XI. ÇİN'İN TAYVAN POLİTİKASI (1949–1958)	64
1. 1954 Tayvan Boğazı Krizi	67
2. 1958 Tayvan Boğazı Krizi	68
3. Varşova Görüşmeleri	74
XII. ÇİN'İN TANINMA SORUNU	78
XIII. TAYVAN MODELİ DOĞUYOR	82
1. Tayvan BM'den Çıkarılıyor	83
2. ABD, Tayvan'dan Vazgeçiyor	84
3. Tayvan Modeli'nin Anayasası: Tayvan'la İlişkiler Yasası	89
4. Çin'den Tayvan Modeline Yönelik Ültimatom: 1982 Bildirisi	92
XIV. TAYVAN'DAN ÇİN'E YÖNELİK ÖRTÜLÜ OPERASYONLAR	95
1. Burma Operasyonu	102
2. Tibet Direnişine Destek	105
3. Tayvan ve Vietnam Savaşı	108

İKİNCİ BÖLÜM

STRATEJİK KUŞATMA

I. GENEL DURUM	113
II. BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİ VE ABD'NİN KUŞATMA POLİTİKASI	115
III. ÇİN'İN STRATEJİK KUŞATILMASI VE 1995-96 TAYVAN BOĞAZI KRİZİ	118
IV. KIBRIS SORUNU VE TAYVAN MODELİ	126
1. Kıbrıs'ın Tayvanlaştırılması.....	127
2. Türkiye'nin Kıbrıs için Çin'de Destek Arayışı	128

V. ÇİN'İN KIBRIS POLİTİKASI	129
1. Kıbrıs Rum Kesimi Liderinin Çin gezisi.....	132
2. Papadopoulos, Çin Kamuoyunu Uyandırıyor.....	134
3. Rumlar, Çin'den Silah Alıyor	136
VI. ABD, KIBRIS VE TAYVAN MODELİ	137
1. ABD'nin Rumları Destekleme Nedeni	141
2. Kıbrıslı Rumların Petrol Arama Girişimi	141
VII. RUSYA'NIN AYAK SESLERİ	146
1. Sovyetler Birliği Tekrar mı Dönüyor	156
2. Rusya'nın Yeni Nesil Füzelere.....	160
VIII. ÇİN- RUS MİHVERİNDE ÇATLAK	161
1. Sarı Irk Koalisyonu.....	164
2. Güç Mücadelesi Avrasya'dan Afrika'ya Kaydı	166
IX. KUZEY IRAK'A TAYVAN MODELİ ÖNERİSİ	169
X. ÇİN'in TEPKİSİ	174
1. Çin'in Kuzey Irak Politikası	175
2. Çin'in Fransa Stratejisi	177
3. Chirac'ın Çin Ziyareti	178
XI. FRANSA VE IRAK'IN İŞGALİ	180
1. Fransa'nın Tutumu	182
2. Chirac Doktrini	187
3. Delval Misyonu	189
4. Fransa'nın ABD'ye Muhalefeti	191
5. ABD'nin Fransa'ya Tepkisi	193
6. Avrupa Birliği.....	196
7. Şanghay İşbirliği Örgütü ve Fransa	200
8. Silah Ambargosu	201
XII. ORTA DOĞU BÖLGESİNDE ÇİN-FRANSA İŞBİRLİĞİ	202
1. Kıbrıs'ta Yeni Fransız Askeri Üssü	203
2. Ankara'nın Tepkisi	204

XIII. STRATEJİK KUŞATMA VE ÇİN-İSRAİL	
İLİŞKİLERİ	205
1. Çin-İsrail İlişkilerinin Tarihçesi.....	206
2. Ehud Olmert'in Çin Temasları	210
3. Çin'in İran'la İlişkileri Gerginleşiyor	211
4. Latin Amerika Kartı.....	212
XIV. ÇİN'İN UZAYDA FÜZE DENEMESİ	214
 Genel Değerlendirme.....	217
Ek: Rusya Devlet Başkanı Putin'in Münih Güvenlik	
Konferansında Yaptığı Konuşmasının Tam Metni	221
Kaynaklar	223

Irak'ın işgalinden bu tarafa Kuzey Irak'ta çok önemli gelişmeler yaşanıyor. Bu bölgedeki devlet benzeri yapı zorla Türkiye'ye hazmettirilmeye çalışılıyor. Daha da ileri gidiliyor tanınması sağlanmaya çalışılıyor. Bu bağlamda, uluslararası politikada meşruluğu tartışmalı olan Tayvan modeli getirilip Kuzey Irak'ta Türkiye'ye dayatılıyor. Türkiye'nin Kıbrıs sorununda masumane bir şekilde bir çözüm mekanizması olarak ortaya attığı Tayvan Modeli, dönüyor dolaşüyor Türkiye'nin en hassas olduğu ve kırmızı çizgilere sahip olduğu Kuzey Irak'ta karşısına buradaki yapıyı meşrulaştıracak yeni bir mekanizma olarak birtakım dış güçler tarafından getiriliyor.

Soğuk Savaş döneminde ABD'nin Sovyetler Birliği'ni çevreleme politikasında Türkiye önemli yer işgal ediyordu. Bugün ise, gelinen noktada Türkiye bu politikanın bir parçası olmak yerine bizzat bu politikanın ana hedefi haline gelmiştir. Türkiye, sadece ABD tarafından değil Rusya, Çin ve Avrupa Birliği ülkeleri tarafından da kuşatılmış durumdadır. Bir zamanlar, Türkiye tek cephede dış tehditlerle mücadele ederken, şu günlerde dış tehditler birçok cephe-den Türkiye'nin kırmızı çizgilerini ihlal etmektedir. Maalesef Türkiye'nin geleneksel tehdit algılaması ve buna karşı geliştirdiği refleksler yetersiz gelmektedir. Dolayısıyla, bu çalışma Tayvan mode-

linin gerçekte ne olduğunu ve nasıl Avrasya coğrafyasının kuşatılmasında kullanılan araçlardan bir tanesi olduğunu ele almaktadır.

Her zaman olduğu gibi emek ve sabırlarını esirgemeyen IQ Yayıncılık çalışanlarına da şükranlarımı sunarım.

Barış ADIBELLİ
Ankara, Mayıs-2007

Kuşatma ya da çevreleme stratejisini ilk defa Amerikalılar Soğuk Savaş Döneminde artan Sovyet tehdidini önlemek için ortaya atmışlardı. Soğuk Savaş dönemi boyunca ABD, hemen hemen çevreleme politikası için her türlü stratejiyi uygulamaya koymuştu. Gerçekten de Sovyetler Birliği, bu politikadan oldukça büyük zarar görmüştü. 1970'lerde ABD'nin çevreleme politikasının en önemli unsuru Çin olmuştu. Çin'le artan işbirliğine rağmen ABD o dönemde Tayvan kartını da elinde tutmaktaydı. Bu nedenle, Tayvan'la özel bir ilişki türü başlatarak, Çin'i de kontrol etmeye devam etti.

Soğuk Savaş sonrası, uluslararası politikada yaşanan değişiklikler sonucu ABD yegâne başat güç olarak ortaya çıktı. Soğuk Savaş'ın kalıntıları olarak görülen rejimlerin bir an önce tarihin tozlu sayfalarına karışıp gitmeleri beklenirken Çin, Kuzey Kore ve Küba, Sovyetler Birliği'nin aksine hayatlarını devam ettirdi. Özellikle, Çin'in çok hızlı bir dönüşüm gerçekleştirerek, yeni ortama uyum sağlayarak yok olmaması ABD'nin dikkatinden kaçmamıştı. Çin, yaptığı reformlarla yeni döneme oldukça iyi ayak uydurdu. Washington yönetimi bir süre Çin'deki rejimin kendi içerisinde çökeceğini düşünerek bir süre beklemeyi tercih etti. Bu bekleyiş esnasında ise, Çin ekonomik ve askeri açıdan oldukça büyük bir mesafe kaydetti.

ABD, Çin'in beklenmeyen büyümesinin giderek Amerikan çıkarlarını tehdit eder hale geldiğini fark etti. Bu bağlamda, özellikle Asya-Pasifik bölgesinde güç dengesi giderek Çin lehine doğru kaymaya başladı. Derhal ABD, çeşitli önlemler alma yoluna gitti. Öncelikle bölge ülkeleri Japonya ve Güney Kore ile ABD ortak eylem kararı aldı. Ardından da Tayvan aracılığıyla Çin'i kontrol etme yolunu seçti. Gerçektende fiziksel olarak tam bir tehdit içermese de Tayvan psikolojik olarak Çin'i etkiledi. Çin'in Avrasya'da atacağı her adım öncesi sırtını, yani Tayvan'ı kontrol etmesi gerekmektedir. Bu nedenle, Çin, tüm enerjisini Avrasya politikalarına veremedi. Kısaca, Tayvan modeli diye bilinen bu yeni strateji ile ABD, resmi ilişkisi olmayan Tayvan'la adeta küçük bir göz boyama ile askeri ilişkilerini sürdürerek adeta o adayı batmayan bir uçak gemisi olarak kullanmaya başladı.

Türkiye'de de Tayvan modeli 2004 yılındaki Annan Planının Rumlar tarafından reddedilmesiyle ortaya çıkan KKTC'nin yeni durumunu çözmek için ortaya atıldı. İyi hesaplanmadan ortaya atılan bu model Türkiye'nin başını ağrıtmaya başladı. Önce bu modelden dolayı rahatsızlık içerisinde bulunan Çin, biraz da Rumların kışkırtmasıyla Türkiye'ye karşı cephe aldı. Ardından da Kuzey Irak'ta Tayvan Modeli oluşturulması gündeme geldi. 1 Mart tezkeresinin TBMM'den geçmemesi sonucu Türk-Amerikan ilişkilerinde ortaya çıkan gerginlik hâlen giderilememiş durumdadır. ABD ile yaşanan gerginlikte sadece verilen sözlerin yerine getirilmemiş olması değil, ilk defa ulusal iradenin Türkiye'nin çıkarlarına öncelik vermesi de etkili olmuştur. ABD'nin rahatsız olduğu en önemli konu Türkiye'de giderek artan ulusal hassasiyettir. Bu nedenle de Türkiye de artık ABD'nin kuşatma politikasının hedefleri içerisine girmiştir. 1 Mart tezkeresinden bu tarafa Türkiye'nin çevresindeki ABD merkezli gelişmelere bakıldığında ABD'nin Türkiye'ye yönelik niyeti anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada öncelikle Tayvan Modelinin ne olduğunu nasıl ortaya çıktığını ve bu modele temel oluşturan Tayvan Sorununun ne olduğu irdelenmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde ise başta Türkiye olmak üzere Çin'in ve Avrasya'nın nasıl bir kuşatma altında olduğu dile getirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda, büyük güçlerin bu yönde politikaları ve birbirlerine karşı izledikleri stratejilerde ele alınmıştır.

TAYVAN MODELİ'NİN ORTAYA ÇIKIŞI

I. TAYVAN SORUNUNUN ORTAYA ÇIKIŞI

1. Genel Durum

Çince de büyük bir koyla çevrilmiş büyük düzlük anlamına gelen Tayvan, 36.000 kilometre karelik yüzölçümüyle, dünyanın en önemli deniz yollarının geçtiği stratejik bir konumda bulunmaktadır. 2003 nüfus sayımına göre, Tayvan'da 22.000.603 kişi yaşamaktadır. Tayvan'ın en önemli şehirleri; başkent Taypei, Kaohsiung ve Taychung'dur. Taychung, Tayvan'ın en önemli limanı olması nedeniyle, Tayvan endüstrisinin de merkezidir. Tayvan, 1894-95 Çin-Japon savaşında Çin'in yenilmesi sonucunda imzalanan Şimonoseki antlaşmasıyla Japonya'ya devredilmiştir. O dönemde, Tayvan'ın Japonya için stratejik önemini denizcilik profesörü olan Cunkuro Nakamura, Deniz Kuvvetleri komutanı Motonori Kabayama'ya gönderdiği “ *Tayvan'a ilişkin tavsiye*” başlıklı bir notada; “*Tayvan, Güney Çin Denizi'nin boğazıdır ve mutlaka alınarak Japon topraklarına katılmalıdır*” yazmaktaydı.

Aslında Tayvan'ın stratejik önemini sadece Japonya anlamamıştı, ABD de bunun farkındaydı. 1854 yılında, Komodor Matthew C. Perry, ABD hükümetini uyararak, Tayvan'da varlık bulundurmasını istedi. Birkaç yıl sonra, Japonya'daki Amerikan temsilcisi

Townsend Harris, Amerikan hükümetine, Çin'deki yetkililerle Tayvan'ın satın alınması için görüşmelerde bulunmasını tavsiye etti.

Bu gelişmelerin ışığında Çin'de önemli gelişmeler olmaktaydı. Başta Tayvan olmak üzere birçok toprak parçasının yabancı güçlerin eline geçmiş olması ve imparatorun yabancı güçlerin adeta bir kuklası haline geldiği inancı Çin'de milliyetçi akımı güçlendirmişti. 1911'de bu Çinli milliyetçiler, Dr. Sun Yat-sen önderliğinde Burjuva devrimini gerçekleştirdiler. 12 Şubat 1912'de ise, iki bin yıllık Çin imparatorluğu kaldırılarak Çin cumhuriyeti kuruldu. 1921'de Çin Komünist Partisi'nin de kurulmasıyla beraber Çin iç politikası daha da hareketlendi.

Çin'de milliyetçiler oldukça güçlenmişti. Sun Yat-sen'in ölümünden sonra yerine geçen Çang Kay-şek tüm Çin'de kontrolü sağladı. Çang, iyi bir milliyetçi olması yanında "Çin'deki komünizm e" karşıydı. Bu nedenle, Çinli komünistlerle yoğun mücadelelere girişti. Çang'ın bu eylemleri komünistler tarafından faşizm olarak nitelendiriyor ve o dönem Milliyetçi Partinin bayrağının rengi olan maviye atıfta bulunarak Çang-Kay-şek ve taraftarlarını mavi gömlekliler olarak nitelendiriyorlardı. 1930'ların ortalarından itibaren Mao'nun Çin Komünist hareketinin başına geçmesi, iki grup arasındaki mücadeleyi daha kızıştırmıştı.

2. Japon İşgali ve İkinci Dünya Savaşı

18 Eylül 1931 tarihinde, Japon Güney Mançurya Demiryolu Şirketine ait olan Mukden yakınlarındaki demiryolu bilinmeyen kişilerce havaya uçuruldu. Mukden Olayı olarak tarihe geçen bu olaydan Japonya Çinlileri sorumlu tuttu.¹ Milletler Cemiyeti'nin olayı

¹ Daha sonraları, bu bombalama olayının bizzat Japon Kwantung ordusu tarafından yapıldığı yönünde güçlü kanıtlar gün yüzüne çıktı. O dönem binbaşı olarak görev yapan Hanaya, bombanın bizzat kendileri (Japon ordusu) tarafından yerleştirildiğini itiraf etti. Yine de bazı tarihçiler bu bombalamanın Çinliler tarafından yapıldığını iddia etmektedir. Hâlen günümüzde bu konuda herhangi bir görüş birliği yoktur.

araştırma teklifine karşı çıkan Japonya, bu olaydan bir yıl sonra Şubat 1937’de Guandong ordusunu göndererek Mançurya’yı işgal etti. Ardından burada kukla bir devlet kurarak adını Mançuko koydu. Bu devletin kurulması, Çin-Japon ilişkilerini kötüleştirmişti. Japonya, Çin’den bu devleti tanımasını istemekteydi. Çin ise, Milletler Cemiyeti’nin bir önlem almasını beklemekteydi.² 1933 yılında, Japonya’nın Milletler Cemiyeti’nden çekilmesi uluslararası toplumun kendisini dışlamasıyla sonuçlanmıştı.

7 Temmuz 1937’de, Japon ve Çin askerleri Pekin yakınlarındaki Marko Polo Köprüsünde sonu savaşa bitecek olan çatışmalara başladılar. Buna rağmen, Japonya ve Çin birbirlerine karşı 7 Aralık 1941 yılındaki Pearl Harbor baskınına kadar resmen savaş ilan etmedi. Japonya ilk etapta, Şanghai ve Nanking’ı işgal etti. Bu arada, Aralık 1941’de Pasifik Savaşı da başlamıştı. Bu andan itibaren, Japonya, büyük bir savaş sarmalı içerisine girmektedir. Japonya’nın bir sömürgesi olan Tayvan da hemen savaş durumuna geçmişti. Savaş dönemindeki ihtiyaçlarla baş etmek için Amiral Saizo Kobayaşi, Tayvan genel valiliği görevine getirildi. Göreve gelmez, vali: Tayvanlıların Japonlaştırılması, Tayvan’ın endüstrileştirilmesi ve Japonya’nın Güneydoğu Asya’ya yürüyüşünde bir üs haline getirilmesi politikasını yürürlüğe koydu.³

Pasifik Savaşından önce, Japonya, Güneydoğu Asya’daki, İngiliz, Hollanda ve Fransız sömürgelerini ele geçirmek için hazırlanmıştı. Bu amaçla, Kasım 1936 yılında, bir imparatorluk emriyle, Tayvan Sömürgeleştirme Şirketi kuruldu. Bu şirket ulusal politikaları takip eden yarı hükûmetsel bir şirketti. Sömürge İşleri Bakanının da onay vermesiyle, Tayvan genel valisi şirketin başkanlığına

2 Lawrence LOREL, “Manchuria, the League and the United States”, *Foreign Affairs*, Cilt: 10, No.3, Mart 1932, s. 354.

3 Daha geniş bilgi için bkz. Dorn, FRANK, *The Sino-Japanese War, 1937-41, from Marco Polo Bridge to Pearl Harbor*, (New York), Macmillan, 1974.

atandı. Şirket hızla büyümeye başladı. Asya'nın birçok bölgesinde ulaşımdan madencilığa kadar birçok yatırımı bulunuyordu. Japonya, savaş zamanında ekonomik açıdan bu şirketin meyvelerini toplayacaktı.⁴ Bu şirket aracılığıyla Tayvan'a ağır sanayi yatırımları da yapılıyordu. Bu ağır sanayi daha çok askeri mühimmat ve ekipman ürettiyordu.

Özellikle bu ağır sanayi Japonya'nın Pasifik Savaşını sürdürmesinde önemli rol oynamıştı. Savaşta, Tayvan adeta Japonya'nın güney harekât üssü haline gelmişti. Artan sanayisi Amerikan kuvvetlerinin buraları bombalamasıyla sekteye uğradı. Japonya'nın Tayvan'daki sanayileşme için uzun yıllar temel sloganı ve politikası; " Sanayi Japonya için, tarım sömürge Tayvan için" olmuştu. Tayvan iklimi nedeniyle yılda üç hasat yapabiliyordu. Bu nedenle tarım ürünlerinde bölgede oldukça ileri gitmişti. Japonya, Tayvan'ı tahıl ambarı olarak görüyordu. Savaşta Japon ordusunun yiyeceği Tayvan'dan gidiyordu. Tayvanlıların ise, savaş nedeniyle gıda tüketimi sınırlandırılmıştı. Tayvanlılara göre, Japonlar savaşı kesin kazanacaktı. Bu nedenle bu tüketim kısıtlamasına pek aldırıyorlardı. Önceleri, Japon hükümetinin, Tayvanlıların askere alınması yönünde bir zorlaması yoktu. Fakat savaşın giderek genişlemesi ve Japon ordusunun da giderek daha çok kayıp vermesi nedeniyle, Nisan 1942 tarihinden itibaren Tayvanlılar da askere alınmaya başladı. Tayvanlılar, Japon ordusu içinde "Gönüllüler Özel Ordusu" olarak yer aldı.⁵

15 Ağustos 1945 tarihinde, radyolardan Japon imparatoru, savaşta mağlup olduklarını ilan etti. Bu konuşmayı sadece Japonlar dinlememişti, aynı zamanda Tayvanlılar da dinlemişti. Japonya'nın

⁴ İngiltere'nin Çin-Japon Savaşındaki tutumu için bkz. Lee BRADFORD. **Britain and the Sino-Japanese war, 1937-1939. A study in the dilemmas of British decline.** (Stanford) Stanford University, 1973.

⁵ FRANK, *op. cit.*

bu büyük yenilgisi Tayvan için yeni bir başlangıç oluyordu. Buna karşın, Tayvanlılar yenilginin ne anlama geldiğini iyi biliyorlardı. ABD bombardımanı bazı yerlerde hala sürüyordu. Öte yandan, Tayvan'da Japon yönetimi hala görevdeydi ve çok sayıda Japon asker adada bulunmaktaydı.

Tayvanlı aydınlar, müttefik yayın organlarından Kahire (Kasım 1943) ve Postdam (Temmuz 1945) görüşmelerinin sonuçlarını öğrenmişlerdi. Bu gelişmelerden çıkarılan sonuç yenilgi sonrası Tayvan'ın Çin'e devredileceği gerçeğiydi. Oysa Tayvan ile Çin arasında gelişmişlik düzeyi açısından büyük bir uçurum vardı. O nedenle, birçok aydın, Çin ile birleşmek yerine, bağımsız bir devlet olmanın daha iyi olacağını ifade etmeye başladılar. Yine de Tayvanlılar kendi kadrcılarını kendileri belirleyemeyecekti. Tayvan'daki bazı Japonlar hala yenilgi gerçeğini kabul etmek istemiyorlardı. Bu nedenle, Tayvanlılarla işbirliği yaparak, Tayvan'ın bağımsız bir devlet haline gelmesi için çalışmaya başladılar. **“Tayvan Barışı Koruma topluluğu”** ile bu Japonlar, temasa geçerek bağımsızlık yönünde yeni bir süreç başlattılar. Bu süreç, daha sonra Çin Milliyetçi Partisi tarafından Tayvan'ın bağımsızlığını savunduğu gerekçesiyle durduruldu, liderleri de hapse atıldı.

1943 yılında, Kahire'de bir araya gelen Amerikan ve İngiliz liderler, General Çang Kay-şek'i de davet ettiler. Savaş sonrası olası durumun görüşüldüğü bu toplantıda Japonya'nın Çin'den aldığı bütün toprakları savaş sonrası Çin'e devretmesi prensip olarak kabul edildi. Bu durum, günümüze kadar sürecek olan Tayvan kime ait sorusunun da aslında cevabını oluşturmaktaydı. Postdam Konferansında uzlaşılan anlaşma gereği müttefik güçler Japonya'yı işgal ettiler. 2 Eylül 1945 tarihinde, Japonlar Missouri savaş gemisinde resmen teslim anlaşmasını imzaladılar. Aynı gün, Müttefik Kuvvetler Başkomutanlığı yayınladığı 1 numaralı emir ile Mançurya hariç,

Çin ve Tayvan'daki bütün Japon askerlerinin General Çang Kay-şek'e teslim olmaları istedi. Bu emir gereği, Çin kuvvetleri Tayvan'a çıkarma yaptı.⁶

Çin ise, müttefik kuvvetlerini beklemeden Tayvan yönetimi üzerinde bir takım düzenlemeler yapmış, yeni bir genel valilik ofisi ve Tayvan Bölgesi Garnizonu kurarak bunların başına vali Çen Yi'yi atamıştır. Tayvan'ın statüsünün değiştirilmesine yönelik herhangi bir anlaşma olmamasına rağmen, Çang Kay-şek Tayvan'ı Çin'in bir eyaleti yapmıştır. Bu sırada, Çin Milliyetçi Partisi saflarında Japonlara karşı savaşıyan bazı Tayvanlılar da adaya dönmüşler ve burada yoğun bir Çin Milliyetçi Partisi ve Çin propagandasına başlamışlardır. Öte yandan, Çang, gizlice Çin Milliyetçi Partisi öncü kuvvetlerini ve Çin Gestaposu diye de bilinen gizli polis servisini de Tayvan'a göndermiştir. Böylece yavaş yavaş Çin'deki milliyetçi rejim Tayvan'a sızmaya ve güç kaydırmaya başlamıştır.⁷

17 Ekim 1945'de, Çin Milliyetçi Partisi'nin iki alayı 12.000 asker ve 200 subayla birlikte 30 Amerikan gemisiyle, Amerikan savaş uçakları eşliğinde Kiilung limanına çıktılar ve aynı gün Taypey şehrine geldiler.⁸ 25 Ekim 1945 tarihinde ise, Tayvan'ın devir-teslim töreni yapıldı. Törenin ardından Tayvan'ın yeni valisi radyodan bir konuşma yaparak, Tayvan'ın Çin'in bir parçası haline geldiğini ve burada yaşayan Tayvanlıların Milliyetçi rejimin yani Çin Milli-

6 Japonya'nın teslimi konusunda daha geniş bilgi için bkz: Alan SCHOM, *The Eagle and the Rising Sun: The Japanese-American War, 1941-1943: Pearl Harbor through Guadalacanal*, (New York) W. W. Norton & Company, 2004.

7 HSU, Long-hsuen. *History of the Sino-Japanese War (1937-1945)*. (Taipei Taiwan) Chung Wu Publishing, 1985. (son bölüm)

8 Çin askerleri geldiğinde Tayvanlılar gözlerine inanamamışlardı eğitimsiz ve zayıf bir şekilde teçhiz olmuş bu askerler Japon askerlerinden oldukça kötü görünüyordular. Nasıl olmuş da bu askerler Japonları yenmişlerdi. Tayvanlılara göre, Japonya, Çin'e değil ABD'ye yenilmişti ve ikisinin arasında çok büyük bir fark vardı.

yetçi Partisi'nin yönetimi altında olduğunu ilan etti. Bu andan itibaren, Tayvanlılar da otomatik olarak Japon vatandaşlığından Çin vatandaşlığına geçtiler. Sonuç olarak, uzun bir süre sonra Tayvan tekrar anavatanına dönmüştü. Japonların çekilmesi ise, 20 Ağustos 1946 yılında tamamlanmıştır. Bu sırada, çekilme tamamlanmadan Nisan ayında, Tayvan'ın son Japon valisi, Likici Ando savaş suçlusu olarak tutuklanarak, yargılanmak üzere Şanghay'a gönderildi. Mahkeme önüne çıkmaya fırsat kalmadan Likici Ando intihar ederek hayatına son verdi. 31 Mart tarihinde ise, Japonya, imparatorluk emriyle Tayvan'daki Japon yönetimini sona erdirdi.

Çin Milliyetçi Partisi, tıpkı Leninist bir parti gibi tek parti yönetimini benimsemişti. Ülkeyi tek parti yönetir mantığıyla hareket ediliyordu. Bu açıdan, Çin Milliyetçi Partisi, Tayvan'a gönderdiği uzmanları aracılığıyla, Tayvan'da da parti örgütünü kurmaya başladı. Bu arada, Tayvan ekonomisi de pekiyi gitmiyordu. Daha önce-leri Tayvan, şeker ve pirinci Japonya'ya ihraç etmekteydi. Çin, yönetimi devralınca, bu ticaret Çin ile yapılmaya başlandı. Çin ise, karşılığında günlük ihtiyaçları ve sanayi ürünlerini Tayvan'a gönderiyordu; ama bu da fazla uzun sürmedi. Çin'de de ekonomi giderek kötüleşmeye başlamıştı. Yüksek enflasyon altında, Çin ekonomisi çökmüştü. Bu da, kuşkusuz Tayvan'a olumsuz etki yaptı.

Bu ekonomik çöküş, Tayvan'ın toplumsal yapısını da oldukça zedelemişti. Tayvan Çin'e geçtikten sonra Tayvan'ın resmi para birimi "Yüen" oldu. Bu ise, Tayvan'ın kendi para biriminin değerinin düşmesine neden oldu. Adada fiyatlar bir anda yükseldi. Giderek işsizlik arttı. Japon işgali sırasında Japonya'ya gitmiş olan öğrencilerin de dönmesiyle birlikte, işsizlik iyece arttı. Giderek kötüleşen bu durum, Tayvanlı aydınların Çin yönetimine karşı tutumlarını da değiştirdi. Öteden beri var olan bazen açıkta bazen de yeraltında olan Tayvan'ın bağımsızlığı fikri bu aydınların etrafında buluştuğu fikir-

sel bir merkez olmaya başladı. Çok geçmeden, aydınlar, çeşitli isimler altında örgütlenmeye başladı. Bu gelişmeler, Çin Milliyetçi Partisi yönetimini oldukça rahatsız ediyordu. Hali hazırda, Tayvan valisi ve etrafındakiler başta tütün ve sigara olmak üzere birçok ürünün satışını tekelleştirerek ellerinde tutuyorlardı. Tekel piyasadan bu küçük grup oldukça büyük kazançlar sağlıyordu. Bu ürünlerin ticaretiyle uğraşan ve bir zamanlar Tayvan'ın önde gelen tüccarları nihayet buna karşı çıkarak, 28 Şubat olaylarını başlattılar. Gergin geçen günlerden sonra Çin'den Çin Milliyetçi Partisi birlikleri gelerek, tüm adada düzeni sağladı ve sorumluları da cezalandırdı.

Tayvanlı aydınlar, politik reform yapılması için Çin'e başvurdu; ama Çin, bunu kabul etmedi. Çin Milliyetçi Partisi'nin bu sert tavrı, Tayvan'da giderek muhalefeti de güçlendiriyordu. Bu arada, Komünizm de giderek adada yaygınlaşmaya başlamıştı. Yüzlerce Tayvanlı aydın, adadaki baskılardan kurtulmak için birer birer adadan kaçtı. Bu aydınların çoğu Dr. Liao Bang-gey liderliği altında "Yeniden Özgür Tayvan İttifakını" kurdular. 1 Eylül 1948'de Liao, Birleşmiş Milletlere bir dilekçe vererek, Tayvan'ın Birleşmiş Milletler vesayeti altına alınmasını istedi. (Çin'de komünistlerin işbaşına gelmesiyle, uluslararası toplumun bir kısmı tarafından bu talep sonradan kabul edilmiştir) Bu gelişmeler üzerine, Liao, 1950 yılında Japonya'ya giderek, Kyoto şehrinde "Tayvan Demokratik Bağımsızlık Partisini" kurdu. Şubat 1956'da ise, Tayvan Cumhuriyeti Geçici Hükümetini Tokyo'da kurarak, hükümet başkanlığına seçildi. (1965 yılında ise, Liao, Tayvan'daki Çin Milliyetçi Partisi rejimiyle diyalog kurdu; ama aradığı ilgiyi göremedi. Bunun sonucu olarak, geçici hükümet ve parti kendiliğinden ortadan kalktı) 22 Nisan 1947'de, Nancing'daki Çin Milliyetçi Partisi merkezi, Çen Yi'yi görevden alarak, Tayvan genel valilik yönetimini de feshetti.

Onun yerine, Tayvan Eyalet Yönetimini kurdu ve başına vali olarak Birleşmiş Milletler’de diplomat olarak görev yapmış olan Vey-Dao-min getirildi. Yeni vali, 28 Şubat olayları nedeniyle ilan edilmiş olan sıkıyönetim halini askıya alarak, tutuklamalara ara verdi.

II. ÇİN İÇ SAVAŞI (1945-1949)

Mançu hanedanlığının çökmesinin ardından, Çin’in kuzey bölgeleri savaş ağalarının kontrolü altına girmişti. 1921 yılında, Savaş ağalarını etkisiz hale getirmek için Dr. Sun Yat-sen, Batı’dan yardım istedi. Batı’nın bu isteği görmezden gelmesi üzerine, Sovyetler Birliği’nden yardım istedi. Sovyetler Birliği, bu dönemde, çifte bir politika uygulayarak hem komünistleri, hem de Çin Milliyetçi Partisi’ni desteklemekteydi. Yardım isteğine yanıt olarak, 1923 tarihinde Mikhail Borodin ve ekibi Çin’e geldi. Hızla çalışmalara başlandı. İlk etapta, Çin Komünist Partisi ile Çin Milliyetçi Partisi’nin arasındaki ayrılıkların giderilmesiyle iki parti işbirliği sürecine girerek, “Birinci Birleşik Cephe” dönemi başlatıldı. Tabii ki, iki parti arasındaki ayrılıklar aslında ortadan kalmamıştı; sadece dondurulmuştu. Bunun ana nedeni, komünistlerin o dönem için oldukça zayıf olmalarıydı. 1926 yılından itibaren, iki yıl sürecek olan Kuzey Seferi başlatıldı. Zaten bu tarihte, Çin Milliyetçi Partisi de ideolojik olarak ikiye ayrılmıştı. Milliyetçilerin başında Çang Kay-şek geliyordu. Savaş ağalarına karşı kazandığı zaferler ve sosyalist söylemlerle halkın desteğini arkasına almıştı. Aslında, Çang, solcular dan ve komünistlerden oldukça nefret ediyordu. Daha sonraki aşamada milliyetçiler, bu iki akımı da partiden temizledi. Böylece, komünistlerle yolları tamamen ayrılmıştı.

1927’den itibaren, Mao’nun önderlik ettiği köylü ayaklanmaları ortaya çıktı. Çin Milliyetçi Partisi güçleri, bu ayaklanmaları sert bir şekilde bastırıyor, Mao ise, Sovyetler Birliği’nden destek alıyor-

du. Çang da boş durmuyordu. Çeşitli nedenlerden dolayı, Çang, komünist güçlere karşı bir türlü önlem alamamıştı. Nihayet 1933 yılında, Alman danışmanların öngörülerini ışığında, Çin Milliyetçi Partisi güçleri, komünist güçleri sistematik bir şekilde kuşatmaya başladı. Buna karşılık, 1934 yılında, Mao kendisiyle birlikte olan komünistler ile birlikte tarihe “Uzun Yürüyüş” olarak geçen batı’ya doğru 12 bin kilometrelik bir geri çekilme stratejisini başlattı. Komünistler, Şangsi’nin iç kesimlerine ulaştılar. Bu olaydan sonra, Mao, komünist hareketin tek önderi olarak ortaya çıktı. Bu geri çekilme süresinde, komünist güçler yerel toprak ve savaş ağalarından silah desteği aldı. Kendilerine birçok köylü gönüllü asker olarak katıldı. Tüm bu olaylar esnasında, Japonya da Çin’i işgal etmeye başlamıştı. Çang için hala en önemli tehdit komünistlerdi. Buna karşın, Japon işgali de yoğun bir şekilde devam ediyordu.

Çin Milliyetçi Partisi güçleri için her iki cephede de savaşmak oldukça güçlü. Tüm tavsiyelere rağmen, Çang, komünistlerle ittifaka yanaşmıyordu. 12 Aralık 1936’da, iki general Cang Şue-liang ve Yang Hu-ceng, Çang Kay-şek’i kaçırarak komünistlerle ittifak yapmaya zorladılar. Tarihe “Şian Olayı” olarak geçen bu olay sonucu Çin Milliyetçi Partisi ve Çin Komünist Partisi arasında “İkinci Birleşik Cephe” kuruldu. Artık her iki parti de enerjilerini Japonlara karşı kullanacaklardı.

Maalesef, ittifak sadece ismen vardı, yoksa iki parti arasında rekabet sürüyordu. Özellikle, toprak avantajı elde etmek için Özgür Çin denilen Japonların kontrolü altında olan Çin topraklarının kontrolü için her iki grup da mücadele ediyordu. Aralık 1940’da, Çang, komünistlerden Yeni Dördüncü Ordu’nun Anhuy ve Ciangsu bölgelerini tahliye etmesini isteyerek, yoğun baskıda bulundu. Bu yoğun baskı karşısında, Dördüncü Ordu komutanlığı bu bölgelerden çekilirken milliyetçi askerler tarafından pusuya düşürüldü. “Yeni Dör-

düncü Ordu Olayı” olarak da bilinen bu saldırı, Çin Komünist Partisi’nin orta Çin’deki tüm etkinliğini yok etti. Artık, her iki grup da kaçınılmaz bir iç savaşa doğru gidiyordu. Nihayet, Japonya, Çinlilerin umduğundan da daha çabuk teslim olunca ve İkinci dünya Savaşı da Çinliler için bitmişti. Japonlardan ABD’nin direktifleri doğrultusunda Çin Milliyetçi Partisi güçlerine teslim olması istenmişti. Böylece, müttefikler muhatap olarak komünistler yerine milliyetçileri alıyorlardı. Sovyetler Birliği’nin Pasifik Savaşına dâhil olmasıyla, Sovyetler Birliği, savaşın sonuna doğru Kızıl Orduyu Mançurya’ya göndererek, burayı Japonya’dan aldı. Japonların teslim olması ve savaşın bitmesiyle Sovyet güçleri de Mançurya’dan çekilmeye başladı.

Bu durum, Çang’ın işine gelmemiştir; çünkü Çin Komünist Partisi güçlerinin buraya yerleşmesini engelleyebilecek yeterli gücü yoktu. Bu gücü toparlayabilmek için Sovyetler Birliği’nden hemen çekilmemelerini istedi. Sovyetler Birliği de bu öneriye sıcak baktı ve sanayi tesislerinin sökülmesi işini ağırdan alarak belirlenen zamandan daha geç çekildi. Çinli komünistler ile Çin Milliyetçi Partisi rejimi arasındaki sürtüşme giderek açık bir rekabete dönüştü. Çin Komünist Partisi’nin kendi bünyesi içerisindeki siyasal belirsizlik ve çok seslilik, Çin Milliyetçi Partisi ile rekabet edecek toplumsal güce ulaşılmasını engelliyordu. Buna rağmen, her iki grup arasında işbirliği de yok değildi. Özellikle, Japonlara karşı verilen direniş mücadelesi bunun en açık göstergesiydi.

Yeni Dördüncü Ordu olayından sonra, Çin Komünist Partisi ve Çin Milliyetçi Partisi arasındaki görüşmeler kesilmişti. Giderek, her iki grubun arasında çatışmalar artmaya başladı. Bu da, Çin’de ABD’nin ve Sovyetler Birliği’nin de taraf olacağı bir savaşa doğru gidişatın göstergesiydi. Bu tehlikenin farkında olan ABD, her iki grubun arasında uzlaştırıcı bir rol oynamak için harekete geçti. Ey-

lül 1944 yılında, Amerikan yönetimi, General Patrick J. Hurley'i Başkan Roosevelt'in özel temsilcisi olarak Çin'e gönderdi. Birkaç ay sonra da Hurley ABD'nin Çin büyükelçisi olarak atandı. Hurley'in en büyük görevi, Çin'deki askeri kuvvetlerin birleştirilerek Japonların mağlup edilmesi idi.

Hurley'in ilk yılı, Çin'deki iki büyük askeri yapılanmanın liderlerini uzlaştırma yolundaki çabalarla geçti. Komünistlerin tutumunu Mao, Nisan 1945 tarihinde yapılan Çin Komünist Partisi VII. Kongresinde, "*Çin Milliyetçi Partisi rejimine son verilerek, Çin Komünist Partisinin de içinde bulunacağı bir koalisyon hükümetinin kurulması*" şeklinde belirtmişti. Bu öneri, Çin Milliyetçi Partisi içerisindeki barış yanlısı grup arasında büyük destek topladı. Japonya'nın teslim olduğu 14 Ağustos günü, Çang, Mao'yu Çungking'e aralarındaki sorunları görüşmek üzere davet etti. Mao daveti kabul ederek, büyükelçi Hurley'in eşliğinde hükümetin savaş zamanı başkenti olan bu kente gitti. Hurley, bu toplantıda da arabulucu rolüne devam etti. Mao, 11 Ekimde, Yen'an'a geri döndü.⁹ Co Enlay ise, Çungking'de kalarak çalışmalara devam etti.

10 Ekimde, Çang ve Mao arasındaki görüşmelerin kapanış oturumunda, uzlaşmaya varılan genel prensipler kamuoyuna açıklandı. Prensipte anlaşılan konular: demokratikleşme, askeri kuvvetlerin birleştirilmesi, Çin Komünist Partisi'nin ve diğer partilerin eşit olarak kabul edilmesi, bireysel, dini, konuşma ve toplantı yapma özgürlüğünün hükümet tarafından tanınması ve son olarak, yargılama ve cezalandırmanın sadece polis ve mahkemelerce yapılacağını kabul edilmesi biçiminde özetlenebilir.

Bu anlaşmaya göre, bütün grupları temsil eden Siyasi Danışma Konferansı, hükümetin yeniden yapılandırılması ve yeni anayasa-

⁹ Yen'an şehri, iç savaş döneminde komünistlerin merkeziydi. Hükümet kuvvetlerinin merkezi ise Nancing şehriydi.

nın kabulü konularını görüşmek üzere toplanacaktı. Komünistler, askeri güçlerini azaltmayı kabul etmişlerdi. Bunun yanında, komünistler, güneydeki en zayıf ve güçsüz oldukları bölgelerden çekilmeyi de kabul etmişlerdi.¹⁰ Hükümet ise, komünistlerin Çin Milliyetçi Partisi'nin tek parti yönetimine son vermesi isteğine boyun eğmişti. Öte yandan, komünistler de, derhal bir koalisyon hükümeti kurulmalı ısrarlarından vazgeçmişti. Bütün bunlar gösteriyordu ki, her iki taraf da barış arzusu içerisindeydi. Üzerinde uzlaşmaya varılamayan belki de en önemli konulardan bir tanesi 10 komünist üssün ve onların yönetimlerinin meşruluk sorunuydu. Çang, bu birimlerin merkezi hükümetin idari yetkisi altına girerek birleştirilmelerini talep etti. Komünistler, bu istekten dolayı hiç şaşırmamışlardı ve bunu bekliyordlardı. Zaten aralarındaki mücadele de devam ediyordu; hatta her iki tarafın liderleri görüşmelerde bulunurken, her iki tarafın orduları da Japonların işgal ettiği Yangzi nehrinin kuzeyini ele geçirmek için yarışıyorlardı. Bu topraklar, Mançurya olarak bilinen stratejik kuzeydoğu bölgesini içeriyordu. Komünistler, Mançurya'da yeni bir üs kurmak istemekteydiler.

Japonların teslim olacağını anlayan Çang, 11 Ağustos 1945'te komünist birliklerine yerlerinde kalmaları emrini verdi. Fakat komünistlerin merkezi Yenan'dan gelen emirler tam aksini söylemekteydi. Nihayet, komünist birlikler, bütün cephelerde Japonlara karşı genel bir saldırı başlattılar. Mao ve komünist orduların komutanı Çu Teh, Çang'ın 11 Ağustos tarihli emrinin kabul edilmediğine ilişkin beş gün sonra bir telgraf gönderdiler. 23 Ağustos günü, hükümet kuvvetlerinin başkomutanı General Ho Ying-cin, Çin'de Japon kuvvetlerinin komutanı General Okamura Yasuji'ye, gerekli olduğu takdirde hükümet kuvvetleri gelene kadar bütün Japon mevzilerinin komünist güçlere karşı savunulması emrini verdi. Bunun yanında,

¹⁰ Ibid.

Çin'deki Japon ordusuna da komünistlere kaptırdıkları yerleri tekrar almaları için saldırı emri verildi. Ağustostan Eylül ayına kadar, komünist güçler ile Japon ordusu ve Çin Milliyetçi Partisi güçleri arasında yaklaşık 100 çatışma meydana geldi.

Görüldüğü üzere, Çin'deki milliyetçi yönetim elindeki iktidarı paylaşmamak için, Çin ulusunu sömürgeleştirmek için orada bulunan Japon işgal güçleriyle bile işbirliği yapmaktan bile kaçınmamıştı. Oysaki 1932'den beri milliyetçi hükümetin yegâne düşmanı Japonlardı. Bu işbirliğinin sonucu, komünistler, Anhvey, Honan, Hopey, Kiangsu, Şansi, Şantung ve Suiyuan'ın da içinde bulunduğu 20 şehri kaybetti.¹¹ Merkezi hükümet, sadece Japonlarla işbirliği yapmıyordu, aynı zamanda ABD ile de işbirliği içerisindeydi. ABD, Çin merkezi hükümeti adına yarım milyon Çin askerini Çin'in kuzeyine, Tayvan'a ve Mançurya'ya taşımıştı. 53 bin kişilik Amerikan deniz piyadeleri de Beyping, Tientsin ve kuzeydeki öteki noktaları hükümet güçleri gelene kadar işgal etmiştir. Öte yandan, ABD, bütün bu yardımların daha önce komünistlerle milliyetçiler arasındaki soruna müdahale etmeyecekleri yönündeki kararlarına aykırı olmadığını açıklayarak, ABD'nin baştan beri karışmama tutumunu muhafaza ettiğinin altını çizmiştir. Çinli komünistler ise, ABD'nin bu açıklamasından memnun olmamışlardı. Komünistler, ilk etapta, Amerikan garnizonunu ve askeri faaliyetlerini Çin'in içişlerince müdahale edildiği gerekçesiyle protesto etmeye başladılar.¹² Bu, ABD'nin komünistler nezdinde ki imajını oldukça zedelemişti.

Bütün bu gelişmeler esnasında, kuzeydeki büyük komşu Sovyetler Birliği de yavaş yavaş Çin'deki gelişmelere müdahil olmaya başladı. 9 Ağustos 1946 yılında, Sovyetler Birliği, 11 Şubat 1945

11 *New China News*, 17 ve 20 Eylül 1945 tarihli haberi.

12 Glenn W. LA FANTASIE (edt), "Foreign relations of the United States, 1945-1950", United States Department of State, Washington, 1996, ss. 376-377.

tarihli Yalta Anlaşması uyarınca, Japonya'ya karşı savaş ilan etti. Sovyet birlikleri henüz Mançurya'ya girmişti ki, Japonya teslim oldu. Aynı gün, Sovyet ve Çin hükümeti, iki ülke arasında Dostluk ve İttifak anlaşması imzalandığını duyurdu. Görüşmeler sırasında, Stalin, Çinli temsilci T.V. Soong'a Japonların tesliminden itibaren 3 ay içinde Sovyet birliklerinin kuzeydoğu'dan yani Mançurya'dan çekileceği yönünde güvence verdi.¹³ Dolayısıyla, 15 Kasım 1945 tarihine kadar Sovyetlerin bu bölgeyi boşaltmaları gerekmekteydi.

Rusların, kuzeydoğuda işgale başladıkları süreçte, Komünistler ise, avantajlı bir pozisyonda bulunuyorlardı. Bu süre içerisinde hükümet birlikleri Amerikan uçakları ve diğer araçlarla bu bölgeye taşınmaya çalışılırken, komünistlerin sekizinci birliği ve yeni dördüncü ordusu da Mançurya'ya ve kuzeydeki diğer yerlere giriyordu. Komünistlerin kuzeydoğu kuvvetlerine Mançuryalı bir savaş ağası olan Çang Tso-lin'in oğlu Çang Hsueh-szu komuta ediyordu. Savaş ağası Çang Tso-lin, kuzeydoğuda Japonlara karşı gerilla savaşında komünistlerle işbirliği yapmıştı. Savaş ağasının diğer oğlu Mareşal Çang Hsueh-liang ise, 1936'da meydana gelen Şian olayı nedeniyle Çin Milliyetçi Partisi tarafından ev hapsinde rehin olarak tutuluyordu.

Sovyetlerin Çinli komünistlere bu dönemde askeri yardım sağladıklarına ilişkin çok az kanıt bulunmasına rağmen, Sovyetler bir takım oyalama taktikleriyle Amerika'nın hükümet birliklerini kuzeydoğudaki bazı limanlara indirmesini engellemiştir. Komünistler, silah ve cephenin büyük bir çoğunluğunu kuzeydoğu bölgesinde teslim olan 700.000 Japon askerinden doğrudan veya dolaylı olarak geçirmişti.¹⁴ Kasım ayı başlarında, Çin Milliyetçi Partisi hükümeti, Sovyetler Birliği'nin Mançurya'dan zamanında çekileceğinin

¹³ *Ibid.*, s. 623.

¹⁴ İkinci Dünya Savaşında, tüm Çin topraklarında, 1.381 milyon Japon askeri teslim olmuştur.

farkına varmıştı. Böyle bir durum, bölgenin kısa bir süre içerisinde komünist kuvvetler tarafından işgal edileceği anlamına geliyordu; zira merkezi hükümetin oraya zamanında müdahale edecek zaman ve kuvveti yoktu. Amerikan yardımlarına rağmen, hükümet birlikleri dağılmış ve disiplini kaybetmişti. Çin Milliyetçi Partisi hükümeti, derhal Sovyetler Birliği ile temasa geçerek, hükümet birliklerinin bu bölgeye ulaşana kadar çekilme işlemini ertelemelerini istedi.¹⁵ Sovyetler Birliği, bu talebe olumlu yanıt vererek çekilme işlemini iki defa erteledi. Nihayet, Sovyetler Birliği Mayıs 1946'da Mançurya bölgesinden çekildi. Çekilirken, savaş ganimeti olarak, Japonların buralara kurmuş olduğu birçok ağır sanayi tesislerini de söküp yanlarında götürdüler.¹⁶

Sovyetler Birliği, ABD'nin giderek Çin Milliyetçi Partisi ile birlikte bölge üzerinde etkinliğini artırdığının farkındaydı. Japonya'nın teslim olmasından ABD oldukça avantajlı çıkmıştı. Tüm bunlar, Rusları rahatsız ediyordu. Sovyetler, komünist-milliyetçi çatışmasının giderek büyük güçlerin çatışmasına döneceğinin farkındaydı. Dolayısıyla, kontrollü bir şekilde Çin Komünist Partisi güçlerine destek vermeye başladı. Komünistlerin, Sovyet kontrolündeki Çin topraklarına girmeleriyle birlikte, Sovyet Kızıl ordusu da işbirliğini daha da artırdı. Sovyetler Birliği'nin Uzak Doğu Kuvvetlerinin komutanı olan Mareşal Rodion Malinosskii'nin temsilcisi Yarbay Belusonov, Yenan'a giderek, Çin Komünist Partisi'nin üst düzey yetkilileri ile görüşerek, birçok anlaşma imzaladı. Bütün bu süreç içerisinde Sovyetler Birliği, bu bölgeyi Çinli komünistlere bırakmaya başladı; çünkü aralarındaki sorunu, çatışan bu iki grubun kendisi halletmesi gerekiyordu. Ne de olsa, Stalin için her iki gru-

15 Daha geniş bilgi için bkz. CHIANG Kai-shek, "Soviet Russia in China; A summing-up at seventy" (Londra) George G. Harap Co., 1957. 232.

16 Daha detaylı bilgi için bkz. R.A. MIROVIT, "The Soviet Union and China: A Brief History of Relations", (Moskova) Novosti Press, 1981.

bun da Rus çıkarlarından öte başka bir anlamı yoktu. Çinli komünistler, Kuzeydoğu Çin'e girdiklerinde Sovyetler, onların büyük şehirleri ele geçirmelerine izin vermiyordu, sadece orta büyüklükteki şehirlere girmelerine izin veriyordu. Mançurya, giderek Çinli komünistlerin bir üssü haline gelmişti.

ABD, Sovyetler Birliği, İngiltere, Fransa ve Çin, Londra'da Uzak Doğuyla ilgili sorunları görüşmek için bir araya geldiler. Bu arada, Çang Kay-şek, Başkan Truman'a bir telgraf göndererek, Sovyetler Birliğinin 1945 Çin-Rus anlaşmasını ihlal ederek, kuzeydoğu bölgesinde barış ve istikrarı bozduğu konusunda bilgilendirdi. Bütün baskılar sonucunda, Sovyetler Birliği, ne Çin Milliyetçi Partisi güçleriyle, ne de ABD ile bir sürtüşmeye girmemek için Çin'deki büyükelçisi Apollon Petrov'u Çin Milliyetçi Partisi'ne göndererek, bundan sonra Sovyet Kızıl Ordusunun Çinli komünistleri hiçbir şekilde desteklemeyeceğini bildirdi. Sonunda, Çang Kay-şek en seçkin birliklerini Mançurya'ya ulaştırmayı başardı. Sup'ing-çien savaşında komünistler yenilerek, Mançurya'nın kontrolünü hükümet birliklerine kaptırdılar." Bu, komünistler için büyük bir yenilgiydi; adeta kurtarılmış bir bölge olarak gördükleri bu yerden atılmışlardı. Kuşkusuz, bu yenilgi iç savaş sonlandırmamış, aksine iç savaşta yeni bir dönemin de başlangıcını oluşturmuştu.

Öte yandan, Amerikan tarafında da sıcak günler yaşanmaktaydı. Kasım 1945 yılında, Hurley, büyükelçilik görevinden istifa etti. Kendisi hakkında Amerikan Dışişleri Bakanlığında, Çin'de, komünistlerin tarafını tutarak uzlaşmanın altını oyduğu yönünde suçlamalar bulunmaktaydı ve istifasında bu iddialar da rol oynamıştı¹⁸

¹⁷ CHIANG, *op. cit.*

¹⁸ LA FANTASIE, *op.cit.*, ss.722-744; ayrıca, bu konuda daha detaylı bilgi için bkz. John Leighton STUART, " *The Forgotten Ambassador: the reports of John Leighton Stuart, 1946-1949*, (Boulder, Colorado), Westview press, 1981; John S. SERVICE, " *Lost chance in China: The World War II despatches of John S. Service*" (New York) Random House, 1974.

Bu istifanın ardından Başkan Truman vakit kaybetmeden General George Marshall'ı, özel temsilcisi olarak atadı. General Marshall, bu atamayla, Hurley'in arabulucu misyonunun da yeni sahibi olmuştu. Başkan Truman, General Marshall'a, komünistler ve hükümet kuvvetleri arasında sürmekte olan çatışmalara bir son verilmesini, bu kuvvetlerin barış içerisinde birleşmelerini ve her grubun temsilcilerinin bulunacağı bir ulusal konferansın toplanmasının sağlanması yönünde talimat verdi.

General Marshall, 23 Aralık 1945 tarihinde, Çin'e geldi. Gelmesinin hemen sonrasında, Amerikan yönetiminin, hükümet kuvvetlerinin 39 alayı için göndermiş olduğu yardım da tamamlanmıştı. General Marshall, derhal temaslara başladı ve kısa sürede taraflar Siyasi Danışma konferansının toplanması yönünde görüş birliğine vararak, ateşkese görüşmek üzere bir komite kurdu. Üçlü komite olarak adlandırılan bu komiteyi; General Marshall, hükümeti temsilen General Çang Çün ve komünistleri temsilen de Ço En-lay oluşturmaktaydı. Siyasi Danışma Konferansı'nın toplanmasından bir gün önce 10 Ocak 1946'da ateşkes anlaşması ilan edildi. Anlaşmayla, genel bir silah bırakışması çağrısında bulunularak, kuzey Çin'deki tüm askeri faaliyetlere son verilmesi istendi. Hükümet kuvvetlerinin Mançurya'yı ve Japonya'nın işgal altında tuttuğu toprakları devralma hakkı bu ateşkes anlaşmasıyla kabul edildi. Ateşkesin yürütülmesini takip etmek için Beyping'de bir merkez kurularak üç temsilci burada görevlendirildi.

Siyasi Danışma Konferansı, toplantısında Çin Milliyetçi Partisi -Çin Komünist Partisi arasındaki çatışmanın barışçı yollardan çözülmesi ilan edildi. Bu konferansa büyük umutlar verilmişti. Anlaşmayla, Çin Milliyetçi Partisi ile Çin Komünist Partisi neredeyse askeri ve siyasal olmak üzere hemen her konuda anlaşma sağlamıştı. Yine, anlaşmayla, ulusal hükümetin yeniden yapılandırılması, Çin

Milliyetçi Partisi yönetiminin sona erdirilmesi, 1936 Anayasasının değiştirilmesi ve koalisyon hükümetinin de sona erdirilmesi öngörülmüştür. 25 Şubat günü de askeri kuvvetlerde indirim üzerine anlaşmaya varıldığı ilan edildi. Bu anlaşmaya göre, indirim 18 ay içerisinde tamamlanacaktı. Kabaca, indirilecek asker miktarı; hükümet kuvvetlerinde 840.000 asker, komünist kuvvetlerde 140.000 askerdidi. Her iki kuvvetin de ulusal ordu altında birleştirilmesi öngörülmüştü. Bu anlaşma, kuvvetlerin dağıtılmasına karar vermiş, özellikle kuzey Çin’de konuşlanmış olan komünist güçlerin dağıtılmasını vurgulamıştır. Maalesef, bütün bu anlaşmalar yaptırım gücünden uzak sadece karşılıklı güven ve iyi niyet üzerine kurulmuştur.

Çin Milliyetçi Partisi içerisindeki sağcı kanat, Siyasi Danışma Konferansının kararlarına karşı çıktı. Bunun yanında, Çin Komünist Partisi ve onun siyasal müttefiki Demokratik Birliği’nin Devlet Konseyindeki ortak veto yetkisine de karşı çıkılmaktaydı. Bu iki grup, Çin Milliyetçi Partisi’nin Siyasi Danışma Konferansında varılan anlaşmaları ihlal ettiğini dile getirerek, daha fazla bu sürecin içerisinde olmayı reddettiler. Bu sırada, asker indirimi ve orduların birleştirilmesi konularında biraz yol alınmıştı. Buna rağmen, Komünistler, askeri birimlerinin listesini vermeyi halen kabul etmiyorlardı. Öte taraftan, silah bırakışması komisyonu bir türlü Mançurya’ya girememişti. Oradaki çatışmalar halen devam etmekteydi. Nihayet, Nisan 1946’da bu bölgeye girmeyi başardılar. Komünistler ise, bu bölgede çok hızlı bir şekilde askeri yığınaklarını tamamlayarak ilerlemekte olan hükümet kuvvetlerine meydan okuyorlardı. Komünistlerin, Mançurya’daki, askeri faaliyetleri teknik olarak ateşkes anlaşmasını ihlal etmiyordu; fakat Mançurya’da Sovyetler Birliği’nin de çekilmesiyle ortaya çıkan durum komünistleri savaşmak zorunda bırakıyordu.

Kuzey Çin’de, komünistler açıkça ateşkes anlaşmasını ihlal ediyordu. Şandung bölgesinde, Tientsin-Pukov demiryolu hattı boyunca ve kuzey Kiangsu’da saldırıya geçmişlerdi. Ateşkesin ihlal edilmesiyle, General Marshall da arabulucu görevinden çekildi. 30 Haziran 1947 tarihinde silah bırakışmasının süresi sona erdi. Gelişen noktada hiçbir kayda değer gelişme olmamıştı. Böylece Marshall misyonu da sona ermişti. General Marshall derhal ABD’ye çağrıldı. Yerine J. Leighton Stuart büyükelçi olarak atandı. Genel saldırının başlamasından kısa bir süre sonra, ABD, son bir kez daha tarafları görüşme masasına çağırdı. 1 Ağustos’ta Beşli Müzakere Komisyonu kuruldu. Bu toplantılar esnasında, Çang Kay-şek, saldırıya geçtikleri bütün yerlerdeki komünist birliklerinin geri çekilmesini bir ön şart olarak öne sürdü. Komünistler, bu şartı kabul etmediler. Dolayısıyla saldırılar devam etti. 19 Ağustos günü komünistlerin merkezi Yen-an, hükümet kuvvetlerince bombalandı. Bunun üzerine, komünistler, kontrolleri altındaki bütün yerlerde genel seferberlik ilan etti. Komünistlerin elindeki Kalgan şehri de bombalanınca, Marshall, Washington’u, hükümet kuvvetlerinin barış görüşmelerini, komünistlere karşı askeri harekâtlarını örtmek için kullandığı yönünde uyardı.

Her ne kadar, Çang, Kalgan’da kısa süreli bir ateşkes ilan etmiş olsa da, komünistler tarafından pek fazla tatmin edici bulunmadı. Bu nedenle, komünistlerin baş müzakerecisi Ço En-lay, hükümet kuvvetlerinden işgal ettikleri yerlerden 13 Ocak ve 7 Haziran silah bırakışması anlaşmalarındaki yerlerine çekilmelerini istedi. Hükümet ise, bunu kabul etmeyerek Kalgan’ı işgal etti. Ardından, merkezi hükümet tek taraflı olarak ulusal meclisi topladı. Çin Komünist Partisi ve Demokratik Birlik, Siyasi Danışma Konferansı kararlarına saygı göstermeyen Çin Milliyetçi Partisi ile birlikte böyle bir toplantıya katılmayacaklarını açıkladılar.

Ço En-lay tekrar Yenan'a döndü. Çin Komünist Partisi de resmen müzakere sürecinden çekilmiş oldu. Komünistler, artık ABD'nin arabulucu politikalarını desteklemiyorlardı. Sonuç olarak, konferans masasında elde edemediklerini her iki taraf da savaş meydanlarında elde etmek istemekteydiler. Kuşkusuz, Çin Milliyetçi Partisi'nin bu kadar uzlaşmaz olmasında, parti içerisindeki savaş yanlısı grubun etkisi büyüktü. Özellikle, başını Çen Kuo-fu ve Çen Li-fu kardeşlerin çektiği bu savaş yanlısı grup, ABD'nin arabuluculuk çabalarını, komünistleri yok etmek için en önemli araç ve fırsat olarak görüyorlardı. Onlara göre, bu mücadelede ABD'nin sempatisini kazanmak önemliydi.

III. MİLLİYETÇİ PARTİ'YE AMERİKAN YARDIMI

Gerçekten de, Çin Milliyetçi Partisi, ABD'nin sempatisini kazanmıştı ve bu sempati ilerisi için de gerekliydi. 25 Şubat 1946 tarihinde, ABD ve Çin hükümeti, "Yeniden Askeri Yapılandırma" anlaşmasını imzaladılar. Bu anlaşmaya göre, Çin'de askeri bir danışma birimi kurulacak, bu birim Çin'in ordusunu geliştirmede yardım edecekti. Bu birim, Mart ayında kuruldu. Aynı zamanda, ABD, Birleşmiş Milletlerin Çin'e yardım fonuna 300 milyon dolar vererek katkıda bulundu. 14 Temmuz 1946'da, "Kiralama ve Ödünç verme" yasası kapsamında, Boru hattı kredi anlaşması imzalandı.

Bu anlaşmayla Amerikan yönetimi, Çin'e sivil amaçlı malzemeler alması koşuluyla kredi veriyordu. Tabii ki, bu alımların çoğu yine ABD'den yapılacaktı. Ağustos ayında, Çin Milliyetçi Partisi'nin Çinli komünistlere karşı genel saldırısının başladığı sıralarda, ABD ile 900 milyon dolarlık bir başka kredi anlaşması daha yapıldı. Bu anlaşma, hava kuvvetleri için yedek parça, sivil amaçlı malzemeler, küçük gemiler, inşaat malzemeleri ve iletişim araçları gibi kalemleri kapsıyordu. Aynı zamanda, ABD ve Çin hükümetleri ara-

sında Dostluk ve Ticaret anlaşmasının da görüşmeleri devam etmekteydi.¹⁹

Çang Kay-şek'in Sovyetler Birliği ile ilişkileri de giderek kötüleşiyordu. Sovyetler Birliği, ABD'nin Mançurya üzerinde bir takım emelleri olduğunu görmüştü. Bu nedenle, Çin hükümetine olan desteğini çekmiş, açıkça komünistleri desteklemeye başlamıştı. Yine de, Stalin, sorunun barışçı yollardan çözülmesi için Çang kay-şek'i görüşmelerde bulunmak üzere Moskova'ya davet etti. Stalin, ABD'nin Mançurya sorununda dışlanmasını istiyordu. Çang ise bu daveti reddetti. Bu gelişme, Sovyetler Birliğinin Çin iç savaşına yönelik politikasında büyük değişiklik yaptı. Artık Sovyetler Birliği, Çinli komünistleri, Mançurya'da güçlendirmeye ve desteklemeye başladı. Başkan Truman ise, Çang'a Stalin'in davetini kabul etmesi yönünde telkinlerde bulundu; ama etkisiz kaldı.

Askeri eğitiminin büyük bir bölümünü Moskova'da alan Çang, Rusların stratejilerini gayet iyi biliyordu. Çang'a göre, Sovyetler Birliği'ni karşısına almak demek, ABD'nin kendisini desteklemesi anlamına gelmekteydi. 1946'nın yaz aylarında komünistler, hükümetin ABD ile olan ilişkilerini sorgulayan ve eleştiren bir kampanya başlattılar. Bu kampanya, ABD'nin hükümet güçlerini askeri yönden güçlendirerek, sorunun barışçı yollardan çözümünü engellediği şeklinde devam etmekteydi. Bu suçlamalar üzerine, Amerikan yönetimi, Çin'i abluka altına alarak silah ve mühimmat girişini engelledi. Bu, aslında Çin hükümetine, sorunu siyasal yönde çözmesi için bir baskıydı. Buna rağmen, abluka ve ambargo bir yıl sonra kaldırıldı. Bu sırada, General Marshall, ABD Dışişleri Bakanlığı görevine getirildi.

1946'nın ortalarından itibaren, Sovyetler Birliği, Çinli komünistleri desteklemeye ve güçlendirmeye başladı. Ruslar ve Çinli ko-

19 TSOU Tang, *America's Failure in China* (Şikago) Chicago University Press, 1963, ss. 429-450.

komünistler ortak askeri ve ekonomik üsler kurmaya başladılar. 1947 yılının başlarında ise, komünistler, milliyetçilere karşı oldukça güçlenmişlerdi. Giderek, hem Sovyetler Birliği, hem de Çinli komünistler, ABD'nin Çin topraklarından çıkması yolunda çağrılar yapmaya başladı. Komünistler, Mançurya'da yeniden organize olmaya başladılar. Çin Komünist Partisi'nin kuzeydoğu bürosu yeniden örgütlendi ve buradaki parti örgütlerinin liderlik kadroları yenilendi. Sovyetlerin en önemli desteği Lin Biao'nun dördüncü ordusunu yeniden oluşturmaya verdikleri katkı oldu. Sovyetlerin, Çinli komünistlere aktif yardımda bulunduğu süre içerisinde komünistlere 1,226 adet top ve Japonlardan ele geçirilen 369 adet tank verildi.²⁰ Özellikle, tanklar komünistlerin daha sonra milliyetçiler üzerinde avantaj sağlamalarında önemli katkılarda bulundu.

Bu iç savaş sürecinde, belki en önemli gelişmelerden bir tanesi; Temmuz 1946'da, Çin Halk Kurtuluş Ordusu'nun kurularak, komünist güçlerin bu ordu altında toplanmasıdır. İyi silahlanmış ve eğitilmiş hükümet kuvvetlerine karşı bu ordunun en önemli silahı insan gücüydü. Dolayısıyla, asker toplama en önemli stratejisiydi. Artan Amerikan karşıtlığı ve olası bir savaşta Sovyetler Birliği ile karşı karşıya gelmek istemeyen ABD yönetimi de giderek, Çin Milliyetçi Partisi yönetimini kendi kaderiyle baş başa bırakmaya başladı. 1947 yılında, Truman Doktrininin ilan edilmesiyle verilecek yardımdan Çin de payına düşeni istedi. Bu yardım, Çang Kay-şek için oldukça hayati bir önem taşıyordu. Eğer bu yardımı alabilirse, yeniden güçlenen komünistlerin başını ezebilecekti. Fakat beklediği gibi bir sonuç çıkmadı. İlk tepki, Dışişleri Bakanlığında görevli Dean Acheson'dan geldi. Acheson, ABD'nin Çin'e askeri yardımına karşı olduğunu söyleyerek, Çin hükümetinin, o an için içinde ol-

²⁰ HU Hua (edt.), *Reference Materials for the History of the Chinese New Democratic Revolution*, (Pekin), Foreign Language press, 1957, s. 493.

duğu durumdan farklı bir durumu olduğu ve her hangi bir komünist (Sovyetler Birliği) işgali tehdidi altında olmadığı için bu yardımın kapsamından yararlanamayacağını açıkladı.²¹

Bütün bu gelişmeler, komünistler tarafından yakından takip ediliyordu ve bu fırsat iyi değerlendirildi. Nisan 1947’de komünistler geniş bir saldırı başlattı. 13 Mayıs’ta, Lin Biao, 400.000 askerle Sup’in-chieh ve Mukden’i ele geçirmek için büyük bir saldırı başlattı. Haziran ayının sonlarına doğru komünistler Sungari nehrini çoktan geçmişlerdi.²² Komünistlerin bu ilerlemesi, ABD’nin Çin’e karşı uygulamakta olduğu ambargoyu derhal kaldırmasına neden oldu. Amerikan yönetimi, yeniden hükümet birliklerine askeri yardımda bulunmaya başladı. Yine de, Çin Milliyetçi Partisi birlikleri, karşı saldırı için yetersizdi. Bu arada, Amerikan Başkanı, araştırmalarda bulunmak üzere General Albert C. Wedemeyer’i Çin’e yolladı. Wedemeyer, Çin ve Kore’de iki ay geçirdi. 19 Eylül günü Başkan’a bir rapor sundu. Bu rapor, hemen Dışişleri Bakanı Marshall tarafından sumen altı edildi. Çünkü Wedemeyer, ABD’nin Çin’de uygulamakta olduğu politikaları sert bir şekilde eleştiriyordu. Wedemeyer’e göre, ABD, uzun vadede Çin’i, Sovyetler Birliği’ne ve komünistlere karşı desteklemesi ve Mançurya’nın kaybedilmesinin de önlenmesi gerekmektedir. Mançurya’nın kaybedilmemesi için Birleşmiş Milletler vesayeti altına alınmasını istemişti²³

1948 sonbaharında, tüm Çin topraklarında komünistler genel bir taarruza geçtiler. Hızla birçok şehir Çin Milliyetçi Partisi’nin elinden alınıyordu. Çang Kay-şek’in Amerikan yönetimi nezdinde

21 “Statement of under Secretary Acheson before House Committee on Foreign Affairs”, *Military Situation in the Far East*, bölüm IV, 20 Mart 1947, s. 2810.

22 W.W. Witson PATRICK, et.al., *Military campaigns in China, 1924–1950*, (Taipei) *Office of Military History*, 1966, s.127.

23 “*The Far East China*”, *The United States Foreign Relations* (Washington D.C.) Department of State, Cilt VII, 1947 ss. 635-784.

yaptığı girişimler de sonuçsuz kalmıştı. Nihayet 22 Ocak 1949'da Çin Milliyetçi Partisi, komünist kuvvetlerce yenildi. Aynı günlerde, Çang Kay-şek cumhurbaşkanlığından istifa ederek taraftarlarıyla Tayvan adasına çekildi. Tayvan sorunun başlangıcını oluşturan siyasal çekişmelerin merkezi ve çıkış noktası olan Çin iç savaşı, anarada bitmiş gibi görünüyordu; oysa iç savaş şimdi farklı bir şekilde devam edecekti.

IV. MİLLİYETÇİ PARTİ İKTİDARININ ÇÖKÜŞÜ

Bir zamanlar, sarayın, savaş ve toprak ağalarının ve yabancı güçlerin baskısı altında olan Çin halkı, yegâne kurtarıcı olarak gördüğü ve Çin halkının yeniden ulusal kimliklerinin farkına varmalarını sağlayan Çin Milliyetçi Partisi, Çin'de giderek gücünü kaybetmekteydi. 1945 yılında, Çin Milliyetçi Partisi, tüm Çin toprakları üzerinde tek iktidarın kendisi olduğunu ilan etmişti. 450 milyonluk bir nüfusa hükmediyordu. Japon savaşı bittiğinde Çang kay-şek ortaya çıkan komünizm sorununa ya hep, ya hiç yaklaşımıyla bakıyordu. 1945 yılı itibariyle, hükümet kuvvetleri yaklaşık 2,5 milyon askerden oluşmaktaydı. Komünistlere karşı ezici bir üstünlükleri vardı. Komünistlerin ise, gerilla taktiklerini uygulayan küçük birlikleri dışında her hangi bir güçleri yoktu; hatta deniz ve hava kuvvetlerinden bile yoksundular. Buna rağmen, modern birlikleri yenmeyi başardılar. Mart 1947 tarihinde, Çin Milliyetçi Partisi'nin en popüler siyasal yorum dergisi olan Kuan-ça'da editör Profesör Çu An-p'ing şöyle diyordu:

“Mevcut rejimin (Çin Milliyetçi Partisi) en büyük destekçileri: kentli nüfus, memurlar, öğretmenler, aydınlar, iş ve sanayi çevreleriydi. Şu an ise, bu gruplardan çoğu rejim için pek de iyi duygular beslememektedir. Çin Milliyetçi Partisi'nin diktatörlüğü andırır politikaları liberal çevrelerde nefretle karşılanmıştır. Çalışanların ma-

aşları Japonya'ya karşı verilen savaştan bu tarafa oldukça azalmıştı. Bu durum, hükümete yönelik halktaki umutları yok etmiştir. Hükümet çalışanlarının yolsuzlukları, yanlış ekonomik politikalar, artan fiyatlar ve sanayi ve iş çevrelerinin tatmin olmamaları gide-rek kentli nüfus arasında iç savaş seslerinin yükselmesine neden ol-muştu”²⁴

1940'ların başlarında, Çinli aydınlar, bir iç savaşa karşı çıkıyorlardı. Sadece aydınlar değil, öğrenciler de iç savaşa karşı çıkmaktaydı. Bu dönemde, dört önemli protesto gösterisi oldu. Birincisi, 1 Aralık 1945 gösterisiydi. Bu, gösterilerin en küçüğüydü. Kunming'de, bir üniversitede öğrenciler savaş karşıtı gösteri düzenlemişlerdi. Bu gösterilere karşı hükümetin cevabı sert oldu. Bu gösterilerde, onlarca kişi ya öldü, ya da yaralandı. Böylece, Güneybatı üniversitesi ilk iç savaş karşıtı gösterinin yapıldığı yer olarak Çin tarihine geçti. İkincisi 1946'da meydana geldi. Üçüncüsü ise, Pekin üniversitesinde, Çinli bir kız öğrencinin Amerikan deniz piyadesi tarafından tecavüze uğradığı iddiaları, Amerikan karşıtı büyük gösterilere neden oldu. Artık, öğrenciler, Amerikalıların neden ülkelerinde olduğu konusunda sorular soruyor ve ülkelerinden gitmelerini istiyorlardı. Bu gösteriler daha sonra “açlığa ve Amerika'ya hayır” kampanyasına dönüşerek, 1947'de büyük bir gösteriye neden oldu.

Öğrencilerin talepleri açıldı; iç savaşın derhal sona erdirilmesi ve Çin Milliyetçi Partisi'nin ABD ile ilişkilerini kesmesiydi. Çin Milliyetçi Partisi de boş durmuyordu. Öğrencileri kendi tarafına çekmek için Çin Milliyetçi Partisi'nin bir uzantısı olan Gençlik Birliklerini, kullanarak üniversitelerde kendisine sadık öğrenci grupları oluşturmaya başladı. Bu gruplar, hükümet yanlısı öğrenci eylemlerini organize ediyordu. Yetiştirilen öğrenci liderleri, ülkenin bir-

24 ÇU An-p'ing, “China's Political Situation”, **Kuan-ça**, 8 Mart 1947.

çok üniversitesinde hükümetin savaş politikalarını destekleyici faaliyetlerde bulunuyorlardı. Komünist öğrenciler de birer birer tespit edilerek, üniversite içerisinde, dışarıda veya öğrenci yurtlarında yakalanıyorlardı. Yakalanan öğrencilerden bir daha haber alınamıyordu. İdam cezaları alışıldık bir durum haline gelmişti.

Bu ortamda, Çin Komünist Partisi- Çin Milliyetçi Partisi sürüşmesinin barışçıl yollardan çözümlenmesi fikri de yavaş yavaş Çin Milliyetçi Partisi rejiminin diktatörlüğünde ortadan kalkıyordu. Hükümetin, Çin Komünist Partisine karşı yürüttüğü savaşta halk desteğini giderek kaybetmesinin temelinde birkaç ana neden vardı. Bunların başında Çin Milliyetçi Partisi'nin Çin'i yöneten meşru tek parti olması ve kendisini yeniden yapılandıramaması ve savaşı sona erdirmemesiydi.²⁵ Bir diğeri ise, komünistlerin 1945-1946 barış görüşmelerindeki yapıcı tutumları ve 1946'daki Siyasi Danışma Konferansı kararlarına olan saygıları nedeniyle halkın desteğini almış olmalarıydı. Sonuncu olarak ise, Çin komünist Partisi'nin gücünü Çin Milliyetçi Partisi'nin eksiklikleri ve kusurları üzerine kurmuş olmasıydı. Bunlara ek, bir başka neden olarak da Çin Milliyetçi Partisi'nin içerisindeki askeri kanat olarak gösterilmektedir. Bu konuda, Profesör Çien Tuan-şeng şöyle demektedir:

“Çin Milliyetçi Partisi içerisinde var olan askeri etkinin kökenleri Dr. Sun yat-sen dönemine kadar gitmektedir. Bu dönemde, Sun, savaş ağalarıyla ittifak kurmuştur. Bu ittifak, giderek Çin Milliyetçi Partisi içerisinde ortadan kaldırılması zor olan büyük bir güç haline gelmiştir. 1924 yılında Çin Milliyetçi Partisi, yeniden örgütlenmeye gittiğinde savaş ağalarıyla olan ilişkilerini de keserek, kendi askeri gücünü oluşturmaya başladı. Bunun sonucu olarak, Vampoa askeri akademisi kuruldu. Böylece, bu akademi Çin

²⁵ Bu nedenledir ki, Çinli komünistler, Çin Milliyetçi Partisinden bahsederken “gericiler” diye nitelendirmektedir.

Milliyetçi Partisi'nin askeri kanadının da merkezi oldu. Buradan yetişen askeri bürokratlar giderek parti içerisinde güçlendiler. Onların başı olan Çang kay-şek, nihayet bu gücü sayesinde parti ve ülkenin yönetimini ele geçirdi. Dolayısıyla, Çin Milliyetçi Partisi içerisindeki bu askeri kanat iç savaşın tek sorumlusuydu."²⁶

Profesör Wu çi-yuan ise, diğer meslektaşlarının aksine iç savaşın nedeninin hükümetin ekonomik politikaları olduğunu iddia etmektedir. Wu'ya göre, "refahın eşit dağıtılamaması, gelirlerin enflasyona oranla düşmesi ve aynı zamanda köylülerin ürünlerini; haydutlar, kuraklık ve doğal afetler nedeniyle tam alamamaları bu savaşın nedenleriydi."²⁷ Eğer son yirmi yıl içerisinde, Çin Milliyetçi Partisi kendi içerisindeki çürümüşlüğe müdahale etseydi, 1946'lar da farklı bir Çin olabilirdi. Bu tabloda, kuşkusuz, Çin komünist Partisi asla olmazdı". Yinede, komünistler göz ardı edilmiyordu. Örneğin, Wu, 1946'da İngiliz İşçi Partisi'nin zaferinden bahsederken, bu seçimle, İngiltere'de sosyalizm ve demokrasinin bir arada gerçekleşebileceğini ve bunun Moskova tarzından uzak bir yeni yaklaşım olduğunun altını çizerek Çinli komünistlerin de böyle yeni bir süreci başlatabileceğini ifade etmemekteydi.²⁸

V. KOMÜNİST GÜCÜN YÜKSELMESİ

Çin komünist Partisi'nin yükselen gücünün temelleri ise, onun kırsal, sosyal ve ekonomik politikalarıydı. En büyük politikası ise, bütün ülke genelinde verdiği "toprak reformu" sözüydü. 1921'den itibaren toprak reformu komünistlerin temel felsefesi ve politikası haline gelmişti. Çin'de, toprakların büyük bir bölümü savaş ve top-

26 ÇIEN Tuan-şeng, "China's Government Usurped by Military Men", *Şih-tai p'i-p'ing*, 16 Haziran 1947, ss. 2-3

27 Wu çi-yuan, "Talking about Civil War Problems for an Economic Viewpoint", *Kuan-ça*, 7 Eylül 1946, ss. 3-4

28 Ibid.

rak ağalarının ve büyük çiftçi ailelerine aitti. Sıradan halk ise, bu topraklarda karın tokluğuna ırgat olarak çalışırlardı. Japon işgaline karşı savaşta toprak reformu fikrinden vazgeçildi. Bunun en temel sebebi Japon işgalcilere karşı bütün sınıfların birleşerek birleşik cepheyi oluşturmasıydı. 1945'ten sonra ise, Çin Komünist Partisi'nin toprak politikası, partinin kuzeydoğu Çin'deki sıradan halk kitleleriyle tek iletişim kanalı olmuştur. Bu politika, tamamen topraksız ve yoksul halk kitlesi üzerine uygulanıyordu. Komünist kuvvetlere katılacak olan gönüllü köylülere toprak sözü veriliyordu. Böylece, komünistler gittikçe güçleniyordu.

Savaş hattında bulunan bütün siviller askeri ve siyasal birimlerin tüm savaş talimatlarına uymak zorundaydılar. Bunlardan bir kaçı: siper kazmak, yaralıların taşınmasına yardım etmek ve düşman ajanlarının faaliyetlerine ilişkin rapor vermek şeklinde sayılabilir. Buna rağmen, köylüler ve aileleri bu savaşa katılma konusunda isteksizlerdi. Bunun temel nedeni bu köylülerin çoğu ya zengin ailelerdi, ya da savaş veya toprak ağalarıydılar. Bunların çoğu, ailelerini korumak ve Japonlara karşı direnmek için orduya katılmışlardı. Kısaca, bu köylülerin feodalizmi yıkmak gibi bir amaçları yoktu. Bunun yanında, topraklarını korumak için orduya katılmış olan köylüler, asker toplama işlerine de katılmıyorlardı. Bu durum, komünistlerin önündeki en büyük engeldi. Öte yandan, bu köylüler Çin Milliyetçi Partisi'nin de geri gelmesini de istemiyorlardı; çünkü onlardan boşalan topraklara kendileri hâkim olmuştu.

Buna karşın, Çin komünist Partisi de boş durmuyordu. Parti, Köylü ve Kadın Birlikleri aracılığıyla asker toplama işlemini gerçekleştiriyordu. Aynı zamanda, savaş ve toprak ağalarından alınan topraklar orduya katılma koşuluyla fakir köylülere veriliyordu. Savaş ve toprak ağaları ise, hapsediliyor veya öldürülüyordu. Bu faaliyetler sonucu, sadece toprak ağaları ortadan kaldırılmamıştı, aynı

zamanda çürümüş bir yapı olan feodalizmin de ortadan kaldırılma süreci başlatılmıştı.

VI. ÇİN KOMÜNİST PARTİSİ VE ABD

1945'lerin başına gelindiğinde, Çin'de durum komünistler lehine gelişmeye başlamıştı. Çang, giderek güç kaybediyordu. Çin Komünist Partisi'nin verilerine göre, bu tarihte komünistlerin 900.000 kişilik düzenli ordu ve bir o kadar milisten oluşan askeri bir gücü vardı. Bunun yanında, partinin üye sayısı da bir milyona ulaşmıştı²⁹ Çin Komünist Partisi resmi olarak Çang Kay-şek'in tek parti diktatörlüğünü kaldırarak, Çin komünist Partisinin ve diğer demokratik partilerin de içinde bulunacağı yeni bir koalisyon hükümeti kurma düşüncesini ortaya attı.³⁰

Pasifik Savaşının ilk günlerinden itibaren, Çin Komünist Partisi, ABD ile uluslararası birleşik cephe politikasını iki amaç için izliyordu. Bunlardan birincisi, Çin'in Japonlara karşı olan direniş savaşının daha da güçlendirilmesi ve ikincisi, ABD'nin Çin Komünist Partisi'nin ABD aracılığıyla Çin Milliyetçi Partisi hükümetinin gücünü kontrol etmesine olanak vermesi şeklindeydi. Washington ise, Japonya'ya çıkarma yapabilmek için Çin topraklarını kullanması gerekmektedir. Böylece, komünistler, ABD için büyük bir fırsat oluşturmuşlardı. Çin Komünist Partisinin önde gelenleri, ABD'nin Japonya'ya karşı harekâtında destek vermenin hem kendileri hakkındaki ABD'nin kuşkularının ortadan kalkmasına yardım edeceğini, hem de Çang'ın gücünü ABD'nin etkisiyle kontrol edebilmesine olanak vereceğini düşünmekteydiler.³¹

29 "A History of Chinese People's Liberation Army", (Pekin) Chinese Academy of Military Sciences, 1988, bzk. Ek-4.

30 "On the Current Situation and the Party's Tasks" (Pekin) Instruction, CCP Central Committee, Cilt:14, no. ZZVX, 25 Aralık 1944, ss.431-434.

31 "On Establishing an Anti-Japanese United Front in the Asian Pacific Area", (Pekin) Instruction, CCP Central Committee, Cilt: 3, 9 Aralık 1941, ss. 587-89

Çinli komünistler, hemen her fırsatta Çin Milliyetçi Partisi hükümetinin karanlık yüzünü göstermeye çalışıyorlardı. Özde, esas milliyetçi çizgide kendilerinin bulunduğunu iddia ederek, Çin’de demokratik reform talebinde bulunuyorlardı. Burada ifade etmek gerekir ki 1940’larda Çinlilerin kullanmış olduğu demokrasi kavramı, özellikle Çan Kay-şek diktatörlüğünü kötülemek için kullanılmaktaydı. Mao’nun “Yeni Demokrasi Üzerine” başlıklı yazısında da söylediği gibi Çin komünist Partisi demokrasiyi Proletaryan diktatörlüğün öteki tarafı olarak tanımlamıştı. Dolayısıyla, Çin Komünist Partisinin gücü ele geçinceye kadar ve Çin Milliyetçi Partisi ile mücadelesinde pozisyonunu daha da sağlamlaştırmak için bu söylemi taktiksel olarak kullandığı bilinmektedir.³²

Temmuz 1944’te bir grup Amerikalı askeri gözlemciden oluşan “Dixie Misyonu” Yenan’a giderek, ABD yönetimi ve Çin Komünist Partisi arasında ilk doğrudan resmi temasları başlatmıştır.³³ İlk başlarda, Çin Komünist Partisinin diplomatik stratejisi oldukça iş işle-mekteydi. 1944 Haziran’ında, Roosevelt Başkan Yardımcısı Henry Wallace’ı demokratik reformlar yapması konusunda Çang Kay-şek’e baskıda bulunması için Çin’e gönderdi.³⁴ Aynı yılın Eylül ayında ise, Çang Kay-şek’le Çin ordusunun Amerikalı Genelkur-may Başkanı Joseph Stilwell arasında anlaşmazlık çıktı. Roosevelt, Çin silahlı kuvvetlerinin tekrar Stilwell komutasına verilmesini is-

32 Mao’nun demokrasi ve milliyetçilik üzerine görüşleri için bkz. Joseph W. ESH-ERICK (ed) *Lost Chance in China : The World War II Dispatch of John S. Service*, (New York) Random House, 1974.

33 Dixie Misyonu için daha geniş bilgi için bkz. David D. BARRETT, *Dixie Mission: The United States Army Observer Group in Yenan, 1944*, (Berkeley) University of California, 1970, ve Carolle J. CARTER, *Mission to Yenan: American Liaison with the Chinese Communists, 1944-1947*, (Lexington) University Press of Kentucky, 1997.

34 John Morton BLUM (ed), *The Diary of Henry A. Wallace, 1942-1946* (Boston) Houghton Mifflin, 1973, ss. 332-333 ve 347-359.

tedi. Sonuçta, ABD ile milliyetçiler arasında bir kriz çıktı. Çin Komünist Partisinin diplomatik başarısı ve sevinci kısa sürdü. Çünkü ABD ile gerginleşen ilişkilerin Çang'ın kişisel çıkarlarını tehdit etmeye başlamasıyla, Çang, Ekim ayında Roosevelt'in isteğini kabul ederek Stilwell'i geri çağırdı.

Hurley Misyonunun öne sürdüğü beş maddelik anlaşmanın Çin Milliyetçi Partisi tarafından kabul edilmemesi ve ABD'nin buna ses çıkarmaması giderek komünistler arasında huzursuzluğa neden olmuştu. 1945 yılı başlarında, Mao kişisel olarak Çin komünist Partisinin propaganda mekanizmasını Washington'un Çin'e yönelik politikasını eleştirmeye yönlendirmişti. Sovyet Kızıl Ordusu, 1945 yılı başlarında, Avrupa'da hızla ilerliyordu. Mao'ya göre Sovyetler Birliği, yakında Doğu Asya politikasında merkezi bir aktör olacaktı. Şubat 1945'te, Stalin, Mao'yu Yalta Konferansı'nın toplanacağı hakkında bilgilendirdi. Bu, Mao ve arkadaşlarını oldukça umutlandırmıştı; ancak böyle olmadı. Yalta konferansında, Roosevelt, Stalin'e 1904 Rus-Japon savaşında kaybedilen bütün Rus hak ve ayrıcalıklarının tekrar geri verileceğini ve kuzeydoğu Çin, yani Manchurya'nın da Sovyetler Birliğine bırakılacağı yönünde söz vermesi üzerine, Stalin de Asya'da savaşa girmeye karar verdi. Yalta Konferansının bir parçası olarak, Stalin, Roosevelt'e Çin iç savaşında komünistlere destek vermeyeceği yönünde söz vermiştir.³⁵

Roosevelt, konferansta alınan kararlar hakkında hemen Çang Kay-şek'i bilgilendirdi. Fakat Stalin Roosevelt'le yaptığı anlaşma gereğince, Çinli komünistlere Yalta'da varılan anlaşma hakkında hiçbir bilgi vermedi. Stalin için Rusya'nın stratejik çıkarları Çinli komünist yoldaşlarından daha önemliydi. Çinli komünistler, Yalta anlaşmasının detaylarını bilmedikleri için Sovyetler Birliği'nin

35 Yalta Konferansındaki tartışmalar için bkz. Odd Arne WESTAD, *Cold war and revolution: Soviet-American rivalry and the origins of the Chinese Civil War, 1944-1946*, (New York) Columbia University Press, 1993, Birinci bölüm.

desteğinin ne denli önemli olacağı üzerinde beklentileri bulunmaktaydı. 18 Nisan 1945'te Sovyetler Birliği Japonya ile imzaladığı tarafsızlık anlaşmasını feshettiğini duyurdu. Bunun üzerine, Mao, parti içinde yayınladığı bir genelge ile Sovyetler Birliği ile işbirliği yapılmasını istedi.

23 Nisan–11 Haziran 1945 tarihleri arasında Çin Komünist Partisi'nin VII. Kongresi Yenan'da toplandı. Mao, burada "Koalisyon Hükümeti Üzerine" başlıklı bir konuşma yaptı. Bu konuşmada, Mao, sadece Sovyetler Birliği'nin doğrudan Japonya'ya karşı savaşa girmesiyle, Pasifik sorununun çözülebileceğini söyleyerek, ABD ve İngiltere'yi Çin halkının isteklerini ihlal eden bir Çin politikası izlememeleri için uyardı.³⁶ Bu arada, Çin Milliyetçi Partisi de kendi Altıncı parti kongresini toplamıştı. Bu kongrede, Çang, dışarıda düşmanımız Japonya; içeride ise, Çin Komünist Partisi'dir diyerek temel meselenin Çin Komünist Partisi'nin nasıl imha edileceği yönünde uyarıda bulunmuştur.

Sonuç olarak ABD'nin atom bombasını atmasından sonra Japonya teslim olarak İkinci dünya savaşı da tamamen sona erdi. Mao, arkadaşlarına bir barış hayali kurmamaları için uyarıda bulunarak, Çin Milliyetçi Partisi ile olası bir iç savaş için hazırlanmalarını istedi. Bu arada, Stalin iki acil telgraf gönderdi. Bu telgrafta, Mao'dan milliyetçilerle barış masasına oturmasını istiyor, aksi takdirde iç savaşın çıkacağını, bunun da Çin halkının kendi kendisini yok etmesi anlamına geleceğini belirtiyordu. Bu hava içerisinde, Mao'nun Stalin'in Çinli komünistler için her hangi bir gelecek düşünmediğini de farkına vardı. ABD ise, iç savaşla birlikte Çin'i çoktan kaybetmişti. İster istemez, ABD, milliyetçiler tarafında kaldı.

³⁶ Ibid., bölüm. 3

VII. TAYVAN DEVLETİ'NİN DOĞUŞU

Çi Yi'nin ardından Tayvan valiliğine 1947 yılında, Birleşmiş Milletlerde bir zamanlar diplomat olarak görev yapan Vey Dao getirilmişti. Vey, göreve gelir gelmez bir takım yeniliklere girişti. Fakat anakarada sürmekte olan iç savaş Çin Milliyetçi Partisi lehine gitmiyordu. Bu nedenle, Vey, bu görevinden alınarak yerine Çang Kay-şek'in sağ kolu olan General Çen Çeng getirildi. Aynı dönemde, Çang büyük oğlu Çang Çing-kuo'yu da Çin Milliyetçi Partisi Partisinin Tayvan bölge komitesi başkanlığına atadı. Çang, ikinci oğlu Çang Vey-kuo'yu ise, zırhlı birliklerin başına getirerek, bu birlikleri Tayvan'da konuşlandırdı. Çen Çeng, Ocak 1949'da garnizon komutanlığına atandı. Şubat ayında ise, Çen, bütün limanların ve nehir ağızlarının kapatılması emrini vererek, Çin'den Tayvan'a göçü yasakladı. 1 Mayıs 1949'da ise, 38 yıl sürecek olan sıkıyönetim hali ilan edildi.

Çin'de ise, Çin Milliyetçi Partisi rejimi, Ocak 1947 tarihinde, Çin Cumhuriyeti'nin anayasasını ilan etti. Bu anayasaya göre, yeni bir parlamento kuruldu. Mart 1948'de ilk Çin parlamentosu, Çang Kay-şek'i cumhurbaşkanı ve Li Sung-cen'i de cumhurbaşkanı yardımcısı seçti. İç savaşın giderek daha da kötüleşmesi sonucunda, Çang cumhurbaşkanlığı görevinden ayrılarak yerini Li'ye bıraktı. Görevinden ayrıldıktan sonra, Çang, Tayvan'a gelerek Taypey'de Çin Milliyetçi Partisi Başkanlık ofisini kurdu. Buradan, güney Çin'deki, askeri, idari, istihbarat ve parti birimlerini yönetiyor ve emirler veriyordu.

Öte yandan, 5 Ağustos 1949'da, ABD yönetimi, Çin Milliyetçi Partisi Rejiminden dolayı uğradığı hayal kırıklığıyla Çin üzerine Beyaz Evrak'ı yayınladı. Bu evrakta, Çin Milliyetçi Partisi rejiminin güvene değer olmadığına altını çizmekteydi. Aynı zamanda, süresi dolmuş olan "Çin'e Yardım Yasası'nın" da bu hayal kırıklığı

nedeniyle uzatılmasına soğuk bakılmaktaydı. 1 Ekimde, Çin Halk Cumhuriyeti ilan edildi. Milliyetçilerin görevdeki cumhurbaşkanı Li, ABD'ye kaçtı. Çin Milliyetçi Partisi ve yandaşları ise, Çin'in ulusal hazinesini, sanat eserlerini ve arşivlerini de alarak Tayvan'a kaçtılar. Çin Milliyetçi Partisi, Çin Halk Cumhuriyeti'ni tanımaya-rak, Çin halkının tek meşru temsilcisinin kendisi olduğunu ilan et-ti. Çang'ın temel amacı Tayvan'da yeniden güçlenip toparlanarak, komünistleri iktidardan uzaklaştırmak ve böylece yeniden Çin ana-karasını yönetmekti.

Çang, Tayvan'da tek-parti sistemine dayalı bir rejim kurdu. 1949 yılında ilan edilen sıkıyönetim ile demek veya yeni siyasi par-ti kurmak yasaklandı. Hâlihazırda, Tayvan'da iki küçük parti vardı. Bunlar: Genç Çin Partisi ve Çin Demokratik Sosyalist Partisiydi. Bunlar da, Çin Milliyetçi Partisi izinden gidiyordu. 1950'den itiba-ren Çang'ın demir yumruğu Tayvan üzerinde iyice hissedilmeye baş-ladı. Tayvan, bir ülkeden çok, bir askeri üs gibi askeri bir man-tıkla yönetiliyordu. Ekonomi de pekiyi gitmiyordu. Ulusal hazine demek parti hazinesi demekti ve her yerde büyük sanayi tesisleri parti hazinesine aitti. Çang'ın oğlu Çang Çing-kuo, Çin Milliyetçi Partisi'ni Tayvan'da yeniden örgütleyerek partinin gücünü daha da artırdı.

VIII. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE TAYVAN

Çin İç Savaşı, İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası sis-temin iki kutuplu yapısının tohumunu atmıştı. ABD'nin Uzakdo-ğu'daki avantajlı pozisyonu Sovyetler Birliği'ni memnun etmemiş-ti. Amerikan güçleri, Çin'de giderek etkinliklerini artırıyordu. İç sa-vaş bahanesi de ABD'nin bölgeye yerleşme emellerini örtmekteydi. Öte yandan, Japonya'nın işgalinde de yinc söz sahibi ABD ol-muştu. ABD'nin Doğu Asya'da giderek tek başına muzaffer güç

imajı çizmesi, Sovyetler Birliği'ni rahatsız etmişti. Henüz, İkinci Dünya Savaşı sona ermeden, ABD ve müttefikleri arasında savaş sonrası mücadele edilecek yeni tehdidin Stalin ve komünizm olduğu fısıltıları yayılıyordu.

Hâlbuki Çin Milliyetçi Partisi yönetimi, Sovyetler Birliği'yle 1945 yılında bir dostluk anlaşması imzalamıştı. Stalin, Japonya'ya karşı verilen direniş savaşında Çin'e destekte bulunmuştu. Komünistlerden çok milliyetçilere destek vermişti. Buna karşın, Milliyetçi Parti lideri Çang Kay-şek, hemen her sorun karşısında ABD'nin kapısını çalıyordu; hatta Sovyetler Birliği'yle ilgili bir sorun bile olsa bunu Sovyet yönetimine söylemek yerine ABD'ye iletliyordu. Bu, Sovyetler Birliği'ni rahatsız etmeye başladı. Sadece, Sovyetler Birliği değil, ABD de Çang'ın bu tutumundan rahatsız olmaya başlamıştı. Çünkü olası bir Sovyet-Amerikan sürtüşmesine neden olabilecek bir duruma doğru gidiş vardı. Sonuç olarak, Sovyetler Birliği, mevcut politikalarını değiştirerek, desteğini komünistlere yöneltti. Artık, Stalin, Mao kartını oynamaya başlamıştı. Bu durum ise, ABD'nin korktuğu sürtüşmeyi çok yakında ortaya çıkaracaktı.

IX. ÇİN- SOVYET YAKINLAŞMASI

30 Temmuz 1949 yılında, Mao, Bir Tarafa Yaslanma politikasını açıkladı. Bu politikayı, Mao: “Çin'in kırk yıllık tecrübesi göstermiştir ki, Çin emperyalizmin karşısında sosyalizmin tarafını seçmiştir” diye özetliyordu Bu açıklamadan sonraki günlerde Çin Halk Cumhuriyeti ilan edilerek, yeni devletin temel yol gösterici ideolojisinin Marksizm ve Leninizm olduğu ifade edildi. Çin, böylece tercihini sosyalist blok'tan yana kullandı. Savaştan yeni çıkan bu devletin tam anlamıyla ekonomik, sosyal ve askeri yönden yardıma ihtiyacı vardı. 1949 yılında, Çin tercihini zaten dolaylı olarak Sovyetler Birliği'nden yana yapmıştı. O halde, bu ihtiyaçların karşılanabi-

leceği biricik yer de Kremlin Sarayıydı. Yine de, komünist rejim içerisinde; özellikle hangi taraftan yardım alınacağı konusunda görüş ayrılıkları vardı. Li Şaoçi Sovyetler Birliği'nden yanaydı. Cov Enlay ise, batı'yla yakınlaşma taraftarıydı. Cov'un Batı'ya yakınlaşması Hong Kong üzerinden Londra'yla ilişkileri canlandırmak şeklindeydi.

Mao'nun Bir Tarafa Yaslanma politikasıyla ilgili konuşmasından birkaç gün sonra yani 10 Temmuz 1949 tarihinde Li Şaoçi'yi Moskova'ya göndererek, kendisi de 16 Aralık 1949 tarihinde, trenle Moskova'ya gitti. Mao, Moskova'da oldukça sıkılmıştı; özellikle Stalin'in kendisini görmezden gelmesi ve küçümsemesi, Mao'yu daha da sarsmıştı. Bu durum, görüşmeler başlayıncaya kadar devam etti. Görüşmelerde istenen temel şey 1945 yılında, Milliyetçi Parti ile yapılan Çin-Sovyet anlaşmasının feshedilerek, yenisinin komünist rejimle yapılmasıydı. Stalin ise, buna direniyordu; adeta bağımsız güçlü komünist bir Çin olması yerine, daha zayıf ve kendisine bağımlı bir Çin'i tercih ediyordu. Ve bu tercihte rejimin rengi o kadar da önemli değildi.

Stalin, tıpkı 1945 anlaşmasında olduğu gibi Mao'dan birçok ayrıcalık istedi. Bu ayrıcalıkların başında Şinciang'da (Doğu Türkistan) ve Mançurya'da ortak depolama işletmeleri kurmak ve Doğu Çin Demiryollarındaki eski imtiyazlarını tekrar almak gelmekteydi. Bu da bir kez daha göstermişti ki, Sovyetler Birliği, Çarlık Rusya'sının iktisatlarına kapılmıştı. Mao, görüşmelerle ilgili daha sonra 10 Mart 1958'de şunları söyledi: "...görüşmeler sırasında iki tutum belirlemiştik: Birincisi karşı taraf bir şey sunduğunda biz onu kabul etmiyorduk, ikincisi ise karşı taraf eğer bu sunduğunda ısrar ediyorsa o zaman kabul ediyorduk." Bu, sosyalizmin çıkarlarının dışındaydı. Nihayet, "Dostluk ve Karşılıklı Yardım Anlaşması" 14 Şubat 1950 tarihinde imzalandı. Bu anlaşmayla, Çin, 5 yıl

vadeli olarak 300 milyon dolar kredi aldı. Bunun yanında ve en önemlisi Sovyet tekniksiyenlerin Çin'e gelmesi oldu. Bunun yanında, Çin de kendi tekniksiyenlerini yetiştirmeleri için Sovyetler Birliği'ne gönderdi. Çin'de, Çin-Sovyet anlaşması halk arasında da oldukça memnuniyetle karşılandı. Günlerce, halk, Mao ve Stalin lehine gösteriler yaptı.³⁷ Bu anlaşmayla yeni rejim biraz da olsa nefes alabilmişti.

Öte yandan, 12 Ocak 1950 yılında, Ulusal Basın Kulübünde konuşan Dean Acheson, ABD'nin savunma alanını açıklarken, ABD'nin Japonya'da askeri varlığını devam ettireceğini vurgulamış ve Tayvan ile Güney Kore'nin bu savunma alanının dışında bırakıldığını ifade etmişti. Her iki ülkeye karşı gelebilecek tehdiye karşı ise, medeni dünyanın Birleşmiş Milletler Şartı uyarınca gereken cevabı vereceğini söylemişti.³⁸

X. ABD'NİN TAYVAN'A YÖNELİK POLİTİKASI

1949'ların başında, Truman yönetimi, ABD'nin Çin İç Savaşı'na müdahil olmasını istememişti. Onlara göre, ortalık yatıştıktan sonra komünist Çin ile görüşmelere başlanacaktı.³⁹ 1948'lerin sonunda milliyetçi rejimin çöküşü üzerine Truman yönetimi, iki strateji geliştirdi. Birincisi, Çin komünizminin Sovyet komünizmine karşı cesaretlendirilmesi, diğeri ise, Doğu Asya'da geniş bir savunma alanı oluşturulmasıydı. İkinci Dünya Savaşında, Tayvan'ın coğ-

37 Dick WILSON, *Mao: the People's Emperor*, (Londra) Hutchinson, 1979, s. 267.

38 John GITTINGS, *The World and China: 1922-1972*, (Londra), Eyre Methuen, 1974, 173

39 Komünist Çin'in ABD tarafından tanınması yönündeki tartışmalar için bkz: Nancy B. TUCKER, *Patterns in the Dust: Chinese-American Relations and the Recognition Controversy, 1949-1950*, (New York) Columbia University Press, 1983 ve William W. STUECK, *The Road to Confrontation, American Policy toward China and Korea, 1947-1950*, (Chapel Hill) University of North Carolina, 1981.

rafik konumu, Amerikan donanmasının Pasifik'teki üstünlüğünün muhafazası için oldukça değerliydi. Savaş boyunca Tayvan, Amerikan donanma stratejisinin öncelikli gündem maddesini oluşturmuştu. 1944'de, Pasifik'teki saldırı harekâtı sırasında askeri uzmanlar, Japonya'ya ulaşmak için en iyi coğrafik yeri Honolulu konferansında tartıştılar. Donanma operasyonları başkanı Amiral Ernest J. King, Tayvan'ın ele geçirilmesini ve buradan nihai darbenin vurulmasını şiddetle savunuyordu.⁴⁰ Diğer komutanlar ise, Japonya'nın havadan, denizaltından ve üstünden ablukası yoluyla hiçbir adanın işgal edilmeden teslim olacağını savunuyorlardı. Öte yandan, Tayvan'ın kontrolü, bu ablukayı daha da güçlü kılacaktı; çünkü ABD, deniz yolları üzerinde egemenlik kuracak, bu da Japonya için hayatı önem taşıyan petrol, pirinç ve diğer hammaddelerin Amerikan kontrolü altına girmesi anlamına gelecekti.

Muhafif görüşlerin başında ise, Pasifik orduları komutanı Amiral Chester W. Nimitz gelmekteydi. Nimitz'e göre, Luzon'daki üs bu işi görebilirdi.⁴¹ Ancak tek başına abluka, Japonya'yı mağlup etmeye yctmeyecekti. Tayvan, Japonya'nın Kyuşu adasını işgal etmek için önemli bir üs olabilirdi. General Douglas MacArthur ise, böyle bir harekâtın Tayvan yerine Filipinler üzerinden yapılmasını istemekteydi. MacArthur'un bu isteği, bir bakıma politik nedenler içermekteydi. Ona göre, Filipinli dostlarının özgürlüğe kavuşturulması ABD için ahlaki bir zorunluluktu. Bütün bunlar tartışılırken, Japonya'nın Çin'in güneybatısındaki Amerikan hava üslerini ele geçirmesiyle, Tayvan'a yapılacak saldırı da iptal edildi.

Diğer bir endişe kaynağı ise, Sovyetler Birliğiydi. 1945'den sonra, Sovyetler Birliği, ele geçirdiği Alman U botları, teknolojiyi

40 Ernest J. KING, *Fleet Admiral King: A Naval Record*, (New York), W.W. Norton, 1952, ss. 566-567.

41 Chester W. NIMITZ, *Triumph in the Pacific: The Navy's Struggle Against Japan*, (Englewood Cliffs, N.J.) Prentice Hall, 1963, ss. 96-97.

ve mühendislerinden edindiği bilgi ışığında geniş ölçekli bir denizaltı inşa programı başlatmıştı. Bu programın sonucunda Sovyet donanması üç yeni sınıf denizaltısına sahip oldu. Bu yeni denizaltıların dış kaplamaları nedeniyle radarda görünmeleri oldukça zorlaşmıştı. Sovyet mühendisler, Alman torpido sistemini daha da geliştirerek, 1945 dünyasının en gelişmiş denizaltılarına sahip oldu. 1948’de Sovyet denizaltı filosu 210 bottan oluşuyordu. Bu oran, 1939’daki Nazi filosunun beş katıydı.⁴² Sovyet denizaltı stratejisinin en büyük zafiyeti coğrafik durumdu. Sovyet denizaltıları açık denize çıkmak için dar boğazlardan geçmek zorundaydı. Sovyetler, bu zorluğu aşmak için ABD’nin kontrol ettiği deniz yollarının ötesinde kendisine deniz üsleri edinme girişiminde bulundu. Böylece, ABD ve Sovyetler Birliği arasında büyük bir çekişme yaşandı. Sovyetler Birliği, geçmişteki dostluğuna dayanarak, Tayvan’dan faydalanmak istemekteydi. Özellikle, Sovyetler Birliği’nin Tayvan’daki limanlar ve hava alanlarını kullanması büyük bir kazanç anlamına gelmekteydi; fakat Tayvan tarafından bu girişim kabul edilmedi.

8 Kasım 1948’de, ABD Savunma Bakanlığı, Genelkurmay Başkanlığından Tayvan hakkında görüş istedi. 24 Kasım’da Genelkurmay Başkanlığı cevap vererek, Tayvan’ın komünistlerin eline geçmesinin ABD’nin ulusal güvenliği açısından büyük bir tehdit oluşturacağını, dolayısıyla ekonomik ve diplomatik yollarla komünistlerin Tayvan üzerinde egemenlik kurmasını engelleme yolunda yönetimi uyarmıştır. Bu uyarı, resmi olarak da 4 Şubat 1949 tarihli Ulusal Güvenlik Konseyi’nin NSC 37/2 sayılı kararında değinilmektedir. Yine, CIA, eğer ABD’nin askeri müdahalesi olmazsa, 1950’ye kadar Tayvan’ın komünistlerin eline geçeceği yönünde yönetimi uyarmıştır. 30 Aralık 1949’da, Truman, NSC 48/2 sayılı ka-

42 Norman POLMAR ve Jarrien NOST, *Submarines of the Russian and soviet Navies, 1718-1990*, (Annapolis, M.D.) Naval Institute Press, 1991, ss. 137-148.

rarını kabul etmiştir. Bu karar, Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra ABD'nin Uzakdoğu politikası hakkındaki Acheson'un görüşlerini yansıtmaktaydı. Bu karar, bir önceki gibi Tayvan'ın komünistlerin eline geçmesini önlemek için yapılması gerekenleri içermekte; ancak bu belgede de askeri müdahaleye yeşil ışık yakılmamaktaydı. En önemlisi ise, bu belgenin Tayvan'ın jeostratejik öneminin ABD'nin askeri müdahalesini "meşrulaştırmayacağını" altını çizmesiydi.⁴³

ABD'de hâkim olan görüş, Çin'in bir deniz gücü olmaması nedeniyle Tayvan'a yönelik Çin tarafından olası bir saldırı düzenlenemeyeceğiydi; hatta adanın komünistler için stratejik bir öneminin dahi olmadığı konuşulmaktaydı.⁴⁴ Sovyet-Çin ittifakı, Nisan 1950'de kabul edilen NSC 68 sayılı kararını da etkilemiştir. Bu karar, ABD'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası stratejisini yansıtan en önemli belgelerden bir tanesiydi. Belgenin en önemli içeriği, dünya çapında komünizmle mücadele stratejisiydi.

1953 yılında, ABD'de göreve yeni gelen cumhuriyetçi yönetim, Tayvan'a Amerikan stratejisi içerisinde önemli bir rol verdi. Dwight Eisenhower, iki önemli strateji belirledi. Bunlardan birincisi Amerikan askerlerinin tekrar Amerikan topraklarına dönmesini sağlamak ve ikincisi de Soğuk Savaş'ta Sovyet-Çin bloğuna karşı saldırganlık üzerinden inisiyatif elde etmek şeklindeydi. Eisenhower'ın bu stratejik görüşü, 6 Kasım 1953'de NSC 146/2 kararıyla kabul edildi. Bu karar, daha önce Batı Pasifik savunma alanı dışında bırakılan Tayvan'ı bu savunma alanı içerisine almaktaydı. Yine bu kararla, ABD, Tayvan'a her türlü destek vereceğinin altını çizmiş; hatta genel bir savaş tehlikesinde bile Tayvan'a yönelik tehdit-

⁴³ Karar için bkz: NSC 48/2, 30Aralık 1949, RG 273, NSC 48, National Archives.

⁴⁴ *New York Times*, 2 Haziran 1951, s. 4

lerin önleneyeceği ve herhangi bir saldırıya karşı ABD'nin yanıt vereceğinin garantisini vermektedir.⁴⁵

Görüldüğü üzere, diğer kararlarda askeri bir müdahaleye her zaman karşı çıkan ABD, bu sefer ki kararda gerekirse savaşaacağını da belirtmekteydi. Buna rağmen, Çin-Sovyet Bloku'nun Japonya'ya, Güney Kore'ye, Filipinlere, Avustralya'ya ve Yeni Zelanda'ya karşı bir saldırısında ABD otomatik olarak müdahil olacaktı; oysa Tayvan ve Hindi Çin'ine karşı bir saldırıda bu otomatik mekanizma devreye girmeyecekti. ABD'nin Tayvan'a karşı bu esnek politikasının iki nedeni bulunmaktaydı. Bunlardan birincisi iç savaş durumunun halen devam etmesi ve ikincisi milliyetçilerin Çin'e dönmesi konusunda ABD ile milliyetçiler arasındaki görüş ayrılıkları olmasıydı.

1. 1954 Güvenlik Anlaşması

Eisenhower yönetiminin Tayvan'ın Batı Asya savunma alanı içerisine alması, Kasım 1954'te Tayvan'la karşılıklı bir güvenlik anlaşmasının imzalanması sonucunu doğurdu. Anlaşma için girişim Tayvan'dan gelmişti. Tayvan, böyle bir anlaşmanın imzalanması durumunda, ABD'nin Tayvan'a yönelik politikasının daha istikrarlı bir hâle geleceğinin farkındaydı. Öte yandan, ABD'nin politikalarında bir değişim de oldukça güç görünüyordu. Bunların yanında, böyle bir güvenlik anlaşması, Milliyetçi Parti rejiminin hem iç politikada, hem de uluslararası politikada saygınlığını artıracaktı. Washington'dan bakıldığında ise, güvenlik anlaşmasının birkaç amacı bulunmaktaydı. Birincisi, Güneydoğu Asya Anlaşma Örgütü'nde (SEATO) Tayvan'ın bulunmaması nedeniyle, ABD'nin bir şekilde Tayvan'ı güvenlik şemsiyesinin altına alması gerekmektedir.

45 Karar için daha detaylı bilgi için bkz: NSC Progress Report on NSC 146/2, 16 July 1954.

di; 1954 anlaşması, bunu sağlamaktaydı. Bir başka neden ise, Çin'in Tayvan'a yönelik olası bir saldırısı için bu anlaşma caydırıcı bir rol oynayacaktı. Daha önemlisi, anlaşma, ABD'nin Tayvan'daki üsleri kullanabilmesi için yasal alt yapı oluşturmaktaydı. Sonuç olarak, bu anlaşma, Çin-Sovyet Bloku'nun maceracılığına karşı özgür dünyayı daha da cüretkâr hâle getirdi.

Buna rağmen, 1954 sonlarına kadar Eisenhower yönetimi, Tayvan'la bir güvenlik anlaşmasına karşı çıkmaktaydı; çünkü böyle bir anlaşma, ABD'yi Çin'le bir sürtüşmeye sokabilir, ya da milliyetçilerin Çin anakarasına düzenleyeceği sınırlı saldırıları zaafa uğratabilirdi. 1954 Ekiminde bu gerekçeler bir tarafa bırakılarak, Milliyetçi Parti rejiminin BM'nin Tayvan Boğazını tarafsızlaştırma planını kabul etmesine karşılık, güvenlik anlaşması imzalanmıştır. Tayvan boğazının tarafsızlaştırılması esasen eski bir konuydu. 1950'de Truman'ın yedinci filoyu, Tayvan Boğazına göndermesinin temel amacı da Tayvan Boğazının tarafsızlaştırılmasıydı. O dönemde, Dışişleri Bakanlığı da birtakım girişimlerde bulunmuştu. Dışişleri Bakanı Dean Acheson, BM Genel Kuruluna Tayvan sorununu uluslararası bir çözüme kavuşturabilmek için bir önerge verdi. Böylece Tayvan'ın tarafsızlaştırma sorumluluğu BM'nin üzerine atılıyordu. Ama Amerikan Genelkurmay Başkanlığı, ABD'nin gelecekteki hareket etme özgürlüğünü kısıtlayacağı gerekçesiyle bu plana karşı çıktı. BM'nin Tayvan Boğazının tarafsızlaştırmasını desteklemesi Tayvan'ın da Çin'den tamamen politik olarak ayrılmasını kurumsallaştırıyordu. Bu da hem Mao ve hem de Çang kayışek tarafından kabul edilemez bir durumdu.

Eylül 1951'de, ABD'nin Japonya'yla San Francisco'da imzaladığı barış anlaşmasında da iki Çin üzerine vurguda bulunmaktaydı. ABD, Mao ve Çang'ı bu konuda ikna etmeye çalışıyordu. Truman yönetimi adına müzakereleri yürüten John Foster Dulles, Ja-

ponya'yla yapılan anlaşmayı, Tayvan'ın Çin'den bağımsız statüsü için yasal bir zemin olarak görmekteydi. Öte yandan, barış görüşmeleri sırasında İngiltere'nin Japonya'nın Tayvan'ı Çin'e devretmesi önerisi de ABD'nin iki Çin politikasıyla geçerliliğini yitirmişti. Ne Çin, ne de Tayvan, Japonya ile barış anlaşması imzalamıştı. İngiltere ve Japonya, Tayvan ile barış anlaşması imzalamak istemiyordu. ABD de bu konuda ısrar etmemişti. ABD, Tayvan'a anlaşmadaki kendisine yönelik bazı kısıtlamaları kabul etmesi halinde Japonya'yla bağımsız bir anlaşma imzalayabileceğini söyledi. Tayvan, bu öneriye ilk önce karşı çıktı; fakat sonuçta bu anlaşmayı imzaladı. Dulles, böylece Tayvan'ın kendi kendine tanınmasını meşru zeminde sağlamış oldu.⁴⁶

Tayvan Boğazının tarafsızlaştırılmasına ilişkin bütün planlar, Çang Kay-şek tarafından reddedilmişti. Bu durum, 6 Ekim 1954'de toplanan Ulusal Güvenlik Konseyi toplantısında dile getirilerek, Çang Kay-şek'in savunma düzenlemesinden çok komünist Çin'e karşı bir saldırı eylemi istediği vurgulandı. Böyle bir durumun Çin-ABD savaşını tetikleyeceği ifade edildi. Dulles'a göre, Çang anakaraya dönmek istiyordu. Çang ise, özgür dünyanın lideri olan ABD'nin nasıl olup da özgür Tayvan'ın Çin'i komünizmin elinden kurtarmasını desteklemediği konusunda eleştirilerini dile getiriyordu. Bu tartışmaların sonunda, ABD, Tayvan'ın anakara üzerindeki egemenliği kabul ederek, milliyetçilerin anakarayı ele geçirmek için çabaları desteklenecekti.

Sonuçta, 2 Aralık 1954 tarihinde anlaşma, Dışişleri Bakanları John F. Dulles ve George Yeh tarafından Washington'da imzalandı. Bu anlaşmanın altıncı maddesi, Tayvan ve P'enghu adalarına karşı

46 Su Ya CHANG, "The United States and the long Term Disposition of Taiwan in the Making of Peace with Japan, 1950-1952", *Asian Profile*, Vol.16, No. 5, October 1988, ss. 459-470.

ortaya çıkacak bir tehlikenin ortak karşılanmasına atıfta bulunmaktaydı. Bütün bunlara rağmen, Amerikalılar, Tayvan'a verilecek yardımın ve desteğin Çin'le geniş ölçekli bir sürtüşmeyi kışkırtabileceği konusunda korkuyorlardı. Dolayısıyla, bu tip bir sürtüşmeyi önlemek için Amerikalılar, Tayvan'dan Çin'e karşı askeri bir eyleme kalkışmadan önce ABD'ye danışmalarını istedi. Bütün bu talepleri, Tayvan, hiçbir ülke bir başka bağımsız ülkenin silahlı kuvvetlerini yönlendiremez diyerek reddetti. Yine de, Tayvan, sonunda ABD'nin taleplerini kabul etti. Bunda en büyük etken, Tayvan yönetiminin bir anlaşma istemesi olmuştu.

2. Yeni Zelanda'nın Girişimi

ABD ile Tayvan, güvenlik anlaşmasını imzalar imzalamaz, ABD, derhal Tayvan Boğazı'nın tarafsızlaştırılması sürecini BM nezdinde tekrar başlattı. Ocak 1955'te Yeni Zelanda'nın BM Güvenlik Konseyine sunduğu Tayvan Boğazında kuvvet kullanımının yasaklanmasına ilişkin önergesini ABD desteklediğini açıkladı. Bu girişim, kod adı "Kâhin Operasyonu" olarak tarihe geçti.⁴⁷ Yeni Zelanda'nın planına göre, Güvenlik Konseyi Çin ve Tayvan'dan Tayvan Boğazındaki düşmanlıklara son vermeleri yönünde çağrıda bulunacaktı. Planda, taraflar, Çin Halk Cumhuriyeti ve Çin Cumhuriyeti(Tayvan) olarak geçiyordu. Bu da, BM'de iki Çin'in bulunması anlamına geliyordu ki, Pekin buna şiddetle karşı çıkmıştır.

BM Güvenlik Konseyinde plana yönelik tartışmalara katılması için Çin'den bir temsilci davet edildi. Eğer, Tayvan Boğazında bir ateşkes sağlanabilirse, BM Güvenlik Konseyinden de karar çoğunlukla kabul edilecekti. Bu bağlamda, ABD, Çin'in BM'ye üye olma arzusunu kullanma niyetindeydi. Söz verdiği üzere Tayvan,

⁴⁷ "Foreign Relations of United States", Department of State, 1955-1957, Cilt: 2, ss. 44-45

Yeni Zelanda'nın planını engellemedi. Güvenlik Konseyinde, Çin Halk Cumhuriyeti'nden bir temsilcinin davet edilmesi yönündeki oylamada 9 kabul ve 1 ret vardı. Tayvan, reddetmişti, ama veto hakkını kullanmamıştı.⁴⁸ Pekin, içişlerine müdahale olarak gördüğü bu girişime katılmayı kabul etmedi. Daha sonra, Çin, bu görüşmelere katılmak için bazı ön şartlar öne sürdü. Bunlar: Çang Kay-şek ve çevresinin Güvenlik Konseyinden çıkarılması ve komünist Çin'in BM'de Çin'i temsil eden tek yönetim olduğunun kabul edilmesiydi.⁴⁹

3. Büyükelçiler Görüşmesi

Kâhin Operasyonunun başarısızlığa uğramasından aylar sonra, ABD, tekrar girişimlerde bulunmaya başladı. Nihayet, bu girişimler, 1955–1956 Cenevre'de büyükelçiler seviyesinde görüşmelerin yapılmasıyla sonuçlandı. Nisan 1955'de Bandung'da Afrika-Asya Devletleri Konferansında Cov Enlay, Çin halkının ABD ile savaşmak istemediğini ve Çin hükümetinin Tayvan Boğazı çevresinde tansiyonun düşürülmesi yönünde görüşmeye istekli olduğunu açıkladı.⁵⁰ Amerikalılar ise, bu tip açıklamaların Tayvan'ın uluslararası politikadaki konumunu aşındıracağından korkmaktaydılar. Pekin diplomasisinin bu ılımlı tavrı, Batı'da derin kuşkulara neden oluyordu. Batılılara göre, Pekin, Büyükelçiler Görüşmesini kullanarak uluslararası politikadaki statüsünü daha da güçlendirmek ve ABD'nin fiili tanımasını kazanmak istemekteydi. Ağustos 1955'te Büyükelçiler Görüşmesi başladığında, Çin'in sürekli teklif ettiği her iki ülkenin dışişleri bakanlarının bir araya gelerek görüşmesi

48 *Ibid.*, ss. 178-179

49 *Ibid.*, ss. 202-203

50 Kenneth T. YOUNG, *Negotiating with the Chinese Communists, the U.S. Experience, 1953–1967*, (New York), McGraw Hill, 1968, s. 44.

önerisini ABD kabul etmiyordu. Buna neden olarak, Amerikalı uzmanlar, bu tip üst düzey görüşmelerin Çin Halk Cumhuriyeti'nin ABD tarafından fiili olarak tanındığı şeklinde yorumlanabileceğini göstermekteydiler. Dolayısıyla, böyle bir gelişme, Tayvan'a yönelik olan uluslararası desteğin altını oyacaktı. O dönemde, Pekin'in en büyük diplomatik hedefi, Büyükelçiler Görüşmesi üzerinden dışişleri bakanları toplantısını gerçekleştirmektir.⁵¹

Washington'un o dönemde en büyük arzusu milliyetçilerin Kuemoy ve Matzu adalarından çekilmeleriydi. Tayvan, açıkça, Çin-ABD Büyükelçiler Görüşmesine karşı çıkmıştı. Dulles, Tayvan Dışişleri Bakanı George Yeh'e eğer Tayvan, Ccnevre görüşmelerine ara vermenin adalardan çekilmekten daha önemli olduğunu düşünüyorsa, ABD'nin adaların Tayvan tarafından boşaltılana kadar görüşmelere ara vereceğini söylemiştir. Bu öneri, Çang Kay-şek tarafından reddedilerek, onun yerine Çin-ABD görüşmeleri devam ederken, adalara hızla milliyetçi güçler konuşlandırmıştır. Tayvan, Çin-ABD görüşmelerine karşı çıkmaktaydı. Bunun temel sebebi, bu tip görüşmelerin ABD'yi Tayvan'dan koparmasına neden olabileceğiydi. Bunun yanında, Tayvan, Pekin'in Tayvan boğazında güç kullanmamayı, ABD'nin askeri ve politik olarak Tayvan'dan kendisini uzak tutması koşuluna bağlayacağından korkuyordu.

Nihai olarak, 1950'de Tayvan'ın en temel korkusu, ABD'nin tıpkı 1949 yılında yaptığı gibi milliyetçileri Çinli komünistlerin eline terk edeceği paranoyasıydı. Pekin'in amacı ise, Yedinci filonun sağ salim Tayvan Boğazından gitmesi ve ABD'nin Tayvan'a yönelik desteğini kesmesiydi. Bu ortam içerisinde, Çin-ABD Büyükelçiler Görüşmesi 1971 yılına kadar sürdü. Bu süre içerisinde temel gündem maddesi hep Tayvan sorunu oldu.

⁵¹ Büyükelçiler görüşmesi hakkında daha geniş bilgi için bkz: Robert G. SUTTER, **China Watch Towards Sino-American Reconciliation**, (Baltimore), John Hopkins University Press, 1978, ss. 47-62

Öte yandan, Çang Kay-şek'in de kendisine göre bir planı vardı. Mayıs 1953'te, Kore Savaşında barış görüşmelerinin başarısızlığa uğraması halinde, ABD, Çin'le savaşı genişletmeyi planlıyordu. Böyle bir durumda, Çang, milliyetçi güçlerin 6 tümenle Çin'i işgal etmesi yönünde bir öneride bulundu. Çang'a göre, bu işgalin Çin'in ekonomik ve siyasal hedeflerini tamamlamadan yapılması gerekiyordu. Kore Savaşı nedeniyle Çin ordusu oldukça yıpranmıştı. Bu da milliyetçi güçler için büyük bir fırsat oluşturmaktaydı. Çang'a göre, eğer, Çin, Sovyetler Birliği'nin desteğiyle ekonomik ve askeri yönde gelişimini tamamlarsa, bu işgal imkânsız hale gelecekti.

Haziran 1953'te, ABD Genelkurmay Başkanı Arthur Radford Asya'daki durum için Tayvan'la görüşmeler başlattı. Bu görüşmeler esnasında, Tayvan yönetimi yine planlarını masaya getirdi. Radford, bu planı tartışmayı kabul etmedi ve onun yerine ABD destekli milliyetçi birliklerin Çin'e çıkarma yapmaları durumunda, komutanın tamamen Amerikan donanmasında olması şeklinde bir öneride bulundu. Buna göre, Amerikan kara birlikleri geçici bir çıkarma harekâtına katılmaları halinde, Amerikan birlikleri geri çekilene kadar tüm Tayvan birlikleri Amerikan komutası altında olacaktı.⁵² Çang, derhal bu önerileri kabul etti. Çang, Kore'deki barış görüşmeleri için kötümserdi. Çang, barış görüşmelerinin sekteye uğraması halinde, ABD'yi Çin'i abluka altına alması ve Mançurya'daki üsleri bombalaması konusunda uyardı.⁵³

Nihayet, Washington, Tayvan'ın ana karaya geniş ölçekli bir saldırı düzenlemesine izin verdi. 15 Temmuz 1953 gecesi, 10.000 kişilik milliyetçi birlikler, Fujian sahilleri açıklarında olan Kuemoy

52 "Memoir of Chang-Radford conversation, 18 June 1953", **Foreign Relations of United States**, (Washington D.C.) Department of State, Cilt: 14, bölüm. I, 1952-1954, ss. 205-210.

53 "Jones to Department of State, 22 July 1952", **Foreign Relations of United States, 1952-54**, (Washington D.C) Department of State, Cilt: 14, ss. 76-77.

ve Dongshan adalarından ertesi sabah çıkarma yaptılar. Ancak, Çin Ordusu 7,5 saat süren çatışmadan sonra milliyetçi güçleri geri püs-kürterek, üç bin milliyetçi askeri öldürdü. Milliyetçiler ise, Kue-moy'a geri çekildiler. Sonuçta, Kore'de ateşkes, 27 Temmuz'da imzalandı. Eisenhower yönetimi, Çang'ın Çin'i geniş ölçekli işgal önerisini rafa kaldırdı. 1953 Ekiminde, Tayvan'ı ziyaret eden Başkan yardımcısı Nixon'ın da gündeminde Çang'ın önerisi vardı. Nixon'a göre, Çin'e yönelik sınırlı operasyonlara devam edilmeli ve Eisenhower yönetimi de Çin'e yönelik sınırlı operasyonları desteklemeliydi.⁵⁴

1954 başlarında, Tayvan yeniden Çin'i işgal etmek için hazırlandı. Plan, Amerikalılara iletili. Bu plana göre, 46.700 kişilik milliyetçi asker sayısı 341,700'e çıkarılması öngörülüyordu. Özellikle, Tayvan ordusunun yeniden yapılandırılması önerisi ABD'nin olumlu tepkisini almıştı. Bu öneri, sunulduğu sırada Hindi Çin'de de Fransızların durumu oldukça kötüleşmişti. Eisenhower, milliyetçi güçlerin Haynan adasına çıkarılarak, Dien Bien Phu'da ki Fransızların desteklenmesi yönünde bir plan düşünmekteydi; fakat Genelkurmay Başkanlığı yönetime sunduğu raporla milliyetçi güçlerin kapasitesinin böyle büyük bir planın gerçekleştirilmesine yetmeyeceğini bildirdi. Böylece, bu plan da rafa kaldırılmış oldu.⁵⁵

1959 yılına gelindiğinde, Çin'in İleriye Büyük Hamle politikası fiyasko ile sonuçlanarak, modern tarihin en büyük trajedilerinden birisi olmuştu. 1962 yılına gelindiğinde ise, durum biraz daha normalleşmeye başlamıştı. Çin'de, tüm ülke çapında halkta genel bir memnuniyetsizlik vardı. Örneğin, 1962 Mayıs'ında, günde beş bin Çinli Hong Kong'a mülteci olarak gitmekteydi.⁵⁶ Çin'in çöken

⁵⁴ Richard M. Nixon, *Memoirs*, (New York) Cilt 1, Warner Books, 1978, s. 154.

⁵⁵ *Ibid.*, s. 185.

⁵⁶ Roger HILSMAN, *To Move a Nation: The Politics of Foreign Policy in the Administration of the John F. Kennedy*, (New York) Delta, 1967, s. 312.

ekonomisi, Çang Kay-şek'e ABD'nin desteğine başvurması için bir kez daha fırsat vermişti. Ekim 1959'da, Çang, Çin'in işgali konusunda Washington'a yeni bir eylem planı sundu. Amerikan Genelkurmay Başkanlığı Çang'ın bu önerisini değerlendirirken, Çin'de gerçekten de bir memnuniyetsizliğin olduğunu gördüler. Ancak, bu memnuniyetsizliğin Çin'in rejiminde bir zayıflamaya neden olduğuna ilişkin herhangi bir işaret yoktu. Aksine, rejime bağlı güçler, herhangi bir toplumsal isyanı önleyecek kadar da güçlüydü. Sonuçta, Amerikan Genelkurmay Başkanlığı, Çang'ın önerisinin ABD'nin tavrını denemek için bir balon olduğuna inandı. Böylece, Çang, bir kez daha geri adım atmak zorunda kaldı.

XI. ÇİN'İN TAYVAN POLİTİKASI (1949–1958)

1949–1950 döneminde, Çin, öncelikle milliyetçi yönetimin anakarada kalan kalıntılarını temizledi. Ardından, Çinli komünistler, Tayvan'ı özgürleştirmek için düzenlenecek olan amfibi çıkarılması için hazırlıklarına başladı. Aslında, Çin Komünist Partisi yöneticileri, Tayvan'a saldırı hazırlıklarına Haziran 1949'da başlamıştı. 14 Haziran 1949'da, Mao, doğu Çin'de bulunan ordu komutanlarına bir telgraf göndererek, Tayvan'ın en kısa zamanda ele geçirilmesini istedi. Bir hafta sonra, Mao, kıyı bölgelerindeki ordu komutanlarına gönderdiği bir başka telgrafta, Tayvan'ın derhal ele geçirilmesinin önemini vurgulayarak, bütün hazırlıkların yaza kadar tamamlanmasını emretti. Mao'nun planı, bir sonraki kış Tayvan'ı ele geçirmektir. Bu bağlamda, Çin Komünist Partisi'nin ikinci adamı Li Şaoçi, Moskova'ya gizli bir ziyaret gerçekleştirdi. Bu ziyaret esnasında, Li, Stalin'den Çin'in Tayvan harekâtına destek istedi. Sovyetler Birliği lideri ise, sadece Çin'in deniz ve hava kuvvetlerini kurmasına yardım edeceği yönünde söz verdi.⁵⁷

57 Lu LIPING, *The Path Leading to the Sky*, (Beijing) Jiefangjun, 1989, ss. 132-169.

Ekim ve Kasım 1949'da Çin'in Tayvan harekâtı hazırlıkları, iki önemli yenilgi ncdeniyle darbe yedi. Çin ordusu, Kuemoy ve Denghu adalarını işgal girişiminde bulunmuş, bu girişim büyük bir yenilgiyle sonuçlanmıştı. Bu saldırılar, hem doğu Çin'deki komutanları, hem de Pekin'deki liderleri şok etmişti. Bu yenilgilerden sonra, Pekin, 1950 yazında yapılması öngörülen Tayvan harekâtının olabilirliğini yeniden gözden geçirilmeye başlandı. Birçok tartışma ve gözden geçirmeden sonra, Çin Komünist Partisi'nin askeri planlayıcıları, saldırının 1951 yazına ertelenmesine karar verdi.

Kore Savaşının ortaya çıkması ve Truman'ın Tayvan boğazını tarafsızlaştırmak için yedinci filoyu göndermesi, Doğu Asya'daki senaryoyu da tamamen değiştirmişti. O sıralarda Milliyetçi Parti gizli servisi, Tayvan harekâtı sırasında örtülü operasyonlar için adaya yerleşmiş olan Çin gizli servisini etkisiz hale getirmeye çalışıyordu. Haziran 1950'de, Milliyetçi Parti gizli servisi, Tayvan Genelkurmay Başkan yardımcısı General Vu Şi'nin gizli bir Çin Komünist Partisi casusu olduğunu ortaya çıkardı. 2 Haziran'da Vu tutuklandı. Vu, tüm Tayvan'daki Çin gizli servisinin başındaki isimdi. Bir hafta sonra Vu ve üç yardımcısı idam edildi. Bu olayla, Tayvan'daki Çin gizli servisine ait şebekeler, Milliyetçi Parti gizli servisi tarafından deşifre edilerek yok edildi.⁵⁸ Kore Savaşının başlamasından beş gün sonra, Cov Enlay, Çin donanmasına, Tayvan'a saldırıyı ertelemeleri yönünde talimat vererek harekâtı bir kez daha erteledi. 11 Ağustosta General Çen Yi, Tayvan'a yapılması düşünülen harekâtın 1952'ye kadar ertelenmesini tavsiye etti. Zaten Çin ordusunun Kore'ye girmesinden sonra Tayvan harekâtı resmen ortadan kalkmıştı.

⁵⁸ Xu WENLONG, *CCP Special Agents: Heroes in Underground Struggles*, (Xining) Qinghai renmin, 1996, ss. 27-28.

Temmuz 1953 tarihinde, Kore Savaşının bitmesiyle birlikte, Çin, yeniden dikkatini Tayvan sorunu üzerine çevirdi. 1953 Aralık ayında, Çin ordusu'nun doğu askeri bölgesi komutanı ve siyasi komiseri olan Çen Yi, Mao'ya Fujian'da beş birliğin Kuemoy adasına saldırı için hazırlanmasını önerdi. Bunun yanında, Çen, doğu Çin'de yeni havaalanlarının ve Fujian'a da iki yeni demiryolu hattı yapılmasını önerdi. Mao, önce, Çen'in önerisini kabul etti; ama daha sonra fikrini değiştirdi. Mao, Fujian açıklarındaki Milliyetçi Parti kontrolündeki adalara saldırmadan önce, Milliyetçi Parti tarafından kontrol edilen Daçen ve Yijiang gibi adaların içinde bulunduğu birkaç adanın işgal edilip özgürleştirilmesinin gerekliliğine inanıyordu.

Kasım 1953'te, Çin ordusu'nun doğu Çin askeri bölgesi, resmen hava ve deniz operasyonları için Cejiang bölgesinde bir karargâh kurdu. Ocak 1954'te, Merkez Askeri Komitesi, Çin ordusunun üç unsurunun da kullanılacağı bir operasyon planını kabul etti. 1954 yılının ilk yarısını Çin, harekât için hazırlanarak geçirdi. Mao ve üst-düzey askeri yetkililer, Cejiang bölgesi açıklarındaki adaların Kuemoy'a saldırılmadan önce kurtarılması gerektiğine inanıyorlardı. Böyle düşünmeleri için iki ana nedenleri vardı. Birincisi, Cejiang bölgesi, Çin'in ana endüstri merkezi olan Şanghay'a çok yakındı. İkincisi, bu bölge Yangzi nehrinin ağzına çok yakındı. 1949'dan beri, Milliyetçi Parti, Cejiang açıklarında bulunan adaları kullanarak, Çin'in kıyı kesimindeki yerleri rahatsız ediyordu. Özellikle, Şanghay'ın güvenliği tehlike altındaydı ve Yangzi nehrinin güneyindeki ulaşımı engelliyordu.

1. 1954 Tayvan Boğazı Krizi

Ağustos 1954 tarihinde, milliyetçiler, Kuemoy Adasına 58.000 ve Mazu adasına da 15.000 asker konuşlandırdı. Böylece, Çin güçlerinin Tayvan'a saldırmak için kullanacakları ilk hat güvence altına alındı. Bu gelişmeler üzerine, 11 Ağustos günü, Çin Başbakanı ve aynı zamanda dışişleri bakanı olan Cov Enlay, Tayvan'ın mutlaka özgürleştirilmesi gerektiğini ilan ederek, Çin Ordusunu Kuemoy ve Matsu adalarına gönderdi. ABD'nin tüm uyarılarına rağmen, Eylül ayında Çin birlikleri, Kuemoy adasını ağır bir şekilde bombaladı. Kasım ayında ise, Daçen adası bombalandı. Kore Savaşından sonra, Çang Kay-şek, ABD için daha hayati bir konuma gelmişti.

12 Eylül günü, Amerikan Genelkurmayı Başkanlığı, yönetime Çin'e karşı nükleer silahların kullanılması yönünde tavsiyede bulundu. Buna rağmen, Başkan Eisenhower, nükleer silahların kullanılmasına ve Amerika'nın doğrudan bu çatışmaya dahil olmasına karşı çıktı. 2 Aralık 1954 tarihinde ise, ABD, bu söylemlerinin aksine, Tayvan ile "Karşılıklı Savunma Anlaşması" imzaladı. Bu anlaşmayla, Amerikan donanması milliyetçi hükümetin Kuemoy adasını korumasına yardım etmeyi taahhüt etmişti. Bu arada, Çin ise, 18 Ocak 1955'de, Yijiangşang adasını ele geçirerek milliyetçi birlikleri imha etti. Çarpışmalar Çin sahilleri boyunca, Kuemoy ve Matsu adalarında devam ediyordu.

29 Ocak 1955'de ise Amerikan kongresi aldığı "Formosa Kararıyla" Eisenhower yönetimine Tayvan'ı silahlı bir saldırıya karşı savunmak için güç kullanması yönünde izin verdi. Şubat ayında, İngiliz Başbakanı Winston Churchill, Amerika'yı nükleer silahların kullanılması konusunda uyardı. Buna karşın, Mart ayında, Amerikan Dışişleri Bakanı Dulles, ABD'nin ciddi bir şekilde nükleer saldırıyı düşündüğünü kamuoyuna açıkladı. Öte yandan, NATO toplantısında ise, ittifak üyeleri nükleer saldırı konusunda çekinceleri

ni dile getirdiler. Açık nükleer saldırı tehdidine karşı ve Sovyetler Birliği'nin olacak bir nükleer saldırıya karşı misilleme yapma konusunda isteksiz olması nedeniyle 23 Nisan 1955 tarihinde, komünist hükümet görüşme talebinde bulundu.

1 Mayıs'ta ise, Çin, Kuemoy ve Matsu'daki saldırılarına son verdi. Sonuç olarak, Tayvan sorunu çözülmeden dondurulmuş bir şekilde rafa kaldırıldı. 1954-1955 Tayvan Boğazı krizinin sonuçları Pekin yönetimini paradoksal zorlukların içerisine sokmuştur. Kriz, uluslararası kamuoyunun dikkatini Tayvan sorununa çekmiş; fakat bu, Pekin'in lehine olmamıştır. Bunun yanında, gerçekte, Çin ordusunun Cejiang açıklarındaki adaları ele geçirmesi, Çin'in Fujian kıyı bölgesinin güvenliğini sağlamıştır. Öte yandan, ABD-Tayvan savunma anlaşması, Çin'in Tayvan'ı kurtarması durumunu zorlaştırmıştır. Sonuç olarak, Çin-Tayvan ayrışması resmi hâle gelmiştir. Bu zorluklarla mücadele etmek için Çin hükümeti, 1955'te, Tayvan politikasını gözden geçirmek zorunda kalmıştır. Ulaşılan sonuca göre, Milliyetçi Parti ile görüşmeler yoluyla soruna barışçı bir çözüm amaçlanmıştır.

2. 1958 Tayvan Boğazı Krizi

Soğuk Savaşın, özellikle Asya'daki bölümünde Kore Savaşından sonra belki de en önemli olay, 1958'deki ikinci Tayvan Boğazı kriziydi. Gerek, Çin'deki iç gelişmeler, gerekse uluslararası politikadaki gelişmeler, bu krizin ortaya çıkmasında ve tırmanmasında etkili olmuştu. Milliyetçi Parti ile yürütülen barış görüşmelerinden, Milliyetçi Parti yetkililerinin yeteri kadar önem vermemelerinden dolayı bir sonuç elde edilememişti. Böylece, Çin yönetimindeki şahin kanat, askeri seçeneği gündeme getirdi. Ashında, Mao da Çang Kay-şek'e barış görüşmelerini önemsemediği için bir ders ve ceza vermek istiyordu.

Aralık 1958 tarihinde, Çin Savunma Bakanı Peng Dehuay, hava kuvvetlerinin Fujian bölgesine gönderilmesi konusunda Mao'ya bilgi verdi. Ocak ayının ortalarında, Fujian askeri bölge karargâhı, Çin hava birliklerinin 1958 yazı başlarında, Fujian'a gelmeleri yönünde bir plan hazırladı. Peng, Merkez Askeri Komite toplantısında Şiamen ana demiryolu hattının tamamlandığını bildirdi. Böylece, topçu birlikleri Fujian'a konuşlanabilecekti. Mao, Kore Savaşından bu tarafa askeri kararlara bireysel olarak karışmıyordu; fakat 1958'deki kriz için kendi değişimiyle bazı askeri işlerle ilgilenmek için yani başkomutan sıfatıyla tekrar askeri karar alma mekanizmasının başına geçti.

1958'de, Pekin'in Kuemoy adasını bombardıman yağmuruna tutmasının temel nedenlerinden birisi İleriye Büyük Hamle projesiydi. Mao'ya göre, kitlelerdeki devrimci şevk, Çin'i sosyalist devrimin en yüksek aşamasına taşımasını gerektiriyordu. Yine, Mao'ya göre, 1956'da sanayide, ticarete ve tarımda yaşanan başarılı sosyalist dönüşüm, Çin toplumunu yeni bir aşamaya girmeye hazırlamıştı. Mao, yeni bir kitle dalgasını harekete geçirebilmek için Çin kamuoyunu çeşitli konferanslar aracılığıyla istediği yönde yönlendirmesi gerekmektedir. Bu konferansların ilki Cov Enlay ve arkadaşlarının 1956–1957 arasında iyi düşünülmeyen yapmış oldukları hareketlerin eleştirilmesine ayrılmıştı.

İç politikada bunlar yaşanırken, Pekin'in dış politika ve güvenlik kaygılarında da önemli değişiklikler oluyordu. Mao'nun ısrarlı baskıları sonunda sonuç vermişti. Çengdu konferansında, Cov Enlay, 1954–1958 yılları arasında kendisinin yürüttüğü Çin dış politikasını eleştirdi. Cov, milliyetçi ülkeleri ele alırken karşı hareketlerle gerekli mücadeleyi ihmal eden birlik kavramı üzerinde çok fazla durduğunu, Japonya ve ABD gibi kapitalist emperyalist devletlere karşı mücadelede daha saldırgan bir tutum alması gerekirken alma-

diği şeklindeki eleştirileri kabul etti. ⁵⁹ Bütün bu eleştirilerin sonunda, hem başbakanlık hem de dışişleri bakanlığı görevlerini yürütmekte olan Cov, dışişleri bakanlığı görevinden istifa etti. Yerine Çen Yi getirildi. Çen göreve gelir gelmez ilk iş olarak Mao'nun talimatları doğrultusunda dışişleri bakanlığı mensupları arasında bulunan sağ eğilimlileri, Çin diplomasisinden temizleyerek, yeniden bir yapılanma başlattı.

1958 baharında, Pekin, bir dizi diplomatik atak başlattı. Bunlardan en önemlilerinden bir tanesi, Sovyetler Birliği'nin ortak denizaltı filosu oluşturma ve Çin topraklarında uzun dalga radyo istasyonları kurulması talepleriydi. Mao, bu talepleri, Moskova'nın büyük güç şovenizmi olarak nitelendirerek, reddetti. Diğer bir tanesi ise, Mayıs başlarında, Nagasaki'de düzenlenen bir Çin sergisinde iki Japon gencinin Çin bayrağını tahrip etmesiyle yaşandı. Pekin, derhal bu olaya ilişkin bir açıklama yaparak, bu olayın Çin'in şeref ve itibarına karşı emperyalist bir düşünce ile hazırlanmış bir saldırı olarak nitelendirdi. Bu yaşanan hadiseyi protesto etmek için, Pekin, Japonya'yla olan kültürel ve ekonomik ilişkilerini askıya aldı. Bu durum, Çin-Japonya ilişkilerini oldukça gerdi. ⁶⁰ İşte bu ortam içerisinde, Mao, Kuemoy'un bombalanmasına karar verdi.

1958'de Mao, parti ve ulusa, İleriye Büyük Hamle projesine başlamak için liderlik ediyordu. Tayvan Boğazında artan tansiyon, Mao'ya en çok ihtiyaç duyduğu şeyi yani kitlelerin seferber edilmesinin meşru zeminini vermişti. Mao bu konuda şöyle demişti:

"Dezavantajlarının yanında, uluslararası politikadaki gerginlikler, halkı İleriye Büyük Hamle'nin öngördüğü ekonomik inşayı

59 Chen XIAOLU, "Chen Yi and China's Diplomacy", Michael HUNT (ed) (Washington D.C.) **Chinese Communist Foreign Relations, 1920-1960**, Woodrow Wilson Center, 1994, ss. 91-92.

60 Çin-Japonya ilişkileri için bkz. A. Mete TUNCOKU, **Japonya'nın Çin Halk Cumhuriyeti'ne Karşı Politikası**, (Tokyo) Institute for the study of languages and cultures of Asia and Africa, 1987.

ilerletmek için seferber edebilir... Lenin, bir keresinde, savaşa ilgili olarak savaşın insanların manevi durumunu motive ettiğini söylemiştir...⁶¹ Buradan çıkarılan sonuca göre, 1958 krizi halktan ileriye Büyük hamle politikasına destek almada kullanılmıştır. 1958 yılına kadar Mao, Tayvan Boğazında her hangi bir askeri eylem kararı almamıştı, Fakat Temmuz 1958 tarihine gelindiğinde işler değişmişti. Mao, Kuemoy adalarına yönelik geniş ölçekli bir bombardıman başlatılması emri verdi. Mao'nun bu kararındaki ani dönüşün nedeni, Ortadoğu bölgesinde yaşanan gelişmelerdi. 14 Temmuz 1958'de, bir grup milliyetçi genç subay Abdülkerim Kasım önderliğinde Irak'ta darbe yaptı. Bu darbenin sonucunda kurulan yeni rejim sosyalist blok'a yakın durmaktaydı. Bu darbeye yanıt olarak, Amerikan deniz piyadeleri Lübnan'a çıktı. Ertesi gün ise, İngiliz özel birlikleri Ürdün'e çıkarma yaptı. Pekin, derhal Amerikan-İngiliz müdahalesini kınadı. Milyonlarca Çinli de Pekin ve Şanghai başta olmak üzere birçok büyük şehirde ABD ve İngiltere'nin Ortadoğu'daki emperyalist davranışlarını kınayan gösteriler yaparak, yeni kurulan Irak cumhuriyetine desteklerini sundular.⁶²

Mao, 17 Haziran günü, diğer üst düzey parti yetkililerine danışmadan Genelkurmay Başkanından Ortadoğu'daki duruma bir yanıt olarak, vakit kaybedilmeden hava kuvvetlerinin Fujian'a sevk edilmesi, Fujian kıyısında bulunan topçu bataryalarının Kuemoy'u bombalaması ve Kuemoy'a giden ikmal hatlarının kesilmesine yönelik abluka için hazır olmasını istedi. Ertesi akşam, Mao'nun başkanlık ettiği üst düzey askeri yetkililerin de katıldığı toplantıda Kuemoy'un bombalanması konusu tartışıldı. Mao, katılanlara, Lübnan ve Ürdün'e Amerikan-İngiliz müdahalesinin Ortadoğu bölgesi-

61 5 Eylül 1958 tarihinde Mao Zedong'un yüksek devlet konseyinde yaptığı konuşma, Mao Zedong's Handling of the Taiwan Straits Crisis of 1958", Cold War History Project Bulletin, Sayı: 6-7, Kış 1995/1996, ss 207-258.

62 Halkın Günlüğü Gazetesi, 17 Temmuz 1958.

ni ilericilerle gericiilerin mücadele sahası haline dönuştürdüğü konusunda görüşlerini belirtti. Bunun yanında, toplantıda Mao'ya göre, Arap halkına desteğin moral destekle sınırlanmaması gerektiğini, pratik eylemler yapılarak da destek verilmesi gereğini vurguladı.

İlerleyen birkaç gün içerisinde, Fujian'a giden demiryollarında ve karayollarında cepheye sevk edilmekte olan askeri ekipmanla dolmuştu. 21 Temmuzda meydana gelen Tayfunların tüm olumsuz etkilerine rağmen, 23 Temmuzda, Ye Fei, Mao'ya ve Merkez Askeri Komiteye gönderdiği raporda, 33 topçu bataryasının Fujian sahilinde yerlerini aldığını, birliklere yaklaşık 50.000 top mermisinin dağıtıldığı ve 100.000 merminin de yolda olduğunu belirterek, hazırlıkların 24 Temmuz günü tamamlanacağını bildirdi.⁶³ Aynı zamanda, Ye Fei, raporunda Fujian askeri bölgesindeki askeri operasyon planını da özetlemişti. Her ne kadar belirtilen detaylı planda, bir çıkarma harekâtı öngörülmemişse de, Çin ordusunun nihai amacının düşmanın savunma kapasitesinin iyice zayıflatıktan sonra Kuemoy ve Matsu'nun alınması olarak görülmekteydi.

Çin birlikleri, Fujian cephesinde, neredeyse hazırlıklarını tamamlamıştı. Fakat Pekin'de Çin Komünist Partisi üst düzey yetkilileri operasyonu iki defa erteledi. 24 Temmuz günü, Tayvan'ın iki tümeni Kuemoy'a sevk ettiği öğrenilir öğrenilmez, Peng Dehuay, Mao'ya harekât tarihinin 27 Temmuzla çekilmesini önerdi. Mao da kabul etti. 27 Temmuz sabahı, Ye Fei, Pekin'de gelecek nihai emri bekliyordu ki, Mao, harekâtı bir kez daha erteledi. Mao'nun sürekli harekâtı engellemesinin temelinde yatan nedenlerden birisi kuşkusuz bu operasyonun ABD ile Çin arasında tansiyonu daha da yükselteceği gerçeğiydi. Her ne kadar kâğıttan, bir kaplan olarak

63 Ya Fei'nin Mao'ya gönderdiği telgraf için bkz. Shen WEIPING, *Shelling Jinmen*, (Beijing) Huayi, 1998, s. 75.

gördüğü ABD'den korkmadığını söylese de, Mao her adımı ABD'nin olası tepkisini de iyi hesap ediyordu.

Öteki bir neden de, Sovyet lider Nikita Kruşçev'in birkaç gün içinde Moskova ile Pekin arasındaki krizi görüşmek üzere Pekin'e düzenlemeyi düşündüğü ziyaret idi. Hatırlanacağı üzere, 1958 yazında Moskova, Pekin'e ortak denizaltı filosu ve Çin topraklarında uzun dalga radyo istasyonu kurmayı teklif etmiş, Pekin ise, bu teklifi kabul etmemişti. 22 Temmuz 1958'de Sovyet büyükelçisi Pavel Yudin'le yaptığı görüşmede Mao, bu tekliflerin Sovyet liderlerinin Çin'i kontrol etme arzusunu yansıttığını iletmışti. Kruşçev, Yudin'in raporunu alır almaz, derhal Mao ile görüşmek üzere Pekin'i ziyaret etme kararı aldı. Aslında, Mao, Sovyet liderinin Tayvan'la ilgili kararını etkilemesini istememekteydi. Kruşçev'in Pekinde olduğu 31 Temmuz-3 Ağustos tarihleri arasında Sovyet lider birçok üst düzey Çinli ile görüştü. Bu ziyaret süresi boyunca, Mao asla Kruşçev'i Kuemoy'un bombalanmasına yönelik plan hakkında bilgi vermedi. Başından beri, Mao için Kuemoy sadece Tayvan ve ABD için bir meydan okuma değil, aynı zamanda Moskova'nın uluslararası komünist dünyadaki egemenliğine de bir meydan okumaydı.

23 Ağustos sabahı, Fujian'daki birlikler alarm durumuna getirildi. Nihayet, saldırı, 23 Ağustos günü başladı. Bu saldırı, uluslararası bir krize neden oldu. Başkan Eisenhower, derhal Doğu Asya'daki Amerikan kuvvetlerine hazır ol emri verdi. Bunun yanında, Başkan Eisenhower, Tayvan Boğazındaki Amerikan donanmasının daha da güçlendirilmesi için Irak ve Lübnan için Ortadoğu bölgesinde bulunan iki uçak gemisine Doğu Asya'ya hareket emri verdi. Bu arada, Washington, Tayvan'a havadan havaya Sidewinder füzelerinin de dâhil olduğu büyük bir silah sevkıyatı yaptı. 20 Ağustos'ta, BM, aldığı bir kararla, ABD ve İngiltere'den Lübnan ve Ür-

dün'deki birliklerini çekmesini istedi. Mao'ya göre, bu gelişme ABD'nin Tayvan'daki varlığının da meşruluğunu tartışmaya açmıştı. Bu durum, Kuemoy'a yapılacak olan operasyon için mükemmel bir zamanlama oluşturunuyordu. Bu arada Mao, yaptığı bir açıklamada Kuemoy'un bombalanmasının Amerikalıları, Avrupalıları ve Asyalıları şok ettiğini. Arap dünyasındaki halk ise, oldukça memnun olduğunu, Asya'da ve Afrika'da geniş kitlelerin Çin'in yanında yer aldığını vurguladı.⁶⁴

Mao'ya göre, 1958 Tayvan Boğazı krizi, ABD'nin Ortadoğu'da başlattığı yangına karşılık, kendilerinin de Uzakdoğu'da başlattığı bir başka yangındı. Devamla, ABD'nin içinde bulunduğu yanlış durumun sebebinin Çin değil, ABD'nin kendisi olduğunu vurgulayarak, binlerce Amerikan askerinin ve iki hava üssünün Tayvan'da bulunmasının altını çizmekteydi.⁶⁵ Mao, Devlet Yüksek Konseyi'nin 15. toplantısında yaptığı bir başka konuşmada ise, Amerikalı ve öteki emperyalistlerin organize ettiği NATO, Bağdat Paktı (CENTO) ve Manila Paktı (SEATO) gibi askeri ittifakların doğasını sorgulamış, bu ittifakların doğasının saldırgan bir nitelik taşıdığını ifade etmiştir. Ancak bu ittifakların neye saldıracağını belirsizliği Mao'yu endişelendirmekteydi. Mao'ya göre, bu ittifakların hedeflerini sosyalist ülkeler oluşturmaktaydı. Böylece, Mao, Tayvan Boğazı krizinin bir başka boyutuna da değinmiş oluyordu.

3. Varşova Görüşmeleri

Bu arada, Kuemoy'un bombalanması nedeniyle dokuz ay ara verilen Varşova'daki Çin-ABD büyükelçiler görüşmeleri de kısa zamanda yeniden başlayacaktı. Çin-ABD büyükelçiler görüşmesi ilk kez Ağustos 1955'te Washington ile Pekin arasında bir iletişim mekanizması görevi görmesi için tesis edilmişti. Aralık 1957'de

64 Wu LENGXI, *Recalling Chairman Mao*, (Beijing) Xinhua, 1994, s. 74

65 *Ibid.*, s. 75.

Amerikalı müzakereci Büyükelçi U. Alexis Johnson, Tayland'a atanarak, yerine Edwin Martin getirildi. Çin, Martin'in atanmasını büyükelçi olmadığı gerekçesiyle kabul etmeyerek, müzakereleri askıya aldı.⁶⁶ 30 Haziran günü, Çin dışişleri Bakanlığı bir açıklama yayınlayarak Washington'dan 15 gün içerisinde büyükelçi düzeyinde bir müzakereci atamasını istedi. ABD, her ne kadar, son tarihi kaçırmış olsa da, Polonya büyükelçisi Jacob Beam'i ABD'nin temsilcisi olarak atadı. Kuemoy'un bombalanması başlar başlamaz, Mao, Varşova görüşmeleri için Pekin'de yeni stratejiler belirlemeye başladı. Ağustos sonlarında, Çin'in baş müzakerecisi Büyükelçi Vang Bingnan geri çağırıldı. İki gün sonra, Vang, Pekin'e gelerek, Politbüro toplantısına katıldı. Bu toplantıda, Mao'nun üzerinde durduğu ve merak ettiği en önemli konu büyükelçiler görüşmesinde Washington'un Milliyetçi Partiyi Çin açıklarındaki adalardan geri çekilmek için ikna edip edemeyeceği konusuydu.

Eylül ayında, Vang, Varşova'ya gitmeden önce 5 maddelik bir öneri ve Çov Enlay imzalı bir mektup aldı. Özetle bu öneride, Tayvan ve diğer adaların Çin'e ait olduğu ve buralarla ilgili sorunların Çin'in içişlerine karışma anlamına geldiği vurgulamaktaydı. 11 Eylül'de Vang Bingnan Varşova'ya döndü. İki gün içerisinde Bingnan ve Beam, Büyükelçiler Görüşmesinin 15 Eylül'de İsveç Büyükelçiliğinde tekrar başlaması üzerine anlaşmaya vardılar. Ancak, Mao, görüşmelerin nasıl yürütüleceği konusundaki fikrini birden değiştirdi. 13 Eylül günü, güney bölgelerini denetlemek için Pekin'den ayrıldı. Bu gezi sırasında, Cov Enlay ve Huang Keçeng'e iki bölümden oluşan bir mektup yolladı. Mektubun birinci bölümünde Fujian'daki birliklere Liaolovan limanına gelen Tayvan gemilerinin

66 Alfred D. WILHELM, *The Chinese at the Negotiation Table: Style and Characteristics* (Washington D.C.) National Defense University Press, 1994, ss. 184-198.

bombalaması emri verilmekteydi. İkinci bölümde ise, Varşova'ya yeni müzakere stratejisi gönderilmekteydi.

Nihayet, 15 Eylül günü görüşmeler yeniden başladı. Amerikalı müzakereci Beam, diğer sorunların tartışılmasına geçmeden önce derhal Tayvan Boğazında bir ateşkes önerdi. Vang, 10 dakikalık bir ara istedi. Ardından da beş maddelik öneriyi sundu. Beam ise, bu önerinin kabul edilmesinin ABD'nin müttefikine (Tayvan) ait toprakların teslim edilmesi anlamına geldiği için şiddetle karşı çıktı.⁶⁷ Ertesi gün, Dulles, Tayvan sorunun çözümüne yönelik ilk adımın derhal ateşkes ilanı olduğunu kamuoyuna ilan etti. Bu gelişmeler, Pekin'de farklı yankılar buldu. Mao, Vang'ın performansından hiç memnun kalmamıştı. Mao'ya göre, Vang, Çin'in kırmızı çizgilerini ortadan kaldırarak, Amerikalıların karşısında zayıf bir ülke konumuna girmesine neden olmuştu. Mao, derhal Vang'ı görevinden aldı; ama Varşova'da kalmasını istedi. Cov Enlay, Vang'ın yaptığı bütün hataların sorumluluğunu üzerine aldı.

Cov Enlay, Mao'ya bir mektup yazarak, ABD'nin bütün birliklerini Tayvan, P'enghu ve Tayvan Boğazından geri çekmesini, Çin topraklarında kışkırtıcı askeri eylemlere son verilmesi ve Çin'in içişlerine karışmamasını talep eden ikinci bir öneri hazırlamaları gerektiğini söyledi. ABD, hâlâ ateşte ısrar ediyordu. Bu arada, sorunun çözümü için Sovyetler Birliği arabulucu olmuştu. Cov, Sovyetler Birliği'ne eğer Tayvan Boğazında bir ateşkes isteniyorsa, önce ABD'nin bu bölgeden askerlerini çekmesi gerektiğini söyledi. Bu arada, Çin hükümeti, Çin medyasına, ABD'nin Tayvan'dan çekilmesini talep eden bir propaganda kampanyası başlatması talimatını verdi. Nihayet, Sovyetler Birliği'nin de girişimleriyle, 6 Ekim günü, Çin, tek taraflı ateşkes ilan etti.

67 "Beam to Department of State", 15 Eylül 1958, (Washington D.C.) *Foreign Relations of United States*, Department of State, Cilt:19, 1958-1960, ss. 191-196.

Pekin, Savunma Bakanı Peng Dehuay adıyla bir mesaj yayınladı. Mesajda: Tayvan'daki Çinli vatanseverlere çağrıda bulunularak, sorunun barışçı yollardan çözülerek, bütün Çinlilerden Amerika'nın Çin'i bölme politikasına karşı birleşmeleri istenmekteydi. Gerçekte, bu mesaj, Mao tarafından yazılmıştı. Sonuç olarak, 1958 Tayvan Boğazı krizi 44 gün sürdü ve binlerce cana mal olarak Soğuk Savaşın Asya cephesinin önemli bir olayı olarak tarihe geçti. Kuemoy ve Matsu Krizi daha sonra, ABD'de 1960 Başkanlık seçim kampanyasının da temel gündem maddesi haline geldi. Adaylardan Nixon, Kennedy'i, Tayvan'a olası bir Çin saldırısı durumunda nükleer silahların kullanılmasına onay vermeyi düşünmediği gerekçeyle eleştirmişti

1958 Krizi, Çin-Sovyet sürtüşmesini de hızlandırmıştı. Sovyetler Birliği'nin en büyük korkusu Tayvan Boğazı krizinin kendilerini ABD ile bir savaşa sürüklemesiydi. Bu nedenle Kruşçev yoğun bir şekilde, Çin'in Tayvan'ı kurtarması politikasından vazgeçmesi için mücadele etmişti. 1959 yılında, Kruşçev, Camp David'de Eisenhower'la yaptığı görüşmeden sonra Pekin'e gelmiş ve burada Mao'ya tıpkı Lenin'in 1921 yılında, Uzak Doğu Cumhuriyetini ilhak etmeden önce, bağımsız bir devlet olarak tanıdığı gibi Çin'in de aynı stratejiyi uygulayarak, Tayvan'ı tanımasını istemiştir. Bunun yanında, Sovyet lider, ABD'nin iki Çin formülünün de kabulünü istemiştir. Tabii ki, Mao, bu önerileri sert bir şekilde reddetmiştir. Öteden beri, Kruşçev'e güvenmeyen Mao, Sovyetler Birliği'nin barış içerisinde bir arada yaşama söylemi çerçevesinde, Çin'in ABD'ye kurban edilebileceği konusunda endişe duymaktaydı. Böylece, bu kriz, Çin, ABD ve Sovyetler Birliği'nin birbirlerine karşı olan tutumlarının tamamen değişmesine neden olmuştur.

XII. ÇİN'İN TANINMA SORUNU

1949'ların ortalarında, Çin'de komünist güçler kontrolü ele alınca, yeni hükümetin de uluslararası sistemde tanınma sorunu gündeme geldi. ABD'nin Avrupa'daki müttefikleri, özellikle İngiltere, yeni hükümeti tanımakta acele etmekteydi. ABD Dışişleri Bakanı Dean Acheson, 17 Eylül 1949'da Fransız ve İngiliz temsilcilerle yaptığı toplantıda, Amerikan yönetiminin endişelerini dile getirdi. Acheson, müttefik ülkelerin birlikte yavaş bir şekilde ve işbirliği içerisinde, Çin'deki yeni hükümeti tanıma konusuna yaklaşmalarını istedi. Acheson, Çin'in tanınma sorununu, ABD yönetiminin önemli bir başlık olarak gördüğünün altını çizdi. Çin'in tüm ülkede ve Tayvan'da kontrolü sağlayana kadar tanıma işleminin askıya alınmasını istedi. Dışişleri Bakanı: *"komünistlerin savaşı kazanmış olması onların tanınması zorunluluğunu dikte edemez, sadece olayların bunu gerektirmesini beklemekteyiz"* demişti.⁶⁸ Kısaca, ABD, Çin ordusunun tüm ülkeyi alıp ve milliyetçileri yok etmesinden sonra Tayvan'ı alarak, bütün Çinlileri bir araya toplamasını beklemekteydi.

Öte yandan, yeni Çin hükümeti de pek tanınma niyetinde değildi. Mao, misafirleri davet etmeden önce evi temizlemek gerekir şeklinde bir politika takip ediyordu. Bu politikanın temel amacı, Stalin'i Mao'nun sadakatine inandırmaktı. Sovyetlerden ekonomik ve askeri yardım almak için emperyalist güçlere bilinçli bir şekilde kapıyı açmıyordu. ABD tarafından bakıldığında ise, Çin'in birçok eylemi düşmanca ve uluslararası hukukun ihlali olarak görülmekteydi. Buna ek olarak, Truman yönetiminin komünizme karşı yumuşak davranması da Amerikan kamuoyunda tepki toplamaktaydı. Başkan Truman, komünist Çin'i tanıma eğilimindeydi; ancak Kore

68 **Foreign Relations of United States**, (Washington D.C), Department of State, 1949, Cilt 9, s. 90.

Savaşı bunu değiştirdi. Kore savaşının patlak vermesinden kısa bir süre önce, ABD yönetimi, BM'de komünist Çin'in temsili konusunda oldukça esnek bir tutum sergilemekteydi; Kore Savaşı esnasında, Washington ile Londra arasında yoğun ve uzun bir telgraf trafiği yaşanmaktaydı. Bu telgraflarda, Acheson, Çin'in BM'de temsili sorununu Kore'de çatışmalar sona erer ermez ele alınmasını önermekteydi.⁶⁹

Çin'in Kore savaşına girmesiyle, ABD'nin pozisyonu da sertleşti. 17 Mayıs 1951 tarihli, NSC 48/5 kararında, ABD'nin milliyetçi Çin hükümetini tanımaya devam etmesi gerektiğini belirterek, komünist yönetimin tanınmasının ABD'nin çıkarlarına uygun olmadığı ifade edildi. Aynı zamanda, bu belge, Çin'in BM'nin dışında tutulmasının ABD'nin öncelikli gündem maddesi olmadığını da altını çizmekteydi. Kore Savaşının sona ermesinden sonra ABD'nin Güney Kore'yi kullanarak, Çin'i izole etmesine uluslararası kamuoyundan yoğun bir tepki geldi.

1954 başlarında, Çin'in Cenevre Görüşmelerine katılması, kendisine uluslararası politikada oldukça büyük bir itibar kazandırdı. Cenevre Konferansı, Panmunjom ateşkes görüşmeleri bir tarafa bırakılırsa, Çin ve ABD'nin ilk üst düzey teması olmuştur. Sonuç olarak, Cenevre konferansı, ABD'yi Çin'i fiili olarak tanımaya yaklaştırmıştı. Bunun yanında, Çin temsilcisi, Fransa, İngiltere, Sovyetler Birliği ve ABD temsilcileriyle birlikte aynı masada oturmaktaydı. Bu da, gösteriyordu ki, konferans, Çin'i büyük güçler içerisinde görmektedir. Buradan çıkan sonuç ise, BM Güvenlik Konseyinin daimi üyesinin Çin olması gereği idi. Bu sonuçları nedeniyle, Tayvan, Cenevre Konferansına sert bir şekilde karşı çıktı. ABD de Tayvan'ın görüşlerine destek verdi.

⁶⁹ "Dean Acheson to London Embassy, " 10 Temmuz 1950, **Foreign Relations of United States**, (Washington D.C), Department of State 1950, cilt 7 s. 349.

Çin'in Cenevre Konferansındaki ılımlı diplomasisi ve girişimleri, komünist yönetimin uluslararası politikada itibarını oldukça artırmıştı. Çin, kuruluşundan sonra ilk diplomatik zaferini elde etmişti. Bunların yanında, İngiliz Başbakanı Clement Attlee, Başbakan Javaharlal Nehru, Başbakan U Nu ve BM Genel Sekreteri Dag Hammarskjold'un Çin'i ziyaret etmesi diğer bir diplomatik başarıydı. Bütün bu gelişmelere rağmen, Ocak 1955'te, Başkan Dwight Eisenhower tarafından kabul edilen NSC/5503 sayılı raporda, Tayvan'ın tek yasal Çin hükümeti olarak tanınmasına devam edilmesi ifade edilmekteydi. 1958'deki Tayvan Boğazı krizinde, Çang Kay-şek'in Çin'le inatlaşması ve kendi politikalarında ısrar etmesi, Batı Avrupa'da anlamsız bulunmuş, bu da ABD'yi zor duruma sokmuştu.

1950'lerin ikinci yarısından itibaren, Gelişmekte olan dünyada, Soğuk Savaş rekabeti şiddetlenmişti. Bunun nedenlerinden bir tanesi, üçüncü dünyaya yönelik komünist doktrin ve stratejisindeki dönüşüm idi. Stalin'in 1953 yılında ölmesinin ardından, Sovyet ve Çinli teorisyenler, yeni bağımsızlığını kazanan ülkelerdeki komünist olmayan ılımlı yönetimler üzerindeki eleştirilerini kaldırarak, milliyetçi-burjuva rejimlerinin potansiyel ilerici rejimler olduklarını ifade etmeye başladılar. Böylece, Çin ve Sovyet çıkarları, ABD'nin çevreleme politikasına karşı koymada kesişti.

Bu bağlamda, Sovyetler Birliği, komünist olmayan bu yeni yönetimlere ekonomik destek vererek, kapitalist olmayan bir kalkınma modeli için yol göstermeye başladı. Ardından, Çin de Moskova'yı izleyerek, kalkınmakta olan ülkelere geniş ölçekli bir yardım programı başlattı. İlk birkaç yıl, Çin, Moskova'yı takip etmiş, 1960'ların başında ise, Maocu kalkınma modelini, Sovyet Komünist Partisinin önerdiği modelin bir alternatifi olarak sunmuştur. 1960'ların başından itibaren, Çin'in BM'nin dışında tutulmasına

yönelik uluslararası destek giderek azalmaya başladı. 1950'lerde, ABD, BM Genel Kurulunda çoğunluğu, Çin'in BM dışında kalması yönünde seferber edebiliyordu. 1950'lerde, birçok yeni Asya ve Afrika ülkesi bağımsızlıklarını kazanarak BM'ye girdi. Bu ülkeler, daha sonra ABD'nin Çin'in üyeliği konusundaki moratoryumuna karşı oy kullanmaya başladı. 1961 yılında, ABD, Avustralya, Kolombiya, İtalya ve Japonya bir öneri sunarak, Çin'in BM'deki temsilinde herhangi bir değişimin önemli bir sorun olacağını, dolayısıyla böyle bir değişikliğin kabulü için üçte iki oy çokluğunun bulunması gerektiğini belirttiler. Böylece, bu yol, ABD'ye basit çoğunluk aygıtına hükmetme fırsatını verdi. Pekin'in destekçilerinin BM'de üçte iki çoğunluğu sağlaması gerekmektedir.⁷⁰

Ekim 1970'de ilk kez, Arnavutluğun, Tayvan yerine Çin'in BM üyesi olması konusunda verdiği karar tasarısı oldukça büyük bir oy aldı; ama hâlen üçte iki oy çokluğuna biraz uzaktı. ABD yönetimi, artık Çin'in üyeliği konusundaki kritik eşiğin aşıldığına inanmaktaydı. Her ne kadar bazı diplomatik manevralar mevcut olsa da, bunun anti demokratik bir tutum olacağı ve bunun da Çin'in dostlarının ekmeğine yağ süreceğinden dolayı bunlar kabul görmedi. 1970'de Arnavutluk tasarısının oylamasını izleyen günlerde, Japonya, İngiltere ve Belçika, ABD'ye Çin'in BM'nin dışında tutulabileceği konusunda şüphelerini dile getirdiler. Kanada, bir adım daha öteye giderek, Ekim 1970'de Çin'i tanıdı. Kanada'nın bu hareketi diğer Amerikan yanlısı dünya başkentlerine dalga dalga yayıldı. Artık dünya kamuoyunda, ABD'nin en yakın dostunun, Çin'i tanımasından sonra Çin'in tanınmasının nasıl olup da Amerikan karşıtı bir eylem olarak değerlendirildiği sorusu tartışılmaya başlandı.

70 U.S. Department of State Bulletin 9 Mayıs 1955, s. 755.

XIII. TAYVAN MODELİ DOĞUYOR

Washington, yeni bir BM stratejisi arayışına girdi. Kasım 1970'de, Başkan Nixon, Kissinger'i Çin'in BM'ye başvuru sorunu üzerinde çalışmak için görevlendirdi. Nixon, Tayvan'ı bırakmak istemiyordu; ama ABD'nin güvenlik çıkarları Çin'le daha iyi ilişkilerin tesisini gerektiriyordu.⁷¹ Bu nedenle, Çin'in BM dışında tutulması, aslında ABD'nin işine de gelmemekteydi. O halde, yapılacak tek şey, Tayvan'ın Genel Kurul üyeliğine devam etmesini, Çin'in de Güvenlik Konseyine üye olmasını sağlamaktı. Eğer, Nixon, çifte temsil olayını bu şekilde gerçekleştirebilirse, coğrafik açıdan oldukça önemli olan bir adanın müttefik bir yönetim elinde kalmasını sağlamış olurken, Çin'i de diplomatik açıdan kontrol altına almış olacaktı. Kuşkusuz, bunun Nixon'a iç politika açısından da getirisi olacaktı. Vietnam savaşı nedeniyle kendisini eleştirmekte olan Kongrenin liberal kanadı memnun edilecek, aynı zamanda kendisini destekleyen kongrenin muhafazakâr kanadının da gönlü alınacaktı.⁷²

9 Temmuz 1971 tarihinde, Henry Kissinger, Çin'e birinci gezisini yaptı. Bu gezi, büyük bir gizlilik içerisinde gerçekleştirildi. 20 Ekim 1971'de Henry Kissinger, ikinci defa Çin'e bir ziyaret gerçekleştirdi. Bu ziyarette de ABD'nin Çin'e karşı Tayvan'ın bağımsızlığı veya alternatif politikaları desteklemeyeceği yönünde güvence verildi. Görüşmelerde, Tayvan konusu öncelikli gündem maddesini oluşturdu. ABD tarafı, Tayvan sorununun barışçı yollarla çözülmesini desteklediklerini ifade etti. Bunun yanında, artık ABD'nin Tayvan'ın belirsiz statüsüne ilişkin açıklama yapmayacağını sözü verilerek, tek Çin prensibini ve Tayvan'ın Çin'in parçası olduğu bir defa daha vurgulanmış oldu.

71 Richard NIXON, "Asia After Vietnam" *Foreign Affairs*, Cilt: 46, Sayı: 1, Ekim 1967, ss. 116-123.

72 John GARVER, *China's Decision for Rapprochement with the United States, 1968-1971*, (Boulder, C.O.) Westview, 1982, 55-79.

Kisinger'in ziyareti esnasında, 28 Şubat 1972'da imzalanan Şanghay Bildirisinin de ön hazırlıkları yapılmaktaydı. Nihayet, bildiri metninin yazım aşamasına gelindi. Bildiride bazı teknik söylemler kafaları karıştırmıştı. Özellikle, Şanghay Bildirisinde, "tanır" terimi (Çince: çeng-ren) yerine "kabul eder" teriminin (Çince: ren-şi-dao) kullanılması, şu düşünceleri akıllara getirmişti: "*Tayvan, Çin'in parçasıdır; dolayısıyla, ABD'nin Tayvan'la olan ilişkilerine Pekin'in vetosu olmadan meşruluk kazandırılmış olmaktadır*". Tanıma teriminin diplomatik kullanımı, bir devletin veya hükümetin egemenlik üzerine hak iddia etmesinin kabul edilmesidir. Oysa "kabul eder" terimi böyle bir anlam taşımamaktadır. Üstü kapalı olarak, ABD, Çin'in Tayvan üzerindeki egemenliğini kabul etmemiş, yani tanımamıştır.

Yine, ABD, Tayvan'ın Çin'in bir parçası olup olmadığı konusunda her hangi bir pozisyon almamıştır; ama diğer devletlerin Tayvan'ın Çin'in bir parçası olarak tanımalarına da kabul etmiştir. ABD, sadece, Tayvan, Çin'in bir parçasıdır söylemine karşı çıkmayacağına yönelik bir söz vermiştir.

1. Tayvan BM'den Çıkarılıyor

Arnavutluğun ve Cezayir'in başını çektiği 23 ülke, BM'de ezici bir oy çokluğuyla bir karar kabul ederek, Çin'in BM'de temsil edilmesinin önünü açtı. ABD'nin BM'deki temsilcisi Büyükelçi George Bush ve öteki BM yetkilileri 100'ün üzerinde ülkelye 200'den fazla görüşme yaparak, Çin'in BM üyeliğini engellemek istedi. Hatta birçok ülkeye yapılan yardımların kesileceğini veya daha fazla yardım yapılabileceği şeklinde tekliflerde bile bulundu. 25 Ekim 1971'de, BM Genel Kurulunun 26. oturumunda 2758 sayılı karar kabul edilerek, Çin Halk Cumhuriyeti'nin BM üyeliğine kabul edildiği duyuruldu. 26 Ekim 1971'de BM Genel Sekre-

ri U Thant, Çin Dışışleri Bakanı Ji Pengfey'e gönderdiği telgrafta BM Genel Kurulunun aldığı kararla, Çin'in BM'deki tüm hak ve yetkilerinin iade edildiği ve Tayvan'ın BM üyeliğine son verildiğini bildirdi. Buna ek olarak, telgrafta, genel sekreter, Çin'in en kısa süre içerisinde, BM Genel Kurul oturumuna katılacak Çin heyetini göndermesini de istedi. 29 Ekimde, Ji Pengfey, gönderdiği yanıtta heyetin ivedilikle gönderileceğini söyledi. Mao, bu heyetin üyelerini bizzat kendisi seçerek, heyetin başkanlığına da Ciao Guanhua'yı getirdi. Çin heyeti, XXVI. BM Genel Kurul toplantısına katılmak üzere, 11 Kasım'da New York'a geldi. 14 Kasım günü, Ciao Guanhua, BM sekreterine, Çin heyetinin güven mektubunu sundu. 15 Kasım günü ise, Çin heyeti, ilk kez, Çin Halk Cumhuriyetini temsilen BM Genel Kuruluna katıldı. Böylece, Çin'in geleneksel içe kapanma politikası da sona ermiş oldu.

2. ABD, Tayvan'dan Vazgeçiyor

1972'den sonra Çin ile diplomatik ilişkilerin kurulması sorununun pratikte nasıl olacağı konusu gündeme geldi. Nixon, Çin'i ziyareti sırasında, diplomatik ilişkilerin 1976 yılında, yani ikinci başkanlık döneminde kurulacağını Çinlilere söz vermişti. Şubat 1973'te, Kissinger, Çin'e bir gezi daha yaptı. Nixon, sözünü tekrar ederek, en azından 1972'de Japonya'nın yaptığı gibi, Tayvan'la gayri resmi ekonomik ve kültürel ilişkiler devam ederken, diplomatik ilişkileri son verileceğini ifade etti. Kissinger'ın Başkan'a gezisi hakkında gönderdiği bilgilendirme notunda: kaçınılmaz olarak son adımın oldukça sancılı olacağının altını çizdi.

İlişkilerin normalleşmesinin önündeki en büyük engel Çin'in Tayvan sorununu barışçıl yollardan çözümü konusunda garanti vermemesiydi. Ağustos 1974'te Kissinger'ın danışmanları tarafından hazırlanan ilişkilerin normalleştirilmesine ilişkin paket anlaşmada

Çin'den Tayvan sorununu barışçıl yollardan çözülmesine yönelik garanti vermesi istenmekteydi. Kissinger, bu anlaşma paketini onayladı. Bu arada, Çin tarafında ise, Deng Şaoping, Cov Enlay'ın yerine baş müzakereci olarak atandı. Deng, hiçbir sözün arkasında durma niyeti yoktu. Deng'e göre, Tayvan, Çin'in bir iç sorunu olduğunu ve kimsenin müdahale etme hakkının olmadığını söylemekteydi.⁷³ Nisan 1975'te, Saygon rejiminin çökmesinden sonra, Gerald Ford yönetimi, gelecek başkanlık seçimlerine kadar Tayvan konusunda Çin'e daha fazla taviz verilmesinin mümkün olmadığını açıkladı. 1974 yılında, Çin tarafı, ilişkilerin normalleştirilmesi için üç şart yayınladı. Bu şartlar: Tayvan'la olan karşılıklı savunma anlaşmasının feshedilmesi, bütün Amerikan birliklerinin Tayvan'dan çekilmesi ve resmi ilişkilerin sona erdirilmesi olarak sayılmaktaydı. Her ne kadar Kissinger, bu şartları kabul etse de, Pekin'le ilişkileri normalleştiremedi. Bu görev, 1976'da Başkanlık seçimini kazanan Jimmy Carter'a geçti.⁷⁴

Carter yönetimi, Tayvan'la olan gayri resmi ilişkilerini meşrulaştıracak bir şeylere ihtiyaç duymaktaydı. ABD ile Tayvan arasında yapılmış olan atmıştan fazla anlaşma bu yeni durumdan sonra ne olacaktı? Bu soru, Carter yönetimini endişelendirmekteydi. Nihayetinde, ABD, resmen bir müttefikine ihanet ederek karşı cepheye geçmişti. Bu ise, dünyada komünizmle mücadele paktındaki diğer müttefik ülkelerin gözünde ABD'nin güvenilirliğini zedelemişti. Ağustos 1977'de, Dışişleri Bakanı Cyrus Vance, Pekin'i ziyaret etti. Çin tarafı hayal kırıklığına uğramıştı. Vance'ın önerdiği şartlar önceki yönetimlerin önerdiği Japon versiyonundan daha kötüydü. Vance, Amerikan görüşlerini açıklayarak, Tayvan'da Büyükelçilik düzeyinde olmayan bir temsil bürosu bulunduracaklarını, bu büro-

⁷³ *Ibid.*, s. 258.

⁷⁴ HOLDRIDGE, *op.cit.*, s. 171-172.

da sivil görevlilerin çalışacağını ifade etti. Deng Şaoping, bu öneriyi reddederek, yeni yönetimin önceki yönetimlerin sözünü tutmadığına dikkat çekti.⁷⁵ Vance'ın başarısız ziyaretinden sonra, Carter'ın ulusal güvenlik danışmanı Zbigniew Brzezinski, ABD'nin Çin politikasında belirleyici rol oynamaya başladı. Esas amacı, Çin'i Sovyetler Birliği'ni dengelemek için kullanmaktı. Mayıs 1978 tarihinde, Pekin'i ziyaret ederek, Başkanın Çin'le ilişkilerin normalleştirilmesi yönünde bir karar aldığı konusunda güvence verdi. Brzezinski, diplomatik ilişki kurulduktan sonra bütün Amerikalı görevlilerin Tayvan'ı terk edeceğini açıkladı.⁷⁶

Çin-ABD ilişkilerinin normalleştirilmesi üzerine yapılan tartışmalarda ABD'nin gündemindeki en önemli konu Çin'in Tayvan'a karşı güç kullanmayacağı yönünde güvence vermesi teşkil ediyordu. 19 Eylül 1978'de, Başkan Carter, beş başlık altında formüle ettiği ABD'nin Tayvan sorunu karşısındaki pozisyonunu açıkladı. Bu açıklamaya göre maddeler:

- 1- ABD'nin Tayvan'daki mevcudiyetinin gayri resmi olacağı,
- 2- Tayvan'la kültürel, ekonomik ve öteki ilişkilerinin devam edeceği,
- 3- Pekin'le ilişkiler normalleştikten sonra da Tayvan'a savunma maksatlı silahların satımına devam edileceği,
- 4- ABD'nin Tayvan sorununun barışçı yollardan çözümüne yönelik bir açıklama yapacağını,
- 5- Karşılıklı savunma anlaşmasının diplomatik ilişkilerin kurulmasından bir yıl sonra feshedileceği şeklinde ifade edilmekteydi.⁷⁷

75 James Mann, *About face: a history of America's curious relationship with China, from Nixon to Clinton*, (New York) Alfred Knopf, 1999 s. 23.

76 *Ibid.*, ss. 88-89.

77 HOLDRIDGE, *op.cit.*, p. 183.

Karşılıklı güvenlik anlaşmasının bir yıl sonra feshedilmesinin nedeni anlaşmanın maddelerinden bir tanesinin anlaşmadan çekilecek olan tarafın bunu bir yıl öncesinden diğer tarafa bildirmesi gerektiğini yazmasıydı. Süregelen anlaşmazlılara rağmen, Ekim 1978’de taraflar diplomatik ilişkilerin kurulması hakkındaki bildirinin metni üzerinde anlaşmaya vardı. Fakat 15 Aralık 1978 tarihine kadar, bu, kamuoyuna açıklanmadı. Kongrenin Noel tatilinden dönmesi beklenildi.

15 Aralık 1978’de, Başkan Carter, bildirinin metnini okuyarak, ABD’nin hâlâ Tayvan sorununun barışçı yollardan çözülmesiyle ilgilendiğini açıkladı.⁷⁸ Nihayet, Çin’le ABD arasında diplomatik ilişki 1 Ocak 1979’da kuruldu. İkinci Çin-ABD Bildirisi oldukça kısaydı. ABD, Çin Halk Cumhuriyetini, Çin’in meşru hükümeti olarak tanıdı. Bu bağlamda, Amerikan halkının Tayvan halkıyla kültürel, ekonomik ve öteki ilişkilerini devam ettirmesine yönelik karar da açıklandı. ABD, Amerikan ve Tayvan halkları terimini kullanarak üstü kapalı olarak, gayri resmi ilişkinin hükümetler arası değil, halklar arasında yapıldığını vurgulamaktaydı.

Böylece, Çin’den gelebilecek tepkiler de önlenmiş olacaktı. Taraflar, Şanghay Bildirisindeki ilkeleri bir kez daha kabul ederek, uluslararası kriz tehlikesinin azaltılması konusundaki arzularına açıkladılar. ABD, tek Çin prensibini ve Tayvan’ın Çin’in parçası olduğunu kabul etti. 1 Ocak 1979 Bildirisinin açıklanmasıyla birlikte, taraflar da kendi açıklamalarını yayınladılar. ABD, Çin’i meşru hükümet olarak tanıdığını, Tayvan’la diplomatik ilişkilerini keserek sivil görevlileri geri çağırdığını, karşılıklı güvenlik anlaşmasından çekildiğini ve yeni koşullar altında Tayvan’la kültürel, ekonomik ve diğer alanlarda ilişkileri devam ettirmek için kanun ve düzenlemeleri bu yönde değiştireceğini ilan etti. Çin ise, Çin’in yegâne meşru

⁷⁸ *Ibid.*, s. 31.

hükümetinin Çin Halk Cumhuriyeti olduğunu söyleyerek, Tayvan'ın Çin'in ayrılmaz parçası olarak değerlendirilmesi gerektiğini, dolayısıyla Tayvan'ın anakarayla birleşmesinin Çin'in iç sorunu olduğunu ilan etti.⁷⁹

İlişkilerin normalleştirilmesinin hazırlık sürecinde, 1979'da Carter, Tayvan'a silah satışının dondurulacağı sözünü vermişti. Buna rağmen, Çinliler, silahların tesliminin devam ettiğini söylemekteydiler. 1979 Bildirisinin yayınlanmasından sonra, Çin Komünist Parti Başkanı ve Devlet Konseyi Başkanı Hua Guofeng yaptığı basın toplantısında, görüşmeler esnasında Amerikan tarafının ilişkiler kurulduktan sonra, Tayvan'a savunma maksatlı silahların satılmasına devam edeceklerini söylediklerini, kendilerinin de hiçbir şekilde bunu kabul etmeyeceklerini ve görüşmeler boyunca birçok defa Çin'in bu durumu karşındakilere anlattıklarını açıkladı. Hua, ABD'nin bu tutumunun ilişkilerin düzelmesini ve Tayvan sorununun barışçı bir şekilde çözülmesini zora soktuğunu söyleyerek, Asya-Pasifik bölgesinde ve Dünya'da barış ve istikrarı tehlikeye attığını ifade etti.⁸⁰ Bu sırada, Vietnam askerlerinin Kamboçya'ya girmesiyle bölgedeki durum da değişmeye başladı. Çin, Vietnam'a bir ders vermek niyetinde ve bu yönde de sözü vardı; ama Tayvan'a silah satışı konusunda eleştirdiği ABD'nin desteğine de ihtiyacı bulunmaktaydı.⁸¹ Aslında, 1970'lerde Nixon'ın Çin'e yakınlaşmasının temel nedeni ABD'nin Çin'in yardımıyla Hindi Çini savaşından çıkmak istemesiydi.

79 June Teufel DREYER, *China's attitude Toward the Taiwan relations act. The legacy of the Taiwan Relations Act*, (Taipei), International Conference on United States-Taiwan Relations: Twenty Years after the Taiwan Relations Act, The Institute of European and American Studies, Academia Sinica, Taipei, 9 Nisan 1999, ss. 99-100.

80 *Ibid.*, ss. 102-103.

81 HOLDRIDGE, *op.cit.*, s. 186.

Tayvan'a karşı güç kullanabileceğinin işaretini vermesine rağmen, Çin bunu yapmadı, aksine Tayvan Boğazı'nın karşı kıyısına iyi niyet gösterisinde bulundu. 1 Ocak 1979'da, ABD ile birlikte Çin Parlamentosu, Daimi Komitesi, Tayvan'daki soydaşlarına bir mesaj yayınlayarak, barış içerisinde birleşme politikasını resmen ilan etti. Ocak 1979'da Deng Şaoping, ABD'yi ziyaret etti. Ziyareti esnasında, Bütün kalbiyle Tayvan sorununun barışçıl yollardan çözülmesini umut ettiğini belirtti. Bu dilek, Çin Parlamentosu Daimi Komitesinin Tayvan'daki soydaşlarına gönderdiği mesajda da ifade edildi. Çin ve ABD arasındaki ilişkilerin düzelmesinden sonra barışçıl çözüm şansı daha da arttı.⁸²

3. Tayvan Modeli'nin Anayasası: Tayvan'la İlişkiler Yasası

Bu arada, Çin-ABD ilişkilerinin normalleştirilme süreci, büyük bir gizlilik içerisinde yürütülmüştü ve Kongre, bu sürece dâhil edilmemişti. Fakat yeni dönemde, yeni koşullar altında ortaya çıkan sorun, ABD'nin Tayvan'la ilişkilerini nasıl düzenleyeceğiydi. Hemen bu konuda bir yasa hazırlığı içerisinde girildi. Yönetim, yasa hazırlığı sürecinde Çin'in de yer almasını önerdi. Kongre, bunu kabul etmedi. Yönetim, Başkana Kongrenin çıkaracağı yasağı veto etmesini tavsiye etti; aksi takdirde bu yasanın Çin'le olan ilişkileri bozabileceği konusunda uyarıda bulundu. Başkan Carter da bir açıklamada bulunarak, Çin hükümetine verilmiş olan taahhütlerini zora sokacak hiçbir yasal düzenlemeyi kabul etmeyeceğini açıkladı.⁸³

13 Mart günü, Kongre yasayı kabul etti; ancak yürürlüğe girmesi için Başkanın onayı gerekiyordu. 16 Mart günü, Çin Dışişleri Bakanı Huang Hua, Amerikan Büyükelçisi Woodcock ile bir araya gelerek, Kongrenin aldığı kararın protesto etti. Böyle girişimlerin,

⁸² Ibid., s. 186.

⁸³ DREYER, *op.cit.*, s. 106.

Çin-ABD ortak bildirisiyle çeliştiğini söyledi. İlişkilerin normalleştirilmesi sırasında, Amerikan tarafının açık bir şekilde Çin'i tanıdığını belirtti. Çinli yetkililer, Kongrenin kabul ettiği bu yasanın karşılıklı güvenlik anlaşmasının bir şekilde muhafaza edilmesine yönelik olduğunu açıkladı.

Huang Hua ise, bu yasanın açıkça Çin'in içişlerine müdahale olduğunu söyleyerek, ABD-Tayvan ilişkilerinin resmi bir zemin üzerine oturtulması girişimi olarak yorumladı. Amerikalı diplomat, Başkanı uyararak, eğer yasa onaylanırsa Çin-ABD ilişkilerinin büyük zarar göreceğini söyledi.⁸⁴ Deng Şaoping, Tayvan nedniyle ABD ile olan ilişkileri bozmak istemiyordu. 19 Nisan'da, Amerikan Senatosu Dış İlişkiler Komitesi üyeleriyle görüşmesinde, Deng, ABD'nin Tayvan'la olan ilişkilerini muhafaza etmek istemesinden dolayı memnuniyetsizliklerini dile getirmiş; ancak küresel durumun daha fazla endişe verici olduğunun da altını çizmişti. Deng, ABD'nin Çin'e silah satması konusunda ısrar ederek, Çin'in Sovyetler Birliğini caydırmadaki stratejik öneminin altını çizmekteydi.⁸⁵ Sonuç olarak Tayvan'la İlişkiler Yasası (Kamu Yasası 96-8) Başkan Carter tarafından imzalanarak, 20 Nisan 1979'da yürürlüğe girdi. Çin ise, bu gelişmeye karşı gözlerini kapatarak görmezden geldi. Çin medyasında da pek fazla yer almadı.

Bu yasa, ABD'nin yeni dönemde Tayvan'la yürüteceği ilişkilerine ve geçmişten gelen taahhütlerine yasal zemin oluşturmaktaydı. 1954 yılında, Tayvan'la yapılan karşılıklı güvenlik anlaşmasının yerini aldı. Yasanın ikinci bölümünde, bu yasanın gerekçesi ve Tayvan'ın güvenliği ile ilgili konular belirtilmektedir. İkinci bölümün altıncı maddesinde, Tayvan'a savunma amaçlı silah sağlanmasına değinilmektedir. Üçüncü bölümde ise, ABD, Tayvan'a yönelik ve

84 Ibid., s. 107.

85 Ibid., s. 110.

bölgeyi tehlikeye düşürecek hiçbir dış tehdide izin vermeyeceği ifade edilmektedir. Altıncı bölümde ise, Tayvan Amerikan Enstitüsü'nün, kurumsal yapısını ve görevlerinden bahsedilmektedir. Bunun yanında, yasayla, ABD, Tayvan'ın savunmasını da gayri resmi olarak üzerine almaktaydı. Devamla, Tayvan sorunun barışçı yöntemlerin dışında çözümlenmesine izin verilmeyeceği ve bu bağlamda abluka veya ambargo gibi çeşitli zorlama yollarının kullanılmasına göz yumulmayacağı ifade edilmekteydi. Yasanın bir sonucu olarak Tayvan'da, "Tayvan Amerikan Enstitüsü" kurularak, burası fiili bir Amerikan elçiliği gibi görev yapmaya başladı. Buna karşılık olarak, Tayvan da, dünyanın birçok ülkesinde Ekonomik ve kültürel Temsilcilikler kurarak, bunların elçilik ve konsolosluk hizmetlerini yürütmelerini sağladı. Diplomatik olarak tanınmayan Tayvan, diplomatik temsil ve konsolosluk hizmetlerini bu temsilcilikler yoluyla devam ettirmektedir. Ankara'da da bu temsilcilik ofisi bulunmaktadır.

1979 Sonbaharında, Senatör Barry Goldwater, Tayvan'la diplomatik ilişkileri kesmesi ve savunma anlaşmasından tek taraflı çekilmesi konusunda Carter yönetimine karşı bir girişim başlattı. Amerikan anayasasına göre, herhangi bir antlaşma Senato tarafından üçte iki oy çoğunluğuyla kabul edilmesi öngörülmektedir. Dolayısıyla, Goldwater, aynı Senatonun antlaşmaların feshedilmesinde de oylama yapması gerektiğini talep etti. 17 Ekim günü, bölge mahkemesi, Goldwater lehine karar verdi. Anayasa Mahkemesi de bu kararı onayladı. Özetle, mahkeme, antlaşmaların feshedilmesinde de Senato oylaması gerektiğini vurgulamaktaydı.⁸⁶

⁸⁶ DREYER, *op.cit.*, s. 113.

4. Çin'den Tayvan Modeline Yönelik Ültimatom: 1982 Bildirisi

Çin'deki komünist rejime karşı olumsuz görüşleriyle bilinen Ronald Reagan, 1980 yılındaki Başkanlık seçimlerini kazandı. Seçim kampanyasında, Carter'ın Çin politikasını sert bir şekilde eleştirerek, yönetime geldiklerinde Tayvan'la diplomatik ilişkileri yeniden kuracaklarını açıkladı. Cumhuriyetçi Parti seçim platformu komitesi, Çin ve Tayvan'da statükonun muhafaza edilmesine karar verdi. Bunu yaparken de, Tayvan'ın savunma ihtiyaçlarının da karşılanması gerektiğini vurguladılar. Reagan'ın danışmanı, Tayvan İlişkileri yasasının izin verdiği ölçü içerisinde ilişkilerini geliştireceklerini açıkladı. Yine de, Reagan, Kissinger-Cov görüşmelerine katılan Kissinger'ın yardımcısı Alexander Haig'i Dışişleri Bakanı olarak atadı. Haig, temel görevinin Çin'le ilişkileri iyi tutarak, Sovyetler Birliğine karşı çıkmak olarak düşünmekteydi.

Çin'de Amerikan karşıtı bir kampanya başladı. Çin medyasında ABD'nin Tayvan'a silah satışına son vermesi isteniyordu. Ekim 1998'de Meksika'da düzenlenen uluslararası bir forumda, Çin ve ABD liderleri bir araya geldiler. Çin Dışişleri Bakanı Huang Hua, Amerikalı meslektaş Haig'den Tayvan'a yapılmakta olan silah satışının sona ereceği tarihin saptanmasını istedi. Aksi halde, Çin'in diplomatik ilişkileri en düşük seviyeye indireceği konusunda uyardı. Buna benzer bir durum, Hollanda'nın Tayvan'a iki denizaltı satmasından dolayı Çin Büyükelçisinin geri çağrılmasında da yaşanmıştı.⁸⁷ Meksika'dan sonra Huang Hua, BM oturumuna katılmak için ABD'ye gitti. 29 Ekim günü, Huang, Haig ile tekrar bir araya geldi. Çin'in talepleri, ABD tarafından reddedildi. Ancak, ABD, silah satışının kalite ve miktar açısından maksadını aşmayacağı konusunda garanti verdi.⁸⁸ Haig'in verdiği güvence kapsamında, her

87 HOLDRIDGE, *op.cit.*, s. 212.

88 *Ibid.*, s. 213.

iki taraf arasında yapılan görüşmeler sonunda üçüncü bildirinin imzalanmasına karar verildi. Daha çok, Tayvan'a silah satışıyla ilgili olan üçüncü bildiri 17 Ağustos 1982'de imzalandı. Bildiri hazırlanırken ABD tarafı modifiye edilmiş F-5G savaş uçaklarını satmayacakları yönünde Çin'i bilgilendirdi. Bu, Çin'in Amerikan karşıtı kampanyayı sona erdirmesi için yeterli olmadı. Ancak, ABD, Tayvan'la ortak ürettiği F-5E/F savaş uçaklarının üretimine son vermeye niyetli değildi.⁸⁹

Amerikan tarafı, Tayvan'a silah satışının durdurulmasının, Çin'in kuvvet kullanmayacağı yönünde söz vermesine bağlı olduğunu açıkladı. Çin tarafı ise, böyle bir söz vermeye yanaşmıyordu, onun yerine ABD'den satışa son verilecek tarihin belirlenmesinde ısrar ediyordu.⁹⁰ Bildiri hazırlanırken, Haig, Dışişleri Bakanlığı görevinden istifa etti. İstifadan önce yaptığı açıklamada, ABD'nin bir an önce bir tarih belirlemesi gerektiğini, aksi halde Çin'le diplomatik ilişkilerin bozulmasının kaçınılmaz olduğunu ifade etti.⁹¹ Sonuç olarak, Reagan'ın kişisel talimatıyla Çin tarafının tarih belirlenmesi isteği yerine getirilmeyerek, bildiri, 17 Ağustos 1982'da imzalandı. Bu bildiride, ABD bir kez daha, Çin'in içişlerine karışma niyetinde olmadığını ve tek Çin prensibine karşı herhangi bir faaliyette bulunmadığını belirtti.

Temmuz 1982'de, ABD'deki Tayvan misyonu, ABD Dışişleri Bakan yardımcısı John Holdridge'a yeni dönemde ABD-Tayvan ilişkilerine temel alınması için altı maddelik bir belge sundu. Bu maddeler:

⁸⁹ *Ibid.*, s. 220.

⁹⁰ *Ibid.*, s. 217.

⁹¹ MANN, *op. cit.*, s. 126.

ABD'nin Tayvan'a silah satışına son vermek için bir tarih belirlemeyeceği;

ABD'nin Tayvan İlişkileri Yasasının maddelerini değiştirmeyeceği;

ABD'nin Tayvan'a silah satışı konusunda karar alırken Çin'e danışmayacağı;

ABD, Çin ile Tayvan arasında arabuluculuk yapmayacağı;

ABD, Tayvan'ın egemenliği konusunda tutumunu değiştirmeyeceği ve Tayvan'a Çin'le görüşmelerde bulunması için baskı yapmayacağı.

ABD, Çin'in Tayvan üzerindeki egemenliğini resmen tanımayacağı şeklinde sayılabilir.⁹²

Bu maddeler incelendikten sonra Beyaz Saray ve Dışişleri Bakanlığı tarafından kabul edildi. Holdridge, bu maddeleri 27 Haziran 1982'de Kongre'ye sundu. Aynı gün, bu maddeler yayınlandı.⁹³ Tayvan Dışişleri Bakanlığı da 17 Ağustos 1982'de ABD'nin Tayvan'a verdiği "altı güvence" başlığı altında bu maddeleri açıkladı.⁹⁴ Özetle, bildiride, silah satışının sona erdirileceği şeklinde herhangi bir kesin ifade bulunmamaktaydı. Bütün bu görüşmeler sırasında, Çin tarafı masaya oldukça fazla öneri sunmuş, ABD tepki gösterince hep geri çekmişti. Çin'in bu kararsız ve pasif tutumu nedeniyle bildiri de yaptırım gücüne tam sahip olamamıştı. Deng Şaoping, Tayvan nedeniyle ABD ile gelişen ilişkilerin bozulmasını istemiyordu. ABD'nin daha fazla zorlanması en azından o dönem için pek fazla yararı yoktu. Çin'in ekonomik gelişiminde ABD önemliydi. Afganistan'da Sovyetlere karşı sürmekte olan savaşta, Çin ve ABD müttefik idiler. Kısacası, bildiri, Çin'in Tayvan'a yönelik geleneksel söylemlerini tasdik etmekten öteye gidemedi.

92 HOLDRIDGE, *op.cit.*, s. 232.

93 *Ibid.*, s. 232.

94 *Ibid.*, s. 293.

XIV. TAYVAN'DAN ÇİN'E YÖNELİK ÖRTÜLÜ OPERASYONLAR

Tayvan, ABD için Çin'e örtülü operasyonlar düzenlemek için oldukça önemliydi. 1950'lerde, tarihsel nedenlerden dolayı, Asya'da Amerikan istihbarat mekanizması oldukça zayıftı. İkinci Dünya Savaşı sırasında, ABD'nin istihbarat birimi olarak, Stratejik Hizmet Ofisi (SHO) görev yapıyordu. İkinci Dünya Savaşı sırasında, Güneybatı Pasifik'te, General MacArthur, SHO'nun faaliyetini yasaklamıştı. Bunun nedeni, MacArthur'un istihbarat konusunda kendi birimlerine güvenmesiydi.⁹⁵ Dolayısıyla, SHO'nun Asya'da donanma yüzbaşı Milton Miles'in yönettiği ve Tayvan gizli polis teşkilatının başı Day Li'nin danışmanlığındaki Amerikan Donanma istihbaratıyla rekabet etmekteydi. Yeni kurulan C.I.A için Asya kendisini ispat etme fırsatıydı.

Çin'in Kore Savaşına girmesinden iki ay sonra Amerikan Genelkurmay Başkanlığı, Ortak İstihbarat Komitesi tarafından sunulan bir plan üzerine çalışmaya başladı. Bu plan, Çin'deki yaklaşık 600 bin Çinli'nin ABD tarafından geniş ölçekli desteklenmesini öngörmekteydi. Bu Çinlilerin yarısı milliyetçilerle işbirliği içerisindeydi. Kalan yarısını ise, haydutlar, suçlular ve savaş ağaları oluşturmaktaydı. Ortak İstihbarat Komitesi raporuna göre, birçok eski milliyetçi subay, Çin'de gerilla gruplarını yönetmekteydi. Fakat Tayvan'ın bu gruplar üzerinde doğrudan bir kontrol mekanizması mevcut değildi.⁹⁶

95 R.Harris SMITH, *OSS. The Secret History of America's first Central Intelligence Agency* (Berkeley) University of California Press. , 1972, ss. 250-251.

96 "A Report by the Joint Intelligence Committee on the Estimate of the Effectiveness of Anti-Communist Guerilla Operations in China", (Washington D.C.) The Far East, JCS Historical Office, Pentagon. Records of the Joint Chiefs of Staff, bölüm 2, 1946-53.

Önerilen raporun asmacı Çin'deki sivil kontrolün çökertilerek, Çinli komünist güçlerin zayıflatılmasıydı. Geniş ölçekli bir gerilla eylemiyle komünist rejimin ortadan kaldırılarak, Çin'in Hindi-Çin'e verdiği desteğin kesilmesi istenmekteydi. Bu rapora göre, planın gerçekleştirilmesi için 200.000 kişilik gerilla ordusunun silahlandırılması için 34 milyon dolar değerinde 80.000 tüfek, 7.000 makineli tüfek, 6.000 telsiz ve yüzlerce kilo TNT patlayıcılar gerekmekteydi. Ağustos 1951'de, Amerikan Genelkurmay Başkanlığı, Savunma Bakanı George Marshall'dan planın etkin bir şekilde uygulanması için ihtiyaç duyulan kalemlerin zaman geçirilmeksizin temin edilmesi gerektiğini ve bu taleplerin Kore operasyonu altında temin edilmesinin uygun olacağı yönünde istekte bulundu.⁹⁷

Çin'e karşı örtülü operasyonlar hızla gelişti. 1952'de örtülü operasyonların genişletilmesi talebi Amerikan Genelkurmay Başkanlığı tarafından sert bir şekilde reddedildi. Çin'e örtülü operasyon için en güçlü tepki İngiltere ve ABD Dışişleri Bakanlığından geldi. İngiliz liderler, Çang Kay-şek'in kuvvetlerinin kullanılarak, Çin'e karşı düzenlenecek bir gerilla operasyonunun, Çin'i, sürütüşmeyi Kore'nin dışına genişletmesi yönünde kısıktacağı konusunda uyarıda bulundu.⁹⁸ Savunma Bakanı Marshall bir değerlendirmesinde: "ne zaman komünist Çin için bir şeyler yapmayı düşünsek, bunu birilerine sorma gereği duyuyoruz" diyerek İngilizlere artık danışılmaması gereğini vurguladı. Bu ortam içerisinde, Başkan Truman, Başbakan Clement Attlee'nin uyarısını dikkate almadı.⁹⁹ Amerikan yönetimi içerisinde ise, Dean Acheson muhalif kanadın başını çekmekteydi.

97 Walter J. POOLE, *JCS and National Policy, 1950-1952*, Historical Division, Joint Secretariat, JCS, December 1979, s. 389.

98 *Foreign Relations of United States*, (Washington D.C.), Department of State, 1951, Cilt: VII, pp. 37-39.

99 *Ibid.*, ss. 93-94.

Çin'e karşı yürütülen örtülü operasyonların en önemli unsuru Sivil Hava Taşıma (SHT) şirketinin faaliyetleriydi. 1945 yılında, iç savaş sırasında, bu şirket, neredeyse milliyetçilerin bir hava gücü haline gelmişti. Askerler, cepheye bu şirket tarafından taşınıyordu. Milliyetçiler, Tayvan'a kaçınca bu şirket de onlarla birlikte Tayvan'a geldi. Temmuz 1950'de, CIA, SHT'yi ele geçirdi. Artık bu şirket CIA'nin operasyonları için paravan bir şirket olarak kullanılacaktı. CIA, öteden beri, Asya'daki komünist ülkelere personel gönderilmesi, ajanlara havadan ikmal gibi operasyonlar için güvenebileceği bir paravan şirket aramaktaydı. SHT bu iş için biçilmiş bir kaftan oldu.¹⁰⁰ Örtülü operasyonların ana üssü Tayvan'dı. SHT'nin uçakları Tayvan'da tescil edilmiş ve Tayvan kanunları altında, Tayvan bayrağıyla uçuyordu. SHT uçuş operasyonları için ana karargâh Taypei'deki Songşan havaalanıydı. SHT'nin Çin'e yaptığı örtülü operasyonlar doğrudan Tayvan'dan yapılmıyordu. Bunu yerine, Japonya, Fransız Hindi-Çini veya Tayland gibi üçüncü ülkelerden yapılmaktaydı. Kuşkusuz böyle olmasında coğrafik nedenler rol oynamaktaydı. Örneğin Mançurya'daki bir operasyon için bu bölgeye daha yakın olan Japonya'nın kullanılması daha uygun olmaktadır. Zira uçakların büyük bölümü kısa menzilli uçaklardı.

Böylece SHT, CIA'nin kontrolünde ticari bir şirket olarak örtülü operasyonlara lojistik destek sağlıyordu. 1961 yılına gelindiğinde SHT, Çin ve Tibet'e 200 üzerinde uçuş yapmıştı.¹⁰¹ 1951'de ise, SHT Kuzey Burma'da bulunan milliyetçi kuvvetlere silah taşımıştı. Kısaca SHT'nin birkaç operasyonu saymak gerekirse: 1954'te, Dienbienphu'da kuşatma altında bulunan Fransız güçlerine havadan lojistik destek sağlanması. 1959 başlarında, SHT'nin bir şirket-

¹⁰⁰ William M. Leary, *Perilous Missions: Civil Air Transport and CIA Covert Operations in Asia*, (Alabama) University of Alabama Press. 1984, s. 173.

¹⁰¹ *The Pentagon Papers*, (New York) Bantain, 1971, s. 137.

ti olan Air Asia'nın, Laos'ta, CIA'nin desteklediği Meo ve Hmong kabilelerin komünist Pathet Lao'ya karşı verdikleri mücadeleye lojistik destek vermesi ve 1960'larda, Laos'ta komünizme karşı mücadele eden milliyetçilerin desteklenmesi sayılabilir.¹⁰²

CIA, Tayvan'da, Çin anakarasına yapacağı operasyonlar için oldukça iyi bir altyapı hazırlamıştı. CIA, ilk etapta 600 kişiyi Tayvan'da gerilla eğitimine alarak, her türlü propaganda ve uçuş bilgileriyle donattı. Tayvan'daki CIA eğitiminin komutasını İkinci Dünya Savaşı sırasında Burma'daki SHO operasyonlarının başında bulunan Albay Raymond W. Peers yürütmektedir.¹⁰³ Tayvan tarafında ise, Çin'e karşı yapılan operasyonlar Tayvan Genelkurmay Başkanı Çov Çih-jou'ya doğrudan bağlı olan Kara Operasyonları Bölümü tarafından düzenlenmektedir. Her ne kadar Savunma Bakanlığı'nın bir parçası olsa da, Tayvan Genelkurmay Başkanlığı örtülü operasyonlar hakkında bakanlığa bilgi vermiyordu.

Mart 1952 başlarında, ABD, ajanlarını, Çin'e Jilin ve Liaoning bölgelerinden sokmaktaydı. Daha sonra, Tayvan'dan Çin'in batı bölgelerine uzun menzilli operasyonlar düzenlendi. Bu operasyonlarda kullanılan uçaklarda da model olarak iyileştirmeler yapılmıştı. Bu operasyonlar sırasında, kıyı bölgelerine propaganda ilanları atılmaktaydı. Ajanlar ve onların lojistik ikmalleri de bu yolla Çin'e havadan indirilmekteydi. Pilotlar, Çin hava savunması hakkında detaylı bir şekilde bilgilendirilmişti. Operasyonlar, gece ay ışığında yapılıyor ve çoğunlukla Çin hava savunmasının yoğun olduğu büyük şehirler yerine daha ıssız yerlere indirme yapılıyordu. Genelde bu indirme harekâtında planlanan noktadan 30 km sapma oluyordu. Bu görevlerde, gönüllü pilotlar ve mürettebat kullanılıyordu.¹⁰⁴

102 Peter Dale Scot, *The War Conspiracy: The Secret road to the Second Indochina War*, (New York) Bobbs Merrill, 1972, ss. 6-11, 195-198.

103 Leary, *op.cit.*, s. 133.

104 *Ibid.*, ss. 135-136.

1951–1953 yılları arasında, 212 Çinli ajan paraşütle Çin’e indirilmiştir. Bu ajanlar, beraberlerinde, silah, cephane, telsiz, altın külçeleri, Çin’e ait sahte evrak ve görünmeyen mürekkep taşımaktaydı. Bazı ajanlar, komünizm karşıtı yerel unsurlarla temas kuruyorlar ve bunlara liderlik yaparak örgütsel ve askeri eğitim veriyorlardı.

Bunun yanında, Kore Savaşı sırasında Çin-Kore sınırında, Çin tarafından ele geçirilen Amerikan pilotlarının kurtarılması ve istihbarat toplanması gibi görevler de bu ajanlar tarafından yürütülüyordu.¹⁰⁵ Fakat, giderek Çin’e inen ajanlar kısa zamanda yakalanmaya başladı. Kasım 1952’de görev yerine yaklaşmakta olan bir SHT uçağı Çin tarafından düşürüldü. Uçaktaki iki CIA ajanı Çin tarafından ele geçirildi. Bu iki ajan, yirmi yıl hapis cezasına çarptırıldı. 1971 yılında serbest bırakıldılar ¹⁰⁶. ABD, uçağın düşürülmesinden sonra, Çin’in örtülü operasyon suçlamalarını kabul etmedi. Ancak 1973’de bir basın toplantısında Başkan Nixon bunun bir CIA operasyonu olduğunu kabul etti.

Bütün bu operasyonlar sürerken ABD, Sovyet-Çin bloku ile genel bir savaş içerisine girebileceği ihtimalini göz ardı etmiyor ve o yönde hazırlıklarını sürdürüyordu. 1952 yılında, Amerikan Özel Kuvvetleri kuruldu. Bu kuvvetlerin görevi, düşmanla gayri nizami harp teknikleri kullanarak savaşmaktır. ABD için gayri nizami harp, düzenli savaşa göre daha ucuzdu. ABD’ye göre, özel kuvvetler, Sovyet-Çin bloku’na karşı komünizm karşıtı gerilla eylemleri düzenleyecekti.¹⁰⁷ Asya-Pasifik’te konuşlanmış olan kuvvetlerin kargâhı Okinawa adasıydı. Nisan 1956’da özel kuvvetlerde küçük bir gruba Sovyet-Çin bloku ile olası bir genel savaşta Asya’daki direnişi örgütleme görevi verildi. Sekiz ay içinde Hawai ve Doğu As-

¹⁰⁵ Ibid., s. 141.

¹⁰⁶ Ibid., s. 140.

¹⁰⁷ Shelby L. STANTON, *Gren barets at War, US Army Special Forces in Southeast Asia, 1956–1975*, (Novato, CA) Presidio Press, 1985, ss. 1-5.

ya'da özel kuvvetler üs kurdu. İlk özel kuvvetler eğitim takımı, Tayvan'a Şubat 1957'de geldi. Burada, Çinliler, özel olarak eğitilmekteydi. 1960 Sonbaharında ise, özel kuvvetler sürekli kalmak üzere Tayvan'a transfer edildi.¹⁰⁸

ABD-Tayvan ortak girişimiyle Çin'de ve diğer Asya ülkelerinde büyük bir gerilla savaşı yürütülüyordu. 1960'larda, milliyetçilerin Çin'e yaptığı operasyon sayısında hızlı bir artış yaşanmaktaydı. Bunun en temel nedeni, ortaya çıkan Çin-Sovyet ayrılığıydı. 1962 yılında, Kennedy yönetimi, Çin-Sovyet ittifakının çökmesinin ABD için politik etkilerinin neler olabileceği üzerinde düşünmeye başlamıştı bile. ABD yönetimi, Çin ve Sovyetler Birliği arasında ortaya çıkan görüş ayrılıklarından oldukça memnun olmuştu; ancak Sovyetler Birliği beklenirken, Çin'in ABD ile işbirliği yapma arzusu Amerikan yönetimi için sürpriz oldu. Aslında, 1950'lerde ABD'nin hayali Çin'in kendileriyle işbirliği yapmasıydı. Fakat 1962'de geçerli olan görüş, Çin'in emperyalizme karşı militarist duruşu ve Güney Vietnam'daki isyancılara verdiği destek nedeniyle ABD için bir tehdit oluşturmasydı.¹⁰⁹

Sonuç olarak, Amerikan yönetimi, Sovyetler Birliği ile Çin tehdidine karşı birlikte hareket etmek için çalışmaya başladı. Kennedy iki komünist güce karşı farklı politikalar izlemeye başladı. Sovyetler Birliği'nin üzerindeki baskıyı azaltırken, Çin'in üzerindeki baskıyı artırmaya devam etti.¹¹⁰ Amerikan yönetimi, örtülü operasyonların Çin'in Kuzey Vietnam'a verdiği desteğe bir yanıt ola-

108 Ibid., s. 7-9.

109 Gordon H. CHANG, *Friends and Enemies: The United States, China and the Soviet Union, 1948-1972*, (Stanford C.A) Stanford University Press, 1990, ss. 217-227.

110 Alan P. DOBSON, "The Kennedy Administration and Economic Warfare Against Communism, *International Affairs*, Cilt: 64, No.4, Sonbahar 1988, ss. 599-616.

rak görmekteydi. 11 Mayıs 1961’de, Ulusal Güvenlik Konseyi, Hanoi’nin Güney Vietnam’ı almak için başlattığı silahlı mücadeleye bir yanıt olarak bir örtülü eylem programı benimsedi.

1960–1962 arası, Çin’e milliyetçilerin düzenlediği operasyonlar daimi değil, seyrek olmaktaydı. Fakat 1962’nin ortalarından itibaren, operasyonların temposu da en üst seviyeye çıktı. 1962’de operasyonlar iyice artırıldı. Çang Kay-şek botlarla büyük birlikleri Çin’in ıssız bölgelerine gönderiyordu. Bu birlikler, buralarda gerilla kampları kurmaktaydı. 1962–1965 arası, Çin ordusu, deniz ve karadan çıkarma yapan 43 takımdan oluşan Tayvanlı ajanları etkisiz hale getirmişti.¹¹¹ Milliyetçilerin bütün çabalarına karşın, Çin’in sıkı ve etkili kontrolü bu operasyonların daha fazla sürmesini engelledi. Çang’a göre, operasyonların başarısız olması önemli değildi, çünkü esas amacı Amerikan politikasını etkilemekti. 1963 yılına gelindiğinde ise, Tayvan’ın operasyonları, Çin’in iç kesimlerinde gerilla kampları kurma politikasından kıyı kesimlerindeki askeri bölgelere komando saldırı politikasına dönüştü. Tayvan, özellikle Güney Kore ve Güney Vietnam’ı atlama noktası olarak kullanmaya başladı. Milliyetçiler, saldırılarında plastik ve bambudan yapılmış süratli botlar kullanıyorlardı. Metal olmayan yapısı nedeniyle botlar, Çin radarlarına yakalanmıyordu.

Öte yandan, Tayvan güçleri denizde adeta bir psikolojik savaş uyguluyordu. Özellikle av mevsiminde Çinli balıkçıları gözaltına alarak, Tayvan savaş gemilerine getiriyorlar ve burada çeşitli filmler izlettirilerek komünizm karşıtı propaganda yapılıyordu. Bu propagandadan sonra da Çinli balıkçılara ve onların ailelerine çeşitli hediyeler verilerek serbest bırakılıyorlardı. Ağustos 1964 itibarıyla, bu psikolojik harekât 24 kez meydana gelmiş, 370 Çinli balıkçı tek-

111 Mao SHI ve Wang GONGAN, *History of KMT-CCP Relations*, (Wuhan) Wuhan Chubanshe, 1988, s. 624.

nesi bu propagandaya maruz kalmıştır. Bunun yanında, 1965'ten itibaren, Çin deniz kuvvetleriyle Tayvan deniz kuvvetleri arasında onlarca çarpışma olmuş, bunların sonucunda milliyetçilere ait 15 gemi batırılmış, 25 gemi isc, ele geçirilmiştir. 1966'da ise, Tayvan gayri nizami savaş politikasına son vermiştir. Tayvan'ın operasyonları durdurmasının nedeni pek belli olmasa da, en büyük neden Vietnam'daki savaşın giderek büyümesi olarak gösterilebilir. Vietnam Savaşının giderek içinden çıkılmaz bir durum almasıyla, ABD, bütün dikkatini bu olaya vererek, olası bir Çin-ABD savaşının on an için ABD'nin çıkarlarına uygun olmadığını görmüştür. Bu nedenle, Tavan'ın Çin'i kışkırtabileceği endişesiyle desteğini çekmiştir.

1. Burma Operasyonu

ABD-Tayan ortak operasyonlarının en önemlilerinden bir tanesi Burma'da düzenlenmiştir. Milliyetçi birlikler, Burma'nın kuzeyini Çin topraklarında komünizm karşıtı gerilla savaşı yürütmek için kullanmaktaydılar. Tayvanlı milliyetçilere göre, buradaki faaliyet Çin'in tekrar kendilerine geçmesi içindi. ABD için ise, bu operasyon, Çin'in enerjisinin Kore'den bu bölgeye yönlendirmekten ibaretti. Burma'daki Çinli varlığı komünizmden kaçan 4.000 Çinliden oluşmaktaydı. Bu gruba, milliyetçi generallerden Li Mi tarafından komuta ediliyordu.

Li Mi'nin zayıf teçhiz edilmiş kuvvetleri, Burma'nın kuzeyinde Monghsat'da konuşlanmıştı.¹¹² Bu ortamda, Burma, oldukça zayıf bir merkezi hükümete sahipti. Ocak 1948'teki ilan edilen bağımsızlığından aylar sonra, Burma Komünist Partisi (BKP) bir ayaklanma başlattı. BKP, daha önce silahlı ayaklanma başlatmış bir başka komünist grupla ortak bir cephe kurdu. Çin komünist Partisi,

112 LEARY, *op.cit.*, s. 129.

Burma devrimci hareketini desteklemekteydi. BKP, dış ilişkilerinde Çin Komünist Parti'sinin çizgisini takip etmekteydi. Çin Komünist Partisi de Burma'daki komünist güçlere sempati duymaktaydı. 1949–1950 yılları arası, Çin Komünist Partisi, Hindi-Çin'deki devrimci harekete geniş ölçekli destek vermiştir. 1951'de, Başkan Truman, Çin'in dikkatini Kore'den çekmek için CIA'nın Li Mi'nin kuvvetlerine silah ve öteki yardımları sağlamayı öngören planını onayladı. Fakat CIA başkanı Bedel Smith, Çin ordusunun yeterli sayıda askerinin bulunmasından dolayı Burma'nın Kore'nin kaderini değiştiremeyeceğini ifade ederek, bu plana muhalefet şerhi koydu. Buna rağmen Başkan Truman bunu onayladı.¹¹³

Kuzey Burma'da bulunan milliyetçiler, hızla Burma'nın dış ilişkilerinde önemli bir faktör haline geldiler. Ülkedeki milliyetçi Çinliler, giderek Burma-ABD ilişkilerinin zayıflamasına, buna karşın Çin ile olan ilişkilerinin daha da sağlamlaşmasına neden oldu. Pekin ise, Burma'nın ABD'ye yönelik düşüncelerinden oldukça memnundu. 1953 yılında, Burma hükümeti, bu grupların topraklarından çıkarılması için Birleşmiş Milletlere başvurdu. Sonuç olarak, BM, Burma'daki yabancı güçlerin varlığını kınayarak, durumu araştırmak üzere Tayland, Tayvan, Burma ve ABD'den oluşan bir dördütlü askeri komitenin kurulmasını içeren Amerikan önerisini kabul etti. Ardından, ABD, elçiliği aracılığıyla Çang Kay-şek'i Burmadaki askeri varlığının artık tüm Güneydoğu Asya ve Burma için bir tehdit haline geldiği konusunda uyardı. ABD'nin Tayvan'la haftalarca süren görüşmeleri sonucunda nihayet Tayvan yönetimi, Burma'dan askerlerini çekmeye karar verdi. 22 Nisan 1953 tarihinde, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, aldığı bir kararla, Burma'da bulunan Milliyetçilerin Burmayı terk etmeleri yönünde çağrıda bulun-

¹¹³ *Ibid.*, s. 129.

du. Bu arada, dörtlü askeri komite ise, geri çekilme anlaşmasını görüşmek üzere Bangkok'ta toplanılmasına karar verdi.

Bunun üzerine, ABD, Milliyetçi Çin hükümetine bu grupları çekmesi için baskıda bulunmaya başladı. 1953–1954 yılları arasında, ilk etapta, Milliyetçi Çin hükümeti, Burmadan 6.000 gerillayı geri çekti. Bu sırada General Li birliklerini dağıttığını ilan etti. Buna rağmen, binlerce gerilla hâlâ Burma topraklarındaydı ve Tayvan'dan destek almaktaydı. Burma'daki bu gruplar, gizlice Çin'e saldırılar düzenlemeye devam ettiler. Ağustos 1958'de, Tayvan Boğazında tansiyonun iyice artmasıyla, Tayan, Li Yuanjin komutası altındaki Burma'daki 1400 kişilik birliğine Yunnan'da eylemler yeniden başlamaları emrini verdi. Nihayet, 1960'ların sonunda, bu gruplar, bu faaliyetlerinden vazgeçerek afyon ticareti ile ilgilenmeye başladılar. Burma operasyonu sırasında belki de gözden kaçan en önemli husus, Burma, Tayland ve Laos'un kuzey bölgelerinin uluslararası eroin pazarı için önemli bir kaynak haline gelmesiydi. Milliyetçilerin bulunduğu Burma'nın kuzeyi afyon üretiminin yapıldığı en önemli yeri.

1860'larda İngilizler, yerel kabile önderlerini Çin'e ihraç edilen afyonu üretmek için desteklemişti. Milliyetçilerin bu bölgeye girmesiyle, afyonun ekonomik potansiyelinin de farkına varıldı. Kısa sürede, milliyetçiler, afyon ticaretinin yönetimini ele geçirdiler. Üretim artık kendi ellerindeydi. Diledikleri gibi üretimi artırıyorlardı. Milliyetçi liderler, Taylan'da bulunan Çinli suç örgütleriyle temas geçerek, afyonun satılmasını sağlamaktaydılar. Sonuç olarak, buradaki uyuşturucu zamanla küreselleşerek dünyanın birçok bölgesine buradan gitmeye başladı. Milliyetçiler, buradan kazandıklarını parayla silah alıyor ve Çin'deki gerilla faaliyetlerini buradan finanse ediyordu. Komünist rejimin bütün ülkede uygulamaya koyduğu devletleştirme ve komün politikaları köyleri ve kırsal kesimi,

merkezi hükümetin sıkı kontrolü altına sokmuştu. Böylece, karşı devrimcilerin kırsal bölgelerde, özellikle de Yunnan bölgesindeki faaliyetleri imkânsız hale geldi.

2. Tibet Direnişine Destek

Çin'e karşı ABD-Tayvan ortak eylemlerinin en önemlisi Tibet direnişine verilen destek olmuştur. İki ülkenin gizli servisleri, 8 yıl süren Tibet'in Çin'e karşı olan direnişine oldukça büyük destek sağlamışlardı. Direnişe verilen desteğin diğer bir amacı da 1950'lerde başlamış olan Çin-Hindistan ilişkilerinin altını oymaktı. Çin, tarihi gerekçelere dayanarak o döneme kadar fiili bir bağımsızlık içerisinde bulunan Tibet'i merkezi hükümetin egemenliği altına almak istedi. Önceleri karşı çıkıldıysa da, 1951'de Dalay Lalama, Çin'in Tibet üzerinde egemenliğini kabul eden bir anlaşma imzaladı. Bu anlaşmayla, Pekin'in Tibet üzerinde egemenliğini ve Tibet'in işgali kabul edilmişti.

Din karşıtı eylemler, yerel seçkinlere karşı sürdürülen mücadele ve Leninizm ideolojisinin dayatılması bölgede tansiyonu yükseltmişti. Şikang ve Çinghay şehirlerinin Çin ordusu tarafından işgal edilmesinin ardından, 1954'te geniş bir direniş başladı. Hızla bu direniş tüm Tibet'e yayıldı. Direniş grupları, hızlı bir şekilde Çin karşıtı gruplarla temasa geçti. Mart 1955'te, Kampan topluluğunun lideri Pangdatşang, Kalimpong'a gelerek, Çin'e karşı geniş ölçekli bir savaş için destek aradı. 1955'le birlikte, bu örgüt 10.000 silahlı kişiyi Çin'e karşı ayaklanma başlatmak için hazır hâle getirmişti.¹¹⁴

Tibetlilerin silahlı ayaklanması, Temmuz 1956'da Siçuan-Tibet karayoluna saldırı ile başladı. Ağustosun sonuna gelindiğinde,

114 Geniş bilgi için bkz, Kenneth CONBOY, *The CIA's Secret War in Tibet* (Lawrence Kan) University press of Kansas, 2002.

yolunun 21 bölümü imha edilmişti. Çin birliklerine saldırılar ise, Ağustosta başlamıştı. Böylece, yollar boyunca birçok saldırı düzenlendi. Direnişçilerin amacı Ningjin bölgesinin ulaşımını kesmekti. 1956'da Tayvan-ABD ikilisi, Tibet'teki direniş destek vermeye başladı. Tayvan 1956'dan itibaren Kampa direnişçilerini desteklemeye başladı. Ülke dışında, Tibet'teki direnişçiler için askeri eğitim kampları kurulmuştu. Eğitim alacak direnişçiler, teknelerle Bengal körfezinin batısında bulunan Silurgi'ye götürülüyor, buradan Bangladeş'in güneyine doğru yaya olarak gidiyorlardı. Pakistan sınırına geldiklerinde ise, kendilerine yerel kıyafetler verilerek, Dakka'ya götürülüyor, buradan da uçakla beş saat süren bir yolculukla Tayvan'a ulaşıyorlardı.

Tayvan'a geldikten sonra, dört ay süren eğitimde harita okuma, telsiz kullanma, paraşütle atlama ve çeşitli silah ve patlayıcı kullanma konusunda bilgi edinmekteydiler. Eğitimi bitirdikten sonra, Tibetliler üç gruba ayrılıyordu. Birçoğu Kalküta'ya gönderilerek gerilla gruplarının başına geçmekteydiler. İkinci grup ise, ileri eğitim aldıktan sonra paraşütle Tibet'e indiriliyorlardı. Son grup ise, daha fazla eğitim almak için ABD'ye gönderilmekteydi. Az sayıda Tibetli ise Tayvan'da kalarak, Çinceyi öğreniyor ve Sun Yat-sen'in siyasal öğretilerini öğreniyorlardı. İsyancılar, kendileri daha sonra Gönüllü Ulusal Müdafaa Ordusu altında örgütlediler. Direniş grupları, merkezi hükümetin kontrolü altında değildi. Her biri kendi başına buyruktu. Tibet'te yaklaşık 39 yerel direnişçi grup bulunmaktaydı. 1962 Çin-Hindistan savaşı, Tibet'teki ortamı tamamen değiştirmişti. Çin-Hindistan sınır savaşına kadar, Hindistan, Tibet'teki grupları haydut olarak nitelendiriyor ve uzak duruyordu. Faka 1962'deki savaştan sonra Hindistan gizli servisi, CIA ve Tibetli direnişçi gruplarla aktif işbirliğine girdi.¹¹⁵

115 CIA'nin Tibet'teki faaliyetleri bakınız aynı eser.

1962 Çin-Hindistan savaşıyla birlikte, Tayvan, Tibet direnişini Çin'den bağımsızlık yerine komünist olamayan bir Çin içerisinde özerk bir Tibet'i savunmak yönünde yönlendirmeye başladı. Milliyetçilerin desteklediği gruplar giderek daha cesur bir şekilde Tibet'in bağımsızlığına karşı ve Tibet'in Çin'in parçası olduğu konusunda propaganda yapmaya başladılar. Bu bağlamda, Tayvan, Tibetli grupların içerisinde en fazla Çinlileşmiş grup olan Amdoan grubundan Tibet'teki direnişin genel liderliğini almasını istedi. 1963'te, Tibet'teki gruplar arasında çatışmalar çıktı. Amdoanlar, Tayvan'ın da desteğiyle diğer gruplar üzerinde hâkimiyet kurmaya çalışmaktaydılar.

Dalay Lama, olaylara müdahale ederek birlik çağrısında bulundu. Kardeşini, soruna bir çözüm bulunması için Tayvan'a gönderdi. Nihayet, 1964'te, geniş kapsamlı bir anlaşmaya varıldı. ABD tarafında ise, Başkan Lyndon Johnson'ın en büyük endişesi, Çin'in yanı başında sürmekte olan Vietnam savaşına girmesiydi. Tayvanlı pilotlar tarafından havadan çekilen fotoğraflarda Çin birliklerinin Vietnam sınırına konuşlandırıldığı tespit edilmişti. Bu nedenle, Tibet'te tansiyonun yükseltilmesi, ABD'nin işine gelmekteydi. Fakat işler umulduğu gibi gitmemeye başladı. 1960'ların ortalarından itibaren direniş de giderek zayıflamaya başladı. Kuşkusuz, bunda, ABD'nin tüm enerjisini Vietnam'da sürmekte olan savaşa vermesinin rolü büyük olmuştu. ABD, Çin'de çıkacak bir ayaklanmanın artık pek fazla çıkarlarına hizmet etmediğinin farkına varmıştı. Zaten 1972 yılında, Nixon'ın Çin'e yaptığı ziyaretle birlikte, ABD, bu tip operasyonlardan tamamen vazgeçmiştir. Böylece Tibet direnişi de kendiliğinden sona ermiştir.

3. Tayvan ve Vietnam Savaşı

1964–1965 yılları arasında, ABD’nin Kuzey Vietnam’a savaş açma kararı, Çin’in çevrelenmesi politikasıyla yakından ilgilidir. Tayvan, ABD’nin Çin’i çevreleme politikasının en önemli ortaklarından birisidir. Kaçınılmaz olarak, Tayvan, ABD’nin Vietnam savaşı stratejisinde önemli roller üstlenmiştir. 1960’ların başlarında, Washington, Tayvan’ı özgür dünyanın başarılı bir parçası olarak görmekteydi. Washington bölgedeki bütün komünist olmayan ülkelerin, Çin ve Sovyetler Birliği’nin desteklediği hareketlere karşı bir arada ve sağlam duracaklarını umut etmekteydi. Birçok defa, Washington, Tayvan’ı Güney Vietnam için bir model olarak görmüştü. Dahası, Tayvan’ın tecrübeleri bu modele nasıl ulaşılacağını da sunmaktaydı.

Tayvan, Güney Vietnam ve ABD’nin çabalarını güçlü bir şekilde desteklemekteydi. 1950’lerde, Tayvan ve Vietnam cumhuriyeti arasındaki ilişkiler düşük seviyeydi. Temmuz 1958’de, ilişkiler büyükelçiler düzeyine yükseltildi. İki ay sonra, Güney Vietnam heyeti, Tayvan’ı ziyaret ederek, tarım alanında yaptığı atılımları inceledi. Sonraki ay ise, Vietnam ticari heyeti geldi. Sonuç olarak on Tayvanlı teknisiyen Vietnam’da şeker fabrikası kurmaya yardım etmek için geçici olarak bu ülkeye gitti. Aynı yılın Aralık ayında, Tayvan, Saygon’da bir ekonomi müsteşarlığı açtı. 1960’ta ise, Tayvan ve Güney Vietnam arasındaki siyasal diyalogun sembolik bir ifadesi olarak, Güney Vietnam lideri Ngo Dieh Diem, Tayvan’a beş günlük bir ziyarette bulundu. Diem, bu ziyareti esnasında, Tayvan’ın askeri kapasitesinden oldukça etkilendi. 1961’de, komünist devrimcilerin Güney Vietnam’da etkisi artarken, Diem de Tayvan askerlerinin Güney Vietnam’da kullanılmasını önerdi. Diem’e göre, Tayvanlı askerler ve danışmanlar, Güney Vietnam’ın teknik ihtiyaçlarını, Batılıları karıştırmadan karşılayacak kapasitesi vardı. Aslın-

da, 1960'ların başında, Diem, sürmekte olan savaşın giderek Amerikanlaşmasından endişe duymaktaydı. Diem, bu durumun kendi hükûmetine karşı yurtsever hassasiyeti artıracığından korkmaktaydı.

Mayıs 1961'de, mevcut durumu tartışmak için ABD Genelkurmay Başkanı General Lyman Lemnitzer, Güney Vietnam'a geldi. Görüşmeler sırasında, Lemnitzer, Diem'den kendileri için ne yapabileceklerini sordu. Diem ise, ABD'nin Asya'nın diğer komünist olmayan ülkelerini, özellikle Tayvan'ın Güney Vietnam'ı desteklemeleri için cesaretlendirilmesini istedi. Ekim ayında, Güney Vietnamlı yetkililer bir defa daha Tayvan'ın insan gücünü gündeme getirildi. Amerikalı yetkililerin Saygon'u ziyaretleri sırasında Güney Vietnam Genelkurmay Başkanı Thuan Nguyen, Güney Kore ve Tayvan ordularından Güney Vietnam'da köy savunma birliklerinde kullanılmak üzere subaylar istedi. Çang Kay-şek, gönderdiği yanıtta istenilen subayların gönderileceğini; hatta bu subayların savaşa da katılacaklarını belirtti.

Kasım 1961 tarihinde, Güney Vietnam, ABD'ye yeni bir plan sundu. Bu planda, milliyetçi Çinlilerden oluşan Tayvan özel operasyon birliklerinin, Güney Vietnam köy savunma güçlerini eğitmesi isteniyordu. Bu plan kabul edildi. Yaşları 35 ilâ 40 arasında beş bin milliyetçi Çinli, Vietnam'a Vietnam kimliğiyle girdi. Saygon'un Çinli bölümü olan Çolon'a yerleştiler. Çinli olan bu birlikler özellikle etnik Çinlilerin yaşadığı Mekong deltasında kullanılacaktı. Bu birliklerin diğer görevi ise, Mekong deltasındaki sık ağaçlardan oluşan ormanlarda konuşlanmış olan komünist gerillalarla savaştı. Bu gerillalara sık ağaçlar nedeniyle hava saldırıları etkili olamıyordu. Son olarak, buradaki gerillalarla kimyasal silahlarla mücadele edilmesi teklif edildi. Kullanılacak kimyasal maddeler ise, Tayvanlı şirketten alınacaktı. ABD yönetimi, bütün bu önerile-

ri değçrlendirerek, bu önerilerin Çin'i doğrudan komünistlerin yanında savaşı sürükleyebileceğı endişesiyle reddetti. Yine de, 1964, 1965 ve 1967'de Çinli milliyetçiler Güney Vietnam'da kullanıldı.

Haziran 1967'de, son kez Çinli milliyetçilerin Vietnam savaşı-na katılması gündeme geldi. Tayvan'ın Saygon'da bulunan askeri ataşesi, General William Westmoreland'a hükümetinin izniyle yazdığı mektupta, Vietnam'da görev yapan Amerikan ordusuna Tayvanlı subayların alınması talep etmekteydi. Böylece, ABD, Tayvanlı subayların bilgisini artıracaktı. General Westmoreland ve Amerikan büyükelçiliğı bu talebi reddetti. Sebabi ise, savaşta bu subayların düşmanın eline ölü ya da diri olarak geçmesinin savaşı etkileyebileceğı olarak gösterilmişti. Çünkü uzun zamandan beri, Çinliler, Tayvan'ın da bu işin içerisinde olduğunu propagandasını yapmaktaydı. Bu ise, Çin'i doğrudan savaşı sokabilirdi. Diğer bir neden ise, Tayvan'ı örnek alan diğer devletlerinde böyle bir talepte bulunması ve bunun da ABD ordusuna büyük bir yük olacağı gösterilmiştir. Bunun üzerine Tayvan, bu önerisini geri çekmiştir.

Vietnam savaşı sırasında, Tayvanlı liderler, sınırlı savaş stratejisinden dolayı ABD'yi eleştirmektedirler. Çang Kay-şek ve öteki milliyetçi liderler, ABD'yi, savaşı Kuzey Vietnam ve Çin'e taşıyarak, ezici bir güçle kararlı bir şekilde sonuca ulaşması konusunda uyardı. 1964 yılında, Richard Nixon'ın Tayvan'ı ziyareti sırasında, Çang Kay-şek, ABD'nin Kuzey Vietnam'ı işgal etmeden asla savaşı kazanamayacağını söyledi. Yine, Çang, Nixon'a "ekonomik kalkınma komünizmi yenecek" sloganının bilindik bir yanlış olduğunu söyleyerek, komünistleri yenecek tek şeyin kurşunlar olduğunu söyledi.¹¹⁶

116 Stephan HAGGARD and Chien-kuo PANG, "The Transition to Export-Led Growth in Taiwan", Joel D. ABERBACH (ed), **The Role of the State in Taiwan's Development**, (New York) M.E. Sharpe, 1994, ss. 67-68.

Nisan 1964'te, Çang, Dışişleri Bakanı Dean Rusk'a Güney Vietnam'a yardımda Tayvan için en iyi yolun beş bin ilâ on bin kişiden oluşan gerillaların Çin'in Yunnan bölgesine paraşütle indirilip, burada komünizm karşıtı bir devrimi örgütleyerek, Kuzey Vietnam, Laos, Kamboçya ve Burma'ya giden Çinli komünistlerin ikmal hatlarının kesilmesidir demiştir. Bunların yanında, Rusk ve Çang, ABD'nin Güneydoğu Asya'da olası bir nükleer güç kullanması da tartıştılar Çang, nükleer silahların kullanılması konusuna şiddetle karşı çıktı.¹¹⁷ Çang, bir kez daha ABD'yi Çin'in topyekûn işgali için kendilerini desteklemesi için uyardı.

Sonuç olarak, ABD, 1973'te Vietnam'dan çekilmeye başladı. Eşzamanlı olarak, ABD, hem Vietnam'dan, hem de Tayvan'dan asker çekmeye başladı. Çang Kay-şek ve Tayvan yönetimi, 1950'lerden itibaren, Çin'e geri dönmek için hep ABD ile dirsek temasında bulunmuş, Burma, Tibet ve Vietnam olaylarını, kendi amaçları doğrultusunda kullanmaya çalışmıştır. Nispeten başarılı olsa da, Çin'in giderek, özellikle üçüncü dünyada itibar kazanması ve askeri açıdan güçlenmesi, ABD'yi çatışma yerine işbirliği ve uzlaşmaya itmiştir. Bu da, Tayvan'ı yalnızlığa itmiştir. Kısacası, Vietnam savaşı, Tayvan'ın son ümit noktasını oluşturmaktaydı. Buradan bekleneni alamayan Tayvan, bunun sonuçlarını BM üyeliğinden çıkarılarak görecekti. 1969'a gelindiğinde, Tayvan, Amerikan ordusu için askerî ekipmanın onarılması ve depolanması için önemli bir yer haline gelmişti. Vietnam savaşında zarar gören tank ve personel taşıyıcılar gibi ağır silahlar Tayvan'daki Taycong'da onarılmaktaydı. Tayvan'daki yerel silah şirketleri de, Amerikan ordusunun teçhizatlarına yabancı değildiler. Çünkü Tayvan'a yıllar önce, ABD'nin yapmış olduğu askeri yardım programında görev almışlardı.¹¹⁸

¹¹⁷ Neil H. JACOBY, *U.S. Aid to Taiwan*, (New York) Praeger, 1966, s. 38.

¹¹⁸ Maintenance: A Report by the Joint Logistics Review Board, (Washington) Center for Military History, 1969, s. 20.

STRATEJİK KUŞATMA

I. GENEL DURUM

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle uluslararası sistemin de yapısı büyük ölçüde değişti. Sovyetler Birliği'nin ortadan kalkmasıyla doğal kaynakların dörtte üçünü bünyesinde barındıran Avrasya coğrafyasında da büyük bir güç boşluğu ortaya çıktı. ABD'nin küresel bir güç olarak dünya politikasına hâkim olması, Çin ve Rusya gibi güçlerin Avrasya hâkimiyetini zorlaması, ABD'yi bir takım önlemler almaya itti. Bölgenin önemli bir gücü olan Türkiye, Türk cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını kazanmalarıyla birlikte Avrasya'nın yeni yıldızı oldu. İlk dönemlerde müttefiki ABD ile hareket eden Türkiye, ABD'nin daha sonra kendi Avrasya politikaları çerçevesinde yola tek başına devam etme kararı almasından sonra Avrasya'ya yönelik politikalarında da etki azalması baş gösterdi. Aynı şekilde, ABD'nin yola tek başına devam etme kararı kendisi için de pek fazla yarar getirmedi ve beklediği başarı sağlanamadı.

ABD'nin tek başına politika üretmesi başta Rusya olmak üzere Türkiye'de de eleştirilmeye başlandı. AB üyeliği ile paralel bir süreç giren Türk- Amerikan ilişkileri, 2000'lerden sonra Türkiye'nin kırmızı çizgilerini ihlal eder duruma gelmesi Türkiye'de de

bazı çevrelerin alternatif yapılanmalar sunmasına neden oldu. Rusya, Çin ve İran ile stratejik ortaklıkların kurulması bu kapsamda gündeme gelen alternatif çıkış yollarıydı. Irak'ın işgali ve 1 Mart tezkere hadisesi nedeniyle gerginleşen Türk-Amerikan ilişkileri, Türkiye'de de giderek Türk halkının ABD karşıtı bir tutum takınmasına neden oldu. ABD'nin Kuzey Irak'ta yerleşik bölücü teröristlere karşı her hangi bir somut önlem almaması, Türkiye'deki Amerikan karşıtlığını her kesimde artırdı.

Washington yönetimi, açıkça 1 Mart tezkeresinin TBMM'den geçmemesi nedeniyle Türkiye'ye kırıngındır. Irak işgali arifesinde Washington yönetimine göre, sağlam bir müttefiki olan ve Kore Savaşında silah arkadaşı olan Türkiye'nin ABD'yi Irak'ta yalnız bırakmayacağına inanıyordu ve çıkan sonuç Washington'u hayal kırıklığına uğrattı. Bugün yaşananlar bu hayal kırıklığının bir yansımasıdır. Fakat ABD burada tezkereden öte daha farklı bir gelişmenin farkına vardı. Türkiye'de giderek ABD'ye yönelik artan tepki aslında tezkere ve ondan sonra yaşananlarla doğrudan ilgili değildi. Türkiye'de birçok ülkede 1990'larda yaşanan "**yeniden kendini tanımlama**" süreci gecikmeli olarak yaşanıyordu. Maalesef Türkiye son döneme kadar hâlâ Soğuk Savaş yıllarında yaşıyor gibi hareket etmekteydi; ancak son zamanlarda giderek bu tutum değişmeye başladı. 1990'larda birçok NATO üyesi ülke, küresel siyasette kendilerinin yerini yeniden tarif ederek bir zamanlar düşman olarak görülen coğrafyalarla işbirliğine girmiş, ABD ile olan ilişkilerini de yeniden gözden geçirerek daha bağımsız politikalar izlemeye başlamıştır.

Şimdi, ABD'nin bölgede İsrail'den sonra en önemli müttefiki Türkiye'nin de aynı sürece girmesi ve Rusya ile Çin'in gündeme gelmesi Washington'u rahatsız etmiştir. Bu nedenle, ABD, Türkiye'yi bir takım politikalarla etkilemeye çalışmaktadır. ABD, Türki-

ye'nin olası kaybına karşılık Kuzey Irak'ta yapay bir Kürt devleti ile çıkış yolu aramaktadır ve bir şekilde Türkiye'ye bu yapı hazmettirilmeye çalışılmaktadır. Amerikan politikasının en önemli mekanizması olan kontrol ve denge mekanizması Türkiye için devreye girmiş durumdadır.

ABD için hayal kırıklığı sadece Türkiye ile sınırlı kalmamıştır. Soğuk Savaş'ın bitmesiyle Çin'in de ortadan kalkacağını bekleyen ABD, aksine Çin'in daha da güçlenerek ortaya çıktığına şahit olmuştur. Yine de büyük bir umutla Tiananmen öğrenci olaylarının ardından çıkan kaostan fayda beklemiş; fakat Çin, bu krizi de atlattır. 1997'de Asya Ekonomik krizinde de Çin'in zarar göreceği beklentisi, Çin'in güçlü döviz rezervleri nedeniyle gerçekleşmemiştir. Bütün bu gelişmeler üzerine ABD, yeni kuşatma politikasını uygulamaya koymuştur. Kuşatma politikasının askeri boyutunu geçmişte olduğu gibi yine Tayvan üzerinden oluşturmuştur.

II. BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİ VE ABD'NİN KUŞATMA POLİTİKASI

Büyük Ortadoğu Projesi, resmi adıyla Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Girişimi, ABD'nin 1997'de oluşturduğu Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi'nin bir parçasıdır. Bu Projeyi, ilk olarak Washington Post Gazetesi gündeme getirmiştir. Arap dünyasının prestijli gazetelerinden El-Hayat ise taslağı ele geçirdiğini duyurarak yayınlamıştır. BOP, Fas'tan Çin Seddi'ne kadar olan bir coğrafyada demokratik bir dönüşümü öngörmektedir. Gerçekte temel felsefesi bu coğrafyada ABD ile uyumlu rejimler zinciri oluşturmaktır. ABD'nin Büyük Orta Doğu projesi pek fazla yeni sayılmazdı. ABD Başkanı Dwight Eisenhower'ın 5 Ocak 1957'de Kongre'ye gönderdiği yetki talebi isteğiyle ünlü Eisenhower Doktrini açıklandı. Bu doktrin ile Orta Doğu ülkelerine askerî ve ekonomik yardımda bulunuldu. Yardımın amacı, komünizmin yayılmasını önlemektir.

Eisenhower Kongre'den şu konularda kendisine yetki verilmesini istiyordu:

* *Bağımsızlığını korumak için ekonomik kalkınma çabası içine giren Orta Doğu ülkelerine ekonomik yardım yapmak.*

* *Bunlardan isteyen ülkelere askeri yardım yapmak.*

* *Bu ülkelerin istemeleri şartıyla, milletlerarası komünizmin kontrolü altında bulunan bir ülkeden gelecek açık silahlı saldırılar karşısında, Amerikan silahlı kuvvetlerinin kullanılması.*

Eisenhower Doktrini karşısında Orta Doğu ikiye ayrılmıştır. Bu doktrini kabul ettiğini ilk ilan eden; Lübnan olmuştur. Lübnan'ın arkasından Pakistan, Irak, Türkiye ve Yunanistan, Eisenhower Doktrini'ni kabul ettiklerini açıkladılar. Afganistan, Libya, Tunus ve Fas en sonunda İsrail bu doktrini kabul ettiklerini bildirdiler. Buna karşılık, ilk tepki Mısır'dan gelmiş ve arkasından Suriye ile Ürdün tepkiye katılmıştır.

1957'den beri, gelişmekte ve olgunlaşmakta olan Büyük Orta-doğu Projesi, 11 Eylül saldırılarından sonra etkin bir şekilde gündeme gelmiştir. Afganistan ve Irak'ın işgali, ABD için bu projeyi kuvvet tehdidiyle bölge coğrafyasına dikte etmeye çalışmıştır. Soğuk Savaş sonrası faaliyet görevi ve alanı tartışılan NATO'ya farklı bir görev tanımlı 19 Ekim 2003 tarihinde Prag'da toplanan NATO zirvesinde, "NATO ve Büyük Orta Doğu" konulu konferansta söz alan ABD temsilcisi Nicholas Burns tarafından gelmiştir. Burns, yaptığı konuşmada: "*NATO'nun görevi Avrupa ve Kuzey Amerika'yı savunmaktır. Sadece Batı Avrupa, Merkezi Avrupa veya Kuzey Amerika'da kalarak bunun mümkün olabileceğine inanmıyoruz. Askeri güçlerimizi doğuya ve güneye yaymalıyız. NATO'nun geleceği, doğuda ve güneydedir. Dolayısıyla, NATO'nun geleceği Büyük Orta Doğu'dadır.*" şeklinde ifade etmiştir.

ABD, Avrasya coğrafyasına yavaş yavaş yaklaşırken karşısına iki direnç noktası çıkmıştı. Rusya ve Çin, ABD'nin açıkça bölgede tasarladığı düzeni kurmasına karşı çıkıyorlardı. ABD, Rusya'yı devreden çıkarmak için önce Rusya'nın yakın çevresinde renkli devrimlerin çıkmasını sağladı; ancak bu devrimler üzerinden bir yıl geçmeden çatırdamaya başladı. ABD bu sefer de Rusya'yı enerji kartıyla vurmayı denedi. Temmuz 2006'da resmen açılan Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı ABD'nin en önemli politik ve stratejik silahı haline geldi. 1768 kilometre uzunluğundaki bu boru hattı, Azerbaycan petrolünü, Gürcistan üzerinden Türkiye'nin Ceyhan limanına aktarıyor ve petrol buradan gemilerle Batı pazarlarına naklediliyor. Tasarımı 10 yıldan daha öncesine dayanan ve Amerika tarafından büyük destek alan proje, petrolü Rusya topraklarından geçmeden, Batı pazarlarına aktarmayı amaçlıyor. Kazakistan da eğer bu projeye katılırsa Orta Asya'ya kadar bu hat uzanacak ve güçlü bir hâle gelecektir. Bu nedenle, 29 Eylül 2006'da Beyaz Saray'da Başkan Bush ile Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev bir araya geldikleri görüşmede Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı gündeme gelmiş, Bush, Nazarbayev'den Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattına desteğini istemiştir.

Bu arada Amerikan basını da biraz da psikolojik baskı oluşturmak amacıyla Kazakistan hakkında çeşitli yorumlar yayınlamıştır. Örneğin Washington Post gazetesi, Başkan Bush'un Nazarbayev'i daha önce anti demokratik uygulamaları nedeniyle eleştirdiğini hatırlatıyor. Gazete, Afganistan ve Irak savaşlarında Amerika'ya destek veren Nazarbayev'in baskıcı ve yozlaşmış yönetimine rağmen hala Amerika tarafından desteklenmesini ilkesizlik olarak görüyor ve şöyle diyor:

"Bush, Kazak lider Nazarbayev'den, Azerbaycan lideri İlham Aliyev'den ve Mısır devlet başkanı Hüsnü Mübarek'ten değişmele-

rini istedi. Ama bu talebi reddedilince, bu konuda ısrarcı olmadı. Ekonomik yardım, askeri işbirliği ve diğer ilişkilerde hiçbir şey değişmedi. Aslında, Amerika'nın Soğuk Savaş döneminde İran ve Irak gibi Müslüman ülkelerle kurduğu ilişki, Nazarbayev gibi yöneticilerle dost olmanın ne kadar dar görüşlü bir yaklaşım olduğunu gösteriyor."

Los Angeles Times ise zengin petrol kaynaklarına sahip olan, İran, Afganistan, Rusya ve Çin gibi ülkelere komşu olan Kazakistan'ın Amerika açısından büyük bir stratejik öneme sahip olduğunu vurguluyor. Kazak lider Nazarbayev'in ülke içinde baskıcı bir yönetim kurduğunu kabul eden gazete, buna rağmen Kazakistan'la Amerika'nın yakın ilişkiler geliştirmesi gerektiği görüşüne şu şekilde yer veriyor:

"Kazakistan göz ardı edilemeyecek ya da uzak durulamayacak kadar önemli bir ülke. Bunun tek nedeni de zengin petrol kaynakları değil. Eğer Bush, sadece mükemmel bir demokratik geçmişe sahip olan liderlerle görüşmeye kalkarsa, gelişmekte olan birçok ülkeyi gözden çıkarması gerekir."

III. ÇİN'İN STRATEJİK KUŞATILMASI VE 1995-96 TAYAN BOĞAZI KRİZİ

ABD'nin Soğuk Savaş sonrası Çin'e ilk kez Tayvan üzerinden gözdağı vermiştir. Çin'in giderek bölgesel bir güç olmaktan çok küresel bir güç olma söylemi, Washington yönetimini rahatsız ederek Çin'i üstü kapalı bir şekilde uyarmalarına neden olmuştur.

Mayıs 1995'te Tayvan lideri Lee Deng-huy, 9-10 Haziran 1995'te Cornell Üniversitesinin davetlisi olarak ABD'ye gitmek için vize başvurusunda bulundu. Başta, Başkan Clinton, Lee'ye vize verilmesini kabul etmedi; fakat Kongrenin baskısıyla daha sonra kabul etti. Bu gelişme duyulur duyulmaz, Pekin, Lee'ye vize ve

rılmesinin Tayvan'ın bağımsızlık yanlısı hareketinin desteklenmesi anlamına geldiğini açıkladı. Çin Dışişleri Bakanlığı, Lee'ye vize verilmesinin, Çin ve Tayvan'ın ayrı devletler olarak yaşamalarına ilişkin stratejinin son adımı olduğu şeklinde açıklama yaptı.¹¹⁹

Çin gazetelerinde, Lee'nin ABD'den dönmesinden sonra kendisinin ve destekçilerinin artık daha dik başlı olacağı yönünde yazılar çıkmaktaydı. Halkın Günlüğü gazetesindeki bir yorumda, *“Lee, bu geziyi ABD'den Tayvan'ın bağımsızlığı için destek almada kullanacaktır”* şeklinde ifade edilmekteydi.¹²⁰ Çinli yetkililere göre, Amerikan politikasındaki değişim, Lee Deng-huy'u cesaretlendirmişti. Bu değişim, aslında, 1982 bildirisine aykırı olmasına rağmen, 1992 yılında, Başkan Bush tarafından Tayvan'a 150 adet F-16 uçağı satılması kararıyla ve 1994 yılında, Clinton yönetiminin Tayvan'la ilişkilere yönelik politikasında değişikliğe giderek, Tayvanlı görevlilere uygulanan protokol seviyesini yükseltmesiyle başlamıştı. Dolayısıyla, Wang Jisi gibi Çinli yetkililere göre, vize olayı Tayvan'ın bağımsızlığı yolunda atılmış son adımdı.¹²¹

Kuşkusuz, Lee'nin ABD ziyaretinin, başta Japonya ve Batı Avrupa ülkeleri olmak üzere, diğer ülkelere de etkisi olmuştu. Hali hazırda, Lee, körfez diplomasisi adı altında bir girişim başlatmış, Tayvan'ı yeniden dünya politikasının bir parçası yapmak için Asya ülkeleri nezdinde girişimlerde bulunmuştu. ABD ziyareti, Lee'nin bu diplomasi atağına meşru bir zemin oluşturacaktı. Lee, domino etkisiyle buradaki devletlere birer birer Tayvan'ı diplomatik olarak tanıtmayı amaçlamaktaydı. 8 Haziran'da, Başkan Clinton, Çinli Büyükelçi Li Daoyu'ya Lee'nin vize olayının Amerikan politikasında bir değişim veya dönüşümün işaretçisi olmadığını söyledi. ABD Dışişleri Bakanlığı da vize kararının üç bildiriye de ihlal et-

119 Xinhua News Agency, 22 Mayıs 1995.

120 People's Daily, 23 Temmuz 1995.

121 Wen Wei Po, 29 Ağustos 1995.

mediğini açıkladı. Temmuz ayı başında ise, Savunma Bakanı, Lee'nin ziyaretinin ABD-Çin ilişkilerine zarar vermeyeceği gibi, ABD-Tayvan gayri resmi ilişkileriyle de oldukça uyumlu olduğunu ifade etti.

Temmuz ayında, Çin Dışişleri Bakanı, Amerikan Dışişleri eski Bakanı Henry Kissinger'la bir araya gelerek bu sorunu konuştu. Başbakan Li Peng ise, ABD'den bu hatayı düzeltmek için somut adımlar atmasını talep etti. Pekin, bu vize olayına tepki vermede gecikmeyerek, Çin Savunma Bakanı Ci Haotian, Devlet konseyi üyesi Li Guaşian ve Hava Kuvvetleri komutanı, Washington'a yapacakları geziyi iptal etti. Bunun yanında, silahların yayılması ve insan hakları sorunları üzerine sürdürülen ikili görüşmeler de askıya alındı.¹²² Lee'nin ziyaretinden sonra Pekin, Washington Büyükelçisini danışmalarda bulunmak üzere geri çağırdı.¹²³ Çin, ABD'nin üst düzeydeki görüşmeleri tekrar ziyaret öncesindeki durumuna getirmek için yaptığı önerileri de reddetti. Çinli liderler, Tayvan sorununun çözümü için konunun askeri boyuta taşınması yönünde görüş birliğine varmışlardı. ABD'yi askeri bir sürtüşme içerisine çekerek, Tayvan'ın ya barış, ya da savaş sorunu olduğunun anlaşılması sağlanacaktı. 18 Temmuz 1995 tarihinde, Çin, 21-28 Temmuz tarihleri arasında, füzelerini deneyeceğini ve hava ve deniz kuvvetlerinin Tayvan yakınlarındaki sularda tatbikat yapacağını açıkladı. 21-22-23 Temmuz tarihleri arasında, Çin, anakaradan Tayvan'ın 160 kilometre açığındaki sulara günde iki adet olmak üzere DF-15 balistik füzelerinden altına tane fırlattı.¹²⁴

Çin Dışişleri Bakanlığı sözcüsüne göre, tatbikatın temel amacının ABD'nin Çin'le olan ilişkilerinin önemine dikkatini çekmek-

122 Xinhua News Agency, 26 Mayıs 1995.

123 Agence France-Presse, 22 Haziran 1995.

124 Xinhua News Agency, 18 Temmuz 1995.

ti.¹²⁵ Lee Deng-huy'un vize almasından sonra, Bruney'de gerçekleştirilen ilk üst düzey Çin-ABD görüşmeleri için Cian Ciçen ile Warren Christopher'ın bir araya gelmesinden üç gün önce, füze denemeleri ve tatbikatlar, sona erdirildi. Aslında, bu toplantı, Pekin için ABD'nin Tayvan'ın bağımsızlığına verdiği desteği kesip kesmeyeceği konusunda bilgi vermesi için bir fırsat olmuştu. Çin'in güç gösterisinde bulunmasının diğer bir amacı da Lee ve onun bağımsızlık yanlısı destekçilerini caydırmaya yönelik olmasıydı.

Çinli liderlere göre, Jiang Zemin'in 1995 yılı başında, Lee Deng-huy'un pragmatik diplomasisine hoşgörüyle bakan Tayvan-Çin işbirliğine yönelik sunduğu sekiz maddelik öneri, Çin'in caydırıcılığını aşındırmaktan başka bir şeye yaramamıştı. Çin perspektifinden bakıldığında, füze denemesi ve hava ve deniz kuvvetlerinin tatbikatı, Tayvan'ın bağımsızlığa doğru yürüyüşünün önünün kesiileceği ve bağımsızlık ilanının savaşa sonuçlanacağı konusunda Çin'in kararlı olduğu yönünde gerekli mesajı vermiştir.

Çin'in düzenlediği tatbikatlara rağmen Lee, Çin'e karşı meydan okumaya devam etmekteydi. Eylül ayında, Tayvan, kendi füze denemesini gerçekleştirdi. Ekim ayında ise, kara, deniz ve hava kuvvetleri, Tayvan'a olası bir çıkarma harekâtına karşı koymak için tatbikat yaptı. Bu arada, Tayvan, Japonya'da yapılacak olan APEC toplantısına Lee Deng-huy'u da davet etmesi konusunda ısrar etmekteydi. Lee, ABD'yi ziyaret ettikten sonra, şimdi de Japonya'ya gitmek istiyordu.¹²⁶ Bunun yanında, Tayvanlı liderler, Çin-ABD diplomasisini yakından takip etmekteydi. ABD'nin dördüncü bildiri isteğini reddetmesi, ABD'nin Çin'in askeri faaliyetlerine karşı açıkça bir eleştirisiydi.

Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin ve üst düzey Çinli askeri yetkililerin katıldığı bir askeri tatbikat yapıldı. Bu tatbikatta yüksek

¹²⁵ *South China Morning Post*, 1 Ağustos 1995.

¹²⁶ *Central News Agency*, 4 Ekim 1995.

teknolojiye dayalı silahlar ve nükleer denizaltılar kullanıldı. Ekim tatbikatı tamamen 1995 Aralık ayındaki Tayvan seçimlerini etkilemek amacıyla yapılmıştı. Çin, özellikle bağımsızlık yanlısı Demokratik İlerleme Partisinin seçimi kazanmasından korkmaktaydı.¹⁵ Kasım günü, yani Tayvan seçimlerinden iki hafta önce, Çin, üçüncü askeri tatbikatına başladı. Bu sırada, ABD Dışişleri Bakan yardımcısı da Çin-ABD askeri diyalogunun yeniden başlatılmasını görüşmek için Çin'e geldi. Pekin, bu askeri manevraların hedefinin Tayvan olduğunu açıklayarak, Çin'in bütünlüğünü korumak ve Tayvan'daki ayrılıkçı hareketlere karşı koymak için bu tatbikatın düzenlendiğini açıkladı. Bu tatbikata, Çin silahlı kuvvetlerinin bütün unsurları katıldı. Amfibi birlikler, Tayvan'a çıkarma yaparak, adanın en büyük hava alanını ele geçirme senaryolarını icra etti.

Çin'in son askeri tatbikatına ABD'den hiçbir tepki gelmemişti. Öyle ki Amerikan medyasında dahi bu tatbikat tartışılmamıştı. Çin, bu sessizlikten ürkmekteydi. Nihayet 2 Aralıkta yapılan parlamento seçimlerinde, bağımsızlık yanlısı Demokratik İlerleme Partisi oy oranını ve sandalye sayısını artırdı.¹²⁷ Bu, Çin için tehlike çanlarının çalması için yeterliydi. Çin'in düzenlemiş olduğu askeri tatbikatlara karşı ABD, 19 Aralık günü, Nimitz uçak gemisini Tayvan Boğazına gönderdi. Çin'le ilişkilerin düzelmesinden sonra ilk kez bir uçak gemisi Tayvan boğazından geçmekteydi. Amerikalılara göre, bu, rutin bir geçişti ve Çin'in tatbikatlarıyla ilgisi yoktu. Zamanlamanın kötü hava nedeniyle Aralık ayına kaldığı belirtiliyordu. Ancak, Çin, verilmek istenen mesajın farkındaydı.

Bu arada, Tayvan, ABD'ye Çin'e baskı yapması konusunda ısrar etmekteydi. Tayvan medyasında Nimitz uçak gemisinin geçişi

¹²⁷ Seçimle ilgili detaylı yorumlar için bkz. A.M. ROSENTHAL, "Yes, there is a Taiwan", *New York Times*, 28 Kasım 1995 ve Keith RICHBURG, "Taiwan vote gives China little in bragging rights, Intimidation fails to undermine free election" *The Washington Post*, 5 Aralık 1995.

nedeniyle, Tayvan halkının ABD'ye şükran duyguları ileilmektedir. Amerikan Kongresi, Beyaz Saray'a Patriot füzelerinin bir an önce Tayvan'a gönderilmesi konusunda başvurdu. Şubat ayı başlarında, Tayvan, ABD'den denizaltılarına karşı kullanılabilen füze sistemlerine sahip olan bir Firkateyn aldı. ABD, üstü kapalı olarak Tayvan'ın bağımsızlık yanlısı tutumunu desteklemekteydi.

Tayvan da 1996 yılının başlarında, askeri tatbikat düzenleyerek, olası bir Çin saldırısına karşı kendisini hazırlamaya başladı. 4 Mart günü, Çin, 8-18 Mart günleri arasında karadan karaya füze denemesi yapacağını duyurdu. Hedef alanlar, Tayvan'ın iki büyük liman şehrinin açıklarındaki sulardı. Uzun çalışmalarından sonra, Çinli liderler, hedef bölgelerin, Tayvan'a çok yakın olmaması halinde denemelerin Tayvan'ın ayrılmasına ve ABD'nin politikalarına karşı muhalefette etkisiz olacağı sonucuna vardılar. Çin Dışişleri Bakanlığı sözcüsü yaptığı açıklamada, Tayvan'ın bağımsızlığını ilan etmesi veya dış güçlerin bu yönde bir adım atması halinde, Çin'in buna karşı sessiz kalamayacağını belirterek, askeri müdahalenin her zaman gündemlerinde olduğunun altını çizdi.¹²⁸

Çin, ABD'nin uyarılarını dikkate almayarak, 9 Mart günü, 12-20 Mart tarihleri arasında, hava ve deniz kuvvetlerinin Tayvan yakınlarındaki sulara gerçek mühimmatla tatbikat gerçekleştireceğini duyurdu.¹²⁹ ABD Savunma Bakanı, bu gelişmeler üzerine, ABD'nin güç gösterisinde bulunmasına karar verdi. Donanmanın Tayvan Boğazına doğru hareket etmesini önerdi. Fakat Ulusal Güvenlik Konseyi ve Dışişleri Bakanlığı ile yaptığı istişareler sonrası, Savunma Bakanı daha dikkatli bir planı kabul etti. Bu arada, ABD Genelkurmay Başkanı Orgeneral John Shalikashvili, donanmanın

¹²⁸ FBIS-China, 6 Mart 1996, s. 1.

¹²⁹ Xinhua, 9 Mart 1996.

Tayvan boğazının açıklarında beklemesinin daha iyi olacağını söyledi. 10 Mart'ta, Savunma Bakanlığında, ulusal güvenlik danışmanı, CIA Başkanı ve Genelkurmay Başkanı, bir araya gelerek Tayvan Boğazına iki uçak gemisi filosu göndermeye karar verdi. Savunma Bakanı Perry, Okinawa'da bulunan Independence uçak gemisi ve savaş grubuna Tayvan'ın doğusundaki sulara, Basra körfezinde bulunan Nimitz uçak gemisine de Filipinler açıklarına hareket emri verdi. Perry, ABD'nin iki uçak gemisini bölgeye göndermesinin, Batı Pasifik'in güvenlik ve istikrarının ABD için ne denli önemli olduğunu Çin'e gösterdiğini söyledi. Yaptığı bir başka açıklamada ise, “*ulusal çıkarlarımızı koruyabilmemiz için güçlü bir askeri gücümüz var*” şeklinde konuştu.¹³⁰

ABD çıkarlarını savunmakta kararlıydı, fakat Çin de toprak bütünlüğünü korumakta kararlıydı. Aslında Çin, ABD'nin uçak gemilerini bu bölgeye konuşlandırmasının Lee Deng-huy'u cesaretlendirerek, bağımsızlık yönünde bir başka adım atmasından korkmaktaydı. Çin Dışişleri Bakanlığı, ABD'yi uyararak, uçak gemilerinin yerleştirilmesinin ahde vefa ilkesini ihlal ettiğini söyledi. 13 Mart günü, Çin, dördüncü DF-15 füze denemesini gerçekleştirdi. Ardından 15 Mart günü, yaptığı bir açıklamada, 18–25 Mart tarihleri arasında hava, deniz ve kara kuvvetlerinin ortak olarak, Tayvan kontrolündeki adalara 10 deniz mili uzaklıktaki Pingtan adası yakınlarında tatbikat yapacağını duyurdu. Aynı gün, Çin gazetelerinde yayınlanan bir yazıda, “*Lee Deng-huy'un, Tayvan'ın bağımsızlığına yönelik adımlar atmaya ısrar etmesi veya dış güçlerin birleşme sürecine müdahale etmesi halinde, Çin, Tayvan'ı anavatanla birleştirmek için her türlü çabayı sarf edecektir.*” şeklinde uyarılarda bulundu.¹³¹ Ardından düzenlenen askeri manevralara 40 gemi,

130 American Forces Press Service, 11 Mart 1996.

131 Halkın Günlüğü Gazetesi, 13 Mart 1996.

260 savaş uçağı ve 150.000 asker katıldı. Çin, Tayvan Boğazı krizini, 1962 Küba Füze Krizine benzetmekteydi. Sovyetler Birliği, Küba aracılığıyla ABD'yi tehdit etmesi gibi, ABD de Tayvan aracılığıyla Çin'i tehdit etmekteydi. Çin Genelkurmay Başkanı Şiong Guangkay yaptığı bir açıklamada, "*Amerikalıların 1950'lerde Çin'i üç defa nükleer saldırı ile tehdit ettiğini, bu tehdiye karşı Çin'in yanıt verebilecek bir nükleer gücünün olmadığını; ama bugün Çin'i tekrar nükleer bir saldırıyla tehdit edemeyeceğini, ABD'nin Taypey'le ilgilenmek yerine Los Angeles'la ilgilenmesinin daha iyi olacağını*" belirterek üstü kapalı bir şekilde ABD'yi tehdit etmiştir.¹³²

Sonuç olarak Çin, bu krizden kazançlı çıktı. Nihayet, Çin, ABD'nin Tayvan politikasını etkilemeyi başarmıştı. Yine de bu kriz nedeniyle Çin-ABD ilişkileri oldukça yıpranmış ve yara almıştı. Çin, tansiyonu düşürmeyi başardı. ABD'nin kuşatma politikası geri tepti. Artık ABD, kuşatmayı bölgede oluşturacağı ikili ilişkiler üzerine kurulu ortaklıklarla halletmeyi düşünüyordu. 2000'li yıllar, Çin-ABD ilişkileri için önemli gelişmelerin yaşandığı yıllar oldu. Her şeyden önce Çin, Amerikan kuşatmasına karşı Rusya ile birlikte Şanghay İşbirliği Örgütünü kurdu. Bu arada ABD'de iktidara yeni muhafazakârlar geldi. Yeni Bush yönetimi, Çin'e yönelik oldukça sert ifadeler sahipti. Şimdiki Dışişleri Bakanı Rice'ın yeni yönetimin Çin politikasının arkasındaki isim olduğu biliniyordu.

Fakat 11 Eylül'de yaşanan terör saldırıları ABD'nin küresel siyasetini tamamen kökünden değiştirdi. Bir süreliğine Çin tehdidi rafa kaldırıldı. Irak'ın işgaliyle birlikte Çin konusu da giderek gündemden düşmeye başladı. Ama ABD'nin giderek Avrasya coğrafyasında mevzi kaybetmesi ve Türkiye gibi müttefik ülkelerin Rus-Çin mihverine göz kırpması Washington'daki şahinleri pek mem-

132 Barton GELLMAN, "U.S. and China Nearly Came to Blows in 1996," *Washington Post*, 21 Haziran 1998.

nun etmedi. Çünkü Rus-Çin ikilisi neredeyse Avrasya'yı tamamen ele geçirmişti. Bu nedenle Çin'e yönelik proje tekrar yürürlüğe kondu. ABD'de 2005 yılından bu tarafa yayınlanan bütün Pentagon raporlarında neredeyse ana tema Çin oldu. Çin'in ABD'nin küresel gücüne karşı yegâne tehdit olduğu ifade edilmeye başlandı.

IV. KIBRIS SORUNU VE TAYVAN MODELİ

İktidara gelmesinden bu tarafa Türk hükümetinin temel dış politika önceliklerinin başında gelen ve çözümsüzlük çözüm değildir sloganıyla yola çıkan Kıbrıs sorunda 24 Nisan 2004'te yapılan referandumda Rumlar'ın Annan Planına hayır demeleriyle, Türkiye'nin Kıbrıs çözümü için gösterdiği tüm çabalar da boşa gitmiş oldu. Üstüne üstlük, Mayıs 2004'te uzlaşmaya yanaşmayan Rumların bir de AB'ye üye edilmesi, Türkiye'yi oldukça zora soktu. Annan Planının Güvenlik Konseyine getirilmesi için Türkiye yeniden yönünü Rusya'ya döndü. Rusya'nın desteği için mekik diplomasisi gerçekleştirildi. Her defasında söz veren Putin, Kıbrıslı Rumların yanında bu sözünü hep unuttu. Bu durumu, daha sonra, Başbakan R.Tayyip Erdoğan Aralık 2006'da Medeniyetler Diyalogu toplantısı nedeniyle gittiği New York'ta yaptığı basın toplantısında Rusya'nın iki yıldan beri Annan Planı'nın Güvenlik Konseyine getirilmesini önlediğini söyleyerek eleştirerek dile getirdi.

Türkiye'nin umudu Rusya'dan kesilince bu sefer Güvenlik Konseyinin diğer bir daimi üyesi olan Çin'e yöneldi. Oysa son dönemde Çin'in, Türkiye'ye bakışı, tekstilde, Türkiye'nin kota getirilmesine öncülük ederek, Dünya Ticaret Örgütünün kurallarını ihlal etmesi ve KKTC'nin tanınmasına yönelik Tayvan modelinin temel alınması gibi konular nedeniyle değişmişti.

1. Kıbrıs'ın Tayvanlaştırılması

Annan Planının reddedilmesinden sonra Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin özellikle ekonomik açıdan tanınması için bir takım girişimlerde bulundu. Bu girişimlerin başında Tayvan modeli gelmektedir. ABD'nin Tayvan'la olan gayri resmi ekonomik ilişkilerinden esinlenerek öne sürülen bu model Türkiye'yi Çin nezdinde oldukça zor durumda bıraktı. Öteden beri, her fırsatta, Tayvan Modelini eleştiren ve ABD'nin geçmişte bu konuda imza attığı üç belgeyi ihlal etmekle suçlayan Çin, Türkiye'nin kendisinin meşru saymadığı bir ilişki modelini kendisine çözüm zemini olarak seçmesini hayretle karşılamıştır.

Son iki yılda, Türkiye Tayvan modeli üzerine vurguda bulunarak ve Rusya'nın da desteğini arayarak ekonomik ambargonun kaldırılması için çaba harcadıysa da Rusya'nın Güney Kıbrıs Rum kesimiyle olan geleneksel ilişkileri nedeniyle Türkiye'ye sembolik ifadelerin ötesinde somut bir desteği olmadı. Yine de Tayvan konusunda Çin yönetimi, aslında hassasiyetini göstermekteydi. Sessiz sedasız Devlet Konseyi Tayvan İşleri Bakan Yardımcısı Wang Fucing, Tayvan'ın Çin için ne anlam taşıdığını anlatmak için 1-14 Eylül 2006 tarihleri arasında Türkiye'ye resmi bir ziyaret gerçekleştirdi. Wang, sırasıyla Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Ahmet Üzümcü, Türkiye Büyük Millet Meclisi Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti Parlamentolar arası Dostluk Grubu Başkanı Salih Kapusuz ile görüşmeler yaparak, Türk tarafına Tayvan konusuyla ilgili son gelişmeler ve Çin'in bu konudaki politikaları hakkında bilgiler verdi. Türk tarafı, Türk hükümeti'nin tek Çin politikasına sadık olduğunu ve Çin Halk Cumhuriyeti hükümetinin tüm Çin halkını temsil eden yegâne yasal hükümet olarak tanıdığı belirtti. Wang ise, Türkiye'nin Tayvan konusundaki tutumunu takdirle karşıladıklarını söyledi.

2. Türkiye'nin Kıbrıs için Çin'de Destek Arayışı

Sekiz yıl aradan sonra, Çin'e resmi ziyarette bulunan ilk Türk Dışişleri Bakanı olan Abdullah Gül, Şubat 2005 tarihinde, kalabalık bir heyetle Çin'e resmi bir ziyarette bulundu. Rusya'da aradığı desteği bulamayan Türkiye, şansını bu sefer Çin'de denemeye çalıştı. Çin'de Kıbrıs sorunu için destek arayan Türkiye Tayvan modelinin bu ülkede yarattığı olumsuz havanın etkisi altında bu ziyareti gerçekleştirdi. Dışişleri Bakanı'nın 24 Nisan referandumlarının ardından KKTC'ye yönelik tecridin kaldırılması çağrısı yapan raporun Güvenlik Konseyi'nde yayınlanması için Pekin'den destek istemek için bu geziye çıktığı bilinmekteydi.

Dışişleri Bakanı Gül, ziyaretin amacını açıklarken, Türkiye'nin, şimdiye kadar başta Kıbrıs olmak üzere, birçok uluslararası sorununu sadece ABD ve AB ülkelerine anlatmakla yetindiğini, *"İlk defa hükümetin Rusya'ya bu konuları geniş bir şekilde anlattığını, şimdi de Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olan Çin'e bu konuları anlatmanın yararlı olacağı görüşünde olduğunu* belirterek, geç kalınmış bir hamlede bulunmuştur. Kıbrıs'ın başlangıçtan bugüne geçirdiği tüm safhaları Çin Başbakanı ve Dışişleri Bakanı'na anlatıldığını ifade eden Gül, *"Umut ediyorum ki, Rusya'da gördüğümüz değişiklikler Çin'de de olacaktır" Çünkü Çin dış politikasında adalete, eşitliğe ve ezilenlere sahip çıkmaktadır. Bu Çin'in dış politikadaki ilkelerinden birisidir"* dedi.¹³³

Gül, eskiden Rum kesiminin Bağlantısızlar Hareketi içinde yer aldığını ve bu platformda Çin ile yakın bağları olduğunu anımsatarak, *"Ama şu anda şartlar, Kıbrıs'ta çok değişmiş vaziyette"* olduğunu belirterek, *"Şu anda izolasyonlarla haksız yaptırımlarla karşı karşıya kalan Kıbrıs Türk kesimidir, Kıbrıs Türk Devletidir. Dola-*

133 "Kıbrıs konusu, Çin'e de anlatıldı", *Milliyet Gazetesi*, 4 Şubat 2005.

yısıyla Çin'in Kıbrıs'a daha çok ilgi göstereceğini umut ediyoruz ve bunu da kendilerine çok açık bir şekilde anlattık. Ümit ediyorum ki, önümüzdeki dönem içinde birçok değişiklikler olacaktır. Kıbrıslı Türkler, Çin'e gelip kendi davalarını daha net bir şekilde anlatacaklardır. Bu temaların başlayacağına inanıyorum. Bununla ilgili bazı olumlu sinyalleri almış vaziyetteyim” diye konuştu.¹³⁴

V. ÇİN'İN KIBRIS POLİTİKASI

Çin- Kıbrıs gayri resmi ilişkileri 1950'lerde ortaya çıkan Bağlantısızlar Hareketine kadar gitmektedir. Ama esas gelişme, 1971 yılında, Çin'in BM'ye üye edilmesinde Kıbrıs olumlu oy kullanarak, 14 Aralık 1971 yılında Çin'le diplomatik ilişkilerini kurmasıdır. 1974 Kıbrıs Barış harekâtına Çin temkinli yaklaşmıştır; çünkü 1979 yılında da kendisi Kamboçya'yı işgal eden Vietnam'a bir ders vermek sloganıyla Vietnam'a girmiştir. Soğuk Savaş mantığında meselenin BM'de halledilmesini tercih etti. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra çıkan yeni durumda Çin'in dünya politikasında giderek artan ağırlığı ve uluslararası sisteme daha da entegre olması nedeniyle başta AB olmak üzere bütün ülkelerle özellikle ticari ilişkiler kurdu. Bu bağlamda, 1990'ların sonundan itibaren Kıbrıs sorunuyla da ilgilenmeye başladı.

Bu açıdan, Güney Kıbrıs Rum kesimi lideri Glafkos Klerides, 7 Haziran 1999'da Çin'i ziyaret etti. Aslında, Klerides, Çin'i ilk defa barış harekâtından iki ay önce, yani Mayıs 1974 yılında ziyaret etmişti. Klerides'in bu ziyaretleri, 1984 ve 1990'da da tekrarlanmıştır. Çin ise, 1988 yılına kadar, Güney Kıbrıs Rum kesimine resmi ziyarette bulunmamıştır. 1999'da Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin, Klerides'in ziyaretinden memnuniyet duyduklarını belirterek,

¹³⁴ Ibid.

Güney Kıbrıs Rum hükümetinin tarafsız dış politikasını övmüştür. Ayrıca, Çin Devlet Başkanı Kıbrıs sorununu da gündeme getirerek, ilk defa Çin'i soruna müdahil etmiştir.¹³⁵

Çin Devlet Başkanı, konuşmasında Çin hükümetinin Kıbrıs'ın bağımsızlığına, egemenliğine, toprak bütünlüğüne ve bağlantısızlık yanlısı politikasına saygı duyduğunu ve diğer uluslar tarafından da saygı duyulması gerektiğinin altını çizmiştir. Jiang, Kıbrıs sorununun BM kararları doğrultusunda çözülmesini isteyerek BM Genel Sekreteri Annan'ın da arabuluculuk rolü üslenmesiyle makul bir çözümün bulunacağını ümit ettiğini ifade etmiştir. Bu bağlamda, BM Güvenlik Konseyi daimi üyesi olan Çin, Annan'ın arabuluculuk misyonunu destekleyeceğini açıklamıştır. Klerides ise, Kıbrıs konusunda verdiği destekten dolayı Çin'e teşekkür ederek, Kıbrıs Rum kesiminin tek Çin politikasını sonuna kadar desteklediğini açıklamıştır. Kıbrıs Rum kesimi, her ülkenin kendi iç sorunlarını dış müdahale olmaksızın çözmeye hakkına sahip olduğunu söyleyerek, üstü kapalı olarak Türkiye'nin Kıbrıs politikasını eleştirmiştir.¹³⁶

21 Nisan 2000 tarihinde, Türkiye'deki gezisini tamamlayarak bir sonraki durağı olan Yunanistan'a geçen, Çin Devlet Başkanı burada oldukça sıcak karşılanmıştır. Görüşmelerde, Kıbrıs konusunda Rum kesiminin ve dolayısıyla Yunan tezinin yanında olduğunu belirtmiştir. Mart 1997'deki Arnavutluk'taki olaylar nedeniyle Çinli personelin bu ülkeden tahliyesi için Çin, Yunanistan'dan askeri araç yardımı istemişti. Yunanistan, derhal bu talebe olumlu cevap vererek, Çinlilerin tahliyesine yardımcı olmuştur. İşte, bu yardım olayına Çin Devlet Başkanı bir kez daha teşekkür ederek, iki ülke arasındaki ilişkilerin daha da geliştirilmesi için çaba harcayacaklarını söylemiştir.

135 "Sino- Cypriot Friendship Hailed, " **People's Daily**, 8 Haziran 1999.

136 **Ibid.**

2001 yılında ise, dönemin Çin Devlet Başkan yardımcısı Hu Jintao, Güney Kıbrıs Rum kesimini ziyaret etmiştir. Temaslarında Hu, Kıbrıslı Türklerin ve Rumların, BM Genel Sekreteri Annan'ın çabalarıyla, Kıbrıs sorununa bir çözüm bulacaklarını ümit ettiğini açıklamıştır. Kıbrıs sorunun çözümünün sadece iki halkın yararına olmadığını bunun yanında bölge barışı ve istikrarı açısından da önemli olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca, Hu, Rum kesiminin tek Çin politikasına verdiği destek için teşekkür etmiştir. Hu Jintao'nun ziyaretiyle, Çin dış politikasındaki değişim de kendisini göstermiştir. Çin, daha önce Rum kesimi üzerinde Kıbrıs sorununa yaklaşırken, bu ziyaretle birlikte Kıbrıslı Türkler ve Rumlar şeklinde iki halkı da göz önüne alan bir söylem benimsenmiştir.¹³⁷

Güney Kıbrıs Rum yönetimi Dışişleri Bakanı Yakavu'nun Mayıs 2005 tarihinde yaptığı Pekin gezisi ise, tamamen ticari ilişkilerin geliştirilmesi üzerine olmuştur. Görüşmeleri sırasında Yakavu, Avrupa Birliği'nin bir üyesi olarak, AB'nin Çin'e uyguladığı silah ambargosunun kaldırılmasını ve Tayvan'a karşı Çin parlamentosunun çıkarmış olduğu Ayrılıkçılıkla Mücadele yasasını desteklediklerini belirtmiştir.¹³⁸ Ağustos 2005 tarihinde de Çin Dışişleri Bakanı Li Caoşing, Kıbrıs Rum kesimini ziyaret etmiştir. Li'yi kabulünde konuşan Tassos Papadopoulos, tek Çin politikasına atıfta bulunarak, Çin'in Tayvan'la birleşme çabalarını desteklediklerini söylemiştir.¹³⁹

2000'li yıllar Çin dış politikası için bir dönüm noktası olmuştur. Tiananmen öğrenci olayları gibi bir trajedi yaşayan Çin yöneti-

¹³⁷ "China Supports early Solution to Cyprus Issue", *People's Daily*, 16 Ocak 2001.

¹³⁸ "Cyprian FM: Cyprus-China relations excellent", *People's Daily*, 9 Mayıs 2005.

¹³⁹ "Cyprus, China vow to promote further bilateral relations", *People's Daily*, 24 Ağustos 2005.

mi, 1990'ların ortasına kadar bu travmayı üzerinden atamamıştır. Kısa süreli olsa da Çin tekrar dünya tarafından yalnızlığa itilmiştir. Çin'in yardımına ekonomik büyümesi koşturmuştur. Giderek çekim merkezi haline gelen Çin yeniden dış dünyaya açılmıştır. Kıbrıs konusundaki aktif tutumunda Çin'in artık bir dünya devleti olarak küresel politikadaki yerinin aslında bir göstergesiydi. Jiang Zemin'in bir yıl sonra ki Türkiye ve Yunanistan'ı ziyareti de bunun diğer bir yansımasıdır. Çin, Rum kesimini ve Yunanistan'ı önemsemektedir. Çünkü bu iki ülke AB'de iki oya sahip ülkelerdir. Özellikle AB tarafından uygulanan silah ambargosunun kaldırılması konusunda Rum kesimi ve Yunanistan'ın AB'de Çin'i desteklediği bilinmektedir.

Bu konuda ilginç bir gelişme de Ocak 2006'da Yunanistan Başbakanı Karamanlis'in Çin gezisinde yaşanmıştır. Çinli yetkililerin Yunanistan'ı stratejik ortak olarak değerlendirmesi, Kıbrıs sorununda Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum kesiminin arkasında olduklarını ima etmeleri dikkat çekmiştir. Bunun karşılığında, Yunan Başbakanı ise, tek Çin prensibini kabul ederek, Tayvan'ın Çin'in parçası olduğunu vurgulamıştır. Yine, Karamanlis, AB'nin Çin'e uygulamakta olduğu silah ambargosunun kaldırılması için AB üyesi olan Yunanistan'ın elinden gelen her şeyi yapacağı taahhüdünü vermiştir. Kısaca, Çin, Kıbrıs sorununun çözümünde aktif rol oynayabileceğinin de işaretini vermektedir. Çin, medeniyetler arası diyalogda iki büyük medeniyet olarak gördüğü İran ve Yunanistan'ın büyük rol oynayacağına inanmaktadır.

1. Kıbrıs Rum Kesimi Liderinin Çin gezisi

Çin'in Kıbrıs politikası, Kıbrıs Rum Kesimi lideri Papadopoulos, Çin Devlet Başkanı Hu Jintao'nun resmi davetlisi olarak 4-8 Kasım 2006 tarihleri arasında Pekin'i ziyareti sırasında daha da so-

mutlaşmıştır. Çin - Kıbrıs Rum Kesiminin diplomatik ilişkilerinin kuruluşunun 35. yıldönümü nedeniyle Papadopoulos davet edilmişti. Bilindiği üzere, Çin'in geleneksel diplomasi anlayışında bu tür yıldönümleri ve kutlamaların ayrı bir yeri bulunmakta ve bu tür özel günler ayrı bir törenle kutlanmaktadır.

7 Aralık 2006 tarihinde, Papadopoulos ile yaptığı görüşmenin ardından bir açıklama yapan Hu Jintao, Çin ve Kıbrıs arasındaki dostluk ve işbirliği ilişkilerini daha da geliştirmek için ortaklaşa çaba harcamaya hazır olduklarını belirtti. Kıbrıs sorununa değinen Hu Jintao, Çin'in BM'nin ilgili kararları doğrultusunda uluslararası toplumla birlikte, Kıbrıs sorununun adil ve uygun şekilde çözülmesi için olumlu rol oynamaya devam etmeye hazır olduğunu kaydetti. Papadopoulos, "Tek Çin" politikasında ısrar etmenin, Kıbrıs'ın her zaman izlediği bir politika olduğunu ve bu tutumun gelecekte de değişmeyeceğini ifade etti. Ayrıca, iki lider, üst düzey temasların yoğunlaştırılması; ekonomi, ticaret, yatırım, kültür, sağlık ve turizm alanlarındaki işbirliğinin genişletilmesi ve Birleşmiş Milletler gibi çok taraflı kuruluşlarda eşgüdümün yoğunlaştırılması konularında da fikir birliğine vardı.

8 Aralık günü ise, Papadopoulos, Çin Başbakanı Wen Jiabao'yu kabul etti. Görüşmede Çin Başbakanı, Çin'in Kıbrıs sorununun nihai çözümü için aktif rol oynamaya devam edeceğini belirtti. Wen Jiabao, Kıbrıs'ın bağımsızlığı, egemenliği ve toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesi; Kıbrıs sorununun, BM'nin ilgili kararları temelinde müzakere yoluyla adil ve uygun bir şekilde çözülmesi ve alınacak herhangi bir kararda, Kıbrıs'taki Rum toplumu ve Türk toplumunun çıkar ve kaygılarının düşünülmesi gerektiğini ifade ederek diğer Çinli yetkililere göre, Türkleri de gündeme getirerek, Rumlara biraz daha temkinli yaklaşmayı tercih etti.

Papadopoulos ise, Kıbrıs'ın, AB-Çin ilişkilerinin geliştirilmesi için çaba harcayacağını belirtti. Papadopoulos, Çin ile imzalanan tüm işbirliği anlaşmalarını aktif olarak yerine getirmeye; ekonomi, ticaret, kültür ve turizm gibi alanlardaki işbirliğini güçlendirmeye ve ikili dostluk ilişkilerini daha da geliştirmeye hazır olduklarını söyledi.

2. Papadopoulos, Çin Kamuoyunu Uyarıyor

Belki daha ilginç açıklamalar Papadopoulos'un gezisine başlamadan önce Çin medyasına verdiği ve 5 Aralık günü Çin gazetelelerinde yayınlanan beyanatta görülmektedir. Papadopoulos, Çin- Kıbrıs ilişkilerini değerlendirirken adadaki iki büyük ihalenin Çinli firmalara verildiğini hatırlattı. Mülakatın ağırlıklı konusu Kıbrıs sorunu olmuştur. Çinli gazeteciler, özellikle bu konuyu sık sık gündeme getirerek görüş istemişlerdir. Papadopoulos, Kıbrıs sorunu konusunda Çin'in kendilerini BM Güvenlik Konseyinde daima desteklediğini belirterek, BM Güvenlik Konseyinde ne zaman bir sorunla karşılaşsalar Çin'i yanlarında bulmaktan dolayı memnuniyetini dile getirmiştir. Bunun yanında, Papadopoulos, üstü kapalı bir şekilde ABD ve İngiltere'yi eleştirerek, BM Güvenlik Konseyinde beş daimi üyenin Kıbrıs sorununa eşit yaklaşması gerektiğini vurgulamış, bundan önceki yıllarda üyelerden bir kaçının konseyde tekel kurduğunu iddia etmiştir.¹⁴⁰

Kıbrıs sorununun aslında bir "işgal sorunu" olduğunu söyleyen Papadopoulos, beş üyenin de Kıbrıs sorununda aktif rol alması gerektiğini ifade etmiştir. Papadopoulos'a göre bugüne kadar Kıbrıs sorununda sadece ABD ve İngiltere'nin sürece dahil olduğunu Fransa Rusya ve Çin'in dışarıda tutulduğunu söylemiştir. Çin'in

140 Shuiming Liu ve Xueqing Jiang, "An Interview with President of Cyprus", *People's Daily*, 5 Aralık 2006.

Kıbrıs için çok değerli bir üye olduğunu söyleyerek Kıbrıs konusunda Çin'den aktif görev almasını istemiştir. Çinli gazeteciler ise, Çin'in Kıbrıs'ın toprak bütünlüğüne ve egemenliğine saygı duyduğunu ve ayrıca yeniden birleşmesini desteklediğini belirterek, Kıbrıs'tan da aynı desteği tek Çin politikasında beklediğini söylemişlerdir. Ayrıca, Papadopoulos'un ve hükümetinin bu yöndeki duruşuna saygı duyduklarını ifade etmişlerdir. Yanıt olarak Papadopoulos ise, BM'deki konuşmasını örnek göstererek tek Çin politikasına sürekli destek verdiğini söylemiş, *Kıbrıs sorunu ile Tayvan sorunu arasında bir takım benzerlikler olduğunu söyleyerek “düşmanlarımız” Kıbrıs sorununun çözümü için “Tayvanlaştırılmış Kıbrıs” formülünü öne sürmektedir. Tabii ki Çin, Tayvan’da yaşananların bir benzerinin de Kıbrıs’ta yaşanmasını istemeyecektir* demiştir. Bunun yanında, Nerede olursa olsun her hangi bir Çinli aday varsa oyumuz onun içindir. Dünya Sağlık Örgütündeki oylamada da oylarını Çin’e verdiklerini hatırlatmıştır.¹⁴¹

Papadopoulos’a Kıbrıs sorunun çözüm yeri sorulduğunda ise, Papadopoulos, Kıbrıs sorununun mutlaka BM şemsiyesi altında çözülmesi gerektiğini söylemiştir. Ancak Rum kesiminin, Yunanistan’ın ve İngiltere’nin AB üyesi olduğu Türkiye’nin de AB’ye girmek istediğini ifade ederek sorunun AB’de çözülmesinin daha uygun olacağını ifade etmiştir. Papadopoulos, Kıbrıs sorunun sadece müzakerelerle çözülmesinin mümkün olduğunda ifade etmiştir. Papadopoulos, mülakatında ikinci kez, *bazı “düşmanlarının” Kıbrıs’ta bir Tayvan modeli oluşturmaya çalıştıklarını belirterek Çin’in bu sorun üzerinde aktifrol almasını rica etti.*¹⁴² Rumlar, bir adım daha öteye giderek, işin içine bir de ABD’yi sokarak Kıbrıs’ın Tayvanlaştırılmasının aslında ABD’nin bir planı olduğunu ve bunun Büyük Ortadoğu Projesi ile ilişkisinin bulunduğu söylentileri-

¹⁴¹ Ibid.

¹⁴² Ibid.

ni Çin’de yaymaktadırlar. Kuşkusuz, Rumların bu söylemlerinde Yunanistan’ında etkisi göz ardı edilmemelidir. Yunanistan, Türkiye ile olan ilişkilerini zedelememek için olumsuz faaliyetlerini Kıbrıs-lı Rumlar üzerinden yürütmeye çalışmaktadır.

3. Rumlar, Çin’den Silah Alıyor

Kuşkusuz, bugüne kadar kapalı kapılar arkasında konuşulan en önemli konuların başında Kıbrıs Rum kesiminin Çin’den silah alma niyetinde olmasıydı. Daha öncede Rum kesimi, Rusya’da böyle arayışları içinde bulunmuştu. Bu son Çin ziyaretinin de aslında bir yönüyle silah alımını da içerdiği dile getirildi. Bu konuda, Rum Politis gazetesinde çıkan bir habere göre, Papadopoulos’un gezisinde gündeme gelen konulardan bir tanesi de silah alımı idi. Savunma Bakanlığı her ne kadar bu haberi yalanlasa da 2005 yılında Çinli NORINCON firması, 70 adet 155 mm.’lik Hovitzer topu’nun satışı için fiyat üzerine görüşmelerde bulunmak üzere Kıbrıs’a bir heyet yollamıştı. Ekim 2005 yılında 47,3 milyon sterlin’lik silah alım anlaşması yapıldı. Ancak bu anlaşmada yolsuzluk yapıldığı iddiaları nedeniyle iptal edildi.

Daha sonra Rum hükümeti, tekrar Çin’le bir anlaşma yaparak Rum Milli Muhafız Ordusuna Çin silahlarının alımı konusunda anlaştılar. Aslında Rumların Çin’den silah almalarının bazı nedenleri bulunmaktaydı. Bu nedenlerinden birisi ABD’nin Atina’ya adadaki Amerikan silahlarının geri çekilmesi yönündeki baskısıydı. Diğeri ise, Rum Milli Muhafız Ordusunun yeni ve modern silahlara sahip olması gerektiği ve silah ve mühimmattın tek bir kaynaktan almak yerine kaynakların çeşitlendirilmesi yoluna gidilmesi gerekliliğiydi.¹⁴³

143 Jacqueline THEODOULOU, “Chinese weapons deal back on the table ahead of Beijing visit”, http://www.cyprus-mail.com/news/main.php?id=29-366&cat_id=1

VI. ABD, KIBRIS VE TAYVAN MODELİ

Kıbrıs sorununda, Güney kesimindeki Rumların, Annan planına hayır diyeceklerinin belli olmasından sonra, Kuzey Kıbrıs'ın geleceği konusunda, özellikle ABD'de büyük bir belirsizlik yaşandı. Bazı uzmanlar, Rumların hayır demesinin ardından, Türkiye'nin ABD'ye Tayvan modelini önermesini tavsiye ettiler. Temel argümanları, Tayvan'ın bir devlet olarak tanınmamasına karşı, ABD'nin özel ticari ilişkilerinin bulunmasıydı, Tıpkı onun gibi KKTC'nin de ABD ve dünya tarafından bu model üzerinden tanınmasını öngörüyordu.

Kıbrıs sorununda, Tayvan modelinin uyarlanabilmesi için her ikisinde de ortak paydayı oluşturan ABD politikalarına bakmak gerekir. Tayvan kurulduğunda, ABD'nin de yardımıyla ekonomik bir güç haline geldi. Öyle bir güç ki, Çin Halk Cumhuriyetine dahi yatırım yapabiliyor, bilgisayar ve elektronikte dünya devi haline gelebiliyor. Yine, ABD desteğinde, kendini ordusunu kurmuş ve bölge içinde caydırıcı bir güç haline gelmiştir. Peki bu küçük ada neden bu kadar önemli? Çünkü ABD, Tayvan'ı Doğu ve Güneydoğu Asya güvenliği için batmayan bir uçak gemisi olarak görüyor. Bölgedeki iki müttefiki olan Güney Kore ve Japonya'nın enerji ikmali Tayvan boğazından yapılıyor. Aynı zamanda, Tayvan aracılığıyla Çin kontrol edilmektedir ve yine stratejik konumu nedeniyle buradaki deniz yolları kontrol ediliyor. ABD, her fırsatta tek Çin politikasını desteklediğini belirtiyor; ama Tayvan'ın Çin'le birleşmesi yönünde de herhangi bir adım atmıyor; hatta Çin'e bu ada aracılığıyla gözdağı veriyor.

Tayvan'daki ekonomik gelişmenin bir maliyeti var; o da, ABD güvenliğinin bir parçası olmak. Tayvan adası, ABD'nin küresel stratejisinde ve çıkarlarında önemli bir yer tutmaktadır. Son, Büyük Ortadoğu Projesinin ortaya atılmasından sonra ABD'de bazılarının

böyle bir teklifte bulunması aslında soruları çok iyi cevaplamaktadır. Tayvan ile Çin'in nüfuz alanı çok rahat bir şekilde kontrol edilmektedir. Kıbrıs'ta elde edeceği bir askeri üs ile de ABD, tüm Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'i kontrol edebilecektir.

Zira 1 Mayıs 2004 itibariyle Rum tarafı AB toprağı haline gelerek, daha bağımsız hareket etmek isteyen AB'nin eli biraz daha güçlenmiştir. Bu da, ABD'nin bölge çıkarları için pek iyi olmamıştır. Günter Verheugen'ın, "*yeşil hat AB'nin sınırı olacaktır.*" Açıklaması, Avrupa Birliği'nin kendi mantığında Kıbrıs adasının taksimini yapmış olduğunu göstermektedir. Orta vadede, AB'nin ortak savunma girişiminin ulaşacağı nokta da çok önemlidir. Eğer bu süreç sonucunda, bağımsız bir Avrupa savunma kuvveti ortaya çıkarsa, o halde, AB kendi askeri güç merkezlerini oluşturmaya başlayacaktır. Son yıllarda, Ortadoğu bölgesinde daha etkin olma çabaları içerisinde olan AB için Kıbrıs adası hayati önem taşımaktadır. ABD de elindeki kartları AB'ye kaptırmamak istemektedir.

Çözümün çıkmayacağını tahmin eden ABD, bir taşla iki kuş vurmak istemektedir. Hem Türk tarafını uluslararası sisteme adapte ederek uluslararası hukuk açısından statü belirsizliğinden kurtarmak, hem de stratejik bir konum kazanarak Tayvan modeline göre daha bağımsız bir Türk tarafı ortaya çıkacak; belki de Türk askeri bölgeden gidecek, Kıbrıs Türküne kendi ordusunu ve savunma yeteneğini kurmasına yardım edilecek; böylece, AB'ye karşı bir koz olacak, hem de Ortadoğu'da daha istikrarlı bir yerde bir Amerikan üssü bulunacaktır. Güney Çin Denizinin batmayan uçak gemisi Tayvan gibi, Kıbrıs'ta da Doğu Akdeniz'in batmayan uçak gemisi oluşturulabilecek. Bu yeni bir İsrail anlamına da gelebilecektir.

Bu teklif gerçekçi görülmemektedir. Büyük Ortadoğu Projesi kapsamında daha önceden düşünülmüş bir seçenek olduğu düşünülmektedir. Şu aşamada Rum kesimi her şekilde kazançlı çıkmıştır.

Bu olası girişimle, belki de Kuzey Kıbrıs'ın statü belirsizliği sorunu çözülmüş olacak; ama gelecekte ne gibi sorunlar getireceği gözükmemektedir. 1878 tarihindeki gelişmelerden İngiltere faydalanmasını bilmişti. Osmanlı Devleti, İngilizlere geçici olarak aday devretmiş; I. Dünya Savaşından sonra da tamamen kaybetmiştir. Gelecekte, Kıbrıs'ta Tayvan Modelinin aynı bir sonucu doğurmayaacağı belli değildir. Kuzey Kıbrıs'ın Türkiye'nin güvenliği için bir tampon bölge olarak düşünülürken, tıpkı Çin'in, Tayvan aracılığıyla çevrelenmesi ve kontrol edilmesi gerçeği burada da karşımıza çıkma ihtimali vardır.

Irak'ın işgalinden sonra sıranın İran ve Suriye'ye geleceği iddiaları, Kıbrıs adasının stratejik ve lojistik açıdan ABD için ne kadar gerekli olduğunu göstermektedir. Irak'ın Kuzeyindeki kurulabilecek muhtemel bir Kürt Devletinin Suriye'ye de genişleyeceğini düşünürsek ve bir devletin yaşaması için denize kıyısının bulunmasının hayati bir koşul olduğunu da varsayarsak, Kıbrıs adasının ileride olması ihtimal böyle bir senaryoda, olası Kürt Devletinin korunması için çok iyi bir karakol görevi yapacağı açıktır. Korunan sadece Iraklı Kürtler olmayacaktır, aynı zamanda İsrail'in de bölgede korunması, bu ada üzerinden daha uygundur. Ticari ilişkilerin geliştirilmesiyle KKTC'nin, açıkça ABD güdümüne girmesi kaçınılmazdır. Kaldı ki, Türkiye'nin ada ile ilişkisi nasıl olacak, Türk askerinin durumu ne olacak bütün bunlar belirsizdir. Kaçınılması gereken şey, ABD-AB çekişmesinin arasında Türkiye'nin kalmasıdır. Bu çekişme, Türkiye'ye Kıbrıs'taki çıkarlarını kaybettirebilir.

Bunun yanında, Tayvan modeli başarılı bir model olmuştur; çünkü iç iktidar mücadelesini kaybeden siyasi bir hareketin Tayvan'a gelerek temellerini oluşturduğu bir sistemdir. Temel mantığı, Çin Halk Cumhuriyeti (kendilerinin Çinli olmasına rağmen) ve komünizm karşıtlığı üzerine kurulmuştur. Uluslararası arenada her iki

Çin de birbirleriyle rekabet etmişlerdir. Bu rekabet, Tayvan'ın kendi kendine ayakta durmasını sağlamıştır. Oysa Türkiye-KKTC ilişkileri bu şekilde gelişmemiştir. Her yönüyle, Türkiye'ye bağlı olan Kıbrıslı Türklerin, Tayvanlılar gibi ayakta durmaları oldukça zordur.

Hatırlanacağı üzere, referandumun yapılacağı sıralarda ABD, Dışişleri Bakanı Powell, Rum gazetesi Politis gazetesine verdiği bir demecinde, 1974 müdahalesi bir daha asla olmayacak diyerek ABD'nin Türk askerini adadan bir şekilde uzaklaştıracağını ve Türkiye'nin garantör devlet statüsünün artık geçerliliğini kaybedeceğinin sinyalini vermişti. Öte yandan, Yunan Dışişleri Bakanı ise, “Rumların hayır demesi durumunda, AB ülkelerinin KKTC'yi tanımamasının olanaksız olacağını, Kıbrıs'ın kuzeyi, müktesebat uygulan-sın veya uygulanmasın AB toprağı olduğunu ifade etmişti. Üçüncü ülkelerin Kuzey'i tanımaları durumunda ise, AB ile sorunları olacaktır diye ifade etmişti. Belki bu nedenledir ki, Türkiye'nin Karabağ sorununda desteklediği Azerbaycan ve Hindistan'a karşı yanında durduğu Pakistan bile KKTC'yi diplomatik olarak tanımamıştır. Cumhurbaşkanı Talat'ın Pakistan Devlet Başkanı tarafından davet edilmesinin bu açıdan hiçbir anlamı bulunmamaktadır. Ya da Türkiye'deki bir kargo firmasına ait bir uçağın Çin'den KKTC'ye uçmasının da tanınmaya yönelik bir anlamı yoktur. Yıllarca, Tibet'in bağımsız bir ülke olduğunu savunan sürgünde Tibet hükümeti başkanı Dalay Lama, her yıl Beyaz Saray'a davet edilerek Başkan tarafından üst düzey kabul görmektedir. Ancak hiçbir zaman Tibet, ABD tarafından bağımsız bir devlet olarak tanınmamaktadır, ya da Tibet'i bağımsız bir devlet haline getirmemektedir. Bunlardan çıkarılan sonuç ise, KKTC'nin sanılan ve beklenenin aksine daha da karmaşık bir sürecin içine doğru çekildiğidir. Dışarıdan ithal modellerle adaya barış ve çözüm gelmesi mümkün değildir.

1. ABD'nin Rumları destekleme nedeni

O halde, ABD, Rumlarla neden askerî bir ilişki tesis etmiyor, ya da onlara neden güvenmiyor? Aslında bu sorunun cevabı geçmişte saklıdır. Rumlar, ya da Kıbrıs cumhuriyeti uzun süre bağlantısızlar hareketi içerisinde yer alarak Soğuk Savaş'ta tarafsız kalmaya çalışmışlardır. Fakat sonradan Rum kesiminin Sovyetler Birliği ile ilişkilerinin ABD'ye nazaran daha kuvvetli olduğu görülmüştür. Rum tarafı, ABD'nin ENOSIS'e izin vermeyeceğini bildiği için bugün Rusya ve Çin'den destek aramaktadır. ABD, Rumlar'ın kaygan siyasetini iyi bildiği için stratejik yatırımını Kuzey'deki Türklerden yana kullanmak istiyor. Fakat önüne çıkan en büyük engel Rumların tutumudur.

AB üyesi olan Rumlar, Rusya ve Çin açısından önemseniyor. ABD'nin atacağı yanlış bir adım Rumların doğrudan Rusların ve Çinlilerin kucağına gitmesi anlamına gelmektedir. Rusya'nın son zamanlarda Doğu Akdeniz'le ilgilenmesi, buraya Karadeniz filosunu indirme planları yapması ABD'yi endişelendirmektedir. Yaşanan mevcut durum ABD'ye Orta Doğu bölgesinde İsrail'den başka dost bırakmamıştır. ABD'ye sırtını dönen Arap dünyasını ise Rusya ve Çin, yanlarına çekmektedir. Dolayısıyla, ABD, bir süre daha bu belirsiz ortamda Rum tarafında yer alacaktır. En azından Orta Doğu ve Avrasya bölgesinde kontrolü ele alana kadar.

2. Kıbrıslı Rumların Petrol Arama Girişimi

Şubat 2007'de gündeme gelen Kıbrıs Rum kesiminin Akdeniz'de petrol arama çabaları ve bu yönde çevre ülkeleriyle yaptığı anlaşmalar, aslında bölge üzerinde oynanan oyunu iyi bir şekilde gözler önüne sermektedir. Rumların, Mısır ve Lübnan'la yaptığı anlaşmayla, Rodos-Baf-Larnaka-Port, Said-İskenderiye-Rodos sahili tamamen Yunanistan-Rum Kesimi ve Mısır'ın kontrolüne giriyor.

Böylece Türkiye'nin Gazipaşa'dan Dalaman'a kadar uzanan sahili-
nin 200 mil açığına kadar olan yerdeki (bölge Türkiye ile Mısır ara-
sındaki denizin neredeyse yarısı büyüklüğünde) ekonomik bölge
hakları, tamamen yok oluyor. Lübnan anlaşması da Türkiye'nin
Akdeniz'in en doğusundaki haklarını ihlal ediyor.¹⁴⁴ Gözlemcilere
göre, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (GKRY) petrol konusunda
Mısır ve Lübnan'la yaptığı anlaşmalardaki asıl hedefi, deniz dibin-
deki petrol veya doğalgazı çıkarmak ve sahiplenmek değil, çünkü
mevcut teknoloji buna izin vermiyor. Rumlar, komşu ülkelerle
“Münhasır Ekonomik Bölge” anlaşması yaparak, Türkiye'yi hem
Doğu Akdeniz'den koparma hem de komşularıyla sorun yaşaması-
nı sağlama amacı güdüyor. GKRY ayrıca anlaşmaları BM'ye götü-
rererek, “Münhasır Ekonomik Bölge” anlaşmalarına yasal statü ka-
zandırmak istiyor. Ancak yasal statü için uluslararası deniz huku-
ku uyarınca petrol ve gazın bulunduğu bölgeyle ilgili herhangi bir
siyasi sorunun bulunmaması gerekiyor.¹⁴⁵

1990'ların ortalarında itibaren enerji açısından dışa bağımlı ha-
le gelen Çin'in son yıllarda geliştirdiği Akdeniz açılımının altında
yatan en önemli faktörlerden bir tanesi enerji kaynaklarıdır. Enerji-
yi yerinden alma politikasına sahip olan Çin, Kıbrıslı Rumlarla olan
yakın ilişkisi de bu açıdan değerlendirilmelidir. Hemen her fırsatta
Rumlara desteğini ileten Çin hükümeti, aslında bölgedeki enerji
arama ve işletme çalışmalarına kendi firmalarını da dahil etmek is-
temektedir. Eğer mümkün olabilirse tüm arama ve işletme hakları-
nı tek başına almak istemektedir. Bu bağlamda, politik rüşvetler de
gündeme gelecektir. Bunların başında Kıbrıs sorununda Rum kes-
mine Birleşmiş Milletler'de sınırsız destek verilebilecektir. Bunun
askerî yansıması ise, Çin'in Rumlara yüksek teknolojiye dayalı çok

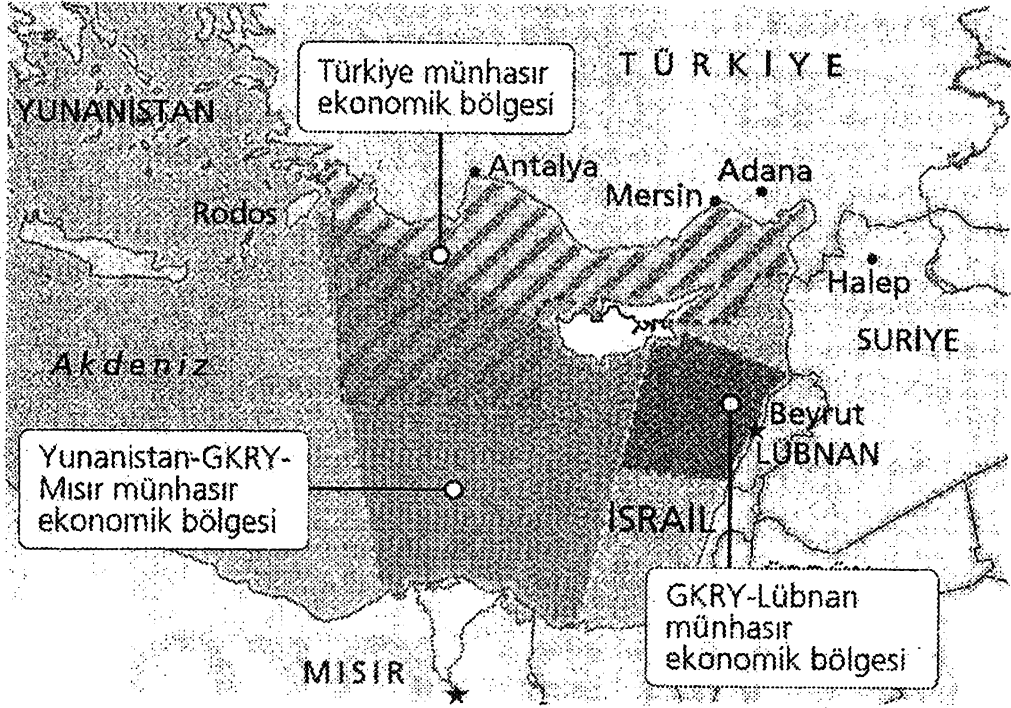
144 Sefa KARAHASAN, “Amaç Sorun Çıkarmak”, Milliyet Gazetesi, 1 Şubat 2007.

145 Ibid.

gelişmiş silahlar verme ihtimalidir. Böyle bir durum gerçekleşirse, tehdit gören sadece Kuzeydeki Türkler olmaz aynı zamanda Türkiye de bu tehdit çemberinin içerisine girer. Ayrıca, Rum tarafı petrol arama haklarını Çin'e devrederek Türkiye'den gelebilecek tepkiye karşı Çin'i bir bariyer olarak kullanmak istiyor. Böylece, Türkiye ile Çin karşı karşıya gelecektir.

Son zamanlarda, Arap ülkelerinin bu denli Rum tarafında jest yapmaları biraz da Türkiye'nin bölgedeki etkinliğini kaybetmesine bağlıdır. Irak'ta ve Afganistan'da yaşanan gelişmelerin ardından artık bir geçerliliği kalmamış; hatta ABD'nin kendisinin bile inanmadığı ve inandırıcılığı ortadan kalkmış bir proje olan "Büyük Ortadoğu Projesine" Türk hükümeti, "bir medeniyet projesiymiş" gibi dört elle sarılmış bir vaziyette her fırsatta desteklerini sunmaktadır. Neredeyse, ABD'den daha fazla bu projeye inanmaktadırlar Bu proje, Arap ve İslam dünyasını ABD'ye karşı sırtını dönmesine neden olmuştur. Fakat bu hengâmede sırt dönülen diğer bir ülke de Türkiye olmuştur. Bu nedenle, daha dün büyük bir hevesle asker gönderilen Lübnan bile Kıbrıslı Rumlarla büyük bir hevesle anlaşma imzalamaktan geri kalmamıştır.

Kıbrıslı Rumların son günlerdeki petrol aramaya bağlı stratejilerinin temel amacı Türkiye'nin bölgedeki önemini ortadan kaldırıp tahta kendilerinin oturmak istemesisidir. Böyle bir sonuca da hep eleştirdikleri Tayvan üzerinden ulaşmaktadırlar. Rumlara göre, Tayvan küçük bir ada olmasına rağmen Çin'e kafa tutmakta, ABD'nin Asya-Pasifik politikalarında önemli bir kutup başı olmaktadır. Tayvan'ın Çin'e karşı caydırıcı bir güce sahip olduğuna dikkat çeken Rumlar, bulunacak petrolle, AB'nin en seçkin üyesi haline geleceklerini ve AB'nin bölgedeki politikalarında önemli bir kutup başı olacaklarını iddia etmektedirler. Bütün bunları dile getirirken de Çin'i Türkiye'ye karşı kışkırtmaktan geri durmamaktadırlar.

Rumların Petrol Planı (Milliyet Gazetesi)

İşte, Rum liderin son Çin gezisi öncesi Çin gazetelerine verdiği demeçte: Kıbrıs sorunu ile Tayvan sorunu arasında bir takım benzerlikler olduğunu söyleyerek **“düşmanlarımız” Kıbrıs sorununun çözümü için “Tayvanlaştırılmış Kıbrıs” formülünü öne sürmektedir. Tabii ki Çin, Tayvan’da yaşananların bir benzerinin de Kıbrıs’ta yaşanmasını istemeyecektir** demiştir. Böylece, Türkiye’nin sık sık kullandığı Tayvan modeli kavramını bir şekilde Çin’i Türkiye karşıtlığına itecek bir araç olarak kullanmıştır. Rumlar, Türkiye’yi AB’de sıkıştırdıkları gibi şimdi de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde sıkıştırmak istemektedir. Kıbrıs sorununun AB’de gündeme gelmesini istemeyen Türkiye için Birleşmiş Milletler de riskli hale gelmektedir. Hatırlanacağı üzere 2006’nın son günlerinde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Medeniyetler Arası İttifak toplantısı için New York’ta bulunduğu sırada Rusya’yı Annan planı konusunda BM’deki tutumu nedeniyle oldukça sert bir şekilde eleştirmişti. Oysa hükümet, daha önce Rusya’nın desteğini aldığını ifade etmişti; hatta Rus Dışişleri Bakanı Karedeniz Ekonomik İşbirliği örgütünün Moskova’daki toplantısında Türkiye tarafına bir kez daha güvence vermişti.

Petrol arama tartışmaları üzerinde son yaşananlar Rumların artık çözüm noktasını çoktan aştıklarını göstermektedir. Öyle ki Rum lider, bir Yunan gazetesine verdiği demeçte, Kıbrıs Cumhuriyetinin yeraltı kaynaklarının bir azınlığa, cemaate veya vatandaşlara bırakılamayacağını ve paylaşılamayacağını ifade ederek bir ülkedeki doğal kaynaklar devlete aittir demiştir. Buradan çıkan sonuç KKTC’nin bir devlet olarak tanınmadığı -ki bilinen bir durum-, ama Kuzeydeki Türklerin bir azınlık olarak nitelendirilmesi ve bunun maalesef üstü kapalı olarak uluslararası kamuoyundan ve daha önemlisi AB’den destek görmesidir.

VII. RUSYA'NIN AYAK SESLERİ

Gerçekten de Akdeniz havzasında son aylarda büyük bir güç mücadelesi yaşandığı açıktır. Yüzyıllar boyunca, Rusların temel ulusal politikalarından bir tanesi ve en önemlisi sıcak denizlere inme politikasıydı. Sovyetler Birliği döneminde de bu politika takip edilmeye çalışılmıştır. Bu politika farklı bir şekilde Rusya'nın Avrasya'ya yönelik politikaları kapsamı içerisine alınmıştır. Rusya'nın Avrasya politikasının yeni gün yüzüne çıkan birinci önceliği Orta Doğu bölgesinde etkin bir şekilde var olmasıdır. Son zamanlarda, Çin'in bölgeye yerleşme çabalarına karşı Rusya'da oldukça önemli bir hamle yapmıştır. Bu hamle, 2 Haziran 2006'da *Kommersant* gazetesi tarafından duyurulmuştur. Bu habere göre, Rusya, Suriye'nin önemli liman kentlerinde deniz üssü kurma yönünde anlaşmaya varmıştır. Rusya, Ukrayna'nın Sivastopol limanında bulunan Karadeniz filosunu bu üslere taşımak istemektedir. Zira, Ukrayna ile yapılan kiralama anlaşması 2017 tarihinde dolmaktadır.¹⁴⁶

Bunun yanında, Ukrayna'nın NATO üyeliğinin de gündemde olması Rusya'nın yeni üs arayışını hızlandırmıştır. Eğer Rusya, bu üssü kurmayı başarırsa, Sovyetler Birliği'nin çöküşünden bu tarafa Bağımsız Devletler Topluluğu dışında Rusya'nın ülke dışında kurduğu ilk askeri üs olacaktır ve aynı zamanda Rus gemileri Doğu Akdeniz'de devriye gezebilecektir. Dolayısıyla bu hamlenin arkasında yatan esas strateji, Rusya'nın Doğu Akdeniz'de etkin bir güç olarak bulunmak istemesidir.

Öte yandan, Suriye ile yapılan anlaşmayla da Rusya, Suriye'nin güvenliğinin sağlanması için orta menzilli Pechora-2A hava savunma füzeleri verecek ve T-72 tanklarını da modernize edecek-

146 Barış ADIBELLİ, *Büyük Avrasya Projesi*, (İstanbul), IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006, s. 195-196.

tir. Rus üslerini ve Suriye hava sahasını korumak için ise, S-300 hava savunma füze sistemini Suriye'ye kurmayı düşünmektedir. Haziranın ilk haftasında yaşanan bu gelişmenin ardından aniden İsrail'in Suriye ile sınır olan Lübnan'ı işgal etmesi ve dünya kamuoyunun tepkisine rağmen neredeyse saldırıyı Suriye'ye genişletmeyi bile gündeme getirmesi ve buna karşı ABD'nin sessiz kalması akıllara Rusya'nın bu deniz üslerine karşı bir meydan okuma mı sorunu getirmektedir.¹⁴⁷ Gerçekten de Mart 2007'de İsrail Başbakanı yaptığı bir açıklamada Lübnan saldırısının dört ay önce planlandığını itiraf etmesi kuşkuyla daha da artırmıştır.

ABD'nin karşı bir atak olarak Karadeniz'e açılma planlarını gündeme getirmesi de Rusya'nın yeni politikalarıyla doğrudan ilgilidir. Putin'in son zamanlarda daha milliyetçi bir söyleme bürünmesi ve Çin'i Rusya'nın Uzakdoğu toraklarındaki demografik dengeye yönelik en büyük tehdit olarak nitelendirmesi ve Avrupa'yı enerji kartıyla boyun eğdirmeye çalışması, Rusya'nın gerek, Çin-Rus ekseninden ve dolayısıyla Şanghay İşbirliği Örgütü mekanizmasından ve NATO ile işbirliğinden giderek uzaklaşması, tek başına yeni bir güç merkezi olmak istediği şeklinde yorumlanmaktadır.

Rusya'nın Doğu Akdeniz'de etkin bir güç olma istemesinin bir nedeni de Temmuz 2006'da devreye giren Bakû-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattıdır. Boru hattının temel amacı Azerbaycan ve ileride Orta Asya petrollerini Rusya topraklarının dışından başta Avrupa olmak üzere dünya pazarlarına ulaştırmaktır. Rusya, bu hatta alternatif bir hat oluşturmakta gecikmeyerek 15 Mart 2007'de Yunanistan ve Bulgaristan ile bir anlaşma imzalayarak Burgaz-Dedeağaç Petrol Boru Hattı projesini devreye soktu. Anlaşma uyarınca, Rusya'nın Novorsibirsk limanından tankerlere yüklenecek petrol, Karadeniz'i geçtikten sonra Bulgaristan'ın Burgaz limanına gelecek.

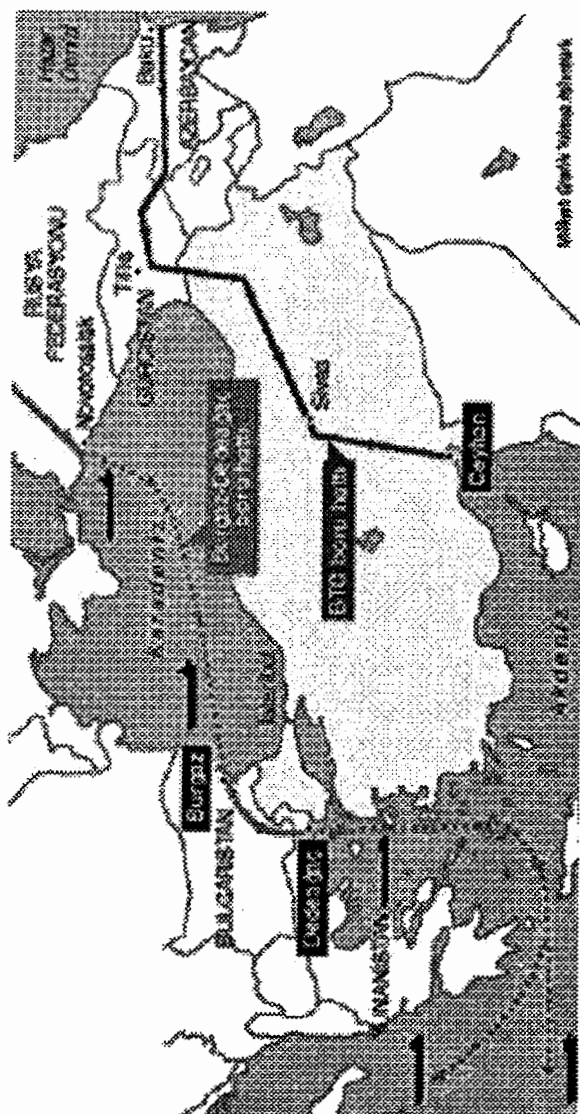
¹⁴⁷ *Ibid.*, s. 195-196.

Buradan Dedeğaç limanına kadar uzanacak boru hattına aktarıldıktan sonra tekrar tankerlere yüklenerek Avrupa ve Akdeniz ülkelerine sevk edilecek. Yeni hat devreye girdiğinde, boğazlardaki tanker trafiği de önemli ölçüde rahatlayacak. 280 kilometre uzunluğundaki Burgaz-Dedeğaç hattının 1.2 milyar dolara malolması ve 2010 yılında faaliyete geçmesi öngörülüyor. Boru hattından yılda 35-50 milyon ton petrol pompalanması bekleniyor.¹⁴⁸

Rusya Devlet Başkanı Putin de anlaşmanın yalnız üç ülkenin değil, dünya ekonomisinin çıkarına olduğunu belirtti. Putin, Hazar Denizi'nde petrol çıkaran Amerikan, Kazakistan ve Azeri şirketlerin ilgi odağı olan projenin, Yunanistan ile Bulgaristan'ın jeopolitik konumlarını güçlendirdiğini kaydetti. Yunanistan Başbakanı Karamanlis, "Hem ülkelerimiz hem de bölge ülkeleri için stratejik önemi olan bu proje çerçevesinde, şu ana kadar Karadeniz aracılığı ile taşınan Rus petrolleri, Burgaz - Dedeğaç boru hattıyla taşınacak ve Boğazlar'a ek olacak bir taşıma kanalı olacaktır. Yüğü azaltarak, çevresel güvenliği güçlendirecektir" şeklinde konuştu. Yunan basını da petrol boru hattı inşası anlaşmasının imzasını heyecanlı başlıklarla duyurdu. Apoyevmatini gazetesi "Petrol pokerinde şimdi Atina da yer alıyor" manşetini attı. Elefteros Tipos ise "Yunanistan dünya enerji haritasına giriyor" başlıklı haberinde "Ülkemizin jeopolitik ve ekonomik kazancı büyük. Tüm bölgenin enerji verileri değişiyor" yorumunu yaptı. Elefterotipiya ise Burgaz-Dedeğaç petrol boru hattının "küçük çapta bir proje" olmasına karşın projeye katılan üç ülke için önemli stratejik değeri olduğuna dikkati çekti.¹⁴⁹

148 "Burgaz-Dedeğaç hattı boğazları by-pass edecek" <http://www.ntvmsnbc.com/news/402770.asp>

149 Taki BERBERAKİS, "Burgaz-Dedeğaç hattına üçlü imza" *Milliyet Gazetesi*, 16 Mart 2007.

Burgaz-Dedeağaç Boru Hattı- (Milliyet Gazetesi)

Projenin genel olarak özellikleri şu şekilde sıralanıyor:

* Burgaz-Dedeagaç petrol boru hattı, 1 metre çapında ve 288 kilometre uzunluğunda olacak. Hattın 127 kilometresi Yunan, 161 kilometresi Bulgar topraklarından geçecek.

* Hat 1 milyar euro'ya mal olacak.

* Büyük kısmı yeraltından geçecek.

* Boru hattının yıllık taşıma kapasitesi 50 milyon ton.

* Boru hattını inşa edecek şirketin hisselerinin yüzde 51'i Rus, yüzde 24.5'i Bulgar, yüzde 24.5'i Yunan tarafına ait.

* Yunanistan ve Bulgaristan hattın nakledilen petrolün tonundan 1'er dolar gelir elde edecek.

* Proje dahilinde Burgaz limanında 450 bin metreküp, Dedeagaç'ta da 600 bin metreküp kapasiteli depolama tesisleri inşa edilecek.

* Ege'de, Dedeagaç'tan tankerlere petrol yüklenmesi için kıyıya 8 mil mesafede bir yükleme tesisi yapılacak.¹⁵⁰

Bu kadar masraf yapmak yerine hali hazırda bitmiş bir şekilde duran Samsun-Ceyhan boru hattı Rusya'nın önünde durmaktaydı; ama Rusya, Bakü-Tiflis Ceyhan hattına tepkisini bu yeni hattı devreye sokarak gösterdi. Öte yandan ABD de Azerbaycan doğal gazının Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaştırılmasına ilişkin boru hattı projesini desteklediğini açıkladı.

Türkiye de bu projeye karşı stratejik bir hamiede bulundu. Rusya, Türkiye'nin Samsun-Ceyhan hattı projesine karşılık batıdan geçecek bir hattı savunuyordu. Bu çerçevede ilk tartışılan hatlardan biri Kıyıköy-İbrice arasındaki Transtrakya olmuştu. Türk hükümetinin Samsun-Ceyhan'da ısrar etmesi üzerine Rusya tercihini batıdaki ikinci alternatif olan Burgaz-Dedeagaç hattından yana koydu

150 Ibid.

ve bu aşamadan sonra Samsun-Ceyhan'a yetecek petrol kalmadığını öne sürdü. Ancak Ruslar, Burgaz-Dedeğaç projesinde yüzde 51 hisseye sahip olunca Rus şirketleri Samsun-Ceyhan hattına girmek istemedi. Sonuçta temeli atılması beklenen Samsun-Ceyhan hattı şimdilik ertelendi.¹⁵¹

Türkiye, bu süreçte son olarak "Lukoil'in Zonguldak'ta rafineri kurması karşılığında hattı kabul ettirme" kartını masaya sürmüştü. Bir Rus şirketi olmasına karşın hisselerinin yüzde 80'i Amerikan firmalarında olan Lukoil, önce bu öneriye sıcak yaklaşmış ancak daha sonra bu projeyi dondurduğunu, Burgaz limanındaki rafineriyi genişleteceğini açıklamıştı. Ankara, Türkiye'yi baypas eden Burgaz-Dedeğaç projesi nedeniyle Moskova'ya karşılığında, Rusya'nın çok istediği ikinci Mavi Akım hattını beklemeye aldı. İkinci Mavi Akım'dan gelecek gaz İsrail'e ulaşacaktı. Botaş yetkilileri, İsrail'e kadar indirilecek bu hatla tek başına doğalgaz ya da su taşımanın ekonomik olmayacağı görüşündeler. Yetkililer, ayrıca Rus gazetelerinde yayınlanan Shell'in Irak-Türkiye doğalgaz boru hattını yapacağı haberlerini de yalanladı. Öte yandan enerji uzmanları, Burgaz-Dedeğaç'ın, Bakü-Tiflis-Ceyhan'a rakip olamayacağını ancak Samsun-Ceyhan projesini zayıflattığını belirtiyorlar.¹⁵²

Rusya'nın yeni güç politikasının ilk yansıması Putin'in Şubat 2007'de Hindistan'ı ziyaret etmesiyle görüldü. Putin, temasları kapsamında Hindistan Başbakanı Manmohan Singh ile bir araya geldi. İki liderin gündeminde, Hindistan'da nükleer enerji santralleri ile silah ve savaş uçaklarının satışı vardı. Rusya ve Hindistan, Rusya'nın Hindistan'da dört adet nükleer tesis kurmasını öngören bir mutabakat zaptına imza attı. Mutabakat zaptı, Rusya lideri Vladimir Putin ve Hindistan Başbakanı Manmohan Singh arasındaki

¹⁵¹ "Türkiye, Balkanlar'daki imzaya karşılık veriyor: İkinci Mavi Akım bekleyecek", *Milliyet Gazetesi*, 16 Mart 2007.

¹⁵² *Ibid.*

görüşmeden sonra, iki ülkenin nükleer kurumlarının yöneticileri tarafından imzalandı. Rusya halen, güneydeki Kudankulam kasabasında 1000 megavatlık iki nükleer reaktör inşa edilmesinde Hindistan'a yardım ediyor.

Kuşkusuz Rusya ve Hindistan arasındaki ilişkiler yeni değil, geçmişten gelen güçlü bağlar bulunmaktadır. 1950'li yıllarda Rus sinemalarında gösterilen Hint filmleri, savaş sonrasında zor günler geçiren Rus halkının günlük hayatına renk katıyordu. Sovyetler Birliği ve Hindistan arasında sadece kültürel düzeyde kalmayan sıcak ilişkiler, Soğuk Savaş döneminde de sürdü. 1971 yılında, Pakistan ile Hindistan arasındaki üçüncü savaşta, Sovyetler Birliği, Pakistan ve müttefiki ABD'ye karşı cephe alarak, Hindistan'dan taraf oldu. Günümüzde de, Hindistan askeri malzemelerinin yüzde 70'ini Rusya'dan sağlıyor. Yeni Delhi hükümeti, askeri giderler için 2012 yılına kadar yaklaşık 10 milyar dolar harcanacağını hesaplıyor. Rus-Hint askeri işbirliğindeki en önemli proje Amiral Gorşkov Uçak gemisi projesidir.

Hindistan Savunma Bakanı Uday Bhashkar, İki ülkenin birbirlerine muhtaç olduğunu söyleyerek, Vladimir Putin'in ziyaretinin üç hedefi olduğunu altını çizmiştir. Bunlardan birincisi siyasi: Putin, Hindistan ve Rusya arasındaki ortaklığı yeniden canlandırmak istiyor. İkinci olarak, stratejik ve askeri unsurlar önem taşıyor ve üçüncü hedef ise enerji alanında güvenliğin sağlanması. Rusya'nın, Hindistan'ın ihtiyacı olan enerji kaynaklarını bir ölçüde karşılayabileceğine inanılıyor, burada hem sivil amaçlarla kullanılacak nükleer enerji, hem de petrol sevkiyatını kastedilmektedir. Hindistan'da, Rusya'nın desteği ile iki nükleer enerji santralinin inşası sürüyor. Bu yıl içinde yüzde 10 civarında ekonomik büyüme bekleyen Hindistan, enerji kaynaklarını güvence altına alabileceği yollar arıyor.

Bu arada, Hindistan'ın Rusya'dan almayı planladığı 126 yeni savaş uçağı, son yıllarda dünyada askeri alandaki en büyük siparişi oluşturuyor. Buna karşılık, Rusya, Hindistan'ın Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde daimi üyelik talebine destek veriyor. Ancak, Rusya'nın yanı sıra, Fransa, İsveç ve Amerika Birleşik Devletleri de, Hindistan'a savaş uçağı satmaya talipler. ABD'nin son zamanlarda yakım markajı içerisinde bulunan Hindistan gelecekte ne gibi bir karar vereceğı merak konusu. Tercihini ya ABD'den, ya da Rusya'dan yana kullanacak.

Putin'in bölgesel işbirlikleri arayışından sonrada uluslararası sistemin yapısına da yönelik bir takım arayışlara girdiğı son günlerdeki çıkışlarından anlaşılmaktadır. Bunun ilk göstergesi, 24 Şubat 2007'de Soçi'de İtalya Başbakanı Romano Prodi'yle bir basın toplantısı düzenleyen Putin'in Amerika'nın adını vermeden dünyanın tek bir ülkenin yönetemeyeceğini savunmasıyla ortaya çıktı. Diğer bir gösterge de Putin'in Münih Güvenlik Konferansındaki değerlendirmelerle ortaya çıktı. 10 Şubat 2007'de, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Almanya'da düzenlenen 43. Münih Güvenlik Konferansı'nda yaptığı konuşmada ABD ve NATO'yu eleştirdi. Putin, yaptığı konuşmada, Rusya'nın Gürcistan'dan asker çektiğini, buna karşın Romanya ve Bulgaristan'da Amerikan füzeleri konuşlandırıldığını belirterek, "NATO'nun genişlemesi barışın korunmasına katkı sağlamıyor" dedi. Dünyada tek bir güç olmasının faydalı olmadığını, tek bir ülkenin tek başına hareket etmesinin dünyada her zaman daha fazla acıya neden olduğunu ifade eden Putin, ABD'nin birçok alanda sınırlarını aştığını ve herkese isteklerini kabul ettirmeye çalıştığını kaydetti.

Washington yönetiminin insan hakları ihlalleri nedeniyle “Dünyada hiç kimse kendini güvende hissetmiyor” diyen Putin, bunun dünyada silahlanmayı da teşvik ettiğini ve tüm ülkelerin kitle imha silahlarına sahip olma çabalarını artırdığını sözlerine ekledi. Diplomasinin günümüzde daha fazla önem kazandığını ve askeri harekâtların gerçekten de en son çare olması gerektiğini belirten Putin, önemli kararların sadece BM tarafından alınması gerektiğini, sadece NATO ve AB’nin karar almalarının yeterli olmadığını söyledi. Avrupa’da bir füze savunma sisteminin kurulması planlarından duyduğu rahatsızlığı dile getiren Rus lidere göre, bu planlar Avrupa’nın çıkarına da hizmet etmiyor. Rusya Savunma Bakanı Sergey İvanov da daha önce ABD’yi Doğu Avrupa ülkelerinde kurulacak bir füze savunma sistemi projesinden uzak durmaları konusunda uyarılmıştı.

ABD ile 2012 yılı sonuna kadar silahların azaltılması konusunda anlaşmaya vardıklarını hatırlatan Putin, ülkesinin bu anlaşmaya sadık kalacağını, ABD’den de buna tam olarak uymasını beklediğini ifade etti. Uzun süredir silahlanma yarışına da karşı çıkan Putin, bu tür çabaların sadece silahlanma yarışının hızlanmasına yol açacağını kaydetti. Putin, ülkesinin potansiyelini bildiğini ve dünyanın daha demokratik hale getirilmesi için çaba harcayacağını sözlerine ekledi, ABD’nin hava savunma sistemleri geliştirdiğini, bunun da gelecekte kendi ülkesinin silahlarını etkisiz kılabileceğini söyledi. ABD’yi saldırganlıkla suçlamak istemediğini ifade eden Putin, buna rağmen ülkesinin bu gelişmelere karşı önlemler almak zorunda olduğunun altını çizdi. İran’la yaşanan nükleer krizle ilgili bir soruya karşılık da Putin, İran’ın nükleer silah teknolojilerini Rusya’dan değil, diğer bazı Asya ülkelerinden (büyük ihtimalle Çin kastediliyor) aldığını, bu konuda Bush’a bilgi de verdiğini belirtti.

Vladimir Putin, yine de İran'ın nükleer çalışmaları konusunda tereddütlerin olduğunu ve İran'ın bu konuda bugüne kadar neden olumlu bir cevap vermediğini kendisinin de bilemediğini belirterek, İran'a fazla bir ihracat yapmadıklarını, ancak güvenilir bir ortağı olduğunu hissetmesi için bu ülkeye bazı hava savunma sistemleri verdiklerini sözlerine ekledi. Rus Devlet Başkanı, Kosova ve Sırbistan'daki gelişmelerle ilgili bir soru üzerine de, bölgedeki halkların gelecekleriyle ilgili olarak kendilerinin karar vermeleri gerektiğini belirterek, bu konuda kendi isteklerini kabul ettirmeye çalışmanın doğru olmayacağını, kendilerinin sadece istenilen şartları yaratabileceklerini ifade etti.

Washington yönetimi ise, adeta bu açıklamalarla şok oldu. İlk açıklamalarında Rusya'ya yeni bir Soğuk Savaş'ın gereksiz olduğu mesajını verdi. Almanya Savunma Bakanı Franz Josef Jung da gerginliklerin giderilmesi amacıyla Rusya ve NATO arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi gerektiğini belirterek, hiçbir kuruluşun tek başına dünya polisi rolü oynayamayacağını ifade ederek üstü kapalı olarak ABD'yi eleştirdi. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in NATO'nun genişlemesinden duyduğu endişeyle ilgili olarak da Jung, NATO'nun sadece, daha fazla sorun yaratmayacak demokratik ülkelerle genişleyebileceğini, bunun da Gürcistan'ın yakın zamanda üye olabileceği anlamına geldiğini kaydederek Rusya'ya üstü kapalı gözdağı verdi.

Aslında, Putin'e göre sistemin yapısı yeniden belirlenmeli ve Rusya hak ettiği eski konumuna tekrar oturtulmalıdır. Bu bağlamda, Rusya, yeni bir Orta Doğu politikasını gündeme getirerek, son günlerin en popüler ve etkin ülkesi Suudi Arabistan'a bir gezi gerçekleştirmiştir. Rusya'nın 1938'de diplomatik ilişki kurduğu Suudi Arabistan ilk kez bir Rus devlet başkanı tarafından ziyaret edildi. Arap tarafı bu ziyareti tarihi bir ziyaret olarak yorumladı.

Tüm bu gelişmelerle birlikte, Batmayan uçak gemisi Kıbrıs da önem kazanmaktadır. Rusya'nın son günlerde Rumları kayıran tavırları aslında yeni Ortadoğu ve Akdeniz politikalarıyla yakında ilgilidir. Aynı zamanda AB toprağı olan Rum kesimiyle diyalog daha rahat kurulabilir. İcabında askeri bir üs bile temin edilebilir. Örneğin Rumlar, Fransa'ya bu yönde teklif yapmışlardır. Oysa Türk tarafı Rusya için uygun değildir. Rusya'ya göre, Türk tarafı NATO üyesi Türkiye tarafından kontrol ediliyor. İster istemez, Rusya'nın kuzeye gelmesi ABD'nin tepkisini çekecektir. Bu nedenle ABD'nin AB nedeniyle etkisinin azaldığı Rum tarafı daha uygun görölmektedir.

Çin, her ne kadar Rusya ve ABD kadar bölgede etkin ve uzman olmasa da, yeni yeni Ortadoğu ve Akdeniz'de boy göstermeye başlamıştır. Çin, bölgeye İran ve Yunanistan ile girmeyi tercih etmiştir. Rum kesiminin de desteğini alan Pekin yönetimi, Doğu Akdeniz'de özellikle enerji kaynaklarına yakın alanlarda bulunmak istemektedir. Bu açıdan Kıbrıs adası, ileride Çin donanması için lojistik destek sağlayacak üslerin kurulabileceğı uygun bir yer olarak görölmektedir. Rumlar, Pekin, Washington ve Moskova kartlarını birbirine karşı oynayarak pazarlık kızıştırmaktadır. Şu aşamada, Çin'in Doğu Akdeniz'de Rusya ve ABD'ye rağmen var olması oldukça güçtür. Bu nedenle Çin, arka kapıdan dolaşarak, Kuzey Afrika ülkeleriyle ve Avrupa'nın Akdeniz'e kıyısı olan ülkelerle özel işbirlikleri geliştirerek Akdeniz'i batı'dan kuşatmaya çalışmaktadır.

1. Sovyetler Birliği Tekrar mı dönüyor?

10 Şubat 2007 tarihi, ABD ve Rusya arasında adeta bir milat oldu. Bu tarihten itibaren iki ülkede de birbirlerine karşı sert açıklamalar ve eylemler görölmeye başlandı. Amerika Birleşik Devletleri'nin Polonya ve Çek Cumhuriyeti'ne yeni füze savunma sistemi

yerleştirmeyi planladığına ilişkin haberlerin duyulmasında sonra Rusya da sertleşti. Rusya, Orta Avrupa'ya yerleştirilmesi planlanan sistemi egemenlik alanına müdahale olarak değerlendiriyor. Amerikan yönetimi ise, füze kalkanının hedefinin Rusya olmadığı görüşünde ısrarını sürdürüyor.

Bu arada, İngiliz “The Guardian” gazetesine göre, Rusya’nın güvenlik konularındaki en üst düzey organı olan Güvenlik Konseyi, web sayfasına koyduğu bir açıklamada, güvenlik tehditleri algılamasında değişiklik yaptı ve Rusya’ya yönelik en ciddi tehlikenin NATO ve Batı’dan kaynaklandığını ileri sürdü. Açıklamada, yeni düşmanların adı açıkça belirtilirken, 2000’de benimsenen güvenlik stratejisinin değiştirildiği ilan edildi. Güvenlik Konseyi, değişen jeopolitik gerçeklikler ışığında yeni ulusal güvenlik stratejisi geliştirildiğini ve rakip askeri ittifakların ve özellikle NATO’nun aşırı güçlendiğine dikkat çekti. Rusya, değiştirdiği güvenlik stratejisinde küresel terörizmi birinci tehdit olmaktan çıkardı. Konsey, “Rusya’nın askeri güvenliğine yönelik tehditlerin karakterinde değişiklikler olmaktadır. Gidercek artan sayıda ülke, silahlı kuvvetlerini geliştiriyor” dedi.¹⁵³

Guardian’a konuşan üst düzey Rus askeri yetkililer de NATO’nun Sovyet sonrası dönemde dur durak bilmeyen genişlemesinden çok büyük rahatsızlık duyduklarını ifade ederek Rusya’nın kendisini, “düşman komşuları tarafından kuşatılmış durumda” hissettiğini belirttiler. Rusya Dışişleri Bakanı Sergei Lavrov, Polonya ve Çek Cumhuriyeti’ni kastederek ABD’nin burnunun dibinde neden füze üssü kurmak istediği sorusuna doyurucu bir açıklama yapmadığına dikkat çekti. Rus lider Vladimir Putin ise söz konusu üslerden fırlatılacak füzelerle İran ve Kuzey Kore füzelerinin havada imha edileceği şeklindeki izahatın komik olduğunu söylemişti.

¹⁵³ “Rusya şahinleşiyor”, *Milliyet Gazetesi*, 8 Mart 2007.

Rusya'nın yeni askeri doktrininin ne zaman yürürlüğe gireceği belirtilmedi, ancak Güvenlik Konseyi önümüzdeki yılbaşından itibaren geçerli olmasını tavsiye etti. Yeni doktrin kapsamında öncelikle askeri harcamalar olağanüstü düzeyde artırılacak. Güvenlik Konseyi'nin eski üyelerinden Sergei Kortunov, "Rusya, ABD ve NATO'ya karşı bundan böyle çok haşın olacak" dedi.¹⁵⁴

Rusya ABD'nin füze kalkanına karşı yeni bir strateji uygulamaya hazırlanıyor. Rus Ria Novosti gazetesinin haberine göre, Rusya Uzay Kuvvetleri Komutanı, Rusya'nın yabancı ülkelerdeki diplomatik temsilciliklerine, balistik füzeleri izleyecek ve uzayı gözleyecek radarlar yerleştirebileceğini söyledi. Rus yönetimi, Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Avrupa'ya füze savar sistemi yerleştirmesini ulusal güvenliğe tehdit olarak değerlendirmiş ve buna eşdeğer tedbirler alacaklarını açıklamıştı. Rusya Uzay Kuvvetleri Komutanı General Vladimir Popovkin, Uzay Teknolojileri Haberleri dergisine yaptığı açıklamada, diplomatik temsilciliklere yerleştirilecek kuantum-optik radarlar sayesinde, Rusya topraklarından tespit edilmesi mümkün olmayan füze fırlatma faaliyetlerinin izlenmesini sağlayacağını söyledi. General Popovkin potansiyel bir tehdit algılanması durumunda, söz konusu radar sayesinde füzenin rotasının tespit edilip füzesavar sistemlerin harekete geçirileceğini vurguladı. Amerika Birleşik Devletleri ise füze kalkanının Rusya'ya karşı olmadığı konusunda ısrarını sürdürüyor. Amerikalı yetkililer, sistemin "Haydut Ülkeler" olarak adlandırılan Kuzey Kore ve İran gibi ülkelerin karşı saldırılarına karşı geliştirildiğini savunuyor. Fakat Rus General Popovkin'e göre, Amerikan füze savunma sistemlerinin Orta Avrupa'ya taşınmasının bir tek amacı var. Bu amaç da; Rusya'nın Avrupa topraklarından ve Kuzey Donanma-

¹⁵⁴ Ibid.

sı'ndaki denizaltılardan fırlatılan füzelerin rotalarını tespit edip bunları fırlatıştan hemen sonra imha etmek. "Eğer Amerika Birleşik Devletleri gerçekten İran füzelerinden korunmak istiyorsa, hâlihazırda NATO üyesi olan Türkiye'ye bir radar istasyonu kurmalı" diyor General Popovkin. Moskova yakınlarındaki Krasnoznamensk'te bulunan Uzay Kuvvetleri Karargâhında özel bir kumanda merkezi kuracaklarını belirten Rus general, dış temsilciliklere yerleştirilecek yeni kompakt radarların uzaktan kumanda ve kontrol sistemini buradan yöneteceklerini belirtti.

Popovkin, yerleştirilecek radar sistemlerini programlamak için kendilerine tahsis edilmiş radyo frekanslarını kullanacaklarını söyledi. Uzay Kuvvetleri Komutanı ayrıca ülkenin güneyindeki Arma-vir'e yeni tip Voronezh tipi radar yerleştirileceği bilgisini verdi. General Popovkin 2007'de hizmete girecek söz konusu radar sayesinde, Rusya'nın artık eski cumhuriyetlerinin topraklarında kalan radarlarına olan bağımlılığının da son bulacağına dikkat çekti. Rusya halen, Azerbaycan'daki Daryal ve Ukrayna'nın Sivastopol ve Mukachevo yakınlarındaki radar üslerinden faydalanıyor.

Popovkin, Rusya'nın erken uyarı sisteminde de hiçbir açık nokta bulunmadığının altını çizdi. 2006 yılında erken uyarı sisteminin, sekizi ülke içinde dördü yurtdışında olmak üzere 12 balistik füzenin ve gemilerden 11 roketin fırlatılışını tespit ettiği belirtiliyor. ¹⁵⁵ Rusya, Türkiye'nin uzay çalışmaları konusunda yakın işbirliği kurduğu ülkelerden biri. 2006 yılı Haziran ayında iki ülke arasında korgeneraller düzeyinde imzalanan bir anlaşma bunun en belirgin örneği. Söz konusu anlaşma, Türkiye ve Rusya'nın uzay çalışmaları konusunda yakın işbirliğini, Rus askeri araçlarının Türkiye'de üretimini ve uzaya gidecek bir Türk pilotun Rusya'da eğitimini öngörüyor. Ankara'nın yakın işbirliği hedeflediği Rusya,

155 Russia to put missile defense elements in embassies – commander, <http://en.rian.ru/russia/20070319/62256686.html>

Amerikan füze sistemine karşı Türkiye'ye de yukarıda bahsedilen sistemi kurmayı planlıyor.¹⁵⁶

2. Rusya'nın yeni nesil füzeleri

Rusya'nın uzun yıllardır hazırlık çalışmalarını sürdürdüğü uzun menzilli, nükleer başlık taşıma ve manevra yapma özellikli süper füzesi Topol-M'nin yıl sonuna kadar ordu hizmetine sunulacağı Şubat 2007'de resmen açıklandı. Rusya Roket Kuvvetleri Başkomutanı General Nikolay Solovtsov Interfax Haber Ajansı'nda düzenlediği basın toplantısında, süper füze Topol-M'nin hazırlık çalışmaları konusunda yerli ve yabancı basın mensuplarının sorularını cevapladı. Yeni nesil füzelerin 2007 yılı sonuna kadar Rusya'nın yedi ayrı noktasında konuşlandırılacağını ifade eden Solovtsov, bunlardan dördünün sabit, üçünün ise seyyar olacağını kaydetti.

Kıtalararası Topol-M füzesinin yedi bağımsız başlıkla donatılmasının planlandığını kaydeden Solovtsov, bu ödevin yerine getirilmesi için 500 ayrı şirketin çalışmakta olduğuna dikkat çekti. Solovtsov, "Yapılan çalışmaların başarıyla sonuçlanacağından eminim. Bu mutlu sonucu çok kısa zaman içinde sizlere resmen beyan edeceğimi düşünüyorum" dedi. Yeni nesil füzelerle yıl sonuna kadar 12 ayrı deneme yapacaklarını ve bu sayının geçen yıla kıyasla iki kat fazla olduğunu ifade eden Solovtsov, "Rusya'nın ABD ile imzaladığı orta ve uzun menzilli roketlere ilişkin sözleşmeden çıkması durumunda, roket birliklerimiz yeni duruma göre tüm gerekli önlemleri almaya hazırdır" diye konuştu. Bir gazetecinin Polonya ve Çek Cumhuriyeti'nin ABD füze savunma sistemini kendi ülkelerine yerleştirmesine müsaade etmeleri durumunda Rusya'nın

156 Mehmet KANCI, "Rusya'dan ABD füze kalkanına cevap", http://www.cnntrk.com/DUNYA/haber_detay.asp?PID=319&haberID=318503

yaklaşımının ne olacağının sorulması üzerineyse, böyle bir senaryonun gerçekleşmeyeceğini ümit ettiğini ifade eden Solovtsov, aksi takdirde söz konusu sistemin konuşlandırılacağı noktaların, Rus roketlerinin hedefi haline geleceğini söyledi.¹⁵⁷

VIII. ÇİN- RUS MİHVERİNDE ÇATLAK

Putin'in Münih Güvenlik Konferansında yaptığı konuşma ABD yanında Çin'e de bir mesaj vermektedir. Putin, bu açıklamayı yaptığı sıralarda Çin Devlet Başkanı Hu Jintao da 11 gün süren Afrika gezisinden Pekin'e dönmektedir. Çin Dışişleri Bakanlığı 13 Şubat günü Putin'in ABD'yi eleştiren sözlerini değerlendirerek, "fırsat ve sorunların bir arada bulunduğu uluslararası ortamda, tüm ülkelerin aralarındaki işbirliğini güçlendirerek, kalıcı barış ve ortak refaha dayalı uyumlu bir dünyanın oluşturulması için çaba harcaması gerektiği" yönünde bir açıklamada bulundu.¹⁵⁸ Çin hükümeti, doğrudan Putin'in adını vermese de bu tür çıkışların dünya barışını tehdit ettiğinin altını çizerek, Rusya'nın tavırlarının anlamsız olduğunu vurguladı.

Geleneksel olarak, Çin dış politikası tek kutuplu dünya düzenine karşı olduğunu hemen her fırsatta belirtmesine rağmen, Rusya'nın bu çıkışında Putin'i yalnız bırakmasının ardında başka nedenlerin olabileceğini düşündürmektedir. Çinli uzmanlara göre, son zamanlarda Putin, tam bir çelişki içerisinde. Şanghay İşbirliği Örgütü'nün (ŞİÖ) 2005 yılında Astana zirvesinde Çin'in önderliğinde ABD'ye Orta Asya'daki askeri üslerini kapatması yönünde verdiği tarihi ultimatomuna ŞİÖ üyesi Rusya destek vermemiştir. Üstüne üstlük, Putin, ABD'nin 4 Temmuz Bağımsızlık günü nede-

157 "Rusya'nın Yeni Nesil Füzeleri Yıl Sonuna Kadar Hazır", <http://www.haberler.com/rusya-nin-yeni-nesil-fuzeleri-yil-sonuna-kadar-haberi/>

158 <http://www.fmprc.gov.cn/cng/xwfw/s2510/2511/t297750.htm>

niyle yayınladığı kutlama mesajında Rusya ve ABD'nin arasındaki kadim dostluktan bahsederek, bunun devam etmesi için ellerinden geleni yapacaklarını söylemişti.¹⁵⁹

Kuşkusuz, Çinli uzmanları haklı çıkaracak bir gelişmede ABD Başkanı Bush'un, 16 Kasım 2006'da Singapur, Vietnam ve Endonezya'yı kapsayan 8 günlük Asya ziyareti esnasında yakıt ikmali için durduğu Moskova havaalanında, Putin ile yaklaşık bir saat süren bir görüşme yapmasıydı. Beyaz Saray yetkilileri, yakıt ikmali sırasında bir saat kadar süren görüşmenin, iki dostun bir araya gelmesinden öte bir şey olmadığını söylerken, Kremlin sözcüsü Aleksey Gromov, iki liderin İran'ın nükleer programı, Orta Doğu'daki durum ve nükleer yayılmanın önlenmesi konularını görüştüklerini belirtti. Kapalı kapılar ardında konuşulan en önemli konu hiç kuşkusuz Çin tehdidi ve İran'ın durumuydu. Rusya'nın ABD ile işbirliği sözü karşılığında ABD de Dünya Ticaret Örgütü'ne Rusya'nın üyeliği konusunda desteğini iletti.¹⁶⁰

Gerçekten de Bush-Putin görüşmesinin sonuçları BM Güvenlik Konseyi'nin 23 Aralık 2006 tarihinde İran'a yaptırım öngören 1737 sayılı kararının geçmesinde görüldü. Pekin yönetimi, olup bitenleri yakından izlemekteydi. Zoraki bir dostluğa sahip olduğu Rusya ile ilişkiler güvenden çok geçici çıkarlara dayanmaktaydı. 1997'de Rusya'nın NATO ile Karşılıklı İşbirliği ve Güvenlik anlaşmasını imzalaması o dönemde Çin'de büyük tepki çekmişti. Putin, 2001 yılında da NATO ile ilişkilerin geliştirilmesi yönünde çağrıda bulunmuştu Ancak esas tepki, 2002 yılında NATO ile Rusya'nın ortak hareket etme ve ilişkilerin daha da ileriye götürülmesi için ku-

159 Barış ADIBELLİ, "Rusya ve Çin Ayrışmaya Başladı", *Cumhuriyet Strateji*. Yıl: 3, Sayı:140, 5 Mart 2007, ss. 18-20.

160 *Ibid.*, ss. 18-20.

ruhan NATO-Rusya Konseyi idi. Bu gelişme, Çin’de oldukça büyük tepkiye neden oldu.¹⁶¹

ŞİÖ mekanizmasının bizzat Rusya tarafından baltalandığı bile söylenmişti. Çinli yetkililer, Rusya’nın bu hareketi karşısında gerekirse Çin’in yola tek başına devam edebileceğini ifade etmişlerdi. Aslında, bu süreç Çin’in Rusya’ya karşı olan ve tarihten gelen güvenememe sendromunu yeniden tetiklemişti. 2005 yılında, Rusya’nın ŞİÖ dışında Çin ile ortak askeri tatbikat gerçekleştirmesi, Pasifik bölgesinde Rusya’nın yeniden etkinliğini kuracağının sinyali vermektedir. Uzun tartışmalar sonucu bu bölge özenle seçilmişti. Çin açısından tatbikat önemli olmakla birlikte Rusya’nın oynamak istediği oyunu da açıkça görmüştü. Rusya, hem Çin’e gelişmiş silahlarının bir gösterisini sunmuş, hem de ABD ve Japonya’ya gözdağı vermişti. Uzun süreden beri, Putin’in Pasifik filosunu yeniden oluşturarak Pasifik bölgesinde Rus etki sahası oluşturmak istediği biliniyordu; ancak bu plana karşı en büyük engel Japonya ve Çin olarak görülüyordu.¹⁶²

Rusya, Çin’in en büyük silah temin edicisi konumundadır. Yıllarca, Çin’e üretim lisanslarıyla beraber önemli silahlar satmıştır. Son yıllarda, bu satışların Rusya’nın güvenliğini tehdit eder hale geldiği ifade edilerek, sofistike silahların satışı durdurulmuştur. Dahası, Çin’in uçak gemisi projesi kapsamında Rusya’dan üretim lisansını aldığı uçak gemisinin bitmiş halinin Rusya tarafından Hindistan’a satılması da ayrı bir gelişmedir. Rusya, Çin’in bölgedeki etkinliğini Hindistan’la dengelemek istemektedir.¹⁶³

Çin, bütün bu gelişmeler ışığı altında 2005 yılından itibaren politikalarını yeniden gözden geçirerek ikili ilişkilere ağırlık ver-

161 *Ibid.*, ss. 18-20.

162 *Ibid.*, ss. 18-20.

163 *Ibid.*, ss. 18-20.

miştir. Bu yeni tutum, Rus-Çin ekseninde de yavaş yavaş bir ayrışmanın da sinyalini vermeye başlamıştır. Bu ayrışma, en iyi İran'ın nükleer programıyla ilgili yaşanan süreçte görülmüştür. Rusya, her defasında bir adım geriye çekilerek Çin ve ABD'yi karşı karşıya getirmiştir. Hemen belirtmek gerekir ki, Çin, bütün tepkilere rağmen Rusya ile olan ilişkilerine özen göstermektedir. Çünkü enerji açısından Rusya'ya ihtiyacı bulunmaktadır. Rusya, Avrupa'yı enerji silahıyla boyun eğdirmeye çalışırken, aynı silahı Pasifik bölgesinde Çin ve Japonya'ya karşı da kullanmaktadır. Sibiry'a'dan Japonya ve Çin'e enerji sevkıyatı için düşünülen petrol boru hattı, şu günlerde Çin ve Japonya'nın gündeminin öncelikli başlığı konumundadır.¹⁶⁴

1. Sarı Irk Koalisyonu

Çin, bu olup bitenlere çok daha önceleri hazırlanmıştı. Bu nedenle bir takım yeni stratejiler oluşturdu. Artan Rusya tehdidine karşı bölge ülkeleriyle daha yakın ilişkiler kurmaya başladı. Japonya ve Çin arasında başlatılan stratejik diyalog süreci de bu kapsamdadır. Çin, Japonya ile arasındaki sorunları hallederek gelecekte olası bir Rus tehdidine karşı Doğu Çin Denizini güvence altına almak istemektedir. ABD de Çin'in bu yeni sürecine destek vermektedir. Çin'le derin ekonomik ilişkileri bulunan ABD, Çin'le işbirliği yaparak, daha az maliyetle Asya Pasifik bölgesinin güvenliğini sağlamış olacaktır. Tüm bu hengâmede, ABD, Japonya'nın bölgede yeni bir askerî güç olması için el altından destek vermektedir. Bu bağlamda, Japonya 2007'nin başında daha önce mevcut olmayan Savunma Bakanlığını ihdas etti. Böylece anayasanın 9.maddesinin de değişebileceği ihtimali ortaya çıktı.¹⁶⁵

¹⁶⁴ *Ibid.*, ss. 18-20.

¹⁶⁵ *Ibid.*, ss. 18-20.

Çin, son zamanlarda, Japonya ve Kore ile omuz omuza verilecek yeni bir güç merkezinin oluşturulabileceğini düşünmektedir. Buna Sarı Irk Koalisyonu denilmektedir. Bu konuda en büyük engel Kore'nin bölünmüş durumudur. Fakat Altılı Görüşmelerin başarılı bir şekilde sonuçlanması ve Kuzey Kore'nin bölgeyle ve dünyayla daha bütünleşik bir politika izleyeceğinin sinyalini vermesi Pekin yönetimini rahatlatmıştır. Kuşkusuz, Altılı Görüşmeler ABD-Çin ekseninin bir zaferidir. Bu durum, 1971'de Sovyetler Birliği'ne karşı oluşturulan ABD-Çin ortaklığını hatırlatmaktadır. Altılı Görüşmelerin başarıyla sonuçlanması Rusya'yı pek memnun etmedi. Ne de olsa, Kore sorunu Rusların tarihe bir hediyesiydi. Uzun süreden beri Altılı Görüşmelerde bir türlü uzlaşmayı kabul etmeyen ABD'nin birden Kuzey Kore'nin bütün isteklerini kabul etmesi, aslında Putin'in çıkışına karşı stratejik bir yanıtı. Gerçekten de Soğuk Savaş'ın en önemli tetikleyici sorunlarından birisi olan Kuzey Kore'nin pes etmesi Soğuk Savaş'ın gerçek manada son erdiğini göstermiştir.¹⁶⁶

Son zamanlarda, Çin'de bazı kesimler, Putin sonrası Rusya'nın geleceği hakkında bir takım çalışmalarda bulunmaktadır. Bu çalışmaların vardığı genel sonuç Putin sonrası Rusya'da istikrarsızlığın hakim olacağı ve bunun da bölgeyi etkileyeceği dile getirilmektedir. Rusya'nın Yeltsin dönemini yeniden yaşayabileceğini, bu durumun geçici bile olsa Çin'in çok iyi bir şekilde hazır olması gerektiği belirtilmektedir. Aynı sonucu Putin yönetimi de varmaktadır. Bu nedenle, Çinli uzmanlar, Putin'in son açıklamasında olduğu gibi bu tip açıklamaları, Rusya'yı Batı karşısında yalnızlaştırarak bir kriz sürecine sokacağını ve ardından da bir şekilde Putin'in görev süresini uzatmak için bir ortam hazırlandığını düşünmektedirler. Olağan durumda Putin'in göreve devam etmesine anayasa izin ver-

¹⁶⁶ Ibid., ss. 18-20.

memektedir; ancak olağanüstü bir durumda istisnalar gündeme gelebilir. Sonuçta, Çinliler için tüm bu gelişmeler, Putin'in iktidarının uzatılması için bir manevra olduğu düşünülmektedir. Çin, ekonomik büyümesinin zarar göreceği nedeniyle mevcut uluslararası sistemin muhafazasından yanadır. Rusya'nın olası bir sürtüşmeyi tetiklemesi Çin'in büyümesine en büyük darbe olacaktır. Bu nedenle Çin'den bu yönde Rusya'ya bir destek gelmemiştir.¹⁶⁷

2. Güç mücadelesi Avrasya'dan Afrika'ya Kaydı

Tüm bu tartışmaların arkasında yatan en önemli neden ise Afrika üzerine yaşanan mücadele ve rekabettir. Son zamanlarda büyük güç mücadelesi Avrasya'dan Afrika'ya kaymış durumdadır. Dokuz aydan beri Çin, bütün gücüyle Afrika bölgesine yüklenmiş durumdadır. Çin-Afrika İşbirliği Forumu Pekin Zirvesi'nde alınan kararlar ışığında Çin, dünya tarafından yıllarca göz ardı edilen Afrika'ya yönelik büyük bir yatırım atağı başlatmış durumdadır. Bu nedenle, Hu Jintao, 11 gün süren bir Afrika gezisine çıkarak sekiz Afrika ülkesini ziyaret etmiştir. Hu Jintao'nun temel amacı Çin-Afrika İşbirliği Forumu Pekin Zirvesi'nde Afrika'yla işbirliğini güçlendirmek ve Afrika ülkelerinin gelişmesine destek vermek amacıyla ortaya koyduğu sekiz maddelik politik önlemi hayata geçirmektir.¹⁶⁸

Hu Jintao'nun ziyareti sırasında bu çerçevede 50'den fazla işbirliği anlaşması imzalandı. Çin ve Afrika arasında karşılıklı yara-ra dayalı işbirliğini genişletmek için işbirliği yöntemlerinin çeşitlendirilmesi, karşılıklı üstünlüklerden yararlanılması, ortak gelişmenin hızlandırılması ve halklara mutluluk kazandırılması önerile-

¹⁶⁷ *Ibid.*, ss. 18-20.

¹⁶⁸ *Ibid.*, ss. 18-20.

rinde bulunan Hu Jintao, ticaret yapısını daha sağlıklı hale getireceklerini, Afrika'ya yönelik yatırımları artıracaklarını, teknik eğitimi yoğunlaştıracaklarını, böylece Afrika ülkelerinin öz kaynaklarına dayanarak gelişme yetkinliğinin artırılmasına katkı yapacaklarını vurguladı. Afrikalı liderler de Çin'i güvenilir bir dost olarak nitelerek, Çin'le ticaret, yatırım ve altyapı inşası alanlarında işbirliğini yoğunlaştırmayı arzuladıklarını belirtti. Kuşkusuz tüm bunların arkasında Çin'in Afrika'nın bakir yer altı kaynaklarına olan ilgisi de göz ardı edilemez. Afrika'daki petrolün kontrolü için Çin, ABD ve Rusya arasında büyük mücadele yaşanmaktadır. Her ne kadar Batı, bu girişimi nedeniyle Çin'i "Sinsi Emperyalist" olarak nitelendirse de Çin, Afrika ülkeleri arasında büyük saygınlık kazanmıştır. ABD de gelişmelere kayıtsız kalmamıştır. Pentagon'un Afrika'da yeni bir komutanlık kurulacağını açıklaması mücadelenin Avrasya'dan Afrika'ya kaydığını göstermektedir.¹⁶⁹

Son zamanlarda, Rusya'nın sert bir tavır takınmasının arkasında yatan en önemli nedenlerden bir tanesi de Afrika'da Çin'e kattığı avantajdır. 1960'larda da Çin ve Sovyetler Birliği arasındaki mücadelenin temel konusundan birisini Afrika üzerindeki hâkimiyet oluşturmaktaydı. O dönemde de Çin ve Sovyetler Birliği üçüncü dünya ülkelerinin liderliği için mücadele ediyorlardı. 1970'lerde Çin'in temel dış politika varsayımı hegemonyacı güçlerle kim olursa olsun mücadele etmektir. Hatta bu yolda ABD ile bile işbirliği yapılmaktan çekinilmemişti. Çin'in 1971 yılında ABD ile birlikte imzaladığı Şanghay Bildirisinde Sovyet hegemonyası ile mücadele yer alıyordu. Soğuk Savaş sonrasında ise, Çin iç politikasında yaşanan bazı gelişmeler Çin'in bu politikasında da değişikliğe neden oldu. Soğuk Savaş sonrası temel mesele Amerikan hegemonyası olmuştu. Fakat Çin'de bunun yansıması farklıydı. Çin Komünist Par-

¹⁶⁹ Ibid., ss. 18-20.

tisi'nde 2000'lerden itibaren belirgin bir şekilde ortaya çıkan yenilikçi-muhafazakâr ayrışması, Çin'in dış politika algılamasında da farklı etkilerde bulunmuştur.¹⁷⁰

Yenilikçiler, tek kutuplu dünya düzeninin gerçekte göreceli bir küresel istikrar getirdiğini savunmaktaydılar. Bu nedenle, ABD'nin küresel jandarma olması Çin'in ekonomik büyümesine dolaylı bir katkıda bulunuyordu. Muhafazakâr kanat ise, ABD'nin geleneksel düşman olduğunu tekrarlayarak, Mao'nun mirasına ihanet edildiğini savunarak daha sert bir politik söylemin takip edilmesi gerektiğini ifade ediyorlardı. Muhafazakârların dış politika anlayışı, dünyayla olan ilişkileri açısından çıkardan çok ideoloji üzerine kuruludur.

2002'de Çin Komünist Partisi kongresinden yenilikçi kanadın güçlü ismi Hu Jintao'nun seçilmesi Çin'in uluslararası sistemin geleceği yönündeki tartışmalardaki yerini de belirlemiş oldu. O nedenle ki, Hu Jintao önderliğindeki Çin Komünist Partisi ve dolayısıyla Çin hükümeti, Rusya'nın son günlerde Soğuk Savaş'ı hatırlatır iddialarını desteklememektedir. Muhafazakâr kanadın yoğun eleştirilerine uğrayan hükümet ve parti yöneticileri, şimdilik pragmatik bir dış politika izlemektedirler. Ancak başta ABD olmak üzere Batı dünyası, Putin'in bu son çıkışına ideolojik bir zemin üzerinden cevap verirse ve bu yola yönelirse, Çin'deki şu anki ılımlı kadrolar 2007'deki ÇKP kongresinde tasfiye edilebilir! Hu Jintao'nun ikinci kez devlet başkanı seçilmesi de tehlikeye girebilir. Muhafazakâr kanadın özellikle silahlı kuvvetlere hâkim olduğu düşünülürse, Çin, gelecekte radikalleşme eğilimi gösterebilir. İşte o zaman gerçekten bir Soğuk Savaş'tan bahsedilebilir. Bu nedenledir ki Putin'in açıklaması sadece dünyada soğuk savaş tartışmalarını getirmemiş, aynı zamanda Çin iç politikasında sakinleşmiş olan yenilik-

170 *Ibid.*, ss. 18-20.

çi-muhafazakâr tartışmalarını da yeniden alevlendirmiştir. Sonuç olarak askeri veya güvenlik açısından bir soğuk savaş yaşanması, Soğuk Savaş'ın ruhuna aykırıdır. Mutlaka ideolojik bir zemini bulunması gerekmektedir.¹⁷¹

IX. KUZEY IRAK'A TAYVAN MODELİ ÖNERİSİ

Türkiye'nin en önemli dış politika ve ulusal güvenlik sorunu Kuzey Irak'taki belirsiz durumdur. Adeta bağımsız bir devlet gibi hareket eden ve ABD Dışişleri Bakanı tarafından bile Türkiye'ye muhatap olunması gereken bir devletmiş gibi bahsedilen Kuzey Irak ve buradaki Barzani yönetimiyle Türkiye arasındaki ilişkilerin hangi seviyede yürütüleceğine ilişkin belirsizlik ve tedirginlik Kuzey Irak'a da Tayvan Modeli'nin uygulanmasını gündeme getirmiştir. Başbakan Tayyip Erdoğan'ın yaptığı, *“Kuzey Irak'taki bölgesel Kürt hükümeti ile ilişkileri geliştirecek adımlar atılabilir”* açılımının perde arkasında, ABD'nin Dışişleri eski Bakan Yardımcısı Richard Holbrooke 'un Erdoğan'ın önüne koyduğu, *“Kuzey Irak'a Tayvan modeli”* önerisinin bulunduğu iddia edilmiştir.¹⁷²

Bu iddialara göre, Şubat 2007'de İstanbul'da Başbakan ile bir araya gelen Richard Holbrooke, Erdoğan'a *“Irak'ın kuzeyinde Tayvan gibi bir devlet kurulsun”* önerisi getirdi. Bunun fiilen bir devlet olmasını ve Erdoğan'dan Türkiye'nin de bunu tanımasını isteyen Holbrooke, AKP'nin bölgesel Kürt yönetimi ile temas kurması gerektiği mesajını verdi. Erdoğan da bu görüşmenin ardından tartışmalı açılımın ilk sinyallerini verdi ve *“Kuzey Irak'taki bölgesel Kürt hükümeti ile ilişkileri geliştirecek adımlar atılabilir. Yeter*

171 Barış ADIBELLİ, “ÇKP ve Tek Kutuplu Dünya”, *Radikal Gazetesi*, 22 Şubat 2007.

172 Bahadır Selim Dilek, “Erdoğan'a ABD söyletti”, *Cumhuriyet*, 21 Şubat 2007.

*ki bu yakınlaşma huzur getirsin, olumlu gelişmelere yol açsın. Eğer atacağımız her adım bizim için huzur getirecekse, onlar için huzur getirecekse biz buna her zaman varız” dedi.*¹⁷³

Bu iddiaların kaynağı ise CHP Genel Başkan Yardımcısı Onur Öymen’di. Holbrooke’un Erdoğan’a yönelik telkinlerini, 9-11 Şubat 2007’de Münih’te düzenlenen Geleneksel Güvenlik Konferansı’nda, CHP Genel Başkan Yardımcısı Onur Öymen’e anlattığı iddia edildi. **Cumhuriyet gazetesine** verdiği demecinde Öymen: *“Başbakan’ın Kuzey Irak’taki Kürt liderlerle konuşuruz lafı nereden çıkıyor? Kimse bunu sormadı. Şimdiye kadar böyle bir şey söylemiyordu da şimdi mi söylüyor? Bu açıklamayı yapmadan birkaç gün önce ABD’nin eski dışişleri bakan yardımcılarından Richard Holbrooke, Erdoğan’ı ziyaret etti. Bunları konuşmak için gelmiş. Buradan da Kuzey Irak’a gitmiş. Erbil’de Barzani ile konuşmuş uzun uzun, beş saat konuşmuş. İki saat de Barzani’nin oğlu ile konuşmuş. Biz nereden biliyoruz bunu? Bize kendisi söyledi. Münih’te gördük kendisini”* şeklinde konuştu.¹⁷⁴

Öymen, Holbrooke’un, Erdoğan’a getirdiği önerileri kendilerine aktardığını belirtti ve şunları söyledi: *“Bize dedi ki, çıkış yolu şu: Kuzey Irak’ta, Tayvan gibi bir devlet kurulsun. Adı devlet olmasın, ama fiilen bir devlet olsun. Siz de bunu tanıyın. Şimdiden Türkiye’deki ve Kuzey Irak’taki liderler bir araya gelsin, toplansın, görüşsün. Kerkük referandumunun ertelenmesinin pek mümkün olmayacağı anlaşılıyor. Bunu da sineye çekin. Aynı şeyleri Başbakan’a da söylemiş. Ondan sonra Başbakan tam da bu lafların üzerine, kalkıp ‘Kuzey Irak’taki liderler ile görüşürüz’ diyor. ABD yönlendiriyor açıkçası. İşin esası bu...”*¹⁷⁵

173 Ibid.

174 Ibid.

175 Ibid.

Öymen, Holbrooke'un Erdoğan ile görüşmesine ilişkin kendilerine verdiği bilgileri aktarırken *"Orada fiili bir durum olduğunu, Türk şirketlerinin Kuzey Irak'ta iş yaptığını, bundan Kuzey Irak'ın kalkınmakta olduğunu, bölgede istikrarın olduğunu, Türkiye'nin bunu görüp sineye çekmesi gerektiğini, buna karşı çıkılamayacağını, ama en önemlisi, orada Tayvan gibi bir devletin oluşmakta olduğunu ve Türkiye'nin bunu kabul etmesi gerektiğini söylüyor"* diye ekliyor. Öymen, Holbrooke'un Erdoğan'a verdiği mesajları sıralarken, *"... 'ama bunları yaparsanız' diyor, 'bu yolla ancak PKK'yı önleyebilirsiniz. Askeri müdahale olmaz. Siyasi çözüm budur' diyor"* diyerek, sözlerini, *"Siz Kuzey Irak'taki liderlerin devlet kurmasını sineye çekerseniz, onları muhatap alırsanız, Kerkük'ü de fedâ ederseniz, onlar da PKK'yı etkisiz kılmakta size yardımcı olurlar. Şu anda PKK'ya silah yardımı yaptıklarını söylemiyor. Onu da Büyükanıt söylüyor"* şeklinde bitiriyor.¹⁷⁶

Bu iddialara karşı Adalet ve Kalkınma Partisi cephesinden de yanıt gecikmedi. Başbakanın Dış Politika Danışmanı Egemen Bağış, CHP Genel Başkan Yardımcısı Onur Öymen 'in Erdoğan ile ABD Dışişleri eski Bakan Yardımcısı Richard Holbrooke görüşmesine ilişkin açıklamalarının asılsız olduğunu ileri sürerek *"Sayın Başbakanımızın, eski ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Richard Holbrooke ile yaptığı görüşmede hiçbir şekilde ne Tayvan modeli ne de herhangi bir pazarlık söz konusu olmuştur. Kuzey Irak'taki Kürt liderlerle pazarlığa girme veya görüşmeyle ilgili herhangi bir konu da görüşmede geçmemiştir. Tam aksine, Sayın Holbrooke, ABD'ye dönüşünde Irak ile ilgili bir makale yazacağını ve bu makaleyle ilgili Sayın Başbakanımızın görüşlerini dinlemek istediğini belirtmiştir. Sayın Başbakanımız da Türkiye'nin Irak ile ilgili hassasiyetlerini dile getirmiş, Irak'ın toprak bütünlüğüne vurgu yaptıktan"*

176 Ibid.

sonra Kerkük'ün özel statülü bir bölge olması gerektiğini vurgulamıştır. Sayın Başbakanımız, başka türlü Kerkük'te huzurun sağlanmasının imkânsız olduğunu belirtmiştir. Görüşme sonunda Sayın Holbrooke, Kerkük'ün özerk olması gerektiği konusunda Sayın Başbakanımız tarafından ikna edildiğini, hatta Bosna-Hersek barış planını hazırlarken Brcko'nun da özerk kalarak ne Hırvatistan ne Bosna-Hersek ne de Sırbistan'ın parçası olmadan barış ve huzurun sağlandığını belirtmiştir. Sayın Holbrooke, Kerkük'te de 'Brcko modeli uygulanmalıdır' demiştir. Öymen'in iddiaları tamamen asılsız ve mesnetsizdir." Egemen Bağış, "Kerkük'te oldubittiye dayalı bir referandumun Türkiye tarafından kabul edilemeyeceğini" belirterek, "bu konunun da görüşmede hiçbir şekilde konuşulmadığını" vurgulamıştır.¹⁷⁷

Bu açıklamalar üzerine Onur Öymen de, yaptığı açıklamada neyin yalanlandığını anlayamadığını söyleyerek, "Holbrooke'un Başbakan'la görüşmesi mi yalan? Holbrooke'un Barzani'yle görüştüğü mü yalan? Görüştüğünü kendisi bize söyledi. Türkiye ile Kuzey Iraklı liderlerin görüşmesini tavsiye ettiği mi yalan? Bu tavsiyesi de Washington Post'ta çıktı" diye konuştu. Öymen, Holbrooke'un temaslarını yaparken, Başbakan'ın "Kuzey Iraklı liderlerle görüşebiliriz" dediğini anımsatarak "Bu da mı yalan. Edip Başer aynı şeyi söyledi. O da mı yalan? Holbrooke, Tayvan modeli lafını da bizzat bize söyledi. Holbrooke'un söylediği lafı Başbakanlık mı yalanlıyor. Biz görüşmede Tayvan modeli gündeme gelmiştir dedik mi. Holbrooke'un bize söylediğini söylüyorum" dedi. "Neyi yalanlıyorlar? Paniğe kapıldılar. Gerçek ortaya çıktı" diyen Öymen şöyle devam etti: "Amerikalıların telkiniyle K. Iraklı liderlerle görüşme önerisini kabul ettikleri anlaşıldı ve tam o sırada Genelkurmay

177 "Kürt yönetimiyle teması ABD istiyor" [http:// www. ntvmsnbc. com / news/400674.asp](http://www.ntvmsnbc.com/news/400674.asp)

Başkanı Yaşar Büyükanıt'ın da Kürt liderlerin PKK'yi silah ve patlayıcıyla desteklediğini söylemesi oyunu bozdu.”¹⁷⁸

Bu tartışmalar devam ederken esas önemli gelişme Sabah gazetesi köşe yazarı Aslı Aydıntaşbaş'tan geldi. Aydıntaşbaş, Holbrooke'un kendisini aradığını ve bu iddiaların nereden çıktığını şöyle anlattı: *“Geçen hafta Münih'teki güvenlik konferansında kalabalık bir resepsiyonda Onur Öymen'e rastladım. Öymen iyi dostumdur ve ikimiz de Almanya'da büyükelçiyken birlikte çok iş yaptık. Resepsiyonda da Kuzey Irak gezimi anlatırken aklıma Tayvan geldi, çünkü Kuzey Irak da orası gibi ekonomik olarak bağımsız, kendi bayrağı var ve aslına bakarsanız Irak'tan ziyade Türkiye'ye yakın.”* Ekliyor: *“Ancak ne Başbakan'la bu konuyu konuştum ne de Erdoğan ya da Barzani'ye mesaj götürdüm. Bush hükümeti adına hareket etmem zaten mümkün olmaz, çünkü başta Türkiye ile ilişkiler olmak üzere her konuda onları ne kadar eleştirdiğimi biliyorsun.”¹⁷⁹*

Bu arada, Onur Öymen'den de ilginç bir açıklama geldi. Zonguldak Karaelmas Üniversitesinde verdiği konferansın ardından partisinin Zonguldak İl Başkanlığında basın toplantısı düzenleyen Öymen, *“(Holbrooke Başbakana Tayvan Modeli önerdi) diye benim ağzımdan bir şey çıkmadı, ama bana önerdi”* diyerek, *“Holbrooke, Washington Post'ta yayınlanan makalesinde Türkiye ile Kuzey Irak'taki lider arasında yakın ilişkiler kurulmasını öneriyor. Bu makalenin yayınlanmasından 3 gün sonra gördük ki Başbakanımız, (Kuzey Irak'taki liderle görüşürüz) diye demeç veriyor. Holbrooke'a, bunda makalenin etkili olabileceğini söyledim. Başbakan ile Holbrooke'ın görüşmesine katılmadığım için 'Tayvan mı, ne dedi' bilemem. (Holbrooke Başbakana Tayvan Modeli önerdi) diye*

¹⁷⁸ “Gerçek Ortaya Çıktı Paniklediler”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 22 Şubat 2007.

¹⁷⁹ Aslı AYDINTAŞBAŞ, “Holbrooke: Ne elçiyim ne mesaj taşıdım” *Sabah Gazetesi*, 25 Şubat 2007.

*benim ağzımdan bir şey çıkmadı, ama bana önerdi. Bana, (Kuzey Irak'ı gezdikten sonra gördüm ki orası bir devlet haline geliyor, adı konmamış ama fiilen bir devlet olabilir. Belki Tayvan gibi model olabilir. Türkiye'nin bunlarla iyi ilişki kurması kendisi çıkarınadır) demiştir". Öymen, hiçbir gazeteciye (Holbrooke'ın) Başbakan'a, Tayvan modeli önerdiğini söylemediğini vurgulayarak, şöyle devam etti: "Başbakan tekzip ediyor, (gerçek dışı) diyor. Ama bana söyleneni nasıl tekzip eder. (Holbrooke) her halükarda bana söylediklerini inkâr edecek kadar dürüstlükten uzak bir şahıs değildir. Görüşlerini de dürüstçe açıklayacaktır. Burada önemli olan zaten Tayvan kısmı değildir. Bir ABD'li yetkili geliyor, Türk Başbakan ile görüşüyor ve ondan sonra Irak'a gidiyor, Barzani ile görüşerek makale yazıyor. Türkiye'nin Kuzey Irak'taki liderlerle görüşmesini öneriyor ve ardından da Başbakan aynı lafı ediyor. Ben dedim ki muhtemelen bunlardan esinleniyor, yabancıların etkisiyle bunları söyledi."*¹⁸⁰

X. ÇİN'İN TEPKİSİ

Bütün bu olup bitenleri Çin yakından takip ediyor. Çin Dış Politikasının geleneksel söylemi bütün devletlerle iyi ilişkiler kurmaktır. Fakat ABD ve Rusya'nın zengin enerji havzalarına yakın Doğu Akdeniz'deki güç mücadelesi Pekin'in dikkatinden kaçmıyor. Bir dünya gücü olmayı hedefleyen Çin için oyunu dışarıdan seyretmek düşünülemez. Dolayısıyla Çin de kendi Akdeniz politikalarını belirleyerek sürekli değişken bir stratejiyi devre sokuyor. Çin'in Ortadoğu politikaları, ABD'nin aksine Araplar üzerinden uygulamaya konmuştur. ABD, İsrail, Türkiye ve son günlerde de Iraklı Kürtler ve Şiiler üzerinden bir takım politikalar geliştirmeye çalışmaktadır.

¹⁸⁰ "Öymen: Tayvan modelini bana önerdi," <http://zaman.com.tr/webapp-tr/haber.do?haberno=504811>

Pekin yönetimi, bağlantısızlar hareketinden bu tarafa Arap merkezli politikasından şaşmamıştır. Bu politikasının diğer ayağını oluşturan Akdeniz açılımı ise, Yunanistan, Kıbrıs Rum Kesimi, İtalya ve İspanya ile yürütmektedir. Bölgenin önemli ülkesi Türkiye ise Çin açısından orta sınıf silahların satılabileceği bir pazardan öte anlam taşımıyor.

Türkiye'nin milli sorunu olarak gördüğü Kıbrıs sorununa meşruluğu bile tartışmalı olan Tayvan Modelini çözüm aracı olarak getirilmesi, bu modeli kendi toprak bütünlüğüne karşı bir tehdit olarak gören Çin'in de tepkisini çekmiştir. Çin, Ortadoğu Bölgesindeki kimi sorunlara karşı Tayvan Modelinin önerilmesinin bir tesadüf değil maksatlı bir politika olduğuna inanmaktadır. Tayvan modelinin Büyük Ortadoğu Projesinin bir aracı olduğu görüşü Pekin'de sık sık dile getirilmektedir. Bu nedenle, Çin olası bir kuşatma harekâtına karşı kendi karşı-kuşatma harekâtını başlatmış durumdadır. Bu harekâtın da üç önemli çıkış noktası bulunmaktadır. Bunlar: İran, Fransa ve İsrail'dir. İlk bakışta İran ve İsrail çelişiyor gibi görünse de çelişki Çin dış politikasının birinci stratejisidir. Çin stratejisinin en önemli ilkesi, "Batı'da gürültü yap, Doğu'da saldır" politikasıdır.

1. Çin'in Kuzey Irak Politikası

Çin'in bölgenin güçlü ülkesi Türkiye'ye karşı olası kuşatma harekâtının en önemli noktalarından birisini Kuzey Irak oluşturmaktadır. Buradaki devlet benzeri yapılanma ve bu yapılanmanın bölgedeki petrol üzerindeki egemenliği Çin'in dikkatinden kaçmamıştır. Çin'in son 10 yıldan beri içerisinde bulunduğu aşırı enerji tüketimi nedeniyle petrolü yerinden alma politikası öncelikli dış politika gündemini oluşturmaktadır. Bu nedenle Kuzey Irak'taki Kürt yönetimiyle son yıllarda ilişkileri derinleştirme yolundadır.

Ağustos 2003'te Kürdistan Yurtsever Birliği Başkanı ve Irak geçici hükümet konseyi üyesi ve eski bir Maocu olan Celal Talabani, Çin Halkı Yabancı Devletlerle Dostluk Derneği'nin daveti üzerine Çin'i ziyaret etti.¹⁸¹ 30 Ocak 2005'de yapılan seçimlerde Iraklı Kürtler, 75 sandalye kazanarak Talabani'ni Cumhurbaşkanı olmasının yolunu da açtılar. Iraklı Kürtlerin, Irak'taki etkisi de giderek artmıştı. Ding Lifen başkanlığında bir Çin heyeti de Iraklı Kürtlerin daveti üzerine Mayıs 2005'te Kuzey Irak'ı ziyaret etti. Burada, Çin heyeti, Kürdistan Yurtsever Birliği yetkilileri tarafından karşılandı. Çin heyeti, Çin Komünist Partisi ve Kürdistan Yurtsever Birliği ile ilişkilerin daha da geliştirileceğini açıkladılar.¹⁸²

15 Mayıs 2005'te Kürdistan Demokratik Partisi Başkanı Mesut Barzani, Çin'in Irak Büyükelçisi ile ekonomi ve ticaretten sorumlu konsolosuyla görüştü. Görüşmede, Çin büyükelçisi hükümeti adına Barzani'yi Çin'e davet etti. Çin ve Irak Kürdistan Bölgesel yönetimiyle ilişkilerin geliştirileceği vurgulandı. Ayrıca, Çin Komünist Partisi ve Kürdistan Demokratik Partisi arasında ilişkilerin geliştirileceği ifade edildi. Çin hükümeti, Irak'taki Kürt bölgesinin yeniden inşası için üstüne düşen görevi yerine getirmeye hazır olduğunu bildirdi.¹⁸³

Gerçekte, Iraklı Kürtlerden çok Çin için asıl önemli olan şey Kuzey Irak'ta bulunan Irak petrollerinin yüzde kırkını oluşturan petrol yataklarıdır ve bu yataklar şu an için Iraklı Kürtlerin kontrolünde bulunmaktadır. 2004 yılında, Barzani, Norveçli DNO şirketiyle Zaho şehri yakınında petrol arama konusunda anlaşmaya vardı. DNO ise, petrol arama işini taşıyan bir firmaya, yani Çin Seddi Petrol arama firmasına verdi. Çin'in Irak petrollerine olan ilgisi

181 Yitzhak SHICHOR, "China's Kurdish Policy" *China Brief*, The Jamestown Foundation, Cilt: 6, Sayı:1, 3 Ocak 2006, s. 4.

182 *Ibid.*, s. 4.

183 *Ibid.*, s. 4.

Saddam dönemine kadar gitmektedir. Kasım 1996'da Irak Ulusal Meclisi, Çin ulusal Petrol ve Gaz arama şirketinin El-Ahdab kuyularının geliştirilmesinde işbirliği önerisini kabul etti. Orta Irak bölgesinde bulunan bu kuyulardan günlük 80-90 bin varil petrol üretiliyor. Irak meclisinin kabulü ile birlikte, Haziran 1997'de Çin Ulusal Petrol Şirketi, NORINCO ile birlikte El- Waha isimli yeni bir şirket kurarak, yirmi iki yıl boyunca El Ahdab kuyularından çıkacak petrolün yarısının paylaşılması üzerine anlaşmaya varıldı. Karşılığında ise bu kuyuların geliştirilmesi için gereken 1,26 milyar dolarlık yatırımın Çin tarafından yapılması taahhüt edildi. Ancak 2003'te Irak'ın ABD tarafından işgal edilmesiyle tüm bu anlaşmalar geçerliliğini yitirdi.¹⁸⁴

Çin'in Kuzey Irak'taki Kürtlere yaklaşmasının sadece petrolle açıklamak doğru olmayacaktır. Aynı zamanda Pekin yönetimi, ayrılıkçı Uygur gruplarına ve örgütlerine ev sahipliği yaptığına inandığı Türkiye'ye karşı Kürtleri koz olarak masaya koymaya başlamıştır. Çin, Uygurlar ile Kürtler arasında benzerlik kurarak, Ankara'nın Uygurları desteklemeye devam etmesi halinde Pekin'in de Kürtlere destek vereceğini ifade ederek Türkiye'ye karşı kendi kuşatma politikasını uygulamaya çalışmaktadır.¹⁸⁵

2. Çin'in Fransa Stratejisi

2006 yılı Çin'in stratejik kuşatmaya karşı yeni önlemler almasına tanıklık etti. Bu yeni önlemlerin başında Fransa ile Avrasya coğrafyasından yeni bir işbirliği süreci yatmaktaydı. Fransa, Uzak Doğu bölgesine yönelik köklü politikalara sahip Avrupalı ülkelerden bir tanesidir. Fransa, yüzyıllarca Hindicini bölgesini elinde tutmuştu. Çin, ise, geçmiş iki asır boyunca Fransa ile çeşitli zamanlar-

184 *Ibid.*, s. 5.

185 *Ibid.*, s. 5.

da savaşırmıştı. Fransa, uzun süre Çin’de sömürgeci bir Avrupalı güç olarak görülmüştü. Geçmişte, Fransa’nın Uzak Doğu’daki varlığı ve politikaları tamamen sömürgecilik üzerine dayalıydı. Ancak bugün geline nokta Fransa bölgeye üstün, sömürgeci bir güç olarak değil, aksine Çini ile eşit statüde bir devlet olarak gelmiştir. Kuşkusuz, son yıllarda Çin’in Avrupa’da en sadık müttefiki Fransa’dır. Fransa’nın geleneksel Avrupa’ya ve ABD’ye bakışı da bu politikanın şekillenmesinde en büyük etkidir. Fransa’nın Çin dış politikasını şekillenmesinde en önemli nedenler şu şekilde sıralanabilir:

* Fransa’nın Avrupa’da ABD ile yaşadığı üstü kapalı rekabet ve birleşik ve büyük Avrupa hayali

* Almanya’da iktidara gelen Merkel’in Irak’ın işgalinden bu tarafa ABD ile soğuk bir dönem yaşayan Almanya-Fransa mihverini bozarak, ABD ile dünya politikasında daha uzlaşmacı bir politika benimsemesi

* Enerji güvenliği¹⁸⁶

3. Chirac’ın Çin Ziyareti

Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac, Kasım 2006’da Çin’e düzenlediği dört günlük ziyaretinde on dört büyük anlaşmaya imza attı. Çin Devlet Başkanı Hu Jintao ile Chirac, Pekin’deki görüşmelerinden sonra iki ülke arasında nükleer, demiryolu taşımacılığı ve havacılık alanlarında çeşitli anlaşmalar imzaladılar. Bu anlaşmaların başında Airbus uçak şirketi ile yapılan anlaşma geliyordu. Airbus şirketinin başkanı Louis Gallois, 150 adet küçük gövdeli A320 serisi uçağın Çin’e satılması ve Çin’de üretilmesi konusunda anlaşmaya varıldığını açıkladı. Böylelikle, Airbus uçakları Avrupa dışın-

186 Barış ADİBELLİ, “Fransa’nın Avrasya’da İttifak Arayışı”, *Cumhuriyet Gazetesi Strateji Eki*, Yıl: 3 Sayı: 124, 13 Kasım 2006, ss. 14-15.

da ilk üretileceği ülke de Çin olmuş oldu. A320 uçaklarının Çin’de üretilmesi için Pekin uzun süredir diplomatik bir mücadele sürdürmekteydi. Bu kapsamda, Çin Başbakanı Wen Jiabao, Aralık 2005’te Fransa’ya yaptığı ziyarette 10 milyar dolarlık 150 Airbus siparişi vermişti. Bu arada, Fransız şirketlerinden Alstom ile Çin, 400 milyon Euro değerinde demiryolu ve hidroelektrik santrali anlaşması imzaladı. Anlaşma uyarınca, Alstom, Çin’den yük taşımacılığında kullanılmak üzere 300 milyon Euro değerinde 500 lokomotif alacak. Şüphesiz, Hu-Chirac görüşmesinde en önemli konu başlıklarını İran ve Kuzey Kore’nin nükleer sorunu işgal etti. Chirac ikinci kez ziyaret ettiği Pekin’e gitmeden önce yaptığı açıklamada Çin-Fransa işbirliğini güçlendirmenin Paris’in dış politikasının merkezini oluşturduğunu söyledi.¹⁸⁷

Fransa’nın Çin’e yakınlaşmasının aslında ardında yatan en önemli neden Fransa’nın Avrasya coğrafyasında etkin olmak istemesidir. Fransa, Avrasya’da var olabilmenin Çin ile olan yakın ilişkisine bağlı olduğunu bilmektedir. Fransa’nın Avrasya politikasının temel unsuru enerji güvenliğidir. Avrupa’nın enerji ihtiyacının büyük bir bölümü Rusya tarafından sağlanmaktadır. AB’nin lokomotif ülkesi ve dünya politikasında bağımsız bir duruş sergileyerek etkin olmak isteyen Fransa için enerjinin, rakibi Rusya’nın elinde olması ulusal çıkarlarına en büyük tehdittir. Hemen hemen buna benzer sorunlar yaşayan Çin, geliştirmiş olduğu stratejilerle şimdilik enerjisini güvence altına almıştır. Bu durum, Fransa’nın dikkatinden kaçmamıştır. Fransa, Orta Asya ve Hazar enerji havzalarının bulunduğu Avrasya’da Çin ile birlikte hareket etmek istemektedir. Azerbaycan’ın Türk-Amerikan ekseninde hareket ederek elindeki enerji rezervlerini Baku-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattın-

¹⁸⁷ *Ibid.*, ss. 14-15.

dan dünya piyasasına ulaştırması ve yakında bağlanacak olan Kazak petrolü ile de daha da işlevsel bir hâle gelecek olan alternatif bir dağıtım terminali olarak ortaya çıkması Fransa'yı sıkıştırmıştır. Fransa açısından Baku-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı da ABD'nin kontrolünde olması nedeniyle ulusal çıkarlarına ters düşmektedir. AB'nin enerji konusunda Rusya ile yaptığı zirveden bir sonuç çıkmaması Fransa'nın kendi politikalarına hız vermesine neden olmuştur. Bu zirvede, Rusya, kendisinden talep edilen Avrupa'ya sevk edilen enerjinin güvencesinin uluslararası bir anlaşma ile teminat altına alınması istemini reddetmiştir.

XI. FRANSA VE IRAK'IN İŞGALİ

11 Eylül saldırıları gerçekleştirildikten sonra, ABD'nin yarım kalan Irak politikası da giderek şekillenmeye başlamıştı. Bush yönetiminin iktidara gelmesiyle birlikte, Irak'a karşı tepki de giderek kendini belli etmeye başlamıştı. Paul Wolfowitz'in başını çektiği şahin kanat Saddam Hüseyin'in bir an önce devrilmesini istiyordu. Fakat dünya kamuoyu henüz böyle bir girişime hazır değildi. ABD'ye yapılan terör eylemlerinin etkisi kısa zamanda Irak politikasında da görülmeye başlandı. Bush yönetimi, 11 Eylül saldırılarını ve El Kaideyi Saddam Hüseyin'le bağlantısı olduğu propagandasını işlemeye başlamıştı.

Başkan Bush, Irakla ilgili net tavrını 29 Ocak 2002'de, Kongre'de birliğin durumu üzerine yaptığı konuşmada ortaya koymuştur. Daha sonra bu konuşma, ABD kamuoyunda “Şer Eksen” konuşması adını alacaktır. Bu konuşmada, Bush, kısaca şu mesajları vermektedir;

“...Irak Amerika'ya düşmanlığını sergilemeye ve terörü desteklemeye devam etmektedir...Bu tür devletler ve bunların terörist müttefikleri, “şer eksen” (Axis of Evil) oluşturmakta ve dünya ba-

rışını tehdit etmektedir...Bütün uluslar bilmelidir ki, ABD kendi halkının güvenliğini sağlamak için gereken her şeyi yapacaktır.”¹⁸⁸

Başkan Bush’un bu konuşması, dünya çapında geniş bir yankı bulmuş ve bir tepkiyle karşılanmıştı. Fransız Dışişleri Bakanı Hubert Vedrine, Başkan Bush’un şer eksenini tanımlamasını basit bulduğunu açıklamıştır. Alman Dışişleri Bakanı Joschka Fischer, ABD’nin Avrupa ülkelerine uydularıymış gibi davrandığını söylemiştir.¹⁸⁹ Bu ifadelerin sahibi olan ülkeler, ileride de görüleceği üzere, Irak’a başlayacak olan operasyona karşı dünyada ve Avrupa’da meydana çıkacak muhalefetin de baş aktörleri olacaklardır. Bu kriz, aynı zamanda bütünleşme yolunda önemli adımlar atmış olan Avrupa Birliği’nde de önemli ayrışmalara neden olacaktı.

Bush, 12 Eylül 2002’de, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda yaptığı tarihi konuşmada, Irak sorunu ile ilgili olarak Birleşmiş Milletler mekanizmasının çalıştırılmasının altını çizmiştir. Böylece, başlangıçtan beri, Avrupa devletlerinin, ABD’nin Irak konusunda tek taraflı hareket ettiği eleştirisini de bir süreliğine engellemiş oldu.¹⁹⁰ Hatırlanacağı üzere, Birleşmiş Milletlerdeki tartışmanın temel noktalarını; BM silah denetçilerinin Irak’a dönmesi ve bu bağlamda Bush’un ön şartları oluşturmaktaydı. Tabi ki, Irak, bu şartları kabul etmemişti, bu da giderek savaşın yaklaştığı anlamına gelmekteydi. Bu manzara içerisinde, Fransa ve Rusya derhal ağırlıklarını koymuşlar ve sorunun diplomatik yollarla çözülmesini istemişlerdir. Bu bağlamda, Fransız Dışişleri Bakanı Villepin, silah denetçilerinin Irak’a dönmesiyle ilgili derhal bir BM kararı alınmasını istemiş, bu kararın çıkmasının ardından da ikinci bir kararın çıkarıl-

188 www.whitehouse.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html.

189 WOOLSEY James, “The Wild, Wild West”, *Wall Street Journal*, 22 Şubat 2002.

190 Bush’un BM’de yaptığı konuşmanın tam metni için bkz: www.cnn.com/2002/US/09/12/bush.transcript.

masını istemiştir. Lakin ABD Dışişleri Bakanı Powell, ABD'nin tek bir karar alınmasını tercih edeceğini belirtmiştir.¹⁹¹

Nihayet, Başkan Bush, West Point Harp Akademisinde yaptığı bir konuşmayla *“önleyici eylem stratejisini”* Amerikan güvenlik sisteminin içine dahil etmiştir. Böylece, ABD yıllarca kullandığı caydırıcılık stratejisini de terk etmiş oldu. Bunların ışığı altında, Bush Meksika'da yaptığı diğer bir konuşmasında ise; Saddam'ın ya kendisinin silahsızlanacağını, ya da ABD'nin silahsızlandıracağını söylemiştir. Bunun akabinde, Kongre Bush'a savaş yetkisi vermiştir. Bu süreç içerisinde, ABD ve İngiltere'nin ortak sunduğu 1441 sayılı karar BM Güvenlik Konseyine sunulmuştur. Bu karar, oybirliği ile kabul edilmiştir. Daha önce çekimser oy kullanması beklenen Suriye'nin, İngiltere ve Fransa'nın son anda girişimiyle fikrini değiştirmiştir. Yine de tüm bu çabalar, ABD'nin Irak'a karşı askeri harekât düzenlemesini engelleyememiştir.

1. Fransa'nın Tutumu

George W Bush'un Başkan seçilmesiyle birlikte, Irak konusu da yeniden ABD'nin gündemine geldi. Oğul Bush, meseleyi biraz da babasından yarım kalan bir iş gibi algılayarak üzerine gitmiştir. Bush ve şahin kanat, Saddamın barış içerisinde evrimleşmesine inanmıyordu. Oysa, Avrupa ülkeleri daha iyimser yaklaşarak askeri seçeneğin en son yol olarak kullanılmasını istiyordu. Bush yönetimine göre, Saddam Hüseyin rejimi güç kullanılarak devrilmeliydi. O dönem için, Amerikan yönetimi, bunu dünya kamuoyuna anlatmada problemler yaşamıştır. 11 Eylül saldırıları ile birlikte Bush yönetimi de iyi bir rüzgâr yakalayarak bu fırsatı iyi değerlendirmesini bilmiştir.

191 “Face the Nation”, CBS, 15 Eylül 2002.

Kuşkusuz, ABD'nin Saddam'ın, askeri bir operasyon ile devrilmesi seçeneği, Avrupa'yı da bölmüş oldu. İngiltere, İspanya ve İtalya gibi Avrupa ülkeleri ABD tarafında yer almış, Fransa ve Almanya gibi Avrupa Birliği'nin temel kurucuları olan iki ülkede daha Avrupalı ve ABD karşıtı bir tutum takınmışlardır. Avrupa tarafında, en etkin tepki Fransa'dan gelmiştir. Geleneksel olarak, Fransa, her zaman ABD karşısında muhalif bir duruş sergilemiştir. Sadece, ABD'ye karşı olan muhalif duruşu değil, aynı zamanda Ortadoğu Bölgesindeki çıkarları ve tarihsel ilişkileri de Irak'ın işgal edilmesine karşı duruşunun bir nedenidir. İkinci Dünya Savaşından sonra kısmen de olsa Fransa bu bölgede etkinliğini kaybetmiştir.

Daha sonra, Baas partisinde görev alan Lübnanlı üye Elias Farah aracılığıyla Fransa çıkarlarını korumaya çalışmıştır. Baas partisindeki Fransa yanlısı hava diğer Arap ülkelerinde de olumlu yankı bulmuştur. Böylece bölgede Fransa'ya karşı bir sempati oluşmuştur. Hatırlanacağı üzere, 1954 yılında meydana gelen Cezayir olayları nedeniyle de Arap dünyasında Fransa'ya karşı bir soğukluk vardı. 1973 Arap-İsrail Savaşının sonucunda büyük petrol şoku yaşanmış ve petrol fiyatları artmıştır. Bunda tüm dünya olumsuz etkilenmişti gibi Fransa da etkilenmiştir.

Charles De Gaulle'nin, Atlantik'ten Urallara büyük Avrupa hayali ve parolası ışığı altında, ABD ve Sovyet etkisi altında olan petrol zengini bu bölgede, bağımsız bir politika üretmek istemiş bu bağlamda, 30 Kasım 1974 yılında Fransa Başbakanı Jacques Chirac, Bağdat'ı ziyaret ederek Saddam Hüseyin ile görüşmüştür. Bu tarihten itibaren Irak ile Fransa arasında, özellikle ekonomik saha olmak üzere güçlü bir ilişki başlamıştır. Ekonomik zeminin yanında, ideolojik bakımdan da ilişkiler tesis edilmişti. Özellikle, Baas rejimi, Fransız siyasal sistemini çekici bulmuştur. Bunun yanında,

Baas rejimi, ulus-devlet sisteminden ve De Gaulle'nin kurduğu beşinci cumhuriyetten oldukça etkilenmiştir.¹⁹²

Kuşkusuz bu sistem tercihi, Fransa'nın da işine gelmiştir. 1970'li yıllarda, özellikle Arap milliyetçiliğinin düşüşe geçmesi, buna karşın kökten dinci oluşumlarda bir artış, Fransa'yı güvenlik açısından rahatsız etmiş, bu bağlamda Baas rejiminin, Fransız örneği ışığında laik bir rejim oluşturması da kökten dinci oluşumlara karşı bir tampon vazifesi de görmüştür. 1970'lerde, Fransa'nın gözünde Irak; petrolüyle, suyuyla ve tek-adamıyla Ortadoğu için ideal bir profil ve jeostratejik bir aktörü oluşturunuyordu. Yine, bu bölge gerçek anlamda Fransa'nın ilk bölgesel pazarı olmuştur. Dolayısıyla, bu pazarda etkin olabilmek için Arap-İsrail sorununda biraz Araplara yakın bir denge politikası izlemiştir. Hızla artan ticaretle birlikte, Irak'ın teknolojik alt yapısı da tamamen Fransız yapımı haline gelmiştir. Bunun sonucu olarak Fransız teknolojiyiyle oluşturulan ilk sivil amaçlı nükleer santral da doğmuş oldu. Osirak veya bazıların eleştirmek için dediğı gibi "O-Chirac" nükleer santrali, Menahem Begin ve Mitterand döneminde, İsrail'in güvenliğini tehdit ettiğı gerekçesiyle daha inşa halindeyken 1981 yılında imha edilmiştir.

Bu dönemde, Irak'ın birçok bölgesel aktör ile yaşadığı sorunlar Fransa'yı pek endişelendirmiyordu. Fransa için önemli olan şey; 1956 Süveyş olayında, bölgede kaybettiğı çıkarlarını ve etkisini tekrar kazanabilmektir. Buna rağmen 1979 yılında Humeyni'nin

192 1954 Cezayir olaylarında, bir savaş kahramanı olan General De Gaulle görevine çağıldı. Ülkenin yönetimini ele alan De Gaulle, beşinci cumhuriyeti ilan etti. Beşinci cumhuriyetin en temel özelliğı yarı-Başkanlık sistemini getirmesiydi. Bu sistemde, Cumhurbaşkanı halk tarafından doğrudan seçilmekte, buna rağmen ülkede bir de kabine bulunuyor, böylece iki başlı bir yürütme öngörüyordu. Bugün de Fransa'da geçerli olan siyasal sistem budur. Irak yönetimi için bundan daha ideal bir siyasal sistem bulunamazdı.

İran'da İslam Devrimi ile iktidara gelmesi Irak'ın da yükselişini durdurmuş oldu. Ardından İran-Irak Savaşı ortaya çıktı. Bu savaş, Fransa'yı Irakla stratejik ortaklık kurmasından vazgeçiremedi. Bu dönemde, Fransa Irak'a teknik ve askeri yönden yardım eden ilk batılı ülke olmuştur; hatta Irak'a modern savaş uçakları dahi göndermiştir. 1981 yılında Fransa'nın Irak'a sattığı silah tutarı 14.4 milyar dolardır. 1982'de ise bu rakam 13 milyar dolara gerilemiştir. Fransa'nın Irak'a yaptığı bu yardımlardan dolayı Humeyni İran'ının şimşeklerini üzerine çekmiştir. Bu bağlamda, Humeyni, Fransa'yı "küçük şeytan" olarak adlandırmıştır. 1980'lerde, Fransa bu bölgede perspektifini daha da genişletmiştir. Buna rağmen stratejik ortağı Irak'ın 1990 yılında Kuveyt'i işgal etmesini önceden görememiştir.

François Mitterand, Fransa'yı Körfez Savaşı sırasında, Irak'a karşı koalisyonu sokmuştur. Bu yüz seksen derecilik dönüşü Profesör Samir Saul şöyle açıklamaktadır; "Körfez Krizinde Fransa'nın dönüşü, Fransız ekonomisinin yönlendirmesinin büyük etkisi olmuştur." Dolayısıyla, denilebilir ki, Fransa'nın bu tutumunda 1980'lerin ortalarından itibaren Batı'nın faaliyetlerine daha fazla bütünleşmesinin bir etkisi vardır. Bölgede, pax-Amerikana'nın yeniden tesis edilmesi, Fransa'nın niyetlerine hizmet etmemektedir. 30 Ekim 1991 yılında, Madrid'de düzenlenen Ortadoğu'da barış sürecinin ele alındığı konferansa Fransa davet edilmemiştir. İlk kez, Mitterand'ın başta olduğu bir dönemde, bir Akdeniz ülkesi olarak Fransa, Ortadoğu'yla ilgili bu büyük diplomatik şova dahil edilmemiş ve dışlanmış. Her ne kadar, Bağdat'taki ayrıcalıklı statüsünü kaybetmiş olsa da, körfez ülkeleriyle ekonomik ilişkilerini geliştirmiştir.

Fransa'nın, son on yılın Irak politikasına bakıldığında, Fransa'nın yanlış tarafa (Saddam Hüseyin) yatırım yaptığı görülür. Kör-

fez Savaşından sonra uygulanan yaptırımlar ve ambargolar, Irak'ın tekrar saldırgan bir politika izlememesine yönelikti. Fakat Washington ve Londra'nın bu önlemleri suiistimal etmeleri sonucu bu önlemler sistemi çökmüştür. Fransa'ya göre, Birleşmiş Milletler mekanizmasının zayıf işlemesinden dolayı uluslararası toplumun amaçlarını yerine getiremediğini, böylece bölge güvenliği tehlike altına girdiğini ifade edilmekteydi. Fransız Dışişleri Bakanı Hubert Vedrine, ambargonun negatif etkilerini ortaya koymuştur. Vedrine göre, bu ambargolar Irak halkını felç edecek, toplumun yapısını bozacak ve sistem dayanılmaz bir hal alacaktır. Dolayısıyla, statüko yanlısı rejim (Saddam Hüseyin) için oldukça uygun bir ortam oluşmuş olacaktı.¹⁹³

Savaş öncesi (İkinci Irak Savaşı), Fransa, Irak ile asgari ilişkilerin sağlanması; bunun yanında, Rusya ve Çin ile eşgüdüm içerisinde, buna karşın Washington ve Londra ile her hangi bir istişarede bulunmadan Güvenlik Konseyi içerisinde arabulucu rolünü üstlenmek istiyordu. Bu politika, 1997 yılında nispeten kârlıydı. Fakat 1998 Kasımına gelindiğinde, ABD ve İngiltere, Irak'a karşı cezalandırıcı askeri operasyona karar vermeleriyle birlikte, Fransa'nın bu politikaları da sınırlanmıştır.

Kendi tarafında, Bağdat, petrol ve ticaret kartını bir silah olarak, eski Fransız ortağını çekmek için kullanmaktaydı. 1980'lerin ortaklığı stratejik olmaktan çok merkantalist bir ortaklıktı. Yine, Fransız ve Rus petrol firmalarını çekmek için güney ve kuzey Irak'ta petrol çıkarma önceliği bu ülkelere rüşvet olarak verilmişti. 4 Ocak 2001 tarihinde yaptığı bir konuşmada, Jacques Chirac, Irak'ın silah denetçilerinin ülkeye geri dönmesine izin vermesini istemiş, bu bağlamda bir sonraki aşama olarak yaptırımların kaldırıl-

193 "Huber Vedrine ile yapılan söyleşi", *Liberation*, 1 Mart 2001.

labileceğini ifade etmiştir. Bu, Fransa'nın o dönem için resmi görüşünü yansıtmaktaydı. Gıda için petrol programından da Fransa kârlı çıkmıştı. Irak'ın buradan elde ettiği gelir Paris Ulusal Bankasında bulunmaktaydı. Buna bir de Saddam Hüseyin'in kur sisteminde ABD yerine Avrupa'yı temel alması, petrol ticaretinde Euro'yu temel almasında da Fransa'yla olan ilişkilerinin katkısı bulunmaktaydı.

2. Chirac Doktrini

2002 yılının son aylarında, artık ABD'nin Irak'a karşı askeri operasyon yapma ihtimali iyice artmıştı. Fransa Cumhurbaşkanı Chirac ise, ABD'nin, Irak'ta, Saddam Hüseyin rejimini güç kullanarak değiştirmesini önlemek konusunda kararlıydı. Paris'teki kaynaklar, Chirac'ın ABD'nin Güvenlik Konseyine sunacağı Irak'a karşı kuvvet kullanımını içeren bir kararı veto edeceğini söylüyorlardı. Fransız bir uzmanın Savaş arifesinde yapmış olduğu açıklama gayet ilginçtir. Bu açıklamada; “*eğer bana gelecekte ne olacak diye sorarsanız, size savaş olmayacak diyebilirim*” demişti.¹⁹⁴ Chirac Ortadoğu'yu bir istikrarsızlığa sürükleyecek bu gereksiz savaşı önlemek için bizzat Irak olayında inisiyatifi ele almıştır. Öte yandan, Fransız Dışişleri Bakanı Dominique de Villepin ise, Irak'taki statükonun daha fazla sürdürülemeyeceğini; ama bunun değişmesinin tek yolu da güç kullanımı olmadığı konusunda da ısrar etmekteydi. Bu bağlamda, bakıldığında savaş öncesi Fransa, iki aşamalı bir plan hazırlamıştı. Birinci aşamada; Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde, ABD'nin politikasını meşrulaştıracak bir kararın geçmesini engellemek hedeflenmiştir. Chirac, Birleşmiş Milletler silah denetçilerinin Irak'a dönmesini ve Washington'un değil de,

194 Amir TAHERI, “The Chirac Doctrine”, **National Review**, 4 Kasım 2002.

bizzat kendilerinin belirlediği takvim içerisinde çalışmalarını istiyordu.

Silah denetçilerinin başı İsveçli diplomat Hans Blix, Güvenlik Konseyine bir rapor sunmadan önce en az on sekiz aya ihtiyacı olacağını açıklamıştır. O dönemde, (2002 Kasımında) Fransız yetkililere göre, Irak'ta 10-16 hafta içinde bir savaş öngörülmemiş; hatta gelecek iki yıl içinde bir başka savaşta olmayacaktır denmiştir. Malesef, bu öngörü birkaç ay içinde ABD tarafından çürütülecektir. Burada, ilginç olan nokta, Fransa'nın Irak krizini zamana yayarak, olayın soğumasını istemesiydi. Yani, 2004 seçimlerinde eğer Bush, yeniden seçilirse Saddam ile uğraşmayı bırakacaktı. Bu bağlamda, Fransızlar bu olayın Amerikan iç politikasına ve kamuoyuna karşı kullanıldığını düşünmekteydiler.

Chirac'ın stratejisinin ikinci aşamasında ise, Irak içindeki etkisini kullanarak Saddam'ı politikalarını değiştirmeye yönelik ikna etme çabası görülmekteydi. Bir Fransız üst düzey yetkilisine göre, ABD Bağdat'ta rejim değişikliğini istemekteydi; bunun ise, bir kişinin değişimiyle mümkün olacak mı sorusu ise Fransa'nın zihnini meşgul etmişti. Bu bağlamda, Chirac, Saddam'la konuşarak onu ikna edebileceğine inanmaktaydı. Bilindiği üzere, Chirac, Saddam Hüseyin hakkında en iyi kişisel bilgiye ve ilişkiye sahip olan tek batılı liderdi. Saddam'la ilk karşılaşma, 1974 yılında, Chirac'ın Başbakanlığı döneminde olmuştu. Chirac, Bağdat'ı ziyaret eden ilk Fransız liderdi. O dönemde, Saddam başkan yardımcısı ve ülkenin en güçlü adamıydı. Saddam, bu ziyaretten memnuniyetini Irak petrol rollerinin % 23 hissesini Fransız petrol şirketlerine vererek göstermişti. 1976 yılında ise, Saddam Hüseyin, ilk kez bir Batı ülkesini, Fransa'yı ziyaret etmiş bu onun ilk ve son Batı gezisi olmuştu. İki liderin dostluğu, etkisini silah ticaretinde de göstermişti. Fransa, içinde Mirage uçaklarının da bulunduğu yirmi milyar dolar değe-

rinde silah satışında bulunmuş, böylece Rusya'dan sonra, Irak'ın en büyük ticari ortağı haline gelmişti.

Chirac'ın cumhurbaşkanlığının yedi yıllık ilk döneminin ilk beş yılında, kendine ait bir Irak politikası izlemesi mümkün olmamıştır. Çünkü kabine Chirac'ın rakibi Leonel Jospin'in liderlik ettiği Sosyalist-Komünistlerden oluşmaktaydı. Nisan 2002'de ise, Chirac yanlıları hem parlamentoyu hem de kabineyi kazandılar. Bununla birlikte, Irak olayını kendi kişisel inisiyatifi içine alan Chirac, Elize sarayında da Irak konusuyla ilgilenen bir siyasi birim oluşturdu. Bu bağlamda, Chirac, Bağdat'a savaşırsız bir değişim ve çözüm olması amacıyla bir özel bir görevli atadı.

3. Delval Misyonu

Başarılı bir diplomat olarak tanımlanan bu özel görevli Pierre Delval, Bağdat'a bir devlet firması olan Ulusal Matbaa Şirketinin yöneticisi sıfatıyla gitmiş, ikinci gidişinde ise, Fransız dışişleri ofisi adına gitmiştir. Delval misyonu, her ay, on gün Irak'ta görev yapmakta, bu da, burada büyükelçisi olmayan Paris'e doğrudan bir diplomatik varlık bulundurma fırsatını vermekteydi. Fransa'ya göre, Irak'ın Delval misyonuna yanıtı cesaret vericiydi. Bu olumlu hava Saddam Hüseyin'in 2002 yılında Delval'i dört saat süren kabine toplantısına davet etmesiyle daha da belirgin bir hale gelmişti. Delval'in, Irak'ta ana muhatabı Tarık Aziz'di. Yine, 2002 yılında, Delval'in diğer ilgi çekici bir bağlantısı da, Saddam Hüseyin'in oğlu Kusay ile olan diyaloguydu. En azından altı kez bir araya gelerek birçok konularda tartışmalarda bulunmuşlardı. Fransızlara göre, oğul Kusay dönüşüm sürecinde merkezi bir rol oynayacaktı.

Fransızların düşüncesine göre, Kusay Başbakan olarak atanacak ve yeni neslin oluşturacağı, yeni yüzlerin bir araya geldiği tek-nokratların oluşturduğu bir kabine kurulacaktı. Bunun yanında,

Uday tarafından kontrol edilmekte olan Baas Partisi de yeni bir liderliğin altında yenilenmesi gerekliydi. Bu bağlamda, Delval, Baas Partisi liderleriyle birçok kez bir araya gelerek, Baas Partisinin reform yapabilmesi için kongresinin toplanması gereğinin altını çizmişti. Fransızlar, Baas Partisinin Irak'taki gerçek gücü elinde tutan organ olduğunu bilmekteydiler. Bunun sonucu olarak, Baas partisinin tasfiye edilmesine karşıydılar. Paris'teki kaynaklar, Saddam'ın ilan ettiğı genel af'ın Fransa'nın tavsiyelerine karşı bir yanıt olarak yorumlamıştı.

Bunlara ek olarak, Saddam'a bir başka öneri de, 2003 Nisan'ında sürgündeki Iraklıları kapsayacak bir affın ilan edilmesi ve bunların ülkelerine dönmeleri için davette bulunularak ülkenin yeniden yapılanmasında yardımlarına başvurulması şeklinde oldu. Bu önerilen planların diğeri bir parçası ise, 2004 sonbaharında, yeni parlamento seçimlerinin yapılması, dolayısıyla daha güvenilir üyelerin seçilmesi idi. Fransızlar, oluşacak yeni parlamentonun iki büyük Kürt partisini, Irak Komünist partisini, bağımsızları ve kadınları da içermesini istiyordu.¹⁹⁵

Washington, Iraklı yönetici elitlerini kamuoyuna savaş suçluları olarak sunmuştu. Oysa Paris, yönetici elitlerin çok değerli kişileri barındırdığı konusunda ısrar etmekteydi. Fransızlara göre, Irak bütün Arap dünyası içinde en etkin ve güçlü liderliğe sahip bir ülkedir. Bütün bunların ışığında Fransızlar, Irak'ı savaş olmadan değiştirebileceklerini iddia etmekteydiler. Dolayısıyla, Washington'dan daha iyi hazırlanmış bir senaryoyu sunmak için ihtiyaçları olan tek şey biraz zaman olduğunu belirtmekteydiler. Fransa'nın

195 Tabi ki, bütün bu öneriler ABD'nin Irak'ı işgal etmesiyle geçerliliğini yitirmiştir. Fransa'nın muhatap olarak gördüğü oğullar Uday ve Kusay, bu savaşta ABD tarafından öldürülmüştür. Buradan da anlaşılıyor ki, ABD ve Fransa'nın algılamaları oldukça farklı. Fransa bu şahısları muhatap kabul ederken, aksine ABD savaş suçlusu olarak görmüş ve cezalandırmıştır.

öne sürdüğü bu önlemler Paris tarafından “*Chirac Doktrini*” olarak adlandırılmıştı. Kısaca bu doktrin, sorun çıkarıcı rejimlerin barış içinde bir dönüşüm için ikna edilmelerine dayalıydı.

4. Fransa’nın ABD’ye Muhalefeti

Fransa, sistematik bir muhalefet içerisindedir demek haksızlık olabilir. Yani, ABD, ne derse Fransa buna karşı çıkmaktadır demek gerçeği yansıtmamaktadır. Hatırlanacağı üzere, Fransız hükümeti ve kamuoyu, ABD’nin Afganistan’da güç kullanmasını güçlü bir şekilde destekliyordu; hatta bu operasyona katılmak bile istiyordu. Aksine, ABD’nin Irak üzerine olan politikalarına Fransız direnişinin güçlü olmasının temel nedenleri Fransa’nın tek-kutuplu sisteme karşı olan genel tutumu ve Irak’ın işgalinin özel olarak Irak’a, genel olarak Ortadoğu ve Fransa’ya karşı doğuracağı olumsuz sonuçlarıdır.

Fransızlara göre, Fransız politikasının Amerikan karşıtı görüşlerin üzerine kurulduğunu söylemek yanlıştır. Her şeyden önce, yıllarını ABD’de geçirmiş birisi olan Chirac’a haksızlık edilmiş olur. 11 Eylül saldırılarından sonra, terörle savaş sürecinde Fransa, ABD ile yakın işbirliği içerisine girmiştir. Bu bağlamda, eğer ABD, Kuzey Kore’ye bir operasyon düzenleseydi veya İsrail- Filistin sorununa el atsaydı, Fransa, seve seve bu politikaları desteklerdi. Fransızların bu muhalefetine iki ana temel üzerine bina edildiği görülmektedir. Bunlardan birincisi, Fransız hükümeti ve kamuoyuna göre, Irak’ın işgali terörle savaşa her hangi bir katkısı olmamıştır; aksine terörizmi daha da artırmıştır. Fransız gizli servisleri, Saddam Hüseyin’in El Kaide ile bağlantısının olduğu konusunda ikna olmamıştır. Buna rağmen, Fransız gizli servisleri, El Kaide hücrelerinin tüm Avrupa’ya yayıldığını ve bu işgalin bu hücreleri eylem yapmaları için tetikleyeceğine ve yeni üyeler edineceğine inanmaktadır. Beş milyon civarında Müslüman bir nüfus barındıran Fransa, sa-

yaşta Arap kaybının fazla olmasından veya yeni bir Batı sömürge-
sinin başlamasından endişe etmektedir. Zira böyle bir gelişme Fran-
sa'nın kendi ülkesinde büyük bölünmelere neden olacağından kor-
kulumaktadır.¹⁹⁶

İkinci olarak, Fransa, ABD'nin Irak'a demokrasi ve düzen ge-
tireceği konusunda kuşkuludur. Bu denemeleri daha önce Fransa
Suriye'de, Lübnan'da ve Çin hinde denemiş ve binlerce cana
mal olmuştu. Fransa'nın, Irak yönetiminin bertaraf edilmesinin de-
mokrasi getirmeyeceğini; aksine maliyeti yüksek bir işgali ve bu-
nun neticesi olarak Irak'ta bir iç savaş ortamını içeren bir kaos sü-
recini getireceği konusunda korkuları bulunmaktadır. Eğer askeri
harekât çok iyi gitse bile, uluslararası kamuoyu bir yol ayrımı ile
karşılaşacaktır. Bu ayrım, ya hızlı bir geri çekilme, ya da uzun sü-
reli bir işgal. Her ikisi de istikrarsızlığı getirecektir. Oysa Fransa,
Irak'ı kendisine tehdit olarak görmemekteydi. Fransa, istikrarsız bir
Irak'la yaşamaktansa, Saddam rejimiyle yaşamayı tercih etmekte-
di. Zaten Avrupa halkının % 75-85'i Irak'ın işgalini istememişti.¹⁹⁷

Anlaşılabileceği üzere, Fransa, savaş öncesi hem savaştan kaçın-
mak istemekte, hem de ABD'nin kendi görüşlerini dünyaya dayat-
masını önlemek istemektedir. Fransa, bu isteğini gerek NATO, ge-
rekse AB içerisinde sürdürmüştü. NATO içerisinde, Fransa,
ABD'nin Avrupa'ya politik dayatmalarını önlemek için NATO'nun
Irak'ta sorumluluk üslenmesine karşı çıkmış, yine Türkiye'nin ola-
sı bir Irak saldırısına karşı savunulmasına ilişkin Amerikan talebini
engellemişti. İronik olarak, Batılı yazarlar ise, TBMM'nin 1 Mart
tezkeresini reddetmesinin arkasında Fransa ve Almanya'nın telkin-
lerinin yattığını iddia etmekteydi.¹⁹⁸

196 "France, America and Iraq on the Brink", *Strategic Comments*, IISS, Cilt: 9, Sayı:2, Mart 2003.

197 *Ibid*.

198 Michael LEDEEN, "How France Blocked U.S. In Ankara", *The New York Sun*, 26 Mart 2003.

Yeni AB üyesi olan eski Doğu Avrupa ülkelerinin ABD'yi desteklemeleri Chirac'ın sert tepkisini çekmiş ve çenelerini kapatıp oturmalarını; aksi halde Fransa'nın AB üyeliklerini veto edebileceği şeklinde tehdit etmişti. Fransa, Güvenlik Konseyindeki veto yetkisini kullanmamıştı. Buna gerekçe olarak da Birleşmiş Milletler ve Güvenlik Konseyi mekanizmasının altını oyacağı ihtimalini göstermişti.¹⁹⁹ Bütün bunlara rağmen, Fransa, savaş başladığında hava sahasını koalisyon güçlerine açmıştır. Bunun yanında, olası bir kimyasal saldırıya karşı Fransa yardım konusunda söz vermişti.²⁰⁰

5. ABD'nin Fransa'ya Tepkisi

1980'c kadar Amerikan yönetimleri genelde sosyal demokratlar. Siyasal felsefe olarak, sosyal demokrat olan Avrupalı liderlerle aynı çizgideydiler. Reagan'ın seçilmesinin ardından, George Bush'un seçilmesi bu tabloyu daha muhafazakâr bir duruma çevirdi. AB'nin dış politika üzerindeki kurumsallaşamama sorunsalı kendi üyelerinin kendi dış politika inisiyatifini geliştirebilme imkânını sağlamıştı. 1994 yılına gelindiğinde ise, Balkanlarda ortaya çıkan krizlere karşı daha büyük kara kuvvetleri ve kararlı politikalara ihtiyaç vardı. Bunun her ikisi de NATO ve ABD'den geldi. Açıkçası, ABD'nin Bosna ve Kosova'ya müdahalesi Avrupalıların ağzında kötü bir tat bırakmıştı.

O dönemde ABD'nin Fransız Büyükelçisi, Howard Leach, Le Figaro gazetesine yazdığı bir makalede, *"Irak'ın silahsızlandırılması üzerine tecrübe edilen farklılıklar geçmişte kaldı... Bunlar unutulmadı; fakat her ülke günümüz uluslararası sorunların çözümü üzerine odaklanması gerekmektedir"* diye ifade etmişti.²⁰¹ Do-

199 Ibid.

200 "Paris: We May Help in Chemical War", CNN, 18 Mart 2003, www.cnn.com/world/paris_%20_18_2003.html

201 "U.S. Ambassador Says Tension with France is over" **Reuters**, 26 Haziran 2003.

minique Moisi'ye göre ise, Fransa'nın ABD'ye yönelik davranışı ekonomik açıdan olmasa bile, politik açıdan birçok maliyetinin olacağını ifade etmiştir.²⁰² Fransa Uluslararası İlişkiler Enstitüsünden Guillaume Parnetier'e göre, Francophobia adını verdiği Fransa karşıtı görüşlerin Washington'da artmakta olduğunu; hatta yönetimdeki en ciddi Amerikalılarda bile var olduğunu söylemektedir.²⁰³ Fransa'nın imajı Amerikan kamuoyunda yara almıştı. Oysa Amerikalılar, okullarında müttefik olarak anlattıkları Fransa'nın ihanetine uğradıklarını iddia etmekteydiler. Hatta Fransızların nankörlüklerini listelemişlerdi. Bu listeye göre:

* *Dünya Savaşında, Fransa'da 115.000 Amerikan askeri öldü*

* *Dünya Savaşında, Fransa'nın özgürlüğü için 60 bin Amerikan askeri ölmüş ve bu topraklarda gömülmüştür.*

* *Dünya Savaşından sonra, Amerikan vergi mükellefleri Fransa'nın yeniden imarı için 2.7 milyar doları Marshall Yardımı adı altında bu ülkeye verdi.*

* *Soğuk Savaşın en şiddetli döneminde, Amerikan vergi mükellefleri Sovyet işgaline karşı, Avrupa'yı savunmak için bekleyen askerlerine yılda 150 milyar dolar vermiştir.*

2003 Nisan'ında, Jacques Chirac, "dünyanın gelişimine bakıldığında görülür ki, doğal olarak çok-kutuplu sistem yaratılmış durumdadır. Birileri sevse de, sevmese de bu kaçınılmazdır. AB ile ABD arasındaki ilişkilerimizin anlamı eşitlerin arasında tamamlayıcı ve ortaklık şeklinde olmalıdır; aksi takdirde dünyayı daha farklı bir hale getirir ki; bu Fransızların istemediği bir durumdur".²⁰⁴ Buna karşın, Condoleeza Rice'a göre, çok-kutupluluk savaşın yokluğunu sürekli kılan kötü bir felakettir. Fakat barışın zaferi sağlan-

202 MOISI Dominique, "France Pays a Price", *The Times*, 18 Nisan 2002.

203 <http://www.brookings.edu/views/articles/fellows/vaisse20030725.htm>

204 Yves CLARISSE, "Chirac Hits Back at Blair?", *Reuters*, 29 Nisan 2003.

mamıştır. Çok-kutuplu sistem, yarışan çıkarların rekabet teorisidir. En kötüsü ise, değerlerin rekabet etmesidir.²⁰⁵

ABD, yinede, Fransa'yı cezalandırmak istiyordu. Bunun en başında Condoleeza Rice geliyordu. Rice'a göre, Almanya ve Rusya affedilmeli; ama Fransa kesinlikle cezalandırılmalıydı. Bu bağlamda, Başkan Bush, Chirac'la konuşmaktan kaçınmaya başladı, telefonlarına çıkmıyordu. Bush, Fransa'yla düzenlenecek ortak askeri tatbikatları iptal etmiş ve Paris hava gösterisini ABD boykot ederek katılmamıştı. Ardından, ABD yönetimi savaşa karşı çıkan ülkelerin Irak'ın yeniden yapılandırılmasıyla ilgili olan ihalelere katılamayacağını açıklaması ilişkilerin geldiği boyutun ne denli önemli olduğunu göstermişti.

2004'ün başlarında, ilişkilerde daha yapıcı bir hava oluşmaya başladı. Bush'un Chirac ve Schröder ile yaptığı görüşmelerden sonra Birleşmiş Milletlerin Irak sorunundaki rolünü kabul etti. Davos'ta, Dünya Ekonomik Forumunda konuşan Dick Cheney de ilişkilerin yeniden tesis edilmesinin altını çizerek, ABD'nin bütünleşmiş bir Avrupa'dan yana olduğunu söyleyerek bugüne kadar bölünmüş bir Avrupa üzerinden politika yapan ABD'nin de dönüşümünü yansıttı. Sertlik yanlısı tutumlarıyla, De Gaulle [cü] Fransızlar ve Cumhuriyet[çi] Amerikalılar arasındaki geleneksel gerilim Irak Savaşı ile bir kez daha ortaya çıkmıştı. Okyanusun her iki tarafındaki politikacıların farklı algılamaları bulunmaktaydı. Aynı zamanda, bu algılama farklılığı her iki kıtanın halklarında da bulunmaktadır. Buna örnek olarak, İsrail –Filistin sorunu gösterilebilir. Bu sorunda ABD kamuoyu Filistinlileri suçlarken, Avrupa kamuoyu ise İsrail'i suçlamaktadır.

205 Jim GARAMONE, "Rice Says Europe/ US Must Size Historic Moment", **Armed Forces Press Service**, 26 Haziran 2003.

6. Avrupa Birliği

2002 Şubatıyla birlikte, farklı görüşlerin Atlantik'in karşısına geçmesiyle, ortam iyice ısınmaya başlamıştı. Daha en başından, Avrupa Birliği, ABD'nin, özellikle Bush yönetiminin Irak'ta yönetim ve rejim değişikliğini öngören politikasına pek sıcak bakmıyordu. İstisna olarak ABD'nin doğal müttefikleri olan İngiltere örnek verilebilir. Soğuk Savaş sonrası, Avrupa Birliği bütünleşmeye yönelik daha fazla bir çaba içerisine girmişti. Kısmen de olsa, ekonomik bütünleşmesini sağlamış olan Avrupa Birliği, siyasal bütünleşmeyi tam manasıyla gerçekleştirememişti. Bu siyasal bütünleşmenin bir parçası olan Ortak Dış Politika ve Savunma politikası da bu yaşanan görüş ayrılıkları nedeniyle tam anlamıyla sağlanamamıştı. Adeta, birliğin bir iyi niyet dileği şekline bürünmüştü.

Bu ayrışmanın temel aktörleri Fransa ve Almanya'dır. Öteden beri kıta Avrupa'sında liderlik misyonunu kendilerince biçen bu iki ülke kimi zaman karşı karşıya gelmişler, kimi zaman da uyum içerisinde olmuşlardı. Bu ülkelerin temel çıkış noktaları bağımsız ve daha güçlü bir Avrupa fikridir. Bu bağlamda, Soğuk Savaş sonrası, Avrupa'yı tehdit eden temel süper gücün ortadan kalkması ve bölünmüş Avrupa'nın tekrar birleşmesi sonucu; artık ABD'ye ihtiyaç kalmamıştır. Kısaca, Avrupa, kendi ayakları üzerinde durmak istemektedir. Bunun sonucu olarak, yeni dönemde ortaya çıkan gelişmelere karşı Avrupa Birliği kendi politikalarını geliştirmek ve uygulamak istemektedir.

Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, Fransa ve Almanya'yı ABD'nin karşısında sergiledikleri tutumları nedeniyle "*eski Avrupa*" olarak nitelendirmişti. İlginç olan nokta, Rumsfeld, bu ülkelerin Libya ve Küba gibi pek fazla yardımcı olmadıkları şeklinde bir açıklama yaparak oransız bir karşılaştırma yapmıştı. Irak Savaşı'nın arifesinde, 8 Ocak 2003 tarihinde, yapılan *Azor Zirvesinde*,

sekiz Avrupa devletinin lideri, ABD'nin Irak'a yönelik politikalarını desteklediklerini açıklamıştı. Yine de, ABD'nin en iyi müttefikleri olarak, Avrupa Birliği üyesi İngiltere, İtalya ve İspanya yerlerini almıştı. Irak krizi, Avrupa'da derin bir bölünmeye neden olmuştu. Sekiz NATO üyesi ve on Avrupa Birliği'ne aday ülke (1 Mayıs 2004 tarihi itibarıyla bu ülkeler AB üyesi olmuşlardır.) ABD'nin yanında yer almıştı.

30 Ocak 2003 tarihinde, yedi NATO ülkesi ve aynı zamanda da Vilnius Grubuna üye olan ülkeler; Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Macaristan, İtalya, Polonya, Portekiz ve İspanya ortak bir mektup yazarak birçok gazetede yayınlanmıştı. ABD'nin cesaretine ve uzak görüşlülüğüne teşekkür ederek başlayan mektupta; ABD'nin XX. Yüzyılda, Avrupa'yı iki büyük tirandan Nazizm ve Faşizm'den kordüğünü belirtmişlerdi. İmzası olan ülkelerin, Güvenlik Konseyi'nin 1441 sayılı kararına bağlılıklarını sergileyerek açıkça mesajlarının Saddam Hüseyin'in Kitle İmha Silahlarından kurtulmak olduğu ifade etmişlerdi.

Daha önce belirtildiği gibi Fransa'nın ABD'ye karşı çıkmasının nedenlerinden bir tanesi; Fransa'nın tek kutuplu dünya düzenine karşı olmasıydı. Bu düzen, Avrupa'nın ve Fransa'nın dünya olaylarına karşı etkisini azaltmaktaydı. Fransa, ABD'yi dengeleyebilmek için uluslararası kurumları ve ad hoc koalisyonları kullanmak arzusundaydı. Kuşkusuz, Fransa bu dengeleme arzusunda yalnız değildi. Almanya da Fransa ile aynı arzuları paylaşmaktaydı. Şansölye Gerhard Schröder, ABD'ye karşı koyacak daha fazla bütünleşmiş bir Avrupa çağrısında bulunmuştu. Romano Prodi de, Avrupa Birliği'nin, ABD karşısında eşit bir güç olmak için gelişmesi gereğinin altını çizmişti. Yine, Hollanda Başbakanı Wim Kok ve İsveç Başbakanı Göran Persson da ABD'yi dengeleyen güçlü bir Avrupa Birliği'nden yanaydılar.

Irak'ı Özgürleştirme operasyonunu izleyen aylarda, Avrupalı liderler, bu bölünmenin Avrupa'yı marjinal bir yöne doğru çekmekle kalmadığını, aynı zamanda da bütünleşme sürecine ve sert ekonomik etkileri tahrik edebileceğinin farkına varmışlardı. Bu da, ABD Almanya, Fransa ve İngiltere liderlerinin politikalarını yeniden gözden geçirmek için 20 Eylül 2003 tarihinde Berlin'de bir zirve gerçekleştirmelerine neden olmuştu. Bu zirveyi izleyen günlerde, 24 Eylül'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu da toplanmıştı.

ABD'nin tek başına giriştiği Irak'ın işgali operasyonu Avrupa'nın da bütünleşmiş yapısını oldukça sert bir şekilde etkilemişti. Kuşkusuz, ABD'nin bu tavrı Avrupa Savunma ve Güvenlik Politikasını da doğrudan etkilemiş bu konuda daha kapsamlı adımlar atılmaya başlanmıştı. Bu bağlamda, başını Fransa ve Almanya'nın çektiği bir girişim başlatılmıştı. Bunun sonucu olarak, 29 Nisan 2003 tarihinde, Fransa, Almanya, Lüksemburg ve Belçika'nın hükümet veya devlet başkanları Brüksel'de bir araya gelerek Avrupa Güvenlik ve Savunma Birliği'nin özünü oluşturacak bir savunma grubu kurulmasına karar vermişlerdi. ABD'nin tek taraflı eylemleri, Avrupa'ya kendi güvenlik mekanizmasını oluşturmaktan başka bir çare bırakmamıştı. Yine de Avrupa'ya göre transatlantik ilişkilerinin öncelikli bir yeri bulunmakta, NATO'nun ABD ve Avrupa'nın arasında "eşit" bir ortaklığın nişanesi olduğunun altını çizmekteydiler. Buradan da anlaşılıyor ki Avrupa Birliği yeni girişimlere rağmen NATO'dan da vazgeçmiyordu.

2003 Eylülünde, Belçika Başbakanı Guy Verhofstadt, Brüksel yakınlarında Tervuren'de Avrupa ordusu komuta merkezini kuracağını açıkladı. Her ne kadar, ABD ve İngiltere, karşı çıksa da Verhofstadt'a göre, komuta merkezinin Avrupa'nın operasyonlarını özerk yapabilmesi için gerekliydi. Irak operasyonu, aynı zamanda, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın (AGSP) yeniden can-

lanmasına katkıda bulunmuştu. 2003 yılında AB Ortak Dış ve Güvenlik politikası yüksek temsilcisi Javier Solana, ABD'nin Ulusal Güvenlik Stratejisine eşdeğer bir strateji evrakı sundu. Bu evrakta, Avrupa'nın çıkarları, muhtemel tehditler ve bunlarla nasıl mücadele edileceği konularını içermektedir. Evrak sonuç bölümünde, eğer AB'nin potansiyelini yakalayacak bir katkıda bulunması isteniyorsa, daha aktif, daha tutarlı ve daha yetenekli olması gereğinin altını çizmektedir. Sonuç olarak, evrak, çıkarların korunması, bölgelerin istikrarının sağlanması ve terörizme mücadele edilmesi konusunda çağrıda bulunmuştur.²⁰⁶

Sonuç olarak bütün bu gelişmelerin ışığı altında Fransa, 2003 yılından bu tarafa yaşanan gelişmelerde kendisinin başta Ortadoğu bölgesi olmak üzere Avrasya coğrafyasından dışlanmakta olduğunu gördü. Sadece Fransa dışlanmamaktaydı, Avrupa Birliği de Avrasya'dan uzaklaştırılmak isteniyordu. Bu stratejide Rusya ve ABD etkiliydi. Daha öncede değinildiği gibi 2003 yılında Irak işgaline karşı en fazla direnen Fransa olmasına rağmen, ABD Irak'ı işgal etmiş ve işgal sonrası Irak'ın yeniden inşasında ve enerji sektöründe sadece işgal sürecine katılan ve destek veren ülkelerin faaliyet gösterebileceği ve diğer ülkelerin dışlanacağını ilan etmesi, Fransa için büyük bir politik ve ekonomik darbe olmuştu.

İran'a nükleer programı nedeniyle müdahale konusu gündeme geldiğinde ise, ABD'nin askeri bir müdahalede ısrarlı olması geçmişte Irak nedeniyle yaşanan olumsuz bir tecrübenin tekrar yaşanmaması için Fransız yönetimini bu sefer İran konusunda ABD'nin yanında yer almasına itmişti. Fakat hesaplamalar umdukları gibi gitmedi. Bu sefer, ABD, İran'a müdahale edemedi. Irak'taki uluslararası konjonktür İran konusunda oluşmamıştı. Tabii ki bu durum

206 "A Secure Europe in a better world." European Security Strategy, **European Council**, 12 Kasım 2003.

Fransa-İran ilişkilerine darbe vurdu. Fransa'nın İran'la her alanda olan işbirliği ve ilişkileri zedelenmiştir. Fransa, Rus-Çin ekseninin yanında yer almamasının nelere mal olduğunun farkına vardı. Bugün bu yaşanan olumsuz tabloyu tekrar lehine çevirmek için Fransa yeniden Uzak Doğu'dan ve Çin'den bir başlangıç yapmak istemektedir. Bu nedenle de Çin'le yakınlaşmaya başlamıştır.

7. Şanghay İşbirliği Örgütü ve Fransa

Fransa'nın böyle arzulu bir şekilde Avrasya'ya yerleşme çabalarının ardında şüphesiz Merkel'in iktidara geldiği Almanya'nın eskisi kadar bu coğrafyada bağımsız politikalar geliştirmek istemesi de rol oynamaktadır. Hatırlanacağı üzere, Almanya'nın önceki Başbakanı Schröder de Pekin'i ziyaret etmiş, kârlı anlaşmalar imzalamıştı. Bugün ise, Almanya'daki Hristiyan Demokratlar, Soğuk Savaş'ın anılarının da tesiriyle ABD ile birlikte hareket ederek Çin'den uzaklaşmışlardır. Almanya'nın arenadan çekilmesi Fransa'nın işine yaramıştır. Orta Asya devletlerinin AB'nin önde gelen ülkesi Fransa ile yakın işbirliği sürecine girmesi olağan görülmektedir. Tam da böyle bir durum Orta Asya devletleri için bulunmaz bir fırsattır. Fransa, Çin aracılığıyla sadece bu devletlerle temasa geçmiş olmayacak aynı zamanda Pakistan ve İran ile ilişkileri daha da geliştirecektir. Şanghay İşbirliği Örgütü de Fransa'nın dikkatin-den kaçmayan diğer bir önemli gelişmedir. Bilindiği üzere, Fransa, NATO'nun askeri kanadından çekilmiş durumdadır dolayısıyla yeni askeri ittifaklara sıcak bakabilir ! En azından gözlemci statüde Şanghay İşbirliği Örgütüne kabul edilebilir. Ancak böyle bir durum Rusya'nın tutumuna bağlıdır.

8. Silah ambargosu

İngiltere'nin önceki Dışişleri Bakanı Straw, Çin'e yaptığı bir gezi sırasında AB'nin Çin'e 1989'dan beri uygulamakta olduğu silah ambargosunun ivedilikle kaldırılması konusunda çağrıda bulundu. Bu çağrı baştan ABD olmak üzere dünya kamuoyunda şok etkisi yarattı. Özellikle İngiltere'de insan hakları örgütleri ve İngiliz silah sanayi Straw'ı eleştirdi. Özellikle silah lobileri, Straw'ın bu çıkışının en iyi Fransız silah üreticilerine yarayacağını belirterek, Çin'in Fransız silah şirketleriyle silah ön alım anlaşmasını çok önceleri imzaladığını, ambargo kalktığında Çin, Fransa'dan silah alımına başlayacağını belirtmişlerdir. Dolayısıyla, İngiltere'nin Çin'e yönelik ambargonun kaldırılmasında hiçbir kazancı olmayacaktır. Zaten Çin, İngiltere'yi ABD'nin müttefiki olması nedeniyle tercih etmeyecektir. ABD'nin yüksek teknolojiye dayalı silahların Çin'e satışına onay vermeyeceği İsrail örneğinden anlaşılmaktadır.²⁰⁷

Çin, Putin sonrası Rusya'nın tıpkı Yeltsin dönemindeki gibi bir karmaşa ortamına girebileceğini hesap ederek ona göre yeni bir Avrasya Politikası hazırlamaktadır. Bu bağlamda Fransa gibi bağımsız duruşu olan Avrupa'nın güçlü devletleriyle işbirliği önemlidir. Eylül 2006'da yapılan Çin-AB zirvesinde de Çin'e yönelik silah ambargosunun kaldırılması yönünde çağrıda bulunulmuştu. Fransa, Çin için silah ambargosunun kaldırılması için önemli anahtar bir ülke konumundadır. Silah ambargosunu en kısa zamanda kaldırılması Çin ulusal güvenliği için hayati bir öneme sahiptir. Çin, bölgesel ve küresel sorunlarla ilgilenirken, NATO da Afganistan'da operasyon ve etki alanını daha da genişletmiştir. Son günlerde yoğunlaşan NATO'nun Taliban unsurlarıyla olan mücadelesi bu ülkeyle sınırı bulunan Çin'i endişelendirmektedir. Açıkçası, Çin, Taliban'dan çok

207 Barış ADIBELLİ, "Tacını Arayan Ülke: İngiltere", *Cumhuriyet Gazetesi Strateji Eki*, Yıl: 1, Sayı: 48, 30 Mayıs 2005, ss. 20-21.

NATO'nun faaliyet sahasını geliştirmesinden korkmaktadır. Doğu Türkistan bölgesi Çin için hâlen hassasiyetini korumaktadır. Washington'daki bazı yetkililer, Uygurların, halkların kaderlerini kendilerinin tayin edebilmesi ilkesi kapsamında olduklarını ve bunu gerçekleştirmelerine yardımcı olmak üzere insani müdahaleyi gündeme getirmektedir. Irak'ın kuzeyindeki Kürtler için oluşturulan "sözde devlet" benzeri bir yapıyı Doğu Türkistan için dile getirilmektedir.

XII. ORTA DOĞU BÖLGESİNDE ÇİN-FRANSA İŞBİRLİĞİ

Fransa'nın NATO ile olan görüş ayrılığından faydalanmak isteyen Çin, Orta Doğu'da da yeni bir duruş almak için hareket ediyor. Haziran 2006'da Rusya'nın Suriye'de deniz üssü kuracağına ilişkin haberler, Çin ve Fransa'yı endişelendirmişti. Orta Doğu bölgesinde ABD ile zaten baş edemeyen Çin, bir de Rusya ile baş etmek zorunda kalacak. Fransa ise, tarihten gelen Suriye ve Lübnan üzerindeki etkisini kaybetmek istememektedir. Bu nedenle kapalı kapılar ardında Arap merkezli bir Orta Doğu politikasını savunan Hu ve Chirac Orta Doğu'yu da konuştular. Görüşmelerin sonucunda Orta Doğu'da özellikle Suriye ve Lübnan'da işbirliğine karar verdiler. Çin'in özellikle son dönemde yeni geliştirmeye başladığı Kuzey Afrika ve Akdeniz girişimi nedeniyle Fransa'nın konumu hayati önem taşımaktadır. Avrasya'da manevra kabiliyeti kazanması karşılığında Fransa, kendi etki sahası içerisinde olan Kuzey Afrika bölgesine Çin'in yerleşmesine ses çıkarmayacaktır.²⁰⁸ Çin'in yeni dönem politikalarının en güzel yansıması 4 Kasım'da Pekin'de düzenlenen Çin-Afrika zirvesinde alınan kararlarda ortaya çıkmıştır.

208 Barış ADIBELLİ, "Fransa'nın Avrasya'da İttifak Arayışı", *Cumhuriyet Gazetesi Strateji Eki*, Yıl: 3 Sayı: 124, 13 Kasım 2006, ss. 14-15.

1. Kıbrıs'ta Yeni Fransız Askeri Üssü

Fransa'nın yeni Avrasya politikasının yansımaları hemen görülmüştür. Öteden beri, Kıbrıslı Rumlarla sürdürdüğü diyalogu yeni bir boyuta taşıyarak buradan çeşitli kazanımlar elde etmiştir. Bunlardan en önemlisi 28 Şubat 2007'de Kıbrıs Rum Kesimi ile Fransa arasında savunma ve askerî alanda işbirliğini ve Güney Kıbrıs'ın Fransa'ya askerî alanda bazı kolaylıklarda bulunmasını öngören bir anlaşma imzalamıştır. Rum Dışişleri Bakanı Yorgos Lillikas ile Fransa Dışişleri Bakanı Michele Alliot-Marie imza koyduğu anlaşma uyarınca Güney Kıbrıs, Fransız askeri güçlerine Zigi (Terazi) deniz üssü ve Baf'taki Andreas Papandreu hava üssünü kullanması için bazı "kolaylıklar" sağlayacak ve Fransız gemi ve uçaklarının Güney Kıbrıs'ta konaklayabilmelerine imkân verecek. Anlaşmada ayrıca, Güney Kıbrıs ile Fransa arasında ortak askeri tatbikatlar yapılması ve eğitim amacıyla karşılıklı personel değişimi öngörülmüyor. Bu anlaşmanın, iki tarafın 2005 yılında yaptıkları ve ikili ilişkilerini güçlendirme içerikli "ortak açıklamanın" bir devamını teşkil ettiği belirtildi.²⁰⁹

Fransa Dışişleri Bakanı Alliot-Marie, konuya ilişkin açıklamalarında, anlaşmanın Güney Kıbrıs ile Fransa arasındaki ikili ilişkileri güçlendirecek bir anlaşma olduğunu, iki bakanlık arasında eğitim, ortak tatbikatlar ve jeostratejik durumun analizi düzeyinde önemli bir alışverişi öngördüğünü söyledi. Lillikas ise anlaşmadan duyduğu memnuniyeti dile getirerek, Lübnan'da yaşanan kriz sırasında gösterilen işbirliğinin, iki ülkeye askeri alanda da işbirliği yapma fırsatını verdiğini ifade etti. Daha önce belirtildiğinin aksine ilerleyen günlerde Fransa ile Kıbrıs Rum yönetimi arasında imzalanan Savunma Alanında İşbirliği Anlaşması'nın ortak üs kullanımı ve

209 Fransa ile Rumlardan askeri işbirliği http://www.cnnturk.com / DUNYA/haber_detay.asp?PID= 319&haberID=308594

tatbikat gibi konuları içermediği bildirildi. Fransız diplomatik kaynakları, “Fransa’nın diğer AB ülkeleriyle imzaladığı standart anlaşmalardan biri” olarak nitelendirdikleri bu anlaşmanın, Fransa ile Kıbrıs Rum kesimi askeri personeli arasında bilgi ve tecrübe paylaşımı ve karşılıklı ziyaretleri içerdiğini söylemekle yetindi.²¹⁰

Rum Fileleftheros gazetesi, anlaşmayla ilgili olarak, “Flört İttifaka Dönüştü” başlığıyla verdiği haberinde, “Fransa bölgeye yeniden geliyor ve ‘Kıbrıs’ güçlü ortak seçiyor” ifadelerini kullandı. Gazete, Güney Kıbrıs ile Fransa arasında imzalanan savunma anlaşmasıyla, Güney Kıbrıs’ın, AB içerisinde, “zor zamanlarında destek alabileceği” güçlü bir ortak edindiğini, Fransa’nın da istikrarlı bir işbirliği sayesinde Ortadoğu’da yeniden varlığını gösterdiği değerlendirmesini yaptı.²¹¹

2. Ankara’nın Tepkisi

Gelişmeyi değerlendiren Dışişleri Bakanlığı, Fransa’nın Kıbrıs Rum yönetimi ile ikili bir askeri anlaşma imzalamasını “kayıp verici bir gelişme” olarak nitelendirdi ve Rum yönetiminin bu türden bir anlaşma yapmaya ehil ve yetkili olmadığına işaret etti. Bakanlıktan yapılan açıklamada, “Söz konusu anlaşma, Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti açısından herhangi bir sonuç doğurmaz. Son dönemdeki tutum ve eylemleriyle Kıbrıs sorununu giderek Doğu Akdeniz’e genişleten Rum Yönetimi bölge için istikrarsızlık kaynağı olmaya devam etmektedir” denildi. Ayrıca Bakanlık, anlaşmanın Kıbrıs’la ilgili 1960 anlaşmalarına aykırı olduğunu bildirdi. Güney Kıbrıs Rum kesiminin bu tür anlaşmalar yapmaya ehil ve yetkili olmadığı belirtilirken, söz konusu anlaşmanın Birleşmiş Milletlerin çözüm arayışlarına ters düştüğü kaydedildi.

210 Ibid.

211 Ibid.

XIII. STRATEJİK KUŞATMA VE ÇİN-İSRAİL İLİŞKİLERİ

Küresel politikada yaşanan fırtına sürerken, İsrail Başbakanı Ehud Olmert, Çin Başbakanı Wen Jiabao'nun daveti üzerine 9-11 Ocak 2007 tarihleri arasında Çin'e resmi bir ziyaret gerçekleştirdi. Olmert, sekiz yıl aradan sonra Çin'i ziyaret eden ilk İsrail Başbakanı oldu. Ehud Olmert'in ailesi, İsrail'e göç etmeden önce Çin'de yaşayan bir Yahudi aileydi. Dolayısıyla, Olmert, hemen her fırsatta çocukluktan beri Çin kültürüne aşina olduğu söylemektedir.

İsrail Başbakanının bu ziyareti oldukça önemli bir zaman diliminde gerçekleştirildi. 31 Mayıs- 1 Haziran 2006 tarihleri arasında yapılan 22 Arap ülkesi ve Arap Birliği'nin katıldığı ve Filistin Dışişleri Bakanı HAMAS'lı Mahmut El Zahar'ın da katıldığı Çin-Arap İşbirliği, Forumu Dışişleri Bakanları toplantısı Pekinde yapıldı. İsrail'in HAMAS hükümetinin meşruluğunu sorgulamak için bütün çabaları sarf ederken, HAMAS'a Çin'in böyle bir davette bulunması İsrail tarafını rahatsız etti. Temmuz ayında ise, İsrail'in Lübnan'daki BM Gözlem noktasını kasıtlı vurması ve bir Çinli görevlinin ölmesi iki ülke arasındaki ilişkileri oldukça gerdi. Lübnan krizi sırasında da Beyrut açıklarında İsrail deniz kuvvetlerine ait bir gemiye Hizbullah füze saldırısında bulundu. Saldırının ardından dört İsrailli denizci hayatını kaybetti. Hizbullah, Çin yapımı C802 radar güdümlü karadan denize atılan 95 km menzilli iki füze fırlattı. Füzelerden bir diğeri Mısır bandıralı bir ticari gemiyi batırdı. C-800 serisi, Çin tarafından 1980'lerde İran'a satılmıştı. Eylül 2006'da yeni bir kriz daha patlak verdi. Beş İsrailli parlamenter Tayvan'ı ziyaret ederek yetkililerle görüştü. Toplantıya İsrail'in Tayvan'daki temsilcisi ile yerel Haham başı katıldı.²¹²

212 Barış ADIBELLİ"Çin'den Yeni denge arayışı" Cumhuriyet Gazetesi Strateji Eki , Yıl: 3 Sayı: 135, 29 Ocak 2007, ss. 6-7.

Toplantı öğrenilir öğrenilmez Çin hükümeti rahatsızlığını dile getirdi. Çin'in Tel Aviv büyükelçisi Çen Yonglong, girişimlerde bulunarak bu gelişmenin Çin-İsrail ilişkilerine zarar vereceğini ifade ederek, bunun bir daha tekrarlanması halinde İsrail'in sonuçlarına katlanacağını belirtti. Hizbullah'ın İsrail'e Çin yapımı roketlerle saldırısından sonra İsrail'de ve Yahudi diasporasında Tayvan'a karşı büyük bir sempati oluştu. İşte bu ortam içerisinde, İsrail Başbakanının bu ziyaretinin ne denli önemli olduğu da ortaya çıkmaktadır. Çin, gerginleşen ilişkileri yumuşatmak istemektedir. Bu nedenle Çin-İsrail diplomatik ilişkilerinin kuruluşunun 15. yıldönümünü nedeniyle Olmert'i davet etti.²¹³

1. Çin-İsrail İlişkilerinin Tarihçesi

Çin, 8. yüzyıldan bu tarafa Yahudi topluluklarına ev sahipliği yapmaktadır. Geçmiş asırlarda Çin'in ekonomik bir cazibe merkezi olması nedeniyle Yahudi tüccarların en fazla rağbet ettiği coğrafya olmuştur. Yahudi tüccarlar daha çok Kayfeng diye bilinen Pien-Lang bölgesinde toplanmışlardır. Buradaki Yahudi cemaati, ilk sinagoglarını 1163 yılında inşa ettiler. Ancak 19.yüzyılın ortalarına doğru Yahudi cemaatinin Çin'deki varlığı da giderek kaybolmaya başladı. Bugün, Çin'de 200 kişilik Yahudi cemaati bulunmaktadır. Bunlar da Çin'in ekonomi başkenti Şanghay'da yaşamaktadırlar.²¹⁴

İsrail, Çin Halk Cumhuriyeti'ni 9 Ocak 1950'de tanıyan ilk Orta Doğulu devlet olmuştur. Başbakan Cov En-lay, İsrail'in bu hareketine karşı şükranlarını dile getirdiği halde İsrail'i tanıma adımı atmamıştır. Buna rağmen, İsrail'in ilk Dışişleri Bakanı Moşe Şarett İsrail'in Asya ülkeleri ile diplomatik ilişki kurmasının gerekli olduğu görüşünü savunarak, Çin ile ilişkilerin sıcak tutulmasına dikkat

213 *Ibid.*, ss. 6-7.

214 *Ibid.*, ss. 6-7.

çekmiştir. Çin, İsrail'in siyasi ve ekonomik olarak Asya'da faaliyet gösterebilmesi için önemli bir kapı olduğuna işaret etmiştir. Çin ve İsrail yüz yüze görüşmeleri Moskova'da sürdürüyorlardı. Haziran 1950'de Kore Savaşı'nın çıkmasıyla görüşmeler kesildi. Ardından İsrail daha Batı yanlısı bir politika takip etmeye başladı. Çin ise doğu blokunda yerini aldı. Buna ek olarak, 1955 yılında İsrail, Bandung Konferansından dışlandı. Bu dönemde, Çin, İsrail yerine Arap ve Müslüman ülkelerle üçüncü dünya ve komünist ülkelerle yakınlaşmayı tercih etti. Hatta Nasır döneminde Mısır ile bir de silah anlaşması imzaladı.²¹⁵

Bütün bu çabalara rağmen Çin- İsrail diplomatik ilişkileri Mao'nun Arap ve üçüncü dünya ülkeleriyle olan yakın ilişkileri ve İsrail karşıtı duruşu nedeniyle onun ölümüne kadar pek fazla ilerleme kaydedemedi. 1976'da Mao'nun ölümünden sonra Deng Şao-ping iktidara gelmesi ve Çin'in Sovyetler Birliği ile yollarını ayırması İsrail için büyük bir fırsat oldu. Sovyetler Birliği Çin'in ana silah temin edicisiydi. Yollar ayrıldığında Çin'in savunma alanında zaaf oluştu. Bu arada İsrail ise, Sovyet silahları ile donatılmış Arap devletleriyle 1948, 1956, 1967 ve 1973'te yaptığı savaşlar nedeniyle oldukça büyük tecrübe kazanmıştı. Çin, Sovyet yapımı silahlarını yeni teknolojiyle modernize etmek istiyordu ve İsrail'in bu konudaki uzmanlığını görmüşü. Böylece savunma alanındaki bu yeni süreç üzerine görüşmeler Hong Kong'da başladı. Bu yeni süreç büyük bir gizlilik içerisinde sürdürülüyordu. 1980'lerin sonuna kadar açık görüşmeler yapılmadı. Eylül 1989'da Çin, İsrail'in başkenti Tel Aviv'e turizm bürosu açtı. Şubat 1990'da ise, İsrail, Pekin'de İsrail Bilim ve Klasik Çalışmalar Akademisi'nin temsilcilik bürosunu açtı.²¹⁶

215 *Ibid.*, ss. 6-7.

216 *Ibid.*, ss. 6-7.

1991'e gelindiğinde dünya ve bölge politikalarında da birçok değişim meydana gelmekteydi. Bu değişim kendisini İsrail-Filistin sorununda da gösterdi. 1991 Madrid Barış konferansı Orta Doğu'da yeni bir süreç başlattı. Bu süreç, İsrail için Ürdün ve Filistinliler ile görüşmeler başlatmak için iyi bir fırsat sundu. İsrail'in Arap ülkeleriyle başlattığı bu yeni süreç, Çin ile olan ilişkilerine de yansdı. 24 Ocak 1992'de İsrail ve Çin diplomatik ilişki kurdu. Çin, İsrail'in var olma hakkını kabul etmeyen duruşunu değiştirdi ve bu politika-ya son verdi. İki ülke arasında ilişkiler 12 Nisan 2000'de Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin'in İsrail'i ziyaret etmesiyle daha da sağlamlaştı. Jiang, İsrail'i ziyaret eden ilk Çin Devlet Başkanı oldu. 8 gün süren ziyaretinde Çin-İsrail ilişkilerinin geleceği tartışıldı. Jiang Zemin'in Başbakan Ehud Barak ve Dışişleri Bakanı David Levy ile yaptığı görüşmelerde iki ülke arasındaki tarım ve teknoloji alanında işbirliği yapılması, ekonomik yatırımların teşvik edilmesi, savunma işbirliğinin genişletilmesi ve Oslo Barış sürecinin desteklenmesi gibi konular gündeme geldi. Ancak Çin Devlet başkanı Oslo Barış sürecine Çin'in karışmayacağını sadece bu süreci desteklediklerini de belirtmeyi unutmadı.²¹⁷

İsrail'in de kuşkusuz Çin ile ilişkilerini geliştirmesinde büyük çıkarları bulunmaktadır. Her şeyden önce İsrail'in Asya'da, ya da Avrasya coğrafyasında var olabilmesi için Çin gereklidir. İsrail dış politikasını sadece batıya angaje etmek istemiyor, dış politikasında çeşitliliğe gitmek istiyor bu nedenle Çin yeni bir merkez olarak ortaya çıkıyor. İsrail, Çin'in BM Güvenlik Konseyi daimi üyeliğinden de faydalanmak istiyor. Bugüne kadar kendisini destekleyen ABD'nin son dönemde giderek kendi kamuoyunda da eleştirilmeye başlanması İsrail'i ikinci bir ABD arayışına itmiştir. Ayrıca, Çin İsrail için çok iyi bir pazar konumuna gelmiştir. Özellikle İsrail'in

217 *Ibid.*, ss. 6-7.

silah sanayisi için Çin ordusu bulunmaz bir pazardır. İsrail'in yüksek teknolojiye dayalı askeri ekipman üretmesi, Çin için de bulunmaz bir kaynak oluyor. Şüphesiz Çin'in geçmişteki İsrail karşıtı tutumu unutulmuyor örneğin Çin, 1965-1969 yılları arasında Filistinlilere 5 milyon dolar değerinde silah yardımıyla bulunmuştur. Bunun yanında Çin, Filistin Kurtuluş Örgütü'ne de uzun süre destek vermiştir.²¹⁸

İsrail, Çin ile savunmaya yönelik işbirliğinde İsrail'in düşmanlarına silah satımının yasaklanması gibi bir takım şartlar öne sürmüştür. Örneğin, 1990'da Dışişleri Bakanı Şimon Peres ve Başbakan Rubin, Çin'den İran ve Suriye'ye 1990'ların ortalarına doğru füze satışlarını azaltacağı yönünde güvence aldıklarını açıkladı. 1997'de de Netanyahu, Çin'den İran'ın nükleer programına yardım talebini kabul etmeyeceği yönünde güvence aldıklarını açıkladı. 2004 yılının sonlarına doğru ise, ABD ve İsrail arasında kriz çıktı. İsrail'in Çin'in elinde bulunan düşman radarlarına karşı kullanılan İsrail yapımı Harpy füze sisteminin modernize edilmesi konusunda anlaşmaya varılması ABD ile krize neden olmuştur. İsrail, 1990'ların sonunda Çin'e Phalcon erken uyarı sistemi de satmak istemiş; ancak yoğun Amerikan baskısının ardından Haziran 2002'de bu satış iptal edilmiştir. 1970'lerde Çin-İsrail arasında 2 milyar dolarlık bir silah anlaşması yapılmıştı. Bu dönemde, bu ticareti yöneten dünyaca ünlü İsrailli silah tüccarı Shoul Eisenberg idi. Eisenberg, bu görevini öldüğü 1997 yılına kadar sürdürdü. Ancak 1992'de İsrail, Tayvan'a Kfir bombardıman avcı uçaklarını satma kararını almasıyla Çin'le yeni bir kriz ortaya çıktı. Eisenberg, İsrail Dışişleri Bakanlığının da desteğini alarak, yaptığı lobi ile İsrail'in Tayvan'a bu uçaklarının satışını iptal ettirmeyi başardı.²¹⁹

218 *Ibid.*, ss. 6-7.

219 *Ibid.*, ss. 6-7.

2. Ehud Olmert'in Çin Temasları

Olmert, Çin ziyareti arifesinde verdiği demeçte, büyük ekonomik ve siyasi dev olan Çin'in, uluslararası ve bölgesel işlerde büyük önem taşıdığını kaydederek, Çin'in Orta Doğu barış sürecini ilerletmek ve Filistin-İsrail çatışmalarını çözmek için çaba harcamasını takdirle karşıladığını belirtti. Hu Jintao, 11 Ocak günü Pekin'de İsrail Başbakanı Ehud Olmert ile görüştü. Hu Jintao görüşmede, Orta Doğu sorununun bir an önce çözülerek kalıcı barış ve huzurun sağlanmasının, bölgedeki bütün ülkelerin halkları ile uluslararası toplumun ortak arzusu olduğuna işaret etti. İlgili taraflardan barış içinde bir arada yaşamayı hedef sayıp, diyalog ve istişare yapmalarını isteyen Çin Devlet Başkanı, karşılıklı taviz ruhu ve Birleşmiş Milletler'in ilgili kararları ile "Toprak karşılığında barış" ilkesi temelinde, sorunun bir an önce çözülmesi için gösterilen çabaların devam etmesini istedi. Çin'in Orta Doğu sorunu konusunda izlediği tarafsız tutumu takdirle değerlendiren Olmert, Çin'in etkin çaba harcamayı sürdürmesini arzuladıklarını ifade etti.²²⁰

İsrail, Orta doğu'da son aylarda yaşanan gelişmeler sonucunda İsrail'in bölgede hayatını devam ettirebilmesi için gerekli olan yeraltı ve yerüstü kaynaklarının bölgedeki Arap ülkelerinden güvenli ve devamlı bir şekilde temin etmesi güçleşmiştir. Bu nedenle Hazar ve Orta Asya enerji havzaları İsrail'in geleceği için önemli hale gelmiştir. İsrail'in önünde Rusya veya Çin ile işbirliği yapmak şeklinde iki seçenek bulunmaktadır. Rusya'nın İsrail'e karşı geleneksel tutumu bilindiği için dışa biraz daha bağımlı olan Çin, İsrail için Avrasya coğrafyasında işbirliği yapılabilecek en uygun ülke konumuna yükselmiştir. İsrail, Rusya veya Çin olmadan Avrasya'da herhangi bir faaliyete girişemeyeceğinin de farkındadır. Putin'in son günlerde giderek daha milliyetçi bir çizgiye kayması

220 *Ibid.*, ss. 6-7.

enerji konusunda Avrupa ile yaşadığı kriz ve nihayetinde Putin'in Rusya'nın Uzakdoğu'daki topraklarındaki demografik yapının hızla Çin lehine değiştiğini ve artan Çin etkisinden bir tehdit olarak bahsetmesi, Çin'i Avrasya'da yeni arayışlara itmektedir.²²¹

3. Çin'in İran'la İlişkileri Gerginleşiyor

23 Aralık 2006 'da Güvenlik Konseyinde İngiltere, Fransa ve Almanya tarafından hazırlanan İran'a doğrudan ya da dolaylı hassas nükleer malzeme ve balistik füze satışı ya da transferinin engellenmesini öngören 1737 sayılı yaptırım kararı 15 üyenin tamamının oylarını alarak oybirliğiyle kabul edildi. Kararda, İran'ın Uluslararası Atom Enerji Kurumu ile (IAEA) işbirliği yaparak nükleer faaliyetlerini gecikmeksizin askıya alması isteniyor. Yine, kararda İran'a nükleer faaliyetlerine katkıda bulunacak her türlü malzeme, teknoloji ve finansmanın sağlanmasının yasaklanması isteniyor. Ayrıca karar, İran'ın bu tür faaliyetlerine katılan kişilere ve kurumlara seyahat yasağı ve mallarının dondurulması gibi yaptırımlar getiriyor. Bu arada karar tasarisının ekinde, İran'ın nükleer ve balistik füze programlarına katılan kişi ve kurumların listesi yer alıyor.²²²

Karara Çin'in de destek vermesi İran'ı endişelendirdi. Kararın alınmasından iki hafta sonra İran'ın nükleer konulardaki baş müzakerecisi Laricani, BM Güvenlik Konseyi'nin Tahran'a sınırlı yaptırım kararı ardından Çin'e gidercek, Pekin'in daha ağır yaptırımlar konusundaki tavrını anlamaya çalıştı. Çin, İran'ı uluslararası toplumun kaygılarını gidermeye çağırarak birlikte, sorunun diplomatik yollardan çözümünü öngören geleneksel tavrını da sürdürüyor. İran tarafı da, görüşmelerde Çin'e sıcak mesajlar göndermeyi ihmal etmedi. Laricani iki günlük temasları sonrası düzenlediği basın top-

221 *Ibid.*, ss. 6-7.

222 *Ibid.*, ss. 6-7.

lantısında, Çin'in Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararına destek vermesinin, iki ülke arasındaki köklü ve stratejik ilişkilere zarar vermeyeceğini dile getirdi. Ancak basın toplantısında, eleştiri oklarını sadece Amerika Birleşik Devletleri'ne yönelten Laricani: *"Bu karardan asıl sorumlu olanın kim olduğunu biliyoruz. Diğerleri bu nedenle suçlanamaz"* diye konuştu.²²³

Her ne kadar, sorun yok mesajı verilse de Çin-İran arasındaki stratejik ilişki, BM Güvenlik Konseyi'nin son kararında Çin'in de olumlu oy vermesiyle oldukça hasar gördü. Çin'deki tutum değişiminde bir takım gelişmelerin etkili olduğu açıktır. 6 Aralık 2006'da açıklanan ve ABD'nin Irak'ta karşı karşıya olduğu krizi aşmak için çözüm yolları arayan ve bir takım tavsiyelerde bulunan **Baker-Hamilton Raporu**, Washington yönetimine İran ve Suriye ile masaya oturması yönünde tavsiyede bulunması, Çin yönetimini de harekete geçirdi. Uzun süreden beri, Çin Dışişleri Bakanlığı İran'ın ABD ile olası bir diplomatik temasının Avrasya'nın siyasi coğrafyasına ne gibi etkiler yapacağı konusunda çalışmalar yürütmektedir. Pekin, böyle bir gelişmenin İran'ı Çin'e karşı döndüreceğinin de farkındadır. Bu kuşkuları doğrular nitelikte, İran'ın kendisine has dünya ve bölgesel politikasının bulunması ve bu açıdan Avrasya coğrafyasında bir İran etki sahasının oluşturulması İran'ın öncelikli gündem maddesini oluşturmaktadır.²²⁴

4. Latin Amerika Kartı

Gerçekten de İran, Çin'in BM Güvenlik Konseyinde kendisini desteklemekten vazgeçmesi nedeniyle yeni bir süreç başlattı. Bu sürecin temel dinamiklerinden birini Çin'in yakın müttefikleri olan Latin Amerika ülkeleri oluşturmaktadır. Bu bağlamda, 13 Ocak gü-

223 *Ibid.*, ss. 6-7.

224 *Ibid.*, ss. 6-7.

nü İran Cumhurbaşkanı Ahmedinejad, Güney Amerika ülkelerini kapsayan 4 günlük resmi bir ziyarete çıktı. Venezüella, Nikaragua, Ekvator ve Bolivya kapsayan bu ziyaret, İran'ın yeni bir politika oluşturma aşamasında olduğu şeklinde yorumlandı. Özellikle son günlerde Hizbullah'ın Latin Amerika'da hızla örgütlenerek burada da faaliyete geçtiği haberleri gündeme yansımaları dikkatleri çekmişti. Bu ziyaret esnasında Şavez ve Ahmedinejad'ın yaptığı ortak açıklamada OPEC'in petrol kısıtlamasını desteklediklerini açıklaması, iki ülkenin yeni dönemde petrol kartlarını da oynayacaklarının işaretini vermiştir.²²⁵

İran'ın son günlerde daha aktif bir dünya politikasına soyunmasına neden olan diğer bir gelişmede "milli düşmanları" olan Saddam Hüseyin'in Şiilerin eliyle idam edilmiş olmasıdır. Bu idam, sekiz yıl süren ve kazananı olmayan İran-Irak Savaşının kazanan tarafının ilan edilmesi anlamına gelmiştir. İran büyük bir zafer kazanmıştır. Çin, Saddam'ın idam edilmesinin ABD'nin İran'a yönelik bir jesti olduğunu düşünmektedir. Bundan sonraki aşama ise iki ülkenin yeniden ilişkileri normalleştirmesidir. Bush'un Irak'a yönelik yeni planı sert söylemler içerse de Çin, bunun göstermelik olduğunu düşünmektedir. Zira Irak'ta çıkarılması düşünülen petrol yasası ile Irak'ın petrol gelirlerinin % 70'inin otuz yıl boyunca Batı'ya akması sağlanacaktır. Çin'e göre, ABD'nin esas hedefi budur.²²⁶

Tüm bu gelişmeler nedeniyle Çin, İran'ın yeni hamlelerine karşı İsrail'i bir denge merkezi olarak seçmiştir. Çin, İsrail aracılığıyla İran'a Çin'den bağımsız bir Avrasya ve politikasına girmemesi yönünde üstü kapalı bir şekilde gözdağı vermektedir. İsrail ile işbirliğine o kadar önem vermektedir ki, geçen aylarda Lübnan krizinde yaşanan olay nedeniyle İsrail'in Çin'i BM'de kınama kararı

225 *Ibid.*, ss. 6-7.

226 *Ibid.*, ss. 6-7.

yayınlatamaması sebebiyle dünya kamuoyunda küçük düşürmesine bile aldırış etmemektedir. İsrail, Çin için askeri açıdan Orta Doğu ve Doğu Akdeniz bölgesinde önemli bir konumdadır.²²⁷

XIV. ÇİN'İN UZAYDA FÜZE DENEMESİ

11 Ocak 2007'de yapılan testle, yeryüzünden 865 kilometre yükseklikteki Çin'e ait eski bir meteoroloji uydusu, orta menzilli anti-balistik bir füze kullanılarak yörüngede imha edildi. Başta ABD olmak üzere bazı ülkeler denemeye tepki göstererek, uzayda silahlanma yarışının hızlanacağı uyarısında bulundular. Pekin yönetimi ise, denemenin barışçıl amaçla gerçekleştirildiğini söyledi. Çin'in denemesinden önce benzer bir denemeyi gerçekleştirebilecek teknolojiye sadece ABD ve Rusya sahipti. Denemenin Çin Silahlı Kuvvetleri'nin artan gücünün bir göstergesi olduğu iddia ediliyor. Tayvan tarafı ise, Çin'in denemesini saldırganca bir eylem olarak gördüklerini belirtti. ABD ise Tayvan Boğazı'nda mevcut statükoyu destekliyor, gerekirse bir saldırıya karşı Tayvan'ın savunulacağını söylüyor. Ancak ABD-Tayvan işbirliğinin en önemli unsurlarından biri tarafların uzaydan Tayvan Boğazı'nı denetleyen uyduların bulunmasıdır. Bu uyduların imhası halindeyse, herhangi bir Çin saldırısını önlemenin çok daha zorlaşacağı belirtiliyor.²²⁸

Bu testin dünya için bir tehdit oluşturmadığını belirten Çin hükümeti, uzayın silahlandırılmasına karşı olduğunu açıkladı. Çin Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Liu Jianchao, denemeyle ilgili olarak ABD ve diğer ülkeleri haberdar ettiklerini bildirerek, Çin'in uzayın silahlandırılmasına karşı olduğunu ifade etti. Jianchao, "Çin'in uza-

227 *Ibid.*, ss. 6-7.

228 "Concern over China's missile test", <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/6276543.stm> ayrıca bkz. *China's missile tests the US*. <http://www.taipeitimes.com/News/editorials/archives/2007/01/20/2003345609>.

yın silahlandırılmasıyla ilgili hiçbir yarışta yer almadı ve almaya-
cak” diye konuştu. Beyaz Saray’dan yapılan açıklamada ise, Çin’in
meteoroloji uydusunu füze kullanılarak yok ettiğini doğruladı.²²⁹

Çin Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Liu Jianchao, Çin’in öteden
beri uzayın barışçı amaçla kullanılmasından yana olup uzayın silah-
lanması ve uzaydaki silahlanma yarışına karşı çıktığını, Çin’in geç-
mişte katılmadığı gibi gelecekte de uzaydaki herhangi bir silahlan-
ma yarışına katılmayacağını vurguladı. Liu Jianchao, gazetecilerin
Çin’in uzayda bir uzay denemesi yapıp yapmadığı şeklindeki soru-
sunu yanıtlarken, Çin’in uzayda bir deneme yaptığını ve bunu ABD
ve Japonya gibi ülkelere bildirdiğini kaydetti. Liu Jianchao, bu de-
nemenin hiçbir ülkeye yönelik olmadığını ve hiçbir ülkeye tehdit
oluşturmayacağını da ifade etti.²³⁰

Rusya Savunma Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Sergey Iva-
nov, Moskova’nın uzaya saldırı silahlarının yerleştirilmesini engel-
lemek için çalışmaya devam edeceğini söyledi. Ivanov, yaptığı
açıklamada, *“Uzay teknolojisine sahip diğer güçler gibi Rusya da
uzayı iletişim, yönetim, kontrol ve keşif için kullanıyor”* diye konu-
ştı. Uzaya saldırı silahları yerleştirilmesine her zaman karşı olduk-
larını ve bundan sonra da karşı çıkacaklarını ifade eden Ivanov, bu
tutumlarının kendileri açısından ilkesel bir durum olduğunu vurgu-
ladı. Çin’in uzayda bir uyduyu orta menzilli bir balistik füzeyle vur-
duğu yolundaki haberlere de değinen Ivanov, *“Bu teyit edilmemiş
haberleri okudum. Korkarım ki bunlar temelsiz. Üzerinde yorum
yapacak bir şey yok. Dedikodular oldukça abartılmış durumda”* de-
di.²³¹

229 Anthony KUHN, “China Downplays Talk of Space-Weapon Race”,
<http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=6963975>

230 Joseph KAHN, “China’s missile test: A message for U.S” **International He-
rald Tribune**, 19 Ocak 2007.

231 “Questions deepen over satellite-killer test”, <http://www.msnbc.msn.com/id/16707330/>

Sonuç olarak, Tayvan modeli, fiili olarak ilk defa Japonya'nın oluşan yeni dünya politikası kapsamında Çin halkının meşru temsilcisi olarak milliyetçi Çin (Tayvan) yerine komünist Çin'i (Çin Halk Cumhuriyetini) tanıma kararı almasıyla ortaya çıkan yeni süreçte gündeme gelmiştir. Japonya'nın Çin'le diplomatik ilişki kurmasının Tayvan'la olan ekonomik ilişkilerine zarar vereceğinden dolayı gayri resmi olarak bu ilişkilerini devam ettirmesinden kaynaklanmıştır. Ama esas bir model olarak literatüre geçişi Carter yönetiminin 1 Ocak 1979'da Çin'le diplomatik ilişki kurmasıyla olmuştur. Washington yönetimi, Çin'le diplomatik ilişkiler kurduktan sonra Kongre, Beyaz Saray'a eski müttefikleri Tayvan'la daha önce imzalanan güvenlik ve ekonomik anlaşmalarının durumunun ne olacağının açık olmaması ve bunun müttefikler nezdinde ABD'nin saygınlığına ve güvenilirliğine zarar vereceği nedeniyle Tayvan'la İlişkiler yasasını kabul ettiğini bildirmiştir. Başkan Carter, her ne kadar bunu onaylamak istemese de sonunda onaylamak zorunda kalmıştır. Böylece, ABD, Tayvan'la gayri resmi ilişkilerine devam edebilme imkânına kavuşmuştur.

Görüldüğü üzere, Tayvan modeli, Soğuk Savaş şartları içerisinde ABD'nin Uzakdoğu'da içinde bulunduğu özel durum nedeniyle mecbur kaldığı bir çözüm modeliydi. Soğuk Savaş sonrası or-

taya çıkan yeni durumda da ABD, Tayvan'ı özellikle güvenlik amaçlı politikalarının merkezinde bulundurmaya devam etmiştir. Çin'e göre, Tayvan modeli üzerinden Tayvan hükümeti ile ilişkilerini sürdüren devletler Çin'in torak bütünlüğünü ihlal etmektedir. Bu nedenden ki ABD dışında bu model üzerinden Tayvan'la ekonomik ilişkiler hariç herhangi bir siyasi ilişkide bulunan bir başka Batılı devlet yoktur. Kıbrıs konusuyla Tayvan Modeli Türkiye tarafından aslında gündeme getirilmiş; hatta Kıbrıs Rum Kesimi liderinin son Çin ziyaretinde de “düşmanlarımız Kıbrıs sorununu Tayvanlaştırıyor, Çin'in Kıbrıs'ın ikinci bir Tayvan olmasına izin vermeyeceğine inanıyoruz” şeklindeki açıklaması, aslında Türkiye’de gelişmiş güzel kullanılan bazı kavramların ulusal güvenlik açısından hiçte hesapta olmayan tehditleri nasıl gündeme getirdiğini göstermektedir. Kuzey Irak'taki yapının Türkiye'ye farklı bir siyasi yapılanmamış gibi kabul ettirilmeye çalışılması ve dolayısıyla oradaki yapının Tayvan modeli veya benzer modeller kılıf olarak kullanılarak bir şekilde dış güçler tarafından meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır.

Türkiye'nin KKTC'nin bir şekilde tanınması için ortaya attığı Tayvan modelinin “Irak'taki Kürt devletini” tanıyın şeklinde karşısına çıkması etik açıdan doğru görünmemektedir. Belki de Türkiye'nin Kuzey Irak'ı tanıması karşılığında ABD de KKTC'yi Tayvan modeline uygun bir şekilde tanıyacağına yönelik ön koşul sunmuştur. Bu tartışmalardan çıkan diğer bir sonuç ise, Tayvan modelinin kimin için meşru olduğudur. Örneğin ABD'nin meşru gördüğü bu model, Çin ve birçok ülke tarafından meşru bir model olarak görülmemektedir. Üzerinde her hangi bir uluslararası konsensüsün olmadığı bir modelin Türkiye tarafından benimsenmesi riskli bir tutumdur. Kısaca Türkiye'nin Kuzey Irak'ta önüne çıkan Tayvan Modeli, Türkiye'nin daha önce KKTC'nin tanınması yolunda kendisi-

nin Tayvan modelini meşru bir çözüm yolu olarak kabul ettiği yönündeki tutumundan kaynaklanmaktadır. Bu Tayvan modeli, daha hangi siyasal oluşumlar için “birileri” tarafından Türkiye’nin önüne çözüm modeli olarak konulacağı belirsizdir.

**Vladimir Putin'in 43. Münih Güvenlik Konferansında
Yaptığı Konuşma**

Sayın Federal Almanya Şansölyesi, Sayın Teltschik, bayanlar ve baylar, hepinize çok teşekkür ederim.

40'ın üzerinde ülkeden siyasetçi, askeri yetkili, girişimci ve uzmanları bir araya getiren böylesine bir konferansa katılmaktan dolayı son derece memnunum.

Bu konferans, yapısı gereği, aşırı derecede kibar ve yuvarlak, hoş ama içi boş diplomatik terimlerle konuşmaktan kaçınmama imkan veriyor. Konferansın formatı, uluslararası güvenlik sorunları hakkında gerçekten ne düşündüğümü belirtmeme olanak tanıyor. Ve şayet görüşlerim arkadaşlarıma alışılmadık ölçüde polemik, iğneleyici ve hatalı geliyorsa, sizden bana öfkelenmemenizi isteyeceğim. Sonuçta, bu sadece bir konferans. Ve umarım, Sayın Teltschik konuşmamın ilk dakikalarında, şurada duran kırmızı ışığa basmaz.

Uluslararası güvenliğin askeri ve siyasi istikrarla ilgili konuların ötesinde bir kapsama sahip olduğu bilinen bir gerçektir. Küresel ekonomideki istikrar, yoksullukla mücadele, ekonomik güvenlik ve medeniyetler arasında bir diyalog ortamı oluşturulması bu kapsamda değerlendirilir.

Güvenliğin bu evrensel ve bölünmez niteliği, 'bir kişinin güvenliği herkesin güvenliği demektir' şeklindeki temel ilke ile ifade edilir. İkinci Dünya Savaşı'nın patlak verdiği ilk yıllarda Franklin D. Roosevelt'in dediği gibi: "Bir yerde barış bozulduğunda, tüm ülkelerin barışı tehlikeye düşer".

Bu sözler bugün de geçerliliğini koruyor. Konferansımızın konusu olan, küresel krizler ve küresel sorumluluklar, buna örnek niteliğindedir.

Yalnızca yirmi yıl önce, dünya ideolojik ve ekonomik açıdan bölünmüş durumdaydı ve küresel güvenliği sağlayan şey iki süper gücün devasa stratejik potansiyeliydi.

Bu küresel rekabet, uluslararası toplum ve dünyanın gündemine en sert ekonomik ve sosyal sorunları getirmiştir. Ve, her savaşta olduğu gibi, Soğuk Savaş bize patlamamış bombalar bırakmıştır; bunu sembolik olarak söylüyorum. Burada kastettiğim, ideolojik düşünce kalıpları, çifte standartlar ve Soğuk Savaş bloğuna özgü düşünce biçiminin diğer yansımalarıdır.

Soğuk Savaş sonrasında öngörülen tek kutuplu dünya da kendini gerçekleştirememiştir.

İnsanlık tarihi elbette tek kutuplu dönemler geçirmiştir ve dünya liderliğini elde etme arzularına şahitlik etmiştir. Fakat, dünya tarihinde ne olmamıştır ki?

Ancak, tek kutuplu dünya nedir? Bunu ne kadar süslerseniz süsleyin, netice itibarıyla tek tip durum, tek erk, tek güç merkezi, tek efendi anlamına gelir.

Tek egemenin, tek efendinin olduğu bir dünya demektir. Sonuç olarak, bu durum sadece sistemin içindekiler için değil, aynı zamanda egemenliği elinde bulunduran için de ölümcüldür, çünkü onu içeriden yıkar.

Ve bunun demokrasiyle kesinlikle hiçbir ortak noktası yoktur. Çünkü, bildiğiniz gibi, demokrasi azınlığın menfaat ve fikirleri ışığında, çoğunluğun iktidarı demektir.

Rusya olarak, bize birileri hep demokrasiyi öğretiyor. Fakat her nedense, bize demokrasiyi öğretenler, kendileri öğrenmek istemiyor.

Günümüz dünyasında, tek kutuplu dünyanın kabul edilemez olmasının yanı sıra, aynı zamanda imkansız olduğu kanaatindeyim. Ve bunun tek sebebi, günümüz dünyasında tekil liderliğin varlığı halinde, askeri, siyasi ve ekonomik kaynakların yetersiz kalacak olması değildir. Bundan daha önemlisi, model bizatihi kendisi kusurludur, çünkü esas gereği modern uygarlık için ahlaki bir temel yoktur ve olamaz.

Bunun yanı sıra, şu anda dünyada olan ve tartışmaya henüz başlamış olduğumuz şey, geçici bir kavramdır, tek kutuplu dünya kavramı.

Peki Sonuçları Nelerdir?

Tek taraflı ve çoğu kez gayri meşru olan eylemler hiçbir soruna çare olmamıştır. Üstelik, yeni insanlık trajedilerine sebep olmuş ve yeni gerilim noktaları yaratmıştır. Kendi kendinize değerlendirin: savaşlar ile yerel ve bölgesel çatışmalar son bulmamıştır. Sayın Teltschik bu konuya yumuşak bir dille değinmiştir. Bu çatışmalarda kaybolan ve hatta ölen insanların sayısı eskisinden daha fazladır. Çok daha fazla, çok daha fazla!

Bugün, uluslararası ilişkilerde gücün – askeri gücün – neredeyse sınırsız kullanımına şahitlik ediyoruz. Bu güç, dünyayı daimi çatışmalara sürüklemektedir. Sonuç olarak, bu çatışmaların hiçbirine kapsamlı bir çözüm bulacak güce sahip değiliz. Siyasi bir çözüm bulunması da imkansız hale geliyor.

Uluslararası hukukun temel ilkelerinin her geçen gün artan bir şekilde küçümsendiğini görüyoruz. Ve aslına bakılacak olursa, bağımsız yasal normlar, gittikçe bir devletin hukuk sistemine benzemektedir. Bu tek devlet, en önemlisi ve en başta ABD, her yönden ulusal sınırlarının ötesine geçmiştir. Diğer uluslara dayattığı ekonomik, siyasi, kültürel ve eğitimsel politikalar bunun kanıtıdır. Peki, bundan kim hoşnut? Kim bundan memnun kalıyor?

Uluslararası ilişkiler alanında, herhangi bir sorunun, mevcut siyasi atmosfere bağlı olarak, sözüm ona siyasi olarak öncelikli konulara göre çözümlenmesi yönünde bir iradenin baskın hale geldiğini görüyoruz.

Elbette, bu son derece tehlikeli bir durumdur. Bunun sonucunda, hiç kimse kendini emniyette hissetmiyor. Bunu vurgulamak istiyorum – hiç kimse kendini emniyette hissetmiyor. Çünkü, hiç kimse uluslararası hukukun taştan bir duvar gibi kendilerini koruyacak durumda olduğunu hissedemiyor. Elbette, bu türden bir politika silahlanma yarışını da tetikliyor.

Bu gücün hakimiyeti, kaçınılmaz olarak, bazı ülkeleri kitle imha silahları edinmeye teşvik ediyor. Ayrıca, daha önce bilinse de, yeni bazı önemli tehditler ortaya çıkmıştır, ve bugün, terörizm gibi tehditler küresel bir nitelik kazanmıştır.

Küresel güvenliğin yapısı konusunda ciddi şekilde düşünmemizin zamanının geldiği kanaatindeyim.

Bunu yaparken, uluslararası bir diyalog ortamı içinde, tüm katılımcıların menfaatleri arasında makul bir dengeyi bulmaya çalışmalıyız. Özellikle, uluslararası manzara çok çeşitli olduğundan ve çok hızlı bir şekilde değiştiğinden, bu değişimler pek çok ülkede ve bölgede dinamik gelişmeler şeklinde görülmektedir.

Sayın Federal Almanya Şansölyesi bu hususa daha önce değinmişti. Hindistan ve Çin gibi ülkelerin, alım gücünün paritesine göre ölçülen kombine GSYİH'leri ABD'ninkinden fazladır. Benzer bir hesapla, BRIC ülkelerinin (Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin) GSYİH'si AB'nin kümülatif GSYİH'sini geçmektedir. Uzmanlara göre, bu fark gelecekte daha da artacaktır.

Yeni küresel büyüme merkezlerinin sahip olduğu ekonomik potansiyelin kaçınılmaz olarak siyasi nüfuza dönüşeceğinden ve çok kutupluluğu güçlendireceğinden şüphelenmemize neden yoktur.

Bununla bağlantılı olarak, çok taraflı diplomasinin rolü de önemli ölçüde artmaktadır. Siyasette açıklık, şeffaflık ve öngörülebilirlik gibi prensiplere ihtiyaç duyulmasına itiraz edilemez ve güç kullanımı gerçekten istisnai bir tedbir olmalıdır; tıpkı belli devletlerin adli sistemlerinde idam cezasının uygulanması gibi.

Ancak, bugün gördüğümüz bunun tam tersi; öyle ki, katiller ve diğer tehlikeli suçlular için bile idam cezasını yasaklayan ülkeler, meşru olduğu düşünülemeyecek askeri operasyonlara çok kolay bir şekilde katılabilmektedir. Aslında, bu çatışmalarda insanlar öldürülüyor – yüzlerce, binlerce sivil insan.

Fakat, bu tehditlere karşı koyacak imkanlara sahip miyiz? Kesinlikle evet. Yakın tarihe bakmamız yeter. Bizim ülkemiz demokrasiye barış içinde geçmedi mi? Aslında, biz Sovyet rejiminin barışçıl şekilde dönüşümüne tanıklık ettik, barışçıl bir dönüşüm! Ve ne rejimi! Nükleer silahlar dahil, daha kaç silahla! Biz neden bulduğumuz her fırsatta bombalar atmaya ve mermiler sıkmaya başlamıyoruz? Yoksa, karşımızda bizi etkileyecek bir tehdit olmadığında, siyasi kültürümüzü, demokratik değerlere ve hukuka olan saygımızı mı yitiriyoruz?

Askeri gücün kullanımı konusunda karar verecek tek mekanizmanın, son merci olarak, Birleşmiş Milletler Kuruluş Sözleşmesi olduğu kanaatindeyim. Ve bu bağlamda, ya ben İtalya Savunma Bakanı'nın biraz önce söylediğini yanlış anladım, ya da onun söylediği şey eksikti. Her halükarda, güç kullanımının meşru görülebilmesi için, kararın NATO, AB veya BM tarafından alınmış olması gerektiğini anladım. Şayet gerçekten böyle düşünüyorsa, bakış açılarımız farklı demektir. Ya da ben yanlış duydum. Güç kullanımının meşru kabul edilebilmesi için mutlaka BM tarafından onaylanması gerekir. Ve BM yerine NATO ya da AB'yi koymamıza gerek yok. Ne zaman ki, BM uluslararası toplumun güçlerini gerçek anlamda birleştirir ve çeşitli ülkelerdeki olaylara gerçekten tepki gösterebilecek hale gelir, ve biz uluslararası hukuku göz ardı etmeyecek duruma gelirsek, o zaman durum değişebilir. Aksi halde, şu anki durum bir çıkmaza gidecektir ve yapılan ciddi hataların sayısı katlanarak artacaktır. Buna paralel olarak, uluslararası hukukun gerek kavramsal olarak gerek normlarının uygulanması bakımından evrensel bir niteliğe kavuşması gerekmektedir.

Demokratik siyasi faaliyetlerin tartışılması gerektiği ve zorlu bir karar verme sürecinden geçmesi gerektiği de unutulmamalıdır.

Sevgili Baylar ve Bayanlar!

Uluslararası ilişkilerin istikrarsızlaşmasından kaynaklanan potansiyel tehlike, silahsızlanma konusunda görülen duraksama ile bağlantılıdır.

Rusya, bu önemli konuda diyalogun yenilenmesini desteklemektedir.

Silahların azaltılmasına yönelik uluslararası yasal çerçevenin korunması ve buna bağlı olarak nükleer silahların azaltılması sürecine süreklilik kazandırılması önemlidir.

Amerika Birleşik Devletleri'yle, nükleer stratejik füze kapasitemizi 31 Aralık 2012 tarihine kadar 1700-2000 nükleer savaş başlığına kadar düşürmeyi kararlaştırdık. Rusya, üzerine aldığı yükümlülükleri harfiyen yerine getirmeye kararlıdır. Umuyoruz ki, ortaklarımız da şeffaf bir hareket tarzı benimserler ve zor günler için bir köşeye gereğinden fazla nükleer savaş başlığı ayırmazlar. Ve şayet bugün ABD Savunma Bakanı ABD'nin bu gereğinden fazla silahları bir depoda, ya da tabiri caizse, yastık altında, saklamayacağını açıklarsa, bu açıklamayı hep beraber ayakta alkışlamayı öneriyorum. Bu açıklama çok önemli bir adım olacaktır.

Rusya, Nükleer Silahsızlanma Antlaşmasına ve füze teknolojileri çok taraflı denetim rejimine harfiyen uymaktadır ve daha da fazla uyma kararlılığındadır. Bu dokümanlarda yer verilen ilkeler evrensel ilkelerdir.

Bununla bağlantılı olarak, 1980' lerde SSCB ve ABD'nin çok sayıda kısa ve orta menzilli füzenin yok edilmesine yönelik bir anlaşma imzalamıştır, ancak, bu dokümanlar evrensel nitelik taşımamaktadır.

Bugün, pek çok diğer ülke füzelere sahip; bunlar arasında, Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti, Kore Cumhuriyeti, Hindistan, İran, Pakistan ve İsrail yer almaktadır. Birçok ülke bu sistemler üzerinde çalışmakta ve bunları silah stoklarının bir parçası haline getirmeyi planlamaktadır. Ve bu silah sistemlerini üretmeme sorumluluğunu sadece ABD ve Rusya taşımaktadır.

Bu koşullar altında, kendi güvenliğimizi sağlama konusunda bir kez daha düşünmemiz gerektiği aşıkardır.

Aynı zamanda, yeni yüksek teknoloji silahların ortaya çıkmasını engellemek mümkün değildir. Hatta gün gelecek savaşmak için özellikle uzayda yeni alanlar ortaya çıkacak. Yıldız Savaşları artık bir hayal değil, gerçek. 1980' lerin başında Amerikalı ortaklarımız çoktan kendi uydularını vurabilecek durumdaydılar.

Rusya'nın fikri, uzaydaki silahlanma uluslar arası toplum için tahmin edilemeyecek sonuçlara sahip olabilir, ve bir nükleer çağın başlangıcından daha azını tetiklemez. Ve silahların uzayda kullanılmasını engellemenin ilk adımını oluşturacak birden fazla girişimde bulunduk.

Bugün uzaydaki silahlanmanın engellenmesi üzerine bir anlaşmanın projesini hazırladığımızı memnuniyetle söyleyebilirim. Ve yakın gelecekte bu anlaşma ortaklarımıza resmi önerge olarak gönderilecek. Gelin bu konu üzerinde birlikte çalışalım.

Füze savar (anti-missile) savunma sistemi' nin belirli elementlerini Avrupa'ya genişletme planları bize yardım etmez; tam tersine bizi rahatsız eder. Kimin bir sonraki adımı, ki bu durumda bu adım kaçınılmaz bir silah yarışı olacaktır, ihtiyacı var? Benim Avrupa' lıların kendinin ihtiyacı olduğuna dair derin şüphelerim var.

Sözüm ona problem ülkelerde Avrupa için tehdit oluşturacak, beş bin - on bin kilometre menzilli füze bulunmuyor ki. Ve yakın gelecekte de bu-

lunmayacak; tahmin bile edilmeyecek. Ve Amerika topraklarına Avrupa üzerinden olası herhangi bir füze gönderilmesi, mesela Kuzey Kore füzesi, füze bilimine aykırı bir durumdur. Rusya’da bir söz vardır, bu durum sol kulağını sağ elinle tutmak gibidir.

Ve burada, Almanya’ da, Avrupa Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşması’ nın acınası durumundan bahsetmeden de geçemeyeceğim.

Değiştirilmiş Avrupa Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşması 1999 yılında imzalanmıştır. Bu antlaşmada yeni bir jeopolitik gerçek, isim vermek gerekirse Varşova bloğunun ortadan kaldırılması göz önünde bulundurulmuştur. Aradan yedi yıl geçti fakat bu belgeyi sadece Rusya Federasyonu’nun da içinde bulunduğu 4 ülke onayladı.

NATO ülkeleri, Rusya, Gürcistan ve Moldova’ daki askeri üslerini kapatmadıkça, (yan bölgelere belli sayıda silahlı kuvvetin konuşlandırılması hakkındaki), yan savunma hükümleri de dahil olmak üzere, bu antlaşmayı onaylamayacağını açıkça duyurdu. Ordumuz Gürcistan’ dan hızlandırılmış bir programla ayrılıyor. Gürcistan ile olan problemlerimizi herkesin de bildiği gibi çözmüş bulunmaktayız. Moldova’ da ise halen barışı korumaya yönelik operasyonlar düzenleyen ve Sovyet döneminden kalan mühimmatla depoları koruyan 1500 görevlimiz bulunmaktadır. Bu sorunu sürekli Sayın Solana ile tartışıyoruz ve o da bizim durumumuzu biliyor. Biz bu yönde daha fazla çalışma yapmaya hazırız.

Lakin, aynı zamanda ne oluyor? Bu sırada, sözüm ona esnek her birinde beş bin asker bulan cephe hattı Amerika üsleri oluşturuluyor. Sonuçta da NATO ön cephe güçlerini bizim sınırlarımıza yerleştiriyor, ve biz antlaşmanın yükümlülüklerini harfiyen yerine getirmeye devam ediyor, bu hareketlere tepkisiz kalıyoruz.

Bence, NATO’nun genişlemesinin İttifakın kendi modernizasyonu veya Avrupa’da güvenliğin sağlanması ile hiçbir ilgisi olmadığı gayet açık. Tam aksine Müşterek güvenin seviyesini düşüren ciddi bir provokasyonu temsil etmektedir. Ve şu soruları sorma hakkımız var; bu genişleme kim karşı? Ve Varşova Paktı’ nın sona ermesinden sonra oluşturulan batılı ortaklarımızın sözüne ne oldu? O demeçler bugün nerede? Kimse onları hatırlamıyor bile. Ama ben bu topluluğa söylenenleri hatırlatıyorum.

NATO Genel Sekreteri Sayın Woerner' in 17 Mayıs 1990 tarihinde Brüksel' de yaptığı konuşmasından alıntı yapmak istiyorum. O tarihte dedi ki; "Almanya'nın dışına bir NATO ordusu yerleştirmemeye hazır olduğumuz gerçeği Sovyetler Birliği' ne kesin bir güvenlik garantisi verir". Bu garantiler nerede?

Berlin Duvarı' nın taşları ve betonarme blokları çoktan hediyelik eşya olarak dağıtıldı. Ama unutmamalıyız ki Berlin Duvarı'nın çöküşü demokrasi, özgürlük, açıklık ve büyük Avrupa ailesinin tüm fertleriyle kalıcı ortaklık adına yapılan; "bizim halkımız tarafından da yapılmış", tarihi bir tercihtir.

Ve şimdi bize yeni ayırma çizgileri, duvarlar empoze ediyorlar- bu duvarlar sanal olabilir ama bölüyorlar, kitemizi parçalıyorlar. Ve bu yeni duvarı sökmek ve yıkmak için bir kez daha yıllar ve on yıllar; ve de bir çok siyasi jenerasyon edinmemiz mümkün mü?

Sevgili Bayanlar ve Baylar!

Biz kesinlikle silahsızlanma rejimin güçlendirme taraftarıyız. Şu anki uluslar arası yasal prensipler barış amaçlı nükleer yakıtı üretme teknolojilerini geliştirmemize müsaade ediyor. Ve birçok ülke enerji özgürlüğünün temelini oluşturmak için birçok geçerli sebebe dayanarak kendi nükleer enerjisini üretmek istiyor. Ama bu teknolojilerin anında nükleer silahlara dönüştürülebildiğini de biliyoruz.

Bu durum ciddi uluslar arası gerginliklere neden olur. İran'ın nükleer programı da bu duruma somut bir örnektir. Ve uluslar arası toplum bu duruma geçerli bir çözüm bulmazsa dünya buna benzer istikrarsızlaştırıcı krizlerin acısını çekmeye devam eder; çünkü İran'dan daha önde ülkeler var. Bunu hepimiz biliyoruz. Biz kitle imha silahlarının çoğalma tehdidiyle sürekli savaşıcağız.

Geçtiğimiz yıl Rusya, uranyumu zenginleştirmek için uluslar arası merkezler kurmanın ilk adımını sundu. Biz bu tip merkezlerin sadece Rusya'da değil, sivil nükleer enerjinin yasal esas olduğu diğer ülkelerde de bulunması olasılığına açtık. Nükleer Enerjisini geliştirmek isteyen ülke-

ler bu merkezlerden yakıt üreteceklerini garanti edebilirler. VE tabi ki bu merkezler katı Uluslar arası Atom Enerjisi Kurumu (IAEA) denetimi altında işler.

Amerikan başkanı George W. Bush' un attığı son adımlar Rusya'nın önergelerine benzerlik gösteriyor. Bence Rusya ve ABD nesnel ve eşit bir şekilde kitle imha silahlarının ve bunların geliştirilmesinin yaygınlaşması rejimini güçlendirmekle ilgileniyor. Yaygınlaşmada yeni ve daha katı ölçüler geliştirmede lider rolünü nükleer ve füze kapasitelerinde öncü olan bizler üslenmeliyiz. Rusya böyle bir görev için hazırdır. Bizler Amerikalı arkadaşlarımızla görüme sürecindeyiz.

Genel olarak, kendi nükleer yakıt döngüsündeki kapasitelerini kurmanın ülkelerin kendi işi olmayacağı, ama yine de kendi nükleer enerjilerini geliştirme ve enerji kapasitelerini güçlendirme fırsatlarının olduğu bütün bir siyasi motivasyon ve ekonomik uyarıcı sistemini kurmak hakkında konuşmalıyız.

Buna bağlı olarak, Uluslar arası Enerji Ortaklığından biraz daha detaylı bahsedeyim. Sayın Federal Almanya Şansölyesi da bu konuya kısaca değindi. Rusya, enerji sektöründe herkes için geçerli standart Pazar prensipleri ve saydam şartlar oluşturmaya çalışmaktadır. Enerji ücretlerinin siyasi spekülasyonlar ve ekonomik baskı veya şantajla değil de Pazar tarafından belirlenmesi gerektiği gayet açıktır.

Biz ortaklığa açığız. Yabancı şirketler tüm büyük enerji projelerimize dahil olmaktadır. Farklı kaynaklardan alınan verilere göre; Rusya'da petrol çıkarma işinin %26' lara varan kısmı, lütfen bir düşünün, yabancı sermayeye aittir. Örnek verin, bana Rusya'nın batılı ülkelerin kilit ekonomik sektörlerine dahil olmasına örnek verin. Bu tür örnekler bulamazsınız.

Rusya' daki yabancı yatırımlarla Rusya'nın diğer ülkelerdeki yatırımlarının oranını da hatırlatmak istiyorum. Bu oran neredeyse elliye bir dir. Ve burada Rusya ekonomisinin sağlamlığına ve açıklığına açık bir örnek görüyorsunuz.

Ekonomik güvenlik, herkesin ortak kurallara bağlı kalacağı sektördür. Biz buna adil bir şekilde katılmaya hazırız.

Bu yüzden Rusya Ekonomisinde daha da çok fırsatlar ortaya çıkıyor. Uzmanlar ve batılı ortaklarımız bu değişimleri değerlendirmektedir. Rusya' nın OECD' deki kredi puanının artması ve dördüncü gruptan üçüncü gruba yükselmesi gibi...Ve bugün Münih' te bu konferansı Alman dostlarımızın yukarıdaki konuda yardımlarına bir teşekkür olarak kullanıyorum.

Dahası, bildiğiniz gibi, Rusya' nın Dünya Ticaret Örgütü (WTO'ne katılma süreci son aşamaya gelmiş bulunmaktadır. Uzun süredir konuşmanın özgürlüğü hakkında kelimeler, bağımsız ticaret, ve eşit haklar, bazı sebeplerden dolayı Rusya pazarıyla ilgili olarak çeşitli konuşmalar duymakta olduğumuzu belirtmek isterim.

Ve doğrudan küresel güvenliği etkileyecek önemli bir konu daha var. Bugün birçok kişi yoksulluk hakkında konuşuyor. Bu kürede aslında ne oluyor? Bir yandan dünyanın en fakir ülkelerine yardım amaçlı programlar için parasal kaynaklar ayrılıyor, hatta bazen çok büyük kaynaklar ayrılıyor. Ama dürüst olmak gerekirse, çoğumuz biliyoruz ki bu yardımlar yardımı yapan ülkenin şirketlerinin de aynı zamanda büyümesiyle ilişkileniyor. Ve öte yandan, gelişmiş ülkeler aynı zamanda tarımsal sübvansiyonlarını muhafaza etmekte ve bazı ülkelerin ileri teknoloji ürünlere ulaşmasına limit koymaktadır.

Ve bu durumları bir yandan hayır yardımlarına dağıtım yapmak, diğer yandan ise sadece ekonomik gerilemeyi önlemek değil, bundan kar da elde etmek olarak nitelendirebiliriz. Sorunlu bölgelerdeki artan sosyal gerginlik köktencilik, marjinallikle sonuçlanır; terörizmi ve yerel çatışmaları besler. Ve bütün bunlar diyelim ki Orta Doğu gibi dünyanın genelinin adil davranmadığı bir bölgede olursa, küresel istikrarsızlaşma riski vardır.

Dünyanın önde gelen ülkelerinin bu tehdidi görmesi gerektiği gayet açıktır. Ve bu yüzden küresel ekonomik ilişkilerde herkese gelişme şansı ve olasılığı veren daha demokratik, daha adil bir sistem geliştirmeleri gerekir.

Sevgili Bayanlar ve Baylar, Güvenlik Politikası üzerine Konferansta konuşurken Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (OSCE)' nın aktivitelerinden bahsetmemek imkansızdır. Bilindiği üzere, bu örgüt güvenliğin

tüm yönlerini: askeri, siyasi, ekonomik, insani yönlerini ve genelde de bu yönlerin birbiriyle ilişkilerini test etmek (bunun üzerinde durayım) amacıyla kurulmuştur.

Bugün olan neyi görüyoruz? Bu dengeyi açıkça talan edildiğini görüyoruz. İnsanlar AGİT 'i (OSCE) bir tek veya bir grup ülkenin siyasi çıkarlarını arttıran basit bir araç haline getirmeye çalışıyor. Ve bu görev AGİT'in (OSCE) ülke kurucularının kesinlikle hiçbir şekilde alakası olmadığı bürokratik sistemiyle gerçekleştiriliyor. Karar verme prosedürleri ve sivil toplum kuruluşları denilen kurumların dahil olması bu göreve hizmet etmektedir. Bu kuruluşlar yasal olarak bağımsızdır fakat belirli amaçlarla finanse edilmekte ve dolayısıyla kontrol altında tutulmaktadır.

Kurulma belgelerine göre, insani yönüyle AGİT (OSCE) talep edilmesi halinde üye ülkelere uluslar arası insan hakları konusunda asistanlık yapmak için tasarlanmıştır. Bu önemli bir görevdir. Biz bunu destekliyoruz. Ama bu diğer ülkelerin iç işlerine karışma , daha da önemlisi ülkelerin nasıl yaşayacağını ve gelişeceğini belirleyen bir rejim empoze etme anlamına gelmez.

Bu tür müdahalelerin demokratik ülkelerin gelişmesine katkı sağlamadığı gayet açıktır. Tam tersine, bunlar o ülkeleri bağımlı ve sonuç olarak da politik ve ekonomik olarak istikrarsız hale gelmesini sağlar.

AGİT' in (OSCE) ilk görevleri ve egemen ülkelerle saygı, güven ve saydamlık üzerine kurulan ilişkileri ile yönetilmesini umuyoruz.

Sevgili Bayanlar ve Baylar!

Sonuç olarak şunları belirtmek istiyorum. Bizler -kişisel olarak ben çok sık olarak ortaklarımızdan, Avrupalı ortaklarımızdan Rusya' nın dünya meselelerinde daha aktif rol alması gerektiği yönünde öneriler alıyorum.

Bununla ilgili olarak küçük bir hatırlatma yapayım. Bizi bu yönde teşvik etmenize pek de gerek yok. Rusya bin yılı aşkın tarihe sahip bir ülkedir ve her zaman bağımsız bir dış politika izlemiştir.

Bu geleneđi bugün deđiřtirmeyeceđiz. Aynı zamanda, dűnyanın nasıl bir deđiřim geçirdiđini çok iyi biliyoruz ve elimizdeki fırsatları ve potansiyeli gerçekçi bir řekilde deđerlendiriyoruz. Fakat elbette sadece kűűk bir grup için deđer tűm dűnya için gűvenlik ve refahı sađlayacak adil ve demokratik bir dűnya dűzenini oluřturmada birlikte alıřabileceđimiz sorumlu ve bađımsız ortaklarla iřbirliđi yapmayı bizler de arzu ederiz.

Dinlediđiniz için teřekkűr ederim.

- **A History of Chinese People's Liberation Army**", (Pekin) Chinese Academy of Military Sciences, 1988.

- **A Report by the Joint Intelligence Committee on the Estimate of the Effectiveness of Anti-Communist Guerilla Operations in China**", (Washington D.C.) The Far East, JCS Historical Office, Pentagon. Records of the Joint Chiefs of Staff.

- **A Secure Europe in a better world."** European Security Strategy, European Council , 12 Kasım 2003.

- **A. Mete TUNCOKU, Japonya'nın Çin Halk Cumhuriyeti'ne Karşı Politikası**, (Tokyo) Institute for the study of languages and cultures of Asia and Africa, 1987.

- **A.M. ROSENTHAL**, "Yes, there is a Taiwan", **New York Times**, 28 Kasım 1995.

- **Alan P. DOBSON**, "The Kennedy Administration and Economic Warfare Against Communism, **International Affairs**, Cilt: 64, No. 4, Sonbahar 1988.

- **Alan SCHOM**, **The Eagle and the Rising Sun: The Japanese-American War, 1941-1943: Pearl Harbor through Guadalacanal**, (New York) W. W. Norton & Company, 2004.

- **Alfred D. WILHELM**, **The Chinese at the Negotiation Table: Style and Characteristics** (Washington D.C.) National Defense University Press, 1994.

- **Amir TAHERI**, "The Chirac Doctrine", **National Review**, 4 Kasım 2002.

- **Anthony KUHN**, "China Downplays Talk of Space-Weapon Race", <http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=6963975>

- **Aslı AYDINTAŞBAŞ**, "Holbrooke: Ne elçiyim ne mesaj taşıdım" **Sabah Gazetesi**, 25 Şubat 2007.

- Bahadır Selim DİLEK, “Erdoğan’a ABD söyledi, ” **Cumhuriyet**, 21 Şubat 2007.

- Barış ADIBELLİ, “ Fransa’nın Avrasya’da İttifak Arayışı”, **Cumhuriyet Gazetesi Strateji Eki**, Yıl: 3 Sayı: 124, 13 Kasım 2006.

- Barış ADIBELLİ, “ÇKP ve Tek Kutuplu Dünya”, **Radikal Gazetesi**, 22 Şubat 2007.

Barış ADIBELLİ, “Fransa’nın Avrasya’da İttifak Arayışı”, **Cumhuriyet Gazetesi Strateji Eki**, Yıl:3 Sayı: 124, 13 Kasım 2006.

- Barış ADIBELLİ, “Rusya ve Çin Ayrışmaya Başladı”, **Cumhuriyet Strateji**, Yıl: 3, Sayı:140, 5 Mart 2007.

- Barış ADIBELLİ, “Tacını Arayan Ülke: İngiltere, ” **Cumhuriyet Gazetesi Strateji Eki**, Yıl: 1, Sayı: 48, 30 Mayıs 2005.

- Barış ADIBELLİ, **Büyük Avrasya Projesi**, (İstanbul), IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006.

- Barış ADIBELLİ, “Çin’den yeni denge arayışı” **Cumhuriyet Gazetesi Strateji Eki** , Yıl: 3 Sayı: 135, 29 Ocak 2007.

- Barış ADIBELLİ, “Kıbrıs-Tayvan Kıskaçında Doğu Akdeniz ve Uluslararası Güvenlik” Jeopolitik, Yıl: 6, Sayı: 39, Nisan 2007.

- Barton GELLMAN, “U.S. and China Nearly Came to Blows in 1996, ” **Washington Post**, 21 Haziran 1998.

- “Beam to Department of State”, 15 Eylül 1958, (Washington D.C.) **Foreign Relations of United States**, , Department of State, Cilt: 19, 1958-1960.

- “Burgaz-Dedeoğlu hattı boğazları by-pass edecek” <http://www.ntvmsnbc.com/news/402770.asp>

- “Bush’un BM’de yaptığı konuşmanın tam metni için bkz: www.cnn.com/2002/US/09/12/bush.transcript

- Carole J. CARTER, **Mission to Yenan: American Liaison with the Chinese Communists, 1944-1947**, (Lexington) University Press of Kentucky, 1997.

- Chen XIAOLU, “Chen Yi and China’s Diplomacy”, Michael HUNT (ed) (Washington D.C.) **Chinese Communist Foreign Relations, 1920-1960**, Woodrow Wilson Center, 1994.

- Chester W. NIMITZ, **Triumph in the Pacific: The Navy’s Struggle Against Japan**, (Englewood Cliffs, N.J.) Prentice Hall, 1963.

- "China Supports early Solution to Cyprus Issue, " **People's Daily**, 16 Ocak 2001.
- **"Concern over China's missile test"**, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/6276543.stm>
- **"China's missile tests the US.** <http://www.taipeitimes.com/News/editorials/archives/2007/01/20/2003345609>
- "Cyprian FM: Cyprus-China relations excellent, " **People's Daily**, 9 Mayıs 2005.
- "Cyprus, China vow to promote further bilateral relations, " **People's Daily**, 24 Ağustos 2005.
- ÇIEN Tuan-şeng, "China's Government Usurped by Military Men", **Şih-tai p'i-p'ing**, 16 Haziran 1947.
- ÇU An-p'ing, "China's Political Situation", **Kuan-ça**, 8 Mart 1947.
- David D. BARRETT, **Dixie Mission: The United States Army Observer Group in Yen-an, 1944**, (Berkeley) University of California, 1970.
- Dean Acheson to London Embassy, " 10 Temmuz 1950, **Foreign Relations of United States**, (Washington D.C), Department of State 1950, cilt 7.
- Dick WILSON, **Mao: the People's Emperor**, (Londra) Hutchinson, 1979.
- Dom, FRANK, **The Sino-Japanese War, 1937-41; from Marco Polo Bridge to Pearl Harbor**, (New York), Macmillan, 1974
- "Ernest J. KING, **Fleet Admiral King: A Naval Record**, (New York), W.W. Norton, 1952.
- "Face the Nation", CBS, 15 Eylül 2002.
- **FBIS-China**, 6 Mart 1996.
- **Foreign Relations of United States**, (Washington D.C), Department of State, 1949, Cilt 9.
- **Foreign Relations of United States**, (Washington D.C), Department of State, 1951, Cilt: VII.
- **Foreign Relations of United States**", Department of State, 1955-1957, Cilt: 2.
- "France, America and Iraq on the Brink", **Strategic Comments**, IISS, Cilt: 9, Sayı: 2, Mart 2003.

- **“Fransa ile Rumlardan askeri işbirliği”** [http://w-ww.cnnturk.com / DUNYA/ haber_detay. asp?PID= 319&haberID=308594](http://w-ww.cnnturk.com/DUNYA/haber_detay.asp?PID=319&haberID=308594)
- **“Gerçek Ortaya Çıktı Paniklediler”, Cumhuriyet Gazetesi, 22 Şubat 2007.**
- Glenn W. LA FANTASIE (edt), **“Foreign relations of the United States, 1945-1950”**, United States Department of State, Washington, 1996.
- Gordon H. CHANG, **Friends and Enemies: The United States, China and the Soviet Union, 1948-1972**, (Stanford C.A) Stanford University Press, 1990.
- HSU, Long-hsuen. **History of the Sino-Japanese War (1937-1945)**. (Taipei Taiwan) Chung Wu Publishing, 1985.
- HU Hua (edt.), **Reference Materials for the History of the Chinese New Democratic Revolution**, (Pekin), Foreign Language press, 1957.
- “Huber Vedrine ile yapılan söyleşi”, **Liberation**, 1 Mart 2001.
- Jacqueline THEODOULOU, **“Chinese weapons deal back on the table ahead of Beijing visit”**, http://www.cyprusmail.com/news/main.php?id=29366&cat_id=1
- James Mann, **About face: a history of America’s curious relationship with China, from Nixon to Clinton**, (New York) Alfred Knopf, 1999.
- Jim GARAMONE, **“Rice Says Europe/ US Must Size Historic Moment”**, **Armed Forces Press Service**, 26 Haziran 2003.
- John GARVER, **China’s Decision for Rapprochement with the United States, 1968-1971**, (Boulder, C.O.) Westview, 1982.
- John GITTINGS, **The World and China: 1922–1972**, (Londra), Eyre Methuen, 1974.
- John Leighton STUART, **“ The Forgotten Ambassador: the reports of John Leighton Stuart, 1946–1949**, (Boulder, Colorado), Westview press, 1981.
- John Morton BLUM (ed), **The Diary of Henry A.Wallace, 1942-1946** (Boston) Houghton Mifflin, 1973.

- John S. SERVICE, **"Lost chance in China: The World War II despatches of John S. Service"** (New York) Random House, 1974.

- "Jones to Department of State", 22 July 1952", **Foreign Relations of United States, 1952-54**, (Washington D.C) Department of State, Cilt: 14.

- Joseph KAHN, "China's missile test: A message for U.S" **International Herald Tribune**, 19 Ocak 2007.

- Joseph W. ESHERICK (ed) **Lost Chance in China: The World War II Dispatch of John S. Service**, (New York) Random House, 1974.

- June Teufel DREYER, **China's attitude Toward the Taiwan relations act. The legacy of the Taiwan Relaitons Act**, (Taipei), International Conference on United States-Taiwan Relations: Twenty Years after the Taiwan Relations Act, The Institute of European and American Studies, Academia Sinica, Taipei, 9 Nisan 1999.

- Kai-shek CHIANG, **"Soviet Russia in China; A summing-up at seventy"** (Londra) George G. Harap Co., 1957.

- Keith RICHBURG, "Taiwan vote gives China little in bragging rights, Intimidation fails to undermine free election" **The Washington Post**, 5 Aralık 1995.

- Kenneth CONBOY, **The CIA's Secret War in Tibet** (Lawrence Kan) University press of Kansas, 2002.

- Kenneth T. YOUNG, **Negotiating with the Chinese Communists, the U.S. Experience, 1953--1967**, (New York), McGraw Hill, 1968.

- Kıbrıs konusu, Çin'e de anlatıldı, " **Milliyet Gazetesi**, 4 Şubat 2005

- "Kürt yönetimiyle teması ABD istiyor" [http:// www. ntvmsnbc. com / news/400674.asp](http://www.ntvmsnbc.com/news/400674.asp).

- Lawrence LOREL, "Manchuria, the League and the United States", **Foreign Affairs**, Cilt: 10, No. 3, Mart 1932.

- Lee BRADFORD. **Britain and the Sino-Japanese war, 1937-1939. A study in the dilemmas of British decline**. (Stanford) Stanford University, 1973.

- Lu LIPING, **The Path Leading to the Sky**, (Beijing) Jiefangjun, 1989.

- "Maintenance: A Report by the Joint Logistics Review Board", (Washington) **Center for Military History**, 1969.

- Mao SHI ve Wang GONGAN, **History of KMT-CCP Relations**, (Wuhan) Wuhan Chubanshe, 1988.

- Mao Zedong's Handling of the Taiwan Straits Crisis of 1958", **Cold War History Project Bulletin**, Sayı: 6-7, Kış 1995/1996.

- Mehmet KANCI, "Rusya'dan ABD füze kalkanına cevap", http://www.cnnturk.com/DUNYA/haber_detay.asp?PID=319&haberID=318503.

- "Memoir of Chang-Radford conversation, 18 June 1953", **Foreign Relations of United States**, (Washington D.C.) Department of State, Cilt: 14, bölüm.1, 1952-54.

- Michael LEDEEN, "How France Blocked U.S. In Ankara", **The New York Sun**, 26 Mart 2003.

- Dominique MOISI, "France Pays a Price", **The Times**, 18 Nisan 2002.

- Nancy B. TUCKER, **Patterns in the Dust: Chinese-American Relations and the Recognition Controversy, 1949-1950**, (New York) Columbia University Press, 1983

- Neil H. JACOBY, **U.S. Aid to Taiwan**, (New York) Praeger, 1966.

- Norman POLMAR ve Jarrien NOST, **Submarines of the Russian and soviet Navies, 1718-1990**, (Annapolis, M.D.) Naval Institute Press, 1991.

- Odd Arne WESTAD, **Cold war and revolution: Soviet-American rivalry and the origins of the Chinese Civil War, 1944-1946**, (New York) Columbia University Press, 1993

- "On Establishing an Anti-Japanese United Front in the Asian Pacific Area, " (Pekin) Instruction, CCP Central Committee, Cilt: 3, 9 Aralık 1941.

- "On the Current Situation and the Party's Tasks" (Pekin) Instruction, CCP Central Committee, Cilt: 14, no. ZZVX, 25 Aralık 1944.

- "Öymen: Tayvan modelini bana önerdi, " <http://zaman.com.tr/webapptr/haber.do?haberno=504811>

- "Paris: We May Help in Chemical War", CNN, 18 Mart 2003, www.cnn.com/world/paris_%20_18_2003.html.

- Peter Dale SCOT, **The War Conspiracy: The Secret road to the Second Indochina War**, (New York) Bobbs Merrill, 1972.

- **“Questions deepen over satellite-killer test**, <http://www.msnbc.msn.com/id/16707330/>

- R.A. MIROVIT, **“The Soviet Union and China: A Brief History of Relations”**, (Moskova) Novosti Press, 1981.

- R.Harris SMITH, **OSS. The Secret History of America’s first Central Intelligence Agency** (Berkeley) University of California Press., 1972

- Richard M. Nixon, **Memoirs**, (New York) Cilt 1, Warner Books, 1978.

- Richard NIXON, **“Asia After Vietnam” Foreign Affairs**, Cilt: 46, Sayı: 1, Ekim 1967.

- Robert G. SUTTER, **China Watch Towards Sino-American Reconciliation**, (Baltimore), John Hopkins University Press, 1978.

- Roger HILSMAN, **To Move a Nation: The Politics of Foreign Policy in the Administration of the John F. Kennedy**, (New York) Delta, 1967.

- **“Russia to put missile defense elements in embassies – commander”**, <http://en.rian.ru/russia/20070319/62256686.html>

- **“Rusya şahinleşiyor”**, **Milliyet Gazetesi**, 8 Mart 2007.

- **“Rusya’nın Yeni Nesil Füzeleri Yıl Sonuna Kadar Hazır”** <http://www.haberler.com/rusya-nin-yeni-nesil-fuzeleri-yil-sonuna-kadar-haberi/>.

- Shelby L. STANTON, **Gren baretleri at War, US Army Special Forces in Southeast Asia, 1956–1975**, (Novato, CA) Presidio Press, 1985.

- Shen WEIPING, **Shelling Jinmen**, (Beijing) Huayi, 1998.

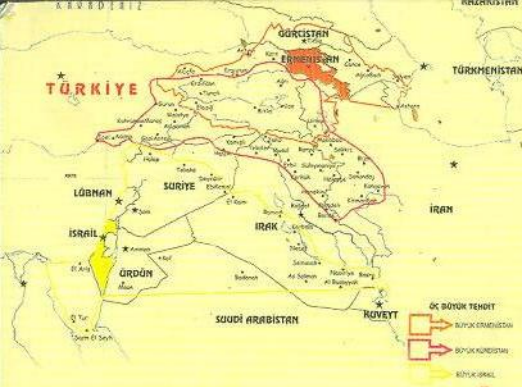
- SHUIMING Liu ve XUEQING Jiang, **“An Interview with President of Cyprus”**, **People’s Daily**, 5 Aralık 2006

- **“Sino- Cypriot Friendship Hailed, ” People’s Daily**, 8 Haziran 1999.

- **“Statement of under Secretary Acheson before House Committee on Foreign Affairs, ”, Military Situation in the Far East**, bölüm IV, 20 Mart 1947.

- Stephan HAGGARD and Chien-kuo PANG, **“ The Transition to Export-Led Growth in Taiwan”**, Joel D. ABERBACH (ed), **The Role of the State in Taiwan’s Development**, (New York) M.E. Sharpe, 1994.

- Su Ya CHANG, "The United States and the long Term Disposition of Taiwan in the Making of Peace with Japan, 1950-1952", **Asian Profile**, Vol. 16, No. 5, October 1988.
- Taki BERBERAKİS, "Burgaz-Dedeagaç hattına üçlü imza" **Milliyet Gazetesi**, 16 Mart 2007.
- **The Far East China**, The United States Foreign Relations (Washington D.C.) Department of State, Cilt VII, 1947.
- **The Pentagon Papers**, (New York) Bantain, 1971.
- TSOU Tang, **America's Failure in China** (Şikago) Chicago University Press, 1963.
- "Türkiye, Balkanlar'daki imzaya karşılık veriyor: İkinci Mavi Akım bekleyecek", **Milliyet Gazetesi**, 16 Mart 2007.
- " U.S. Ambassador Says Tension with France is over" **Reuters**, 26 Haziran 2003.
- W.W. Witson PATRICK, et.al., Military campaigns in China, 1924-1950, (Taipei) **Office of Military History**, 1966.
- Walter J. POOLE, **JCS and National Policy, 1950-1952**, Historical Division, Joint Secretariat, JCS, December 1979.
- William M. LEARY, **Perilous Missions: Civil Air Transport and CIA Covert Operations in Asia**, (Alabama) University of Alabama Press. 1984.
- William W. STUECK, **The Road to Confrontation, American Policy toward China and Korea, 1947-1950**, (Chapel Hill) University of North Carolina, 1981.
- WOOLSEY James, "The Wild, Wild West", **Wall Street Journal**, 22 Şubat 2002.
- Wu çi-yuan, "Talking about Civil War Problems for an Economic Viewpoint", **Kuan-ça**, 7 Eylül 1946.
- Wu LENGXI, Recalling Chairman Mao, (Beijing) **Xinhua**, 1994.
- Xu WENLONG, **CCP Special Agents: Heroes in Underground Struggles**, (Xining) Qinghai renmin, 1996.
- Yitzhak SHICHOR, "China's Kurdish Policy" **China Brief**, The Jamestown Foundation, Cilt. 6, Sayı: 1, 3 Ocak 2006.
- Yves CLARISSE, "Chirac Hits Back at Blair?", **Reuters**, 29 Nisan 2003.

STRATEJİK KUŞATMA

BARIŞ ADIBELLİ

Kıbrıs konusuyla Tayvan Modeli Türkiye tarafından aslında gündeme getirilmiş; hatta Kıbrıs Rum Kesimi liderinin son Çin ziyaretinde de **“düşmanlarımız Kıbrıs sorununu Tayvanlaştırıyor, Çin'in Kıbrıs'ın ikinci bir Tayvan olmasına izin vermeyeceğine inanıyoruz”** şeklinde açıklaması, aslında Türkiye'de gelişi güzel kullanılan bazı kavramların ulusal güvenlik açısından hiçte hesapta olmayan tehditleri nasıl gündeme getirdiğini göstermektedir. **Kuzey Irak'taki yapının Türkiye'ye farklı bir siyasi yapılanmamış gibi kabul ettirilmeye çalışılması** ve dolayısıyla oradaki yapının Tayvan modeli veya benzer modeller kılıf olarak kullanılarak bir şekilde dış güçler tarafından meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır.

“Biz konuşmuyoruz!...
Kitaplarımız anlatıyor...”

ISBN 978-975-255-131-2

9 789752 551312

I Q K Ü L T Ü R S A N A T Y A Y I N C I L I K

www.iqkultursanat.com

E-mail: info@iqkultursanat.com